

**HISTORIA
UNIVERSITATIS CAROLINAE
PRAGENSIS
PŘÍSPĚVKY
K DĚJINÁM UNIVERSITY KARLOVY**

PŘÍSPĚVKY K STŘEDOVĚKÉ LITERÁRNÍ UNIVERSITĚ

De auctoribus et operibus universitatis Pragensis medii aevi capitula

JOSEF TRÍŠKA

II.

OSOBNOSTI A DÍLA 15. STOL.

AUCTORES ET OPERA SAEC. XV.

Akad. B. Havránkovi k pětasedmdesátinám

1.

Latinsko-česká univerzitní a literární medievalistika, zaměřená k textům a rukopisům, pracuje různými metodami na širokém poli témat. Medievalistovi musí jít jak o kontinuitu, tak o průzkum nových oblastí. V nutné souvislosti je literárně-filologická i vědecko-univerzitní medievalistika. Literární činnost středověké university si vyžaduje zřetelů nejen ke kultuře pražské, ale i české regionální (Tábor, Krumlov), německé (podle sídel německých universit) a polské (Krakov).

Svou Literární činností předhusitské university a Příspěvky k středověké literární universitě jsem položil a pokládám základy k zkoumání středověké vědy. S průzkumem zahraničních bohemik jsem začal v r. 1967 (Krakov, Vratislav) a 1968 (Berlín, Lipsko). Tam jsem mohl studovat interní katalogy, rejstříky a rukopisy. Výsledky toho jsou v Příspěvcích. V Polsku jsem zjistil, jak jsou nedostačující excerpta P. Spunara z interního vratislavského katalogu; měl jsem totiž již dříve v ruce a excerpoval Spunarův opis (ne vlastní dílo) popisu některých bohemik vratislavských (jinou práci Spunarovu kromě jeho uv. vratislavských excerpt jsem v rukou neměl).

Jak v pracích slovníkových, tak v tematických katalozích je nemožné dosáhnout úplnosti; syntetický obraz závisí na excerptční základně a na možnostech autora, jakož i na vědomých mezích, které dal svému dílu. Proto některé věci (pražské kazatelství, katolicismus a protihusitství) nemohly být v Literární činnosti a v Příspěvcích k střed. lit. univ. I., za-

měřených k universitě 14. stol., náležitě rozpracovány, a proto se tato témata zpracovávají v Příspěvcích II. a dále. Na základě rukopisného studia domácího i zahraničního půjde práce o 14. a 15. stol. stále vpřed.

2.

Patnácté století je poznamenáno zápasy mezi husitstvím a protihusitstvím, mezi Čechy a cizinou. Vznikaly různé druhy polemických spisů jako satiry, pamflety, parodie aj. Jako byl Karel IV. mnohokrát chválen, tak Václav IV. mnohokrát haněn. Satirický odsudek Václava IV.: *Desertor Romanorum, desertus eorum, persecutor clericorum, hostis Teutunicorum, carnifex Bohemorum, fautor hereticorum et rex Iudeorum* je v BUWr I Q 95, f. 276b a u Ludolfa Zaháňského (Machilek, Ludolf v. Sagan 144). Proti Zikmundovi vznikla *Satira regni Boemie in regem Hungarie Sigismundum „Audite, celi, que loquar! Audiat terra verba oris mei“* z r. 1420 a *Corone regni Boemie satira in regem Hungarie Sigismundum „Nuper coram“*. Obě byly zčeštěny: *Žaloba koruny české „Slyšte, nebesa, kteréžť mluvití budu“* a *Porok české koruny „Nedávno před najvyššieho ciesaře“*.¹⁾ Parodií byla *Missa yronice composita ac compilata de heretico Wikleff et eius discipulis (Introitus patronorum Bohemie, „Tristabitur iustus et letabitur impius in novi Wikleff solempnitate)“*.²⁾ Se vznikem a trváním strany pražské a táborské se šířily četné žaloby a viny (accusationes, culpae) těchto stran. Sem patřily: Rokycanův spis *De septem culpis Taboritarum* z r. 1431, o němž bude dále, *Žaloby kněží táborských na mistry pražské* z r. 1444 (Nejedlý, Prameny k synodám XXVI.), *Culpe M. Wenceslai Drachow („M. Wenceslaus Drachow in hac parte degener discipulus Iacobelli falsificat... Tractatum de remanencia panis per... Iacobum compilatum“*, Wrocław BU IV Q 231, f. 220, Höfler SRH 2, 811), *Culpe Przybram et Procopii de Plzna, simul filiorum obediencium ecclesie („Primo notorium et manifestum est, qualiter Przybram vir duplex quendam fecit tractatum de communione parvulorum“*, Wrocław BU IV Q 231, f. 222a, Höfler, SRH 2, 813), *Culpe M. Iohannis Rokyczane* (Wrocław BU IV Q 231, f. 222a, Nejedlý, Prameny k synodám 104).

Velké diskuse, dialogy a spory trvaly a křížily se v polemikách, traktátech, kvestiích, kázáních i listech po celé 15. stol. Universita, uznávaná

¹⁾ „Audite, celi, que loquar! Audiat terra verba oris mei“, Wien NB 9045a, f. 84a, Praha Kapit. N 50, f. 207a; Kraków Jag. 1596, f. 206a, Gdaňsk Ms 2309, f. 166a, snad Wrocław BU I Q 87, f. 199, ed. Daňhelka, *Husitské skladby Budyšinského rukopisu*, 1952, 167. „Nuper coram“ ed. ibidem 173. „Slyšte, nebesa“ 23. „Nedávno před“ 32.

²⁾ Ed.: P. Lehmann, *Die Parodie im Mittelalter. Mit 24 ausgewählten parodischen Texten*, Stuttgart, 1963, 217–23 (*Antihussitische Messen*).

autorita ve výkladu Písma a sporných otázek nábožensko-filosofických, s bohatou tradicí ze 14. stol., představovala husitské ústředí pražské strany, stávala se rozhodčím husitské víry. Měla spojení s kazatelstvím v betlemské kapli, kde se utrakvismus probíjával proti katolictví. Do svých řad universita nerada připouštěla katolíky; byla zaměřena protitáborský, ale externě hleděla vyjít s katolictvím jiných universit i římské církve. Teologická problematika, konfese, artikuly, otázky kalicha, reforma církve, obediencie, nové řády, publicistika i kazatelství více zaujaly než artistická studia, uzavřeně pěstovaná. Husitské otázky a problémy byly četné:

Utrum sacramentum eukaristie sit dandum laycali populo sub utraque specie (Wrocław BU I Q 91, f. 1).

Utrum ecclesia sancta catholica statuere potuerit, ut corpus Domini summatum a laycis sacramentaliter absque sumpcione sacramentali sacri sagwinis eius (Kraków Jag. 770, f. 218b).

Utrum in sacramento eukaristie manet panis vel aliqua pars eius (Nac. Boem. Q 10, desideratur).

Epistole universitatis pro utraque specie (Nac. Boem. P 12, desideratur).

Deliberatio studii Pragensis super quatuor articulis Bohemorum de a. 1420 (Stuttgart LB Theol. fol. 78a, f. 48, Theol. fol. 85, f. 318b).

K ranému protivaldenství, o němž TřLč 181–2, a protiviklefismu patřil Georgius, plebanus in Tyechnicz, baccalareus s. theol.; napsal *Contra hereticos Waldenses („Notandum, quod horroribus Waldensium... Et prodest homini, ut dicit salvator“* :: 1400 in colegio Pragensi, Wrocław BU I F 707, f. 154–6b) a *Congregata contra Vyclefistas de multis materiis („Nostis verbum salvatoris“*, Wrocław BU I F 707, f. 169b–180b).

Nepřeberné je pole antihusitů. K inkvizičním formulím, o nichž TřLč 178–9, přistupují i jiné:

Conclusiones, per quas moderni pseudoprophete de communione laycali sub utraque specie convincuntur: „Pro solutionibus adversariorum ecclesie Romane contra utramque speciem“ (Wrocław BU I F 242, f. 1).

Interrogaciones, per quas moderni pseudoprophete de communione laycali sub utraque specie sacramenti convincuntur: „Pro solutione auctoritatum et scripturarum“ (Wrocław BU I Q 278, f. 462).

Refutationes errorum Wiclefistarum: „Hic notande sunt interrogaciones, cum quibus interrogantur Wyclefiste, et contra eorum responsiones statim scripture allegantur ita etc.: Prima: Dic michi, Wiclefista“ (Wrocław BU I F 243, f. 54).

Tractatus de sacramento eukaristie de sacro concilio Constanciensi: Hic notande sunt 15 (14) interrogaciones, cum quibus interrogantur Wickleffiste... Prima interrogacio: Quere Wickleffistam sic: Quid hoc fuit, quod Christus in cena instituit“ (Wrocław BU II F 42, f. 217b. Gdaňsk Mar. F 141, f. 250. Wrocław Ossol. 814/I, f. 229a).

Interrogatoria contra Wiclevistas: Et primo interrogetur quilibet: Utrum cognoverit Iohannem Wicleff de Anglia, Iohannem Huss de Bohemia et Ieronimum de Praga (Praha Kapit. D 14/2, f. 218a–220a. Leipzig UB 766, f. 203ab. TřLč 179).

Protihusitská problematika pronikala i dalšími kvestiemi:

„Utrum optimum regimen ecclesie ad salutem christifidelium requirat unum summum pontificem... Circa hanc materiam in primis recitanda est erronea posicio Wiclef“ (*Lectiones contra errores Iohannis Wicleff et Iohannis Hus*, Wrocław BU I F 570, f. 168).

Queritur: Utrum sit peccatum mortale ecclesie non obedire. Si dicent Wiclephiste, quod non, sit peccatum mortale“ (*Wiklephistarum interrogationes 20 cum responsionibus*, Leipzig UB 766, f. 180a—185b, Wrocław BU IV F 13, f. 159b—162).

Utrum concilio generali universalem ecclesiam Dei representanti contra quatuor assertiones hereticorum Hussitarum sufficienter determinanti de necessitate salutis sit standum et in determinacionibus eisdem firmiter obediendum (Erfurt Amplon. Qu 250, f. 149b—154).

Protihusitské zaměření měly různé spisy a texty:

Questio de manducatione sub utraque specie contra Wyclefistas: „Stultorum infinitus est numerus, scribitur Eccles. 1° [15]. Ecce, quanta stulticia illorum, qui ita fantastice corrupte ymaginantur“, Wrocław BU Mil. II 47, p. 349—360. Leipzig UB 766, f. 148a—179b.

Oratio ad deum contra Hussitarum errores: „Heu, deus meus, quid facturi sunt tempore generali persecucionis... [f. 220b] Cerne, quomodo exterminavit eam (sc. ecclesiam) non solum aper de silva, sed et singularis auca de Praga [= Hus] X claustra destruxerunt“ (Wrocław BU I Q 92, f. 220a, ed. P. Spunar, SbNM C-lit. hist. 12, 1967, 237).

Articuli, quibus [Hussitae] se dampnant et alios inficiunt: „Pateat cunctis Christifidelibus... nequam Hussenses seu Wicleffistas“ (Wrocław BU I Q 92, f. 220b).

Tractatus contra Wiclephistas de utraque specie et aliis, que secuntur: „Apostolica vox clamat, II Thymoteum III°. In novissimis diebus“ (Wrocław BU I Q 87, f. 1b, I Q 92, f. 222b, I Q 414, f. 311).

Tractatus contra Hussitas: „Hussitarum error, ut creditur“ (Kraków Jag. 1587 :: circa 1417).

Tractatus contra articulos Ioh. Hus et Wicklef heresiarcharum (Berlin-Dahlem lat. fol. 861).

Assertiones contente in propositione defuncti mag. Ioh. Hus et Ioh. Wyclif (Berlin-Dahlem lat. theol. fol. 473).

Protihusitské verše, o nichž již TřLč 180—1, byly četné a polemicky bezohledné:

Anno milleno quindeno quadraque geno Hus heresim fassus Constancia spargitur cassus (4 versus in mortem Ioh. Hus et Ieronymi, Wrocław BU I Q 94, f. 197b, cf. TřPř 3).

Sunt Wiclephiste male perverseque vite (Contra Wiclephistas, Wrocław BU IV F 13, f. 162).

Dum de fide loquimur, non sumus sophiste (Praha KNM I E 6, f. 209b. Třeboň A 7, f. 162a. Wrocław BU IV F 13, f. 162).

Hussitarum concordia nos attenues turbavit nostraque discordia eosdem animavit (160 versus, Sangerhausen St. Ulrichsbibl. B 95, f. ult. :: 15. saec. Ed.: A. Reinecke, Mitteilungen aus dem Gebiet historisch-antiquarischer Forschungen im Namen des thür.-sächs. Vereins für Erforschung des vaterländischen Altertums und Erhaltung seiner Denkmale 14, 1878, 385—91. Lit.: Zumkeller, Manuskripte 884).

Omnes christicole, mente advertite (Leipzig UB 1092, f. 133a, Rep. II 10 a, f. 91b. Lit.: Zibrť III 86,2; sklادba se obrací proti Husovi, Biskupcovi, Křišťanovi, Jakoubkovi a nakonec Rokycanovi).

3.

Auctores saec. XV. nonnulli

Hussitae, Viclephistae, adversarii Iohannis Hus et Taboritarum, magistri Pragenses, catholici, exulantes.

Stephanus de Colonia

Licent. art. 1383, mag. et prof. theol. Obiit 28. 8. 1406.

Confessionale (scriptum duobus ydeomatibus, sc. lat. et teut.) „Habent Moysen et prophetas, audiant illos (Luc. 16, 29)“. Leipzig UB 903, f. 66—103 (anon.). Lit.: TřLč 93—4.

Stanislaus de Znoyma

Bac. art. 1385, mag. art. 1387, regens fac. art. 1391—1405, prof. theol. 1405. Obiit 1414.

Responsio contra positionem Wiclefistarum

„Alma et venerabilis“. Wrocław BU Mil. II 94 (= Görlitz), f. 225a.

Contra 45 articulos Wiclef

„Quia sancta mater ecclesia“. Wrocław BU Mil. II 94 (= Görlitz), f. 185a. Leipzig UB 602, f. 281a.

Tractatus contra articulos hussitarum et errores Ioh. Wickleph

Pensylvania UB Lat. 92, f. 210b—256::1420.

Consilium doctorum facultatis theoloyce pro expurgacione terre „Quia serenissimus princeps“. Leipzig UB 661, f. 197—208. Wrocław BU I Q 372, f. 77b. Wien NB 4941, f. 2. Praha UK III G 6. Stč.: Praha UK XI D 5, f. 15. Wrocław BU I Q 372, f. 76a (závěr).

Contra 5 articulos Wiclef

„Gaude, Maria virgo“. Wrocław BU I Q 372, f. 82. Warszawa BN akc. 6286, f. 191a.

Dubium Stanislai de Znoyma vel Scarbimiria

Sermo de assumptione gloriose virginis Marie per venerabilem magistrum Sta. de S. „Intravit Iesus in quoddam castellum etc. Scribitur Luce 10. et legitur in evangelio misse de assumptione virginis gloriose.“ Berlin-Dahlem theol. fol. 732, p. 104—113.

Scriptum contra Stanislaum

Declaratorium M. Iohannis Scarp. super tractatum Stanislai de eukaristia „Cum inter omnia sacramenta ecclesiastica precipua sit eukaristia... duce deo tractatum quendam de hoc sacramento conscriptum aggredior.“ Berlin-Magdeburg 48, f. 133a—159a.

Lit.: M. Heitzman, Jana Wyclifa traktat „De universalibus“ i jego wpływ na Uniwersytet praski i krakowski, Arch. Komis. do Bad. Hist. Filoz. w Polsce, T. 2, 1926, cz. 2, 111 (o Stanislavově traktátu De Universalibus). — TřLč 96—101.

Stephanus de Palecz

Bac. art. 1386, mag. art. 1391, regens fac. art. 1396—1411, rector univ. 1400, mag. theol. 1411, canonicus Omnium sanctorum 1413. Obiit archidiaconus Calissiensis 1423.

Utrum universalialia habeant solum nude pure esse. Kraków Jag. 848, f. 36a—7b. Wien NB 4483 (Odložilík, Šimon z Tišň. 20).

Sermo in concilio Constanciensi a. 1417

„Resistite fortes in fide, 1 Petr 5, 9. Reverendissimorum patrum et virorum celeberrimorum ac doctissimorum cetum conspiciens, in quorum presenciam predicaturus consisto.“

Kraków Kapit. 213 (inv. č. 221), f. 308b—315b. TřLč 103: Oba údaje o krakovských rkpech mylné.

De maturanda eccl. reformatione omyl.

Litera seu epistola responsiva Christanno (de Prachaticz) *apostatae* :: 1417. „*Reverende pater... Natura enim humana vos facit mihi proximum.*“ Ed.: Palacký, Documenta 670.

Desiderata

Recomendacio theologie M. Stephani de Palecz (Nac. Boem. P 41)

Lectura Mgri Palecz super duos libros Sentenciarum (Nac. Boem. M 57).

2^a pars lecture super duos posteriores libros Sentenciarum Mri Stephani Palecz (Nac. Boem. M 58).

Lit.: V. Sokol, Příspěvek k dějinám kaple Betlémské, ČČM 97, 1923, 24—34 (Palecz praedicator in capella Betlehem dotatus 1412). — Vydra, Literatura kazatelská 94. — TřLč 101—4. — R. Palacz, Materiały i Studia 8.

Mauricius de Praga (de s. Cruce), dictus Rwaczka

Professus s. Crucis ordinis beatorum martirum de penitencia, bac. art. 1385, studuit theologiam Pragae, sed magisterium auctoritate apostolica Romae adeptus est. Fac. theol. Prag. cathedram per bullam papae Innocentii VII. de die 5. 4. 1406 commendatam ei dare negavit. Oxonii quoque moratus est. Capellanus imperatoris, bac. theol., prof. theol., inquisitor hereticorum fuit. Ultima mentio a. 1418.

Excerpta (cum glossis) de notulis Durandi super 1. Sentenciarum

„*Utrum theologia prout communiter traditur et habetur, sit poprie sciencia.*“ Kraków Jag. 2183, f. 1a.

Dicta super Isaiam

Wien NB 14544. PUK I E 43, f. 183a (fragmentum 1. cap.).

Opposita Hussoni

„*Magister reverende! Postquam predicacione tua*“ :: 1411—2. Vyšší Brod 83, f. 14. Praha KNM I E 6, f. 11b, UK X F 10, f. 54b. Vloženo do Husovy odpovědi *Contra occultum adversarium*. Ed.: Novotný, M. J. Husi Korespondence 111, č. 37. — Eršil, M. I. Hus Polemica 73.

Littera Venceslao regi

„*Verbum michi est ad te, o rex*“ :: Constancie 1416. Praha KNM I E 6, f. 70b. Wrocław BU I Q 466, f. 3b.

Littera Sigismundo vel Venceslao regi

„*Anxie diuque sustinui*“ :: Constancie 1416. Praha KNM I E 6, f. 70a. Wien NB 4902, f. 111b.

Tractatus contra Iacobum de Misa contra communionem sub utraque

„*Apostolica docet sententia*“ :: Constancie 1417. Berlin-Dahlem theol. fol. 252, f. 141. Praha Kapit. E 77, f. 22b. Wrocław BU I F 236, f. 1, I F 313, f. 240, I F 707, f. 156b. Wien NB 4902, 4945. London Brit. Mus. Arundel 458, f. 200. Ed.: Hardt 3, 779.

De annatis et vacantis

„*Clamat spiritus, quod sua interest.*“ Trier Stadtbibl. 465 (1205), f. 59—60.

Adversus quasdam propositiones per P. cardinalem Veronensem. „*Ante omnia necesse est, ut fundetur veritas.*“

Sermones

Sermo de reformatione ecclesie. Wien NB 4948.

Sermo „Curam illius habe.“ Lübeck Theol. lat. 59, f. 146b.

Sermo de indulgenciis de a. 1416 (in conclusionibus Iacobi de Paradiso asservatus)

Sermo „Benedictus qui venit“ de a. 1417

Sermo „Ecce ego mitto.“ Oxford Ball. 164, p. 179.

Collatio facta coram Martino V. de a. 1418. „*Beatissime pater, excellentissimum lumen ecclesie.*“ Oxford Ball. 164, p. 192.

Sermones Constantienses de a. 1416

1. „*Habeo vobis dicere, Ioh. 16, 12. Reverendissimi p., m. et d. Bases, columpne atque paxilli tabernaculi testimonii Exod. 37 figurati*“ :: 17. 5. Kraków Kapit. 213 (inv. č. 221), f. 340a. PUK X F 10, f. 49b. Stuttgart H B I 116, f. 104. Gdańsk Mar. F 286, f. 34b, Mar. F 300, f. 1a. Kraków Jag. 1596, f. 185b. Ed.: Hardt 1, 17, 860.
2. „*Attendite a falsis prophetis, Mat. 7, 15. Patres reverendissimi, propter benivolenciam magistri doctissimi*“ :: circa 26. 7. Kraków Kapit. 213, f. 315b. Stuttgart H B I 116, f. 59b. Trier Stadtbibl. 706, f. 161. Gdańsk Mar. F 286, f. 94a, Mar. F 300, f. 121a.
3. „*Hec vidua erat, Luc. 7, 12. Divinissima firmitatis ecclesie luminaria*“ :: 20. 9. Kraków Kapit. 213, f. 332a. Praha Kapit. O 50, f. 257a. Gdańsk Mar. F 286, f. 42a, Mar. F 300, f. 12a. Bremen a. 26, f. 183a. Lübeck Theol. lat. 59, f. 152a. Oxford Ball. 165A, p. 707.

Desiderata

Sermo sinodalis ad clerum Mri Mauricii de sancta cruce (Nac. Boem. P 41).
Item *super Sentenciarum* Mri Mauricii (Nac. Boem. M 56).

Lit.: J. Fikrle, Čechové na koncilu kostnickém, ČČH 9, 1903, 426. — Vydra, Literatura kazatelská 91. — J. Eršil, M. I. Hus Polemica, 1966, 264. — TřLč 71—2, 75, 82, 160.

Andreas de Broda

Bac. art. 1384, mag. art. 1387, prof. theol. 1408. Iacobellus de Misa contra eum scripsit (Bartoš, Jakoubek 34, 35). Iacobelli responsio finalis Andreae de Broda „*Premissis posizione scolastica*“ de a. 1415 est (Bartoš, Jakoubek 41, Kraków Jag. 1690, f. 255a). Obiit Lipsiae 16. 10. 1427.

Utrum deus equaliter omnes creaturas diligit

Petrus de Suewvia. Respondens M. Andreas de Broda. Harburg-Maihingen II Lat. 1. 4° 57, f. 81a.

Epistola ad Zbyconem archiepiscopum

„*Reverendissimo.*“ Wrocław BU Mil. IV 77, f. 297a (= Görlitz).

Epistola ad Iohannem Hus

„*Gloriosus deus pius Iesus.*“ Wrocław BU Mil. IV 1, p. 1, IV 77, f. 191.

Epistola ad et contra civitatem Pragensem

„*Verbum michi ad te, ne moleste feras, o civitas.*“ Berlin-Dahlem lat. quart. 654, f. 99b (non 354). Kraków Czart. 232, p. 525, 1310, p. 847. Wrocław BU I Q 87, f. 180b. Warszawa BN BOZ 55, f. 180a.

Determinacio de corpore Christi

„*Cum ecclesia determinaverit.*“ Praha Kapit. N 6, f. 57a. Wrocław BU I F 707, f. 191.

Tractatus de origine Hussitarum

Wrocław BU I F 51, f. 118b.

Tractatus sive lectura de sumpcione sacramenti corporis ac sanguinis Iesu Christi

„*An sufficiat laycis fidelibus sub specie tantummodo panis illud preciosum corporis et sanguinis sacramentum accipere.*“ Leipzig UB 766, f. 253a—274b. Wrocław BV Mil. IV 77, f. 193a.

Deposita medio iuramento contra Ioh. Hus

:: 1414. Ed.: Palacký, Documenta 181.

Spurium

Postilla „Abiciamus opera tenebrarum... Hodie tempus quoddam“ = Hugo de S. Caro OP — Paris Nat. lat. 15946, f. 54b etc. Lit.: Schneyer 4.

Desideratum

Sermo de Assumpcione beate Virginis Mri Andree de Broda (Nac. Boem. P 41).
Lit.: TřLč 104—7.

Iohannes Sczekna

Bac. art. 1373, mag. art. 1376, OCist, ecclesiae Luthomyslensis ordinarius lector et populi praedicator vulgaris 1391. Item magister Stiekna, baccalarius in theologia, pro tunc praedicator autenticus in Bethlehem, in Wissegrado predicando populum ad non neglegendam tam excellentem gratiam multipliciter est hortatus a. 1393. Prof. theol. Prag. et Cracov. Cracoviam abiit circa 1394—5, sed saepe domum revertebatur. Obiit ante 20. 4. 1407.

Sermones de sanctis
„Osculetur me osculo... Ad gloriam primo et honorem.“ München Clm 17234. Wrocław BU I F 609, f. 1a :: 1403. Kielce Kapit. 11, f. 132b. Kraków Paulin. B 6, p. 3.

Sermones: Włocławek Bibl. Seminarium Duchownego 68 de a. 1408.

1. *In die Ascensionis*: „Quicumque ad preceptum tuum, Iob 39. Ista verba sunt dei ad Iob“, f. 215a.
2. *In die s. Spiritus*: „Si quis diligit me, Ioh. 14. Pueri dilecti, notat quilibet doctor“ f. 222b.
3. *Item feria II.*: „Musco pleni sunt, Act. 2. Hec dixerunt, qui audierunt“, f. 225a.
4. *Dominica tertia* (post festum Trinitatis): „Humiliamini sub potenti manu dei. Epistola hodierna scribitur Pe. V. capitulo“, f. 236a.
5. *Dominica IV.*: „Numquid potest cecus... Tangit prelatos“, f. 238b.
6. *Dominica quinta*: „Karissimi, unanimes estote“, f. 240a.
7. *Dominica septima*: „Sicut v. exhibuistis... Sicut sumus solliciti“, f. 245.
8. *Dominica nona*: „Accendite... Verba hec hodie cantantur“, f. 248b.
9. *Dominica XIIa*: „Fiduciam talem habentes... Sancta mater ecclesia“, f. 253a.
10. *Item dominica XIIIa*: „Nunc in matutino legitur“, f. 255b.
11. *Dominica XIIIa*: „Fratres, spiritu ambulate“, f. 257b.
12. *Dominica XVIa*: „Ibat Iesus in civitatem... Unde mos est specialis inter homines“, f. 262a.
13. *Dominica ultima*: „Fratres, non cessamus“, f. 289b.

Sermones

Sandomierz 64, f. 174, 190, 191b, 200, 208.

Sermones de passione

„Extendit manum suam et arripuit gladium, Gen 22,10. Consuetum est in principio aliorum sermonum“. Kraków Kapit. 124 (inv. č. 152), f. 46a (non 39a) — 73b. Wrocław BU I F 609, f. 169a—195b.

Dubium

Sermones de sacramento eucaristiae

Kraków Jag. 2244 (error), 1618, f. 231 (anon.).

Lit.: A. Strzelecka, Ze studiów nad stosunkami polsko-czeskimi za Wacława IV i Władysława Jagiełły, *Malopolskie studia historyczne* 1965, 53—5. — TřLč 139—40.

Iohannes Protiwa (Proczi-, Proczy-) de Nova villa

Praedicator in Bethlehem 1391—6, plebanus s. Clementis in Porziecz Pra-gae, adversarius Iohannis Hus. Obiit 7. 9. 1430.

Sermones: Włocławek Bibl. Semin. Duch. 68

1. *In sexagesima*: „Exiit qui seminat seminare, Luce VIII°. In multis partibus est consuetudo“, f. 79a.
2. *Item feria tertia*: „Ego sum hostium, Ioh. 10. Pueri, hiis diebus in singulis“, f. 227b.
3. *Dominica tertia post Trinitatem*: „Humiliamini sub potenti manu dei, Pe. V. Quando aliquis homo tota intencione“, f. 237a.
4. *Dominica sexta*: „An ignoratis, fratres“, f. 241b.
5. *Dominica octava*: „Attendite a falsis prophetis... Preterita dominica dominus docuit“, f. 247a.
6. *Dominica XXII.*: „Iratu dominus... In precedenti dominica“, f. 281b.
7. *Penultima*: „Imitatores mei estote“, f. 285b.
8. *Ultima*: „Fratres, non cessamus“, f. 293.

Sermones: Wrocław BU I F 609

1. *De resurrectione Domini*: „Expurgate vetus fermentum etc. De eodem: Surrexit Dominus vere... Luc. ultimo. Sepe eedem novitates audientes consolantur“, f. 201a—3b.
2. *In die Parasceves*: „Mane autem factu concilium, Mat. 27. Precepit deus per Moysen hominibus de Egipto eductis“, f. 207b—14b.
3. *In die Parasceves*: „Locutus est dominus ad Moysen etc. (Exod. 16, 11). Audistis, quomodo adductus est Iesus ad crucem“, f. 214b—6b (finis deest).

Sermones populares de tempore: Praha Kapit. F 21

1. *Dominica infra octavam nativitatis post vespas*: „Puer autem erat in medio eorum. Unde ex scriptura sacra invenio“, f. 27a.
 2. *In sexagesima*: „Exiit qui seminat semen suum, Luce octavo (5). Fratres karissimi, optimus deus ille seminator“, f. 51b.
 3. *Invocavit dominica*: „Ductus est Iesus in desertum, Mat. 4,1. Unde, karissimi, hodie qui interfuistis sermoni maturo“, f. 69b.
 4. *Reminiscere dominica 2a*: „Assumpsit Iesus secum tres discipulos, Mat. 17 (!). Unde, karissimi, si est vobis in memoria“, f. 74a.
 5. *Dominica tertia Oculi*: „Beati, qui audiunt verbum dei et custodiunt illud, Mat. XI (!). Fratres karissimi, qui sermoni interfuistis maturo, audistis, quomodo salvator noster“, f. 79b.
 6. *Dominica 4a Letare post vespas*: „Est puer hic unus, qui habet quinque panes, Ioh. 6, (9). Unde, karissimi, qui hodie mane interfuistis sermoni, audistis miraculum pregrande“, f. 86a.
 7. *Iudica*: „Tulerunt lapides Iudei, ut iacerent in illum, Iohannis VIII° (recte 10, 31). Unde, karissimi, dominica presens dicitur esse dominica“, f. 91b.
 8. *Dominica Palmarum*: „Hoc sentite in vobis, ad Phil. secundo (5). Beatus Ieronimus scribens epistolam“, f. 98b.
 9. *Dominica secunda post resurrectionem*: „Pastor, cuius non sunt oves proprie, Ioh. 10,12. Unde in presenti ewangelio dicitur de rebus“, f. 123a.
 10. *De eodem*: „Ego sum pastor bonus, Ioh. decimo (11). Unde nota: triplices pastores“, f. 125a.
 11. *Dominica XV. post Trinitatis*: „Ideo dico vobis: Nolite solliciti esse anime, Luc. 12, 22. Unde, karissimi, si recolitis, hodie salvator noster“, f. 220a.
 12. *Dominica XI.*: „Duo homines ascenderunt in templum, Luce 18, (10). Unde Augustinus in quodam“, f. 228a.
 13. *Dominica XIII.*: „Abrahe dicte sunt promissiones, stalo sye, Ad Gal. III°, (16). Unde si volumus cognoscere, si ex semine Abrahe sumus“, f. 247b.
 14. *Dominica XIII post vespas*: „Spiritu ambulate et carnis desideria non perficietis, Ad Gal. V^{to}, (16), Unde nota: Tria sunt, que autem vitam hominis esse vivam“, f. 249a.
- Sermones de tempore*, pars II. estivalis
Olomouc Kapit. 100

Reportata ewangeliorum et eciam epistolarum
magistri Sczekne et eciam magistri Proczwie etc. Warszawa BN 3024.

Sermones
Sandomierz 64, f. 188, 193, 206, 209b.
Depositio contra M. I. Hus
:: 1414. Ed.: Palacký, Documenta 174.

Spurium

Sermones
„Preparare in occursum... Quando rex vel aliquis princeps“: Iacobus de Voragine OP —
Bruxelles B. Royale 3778. Ed.: Augsburg — Kraków 1760 etc.; Pleraque Mss (sub diversis
nominibus: Greculus, Piper etc.)

Lit.: TFLČ 65, 68. — Bartoš, Postily 9 [v Kapit. F 21 neodůvodněně vykládá M. P. (Pe)
na Petra ze Stupna; správně je to Magister Protiwa, na f. 123a je vypsáno: Proczywe].

Nicolaus Cacabus (Kaka-)

Cum consistorio quodammodo coniunctus ab a. 1394, procurator, ecclesiae
Pragensis altarista, iam mag. art. 1395, bac. iuris intitulatus 1395, pleba-
nus in Ziwhosst 1407, Pragae domum, quae fuit olim Prczyczky, emit 1410,
in universitatis rectore eligendo theologorum candidatus non electus 1412.

Sermones: Włocławek Bibl. Semin. Duch. 68

1. In dominica prima post festum Trinitatis: „Deus caritas est, Ioh. 4. Dominica hodierna
est prima post festum Trinitatis“, f. 232a.
2. Dominica secunda: „Exi cito in plateas, Luc. 14, (21). Hec verba in suo sensu“, f. 234a.
3. Dominica XXII: „Oro, ut caritas vestra“, f. 279b.
4. Penultima: „Imitatores mei estote“, f. 284a.

Sermones populares de tempore: Praha Kapit. F 21

1. In capite ieiunii: „Unde, fratres karissimi, hodie incipimus dies penitentie. Nam
quidquam mali“, f. 59a.
2. Invocavit dominica: „Non in solo pane vivit homo, Mat. 10 (recte 4,4). Unde pro intel-
lectu horum verborum est notandum“, f. 66a.
3. Reminiscere dominica 2^a: „Non est bonum sumere panem filiorum et dare canibus ad
manducandum, Mat. 15, 16, Mar. 7,27. Unde, karissimi, verba, que latino sermone ex-
pressi, sunt“, f. 71b.
4. Dominica tertia Oculi: „Erat Iesus eiciens demonia, Luc. 11, 14. Unde, karissimi, mater
sancta ecclesia dominicis istis tribus“, f. 76a.
5. Dominica 4^a Letare: „Abiit Iesus trans mare Galilee, quod est Tiberiadis, Iohannis
VI, (1). Unde, karissimi, scitis, quod dominica presens“, f. 82b.
6. Iudica: „Quis ex vobis arguet me de peccato, Iohannis VIII, (46). Unde nota: Origenes
loquens super hoc“, f. 88b.
7. Dominica Palmarum: „Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, i. e. krotky, Mat. 21, (5).
Unde, karissimi, verba, que proposui, sanctus Matheus ex instinctu Spiritus sancti lo-
quitur“, f. 94b.
8. Sermo in Cena domini: „Unde, karissimi, festivitas hodiernae diei est“, f. 100b.
9. Feria secunda post resurrectionem domini: „Surrexit dominus vere, Luce ultimo
(24,30). Unde, karissimi, dictum est vobis die hesterno“, f. 110a.
10. Feria III. post pascha: „Videte manus et pedes meos, quia ego ipse sum, Luce 24, (39).
Unde salvator noster Iesus Christus verbis istis, que pro themate assumpsit“, f. 112a.
11. Dominica prima post pascha: „Cum autem esset sero, Ioh. 20, (19). Unde, karissimi,
salvator noster Iesus Christus resurgens a mortuis“, f. 117a.
12. Dominica secunda post resurrectionem: „Ego sum pastor bonus, Iohannis 11, 14.
Unde Holgot loquens super illud Sapientie 18“, f. 120b.

13. Dominica tertia post resurrectionem: „Modicum et non videbitis me, Ioh. 16, (16).
Unde, karissimi, salvator noster Iesus Christus per suum ewangelistam“, f. 128a.
14. Dominica 6. post Trinitatis: „Audistis, dictum est antiquis: Non occides, Mat. quinto
(21). Unde, karissimi, salvator noster Christus, (m)issus predicator totius mundi“, f. 184a.
15. Dominica VII.: „Manducaverunt et saturati sunt nimis, Marci VIII, (8). Unde, ka-
rissimi, in presenti dominica in ewangelio mater sancta ecclesia comemorat“, f. 192a.
16. Dominica VIII.: „Omnis arbor, que non facit fructum bonum, Marcus VII (recte
Mat. 7, 19). Unde, karissimi, verba, que protuli, sunt verba nostri salvatoris“, f. 195a.
17. Dominica XI.: „Phariseus stans hec apud se orabat dicens: Gracias ago tibi, deus,
Luce 18, (11). Unde, fratres karissimi, Beda Venerabilis ewangelium hoc exponens“,
f. 207a.
18. Dominica XIII.: „Occurrerunt ei X viri leprosi, Luce XVII, (12). Unde verba, que
assumpsit“, f. 214b.
19. Dominica XV.: „Nemo potest duobus dominis servire, Mat. 6, 24, Luc. 16,13. Unde,
karissimi, verba, que pro themate assumpsit“, f. 217a.
Sermo de s. Iohanne
Sandomierz 64, f. 218.
Sermo in Nativitate domini
„Parvulus natus est nobis, Ys. IX°, (6). Leo papa sic dicit: Salvator noster“. Wrocław
BU I F 609, f. 15a.

Quaestiones in quolibeto Ioh. Hus a. 1411

Utrum licet sine revelacione dei cristiano pugnare cum cristiano pro temporalibus civi-
liter conquirendis
vel
Utrum expedicius sit comunitatem regi secundum legem dei a iudicibus quam secundum
legem civilem a regibus vel e contra
(quaestiones non solvit).
Lit.: Novotný, Hus 2, 187. — Ryba, M. Ioh. Hus Quodlibet 40—1. — Bartoš, Postily 9
(Kapit. F 21).

Benesius (Benessius, Bena-) de Ostromierz
Mag. art., (inscriptus in iure et canonicus Omnium sanctorum Prage
1372?), vir catholicus et predicator in ecclesia Pragensi 1402—1414, pre-
dicator castri Pragensis 1414.

Sermones populares de tempore: Praha Kapit. F 21

1. Dominica 4^a (post Epiphaniam): „Dileccio proximi malum non operatur, (Rom. 13,10).
Unde, karissimi, verba, que preassumpsit“, f. 39b.
2. Feria III^a post pascha post prandium: „Unde, karissimi, mater sancta ecclesia hodie
legit epistolam, quomodo sanctus Paulus“, f. 114b.
Reportata ewangeliorum et eciam epistolarum
Magistri Sczekne et eciam Magistri Proczwie et eciam Magistri Benasii et Silvestri
de Praha, Warszawa BN 3024 :: 1414.
Sermo
Sandomierz 64, f. 195.
Epistola directa Iohanni Hus
„Gloriosus deus plus Iesus det tibi non plus quam oportet... Cupiens tibi exprobranti
mihi respondere verbum“ :: 1413. Wien NB 4941, f. 238b.
Ed.: Novotný, Korespondence 175, č. 68.
Depositio contra Ioh. Hus
:: 1414. Ed. Palacký, Documenta 179.
Lit.: Bartoš, Postily 9 (o F 21, bez určení M. B., což je Magister Benessius).

Iacobus de Colonia

De nat. Bohemorum, bac. art. 1376, mag. art.

Sermones per circulum anni

et sunt collecta Magistri Sczekne et domini Proczyve, Magistri Kakabi et Magistri Iacobi de Colonia etc. Włocławek Bibl. Sem. Duch. 68 :: 1408.

Petrus de Konieprus (Kuntprus)

Bac. art. 1380, mag. art. 1387, intitulatus in iure 1389, bac. in decretis 1397, iam bac. theol. 1410, altarista ad s. Gallum, dec. fac. art. 1410.

Utrum inter bona nature, fortune, amicitie et virtutis

(quodl. 1411)

Utrum perfectio cuiuslibet causati ex propinquitate vel distancia

(quodl. 1417)

Utrum immense sapientie virtus creativa sit alicui creature realiter communicativa

Harburg-Maihingen II. Lat. I. 4° 57, f. 94b.

Sermo de nativitate Christi

Nac. Boem. P 41, nunc desideratur. Verba eius versificavit Ioh. Campanus in Elegia de admiranda et numquam satis decantata Christi nativitate ex veteri concione contexta ... 1618.

Lit.: Bečka-Urbánková 168. — TřLč 91—2, 96. — Truhlář-Hrdina-Hejnic-Martínek, Rukověť hum. básn. 1, 1966, 277.

Mathias de Knin (Knyn), dictus Pater

Bac. art. 1399, mag. art. 1404.

Utrum summum bonum immutabile

(quodl. 1409)

Utrum cuiuslibet dependentis

PUK X H 18, f. 128b

Utrum si amicus et veritas

PUK X H 18, f. 132b

Puncta M. Patris

Recz. G 12, desiderantur.

Lit.: TřLč 78, 80, 84—5. — Bečka-Urbánková 65.

Michael de Malenicz, dictus Czizko

Bac. art. 1392, mag. art. 1399.

Sermo ad clerum pro recommendatione theologie Mri Czizkonis

(Nac. Boem. P 41, desideratur)

Epistola ad univ. Viennensem de a. 1413

Utrum veritas creata :: 1411

Utrum deus ex infinita potencia :: 1412

Utrum cum providencia dei :: 1417

Lit.: TřLč 78. — Bečka-Urbánková 168.

Iohannes Hus

Bac. art. 1393, mag. art. 1396, praedicator in Betlehem, rector univ., combustus Constantiae 6. 7. 1415.

Sermo

„Confirmate corda vestra, quoniam adventus domini appropinquabit, Iac. 5, 8. Berlin-Magdeburg 163, f. 212b. Bartoš-Spunar, Hus 23 neuvádějí.

Questiones Sentenciarum

Praha Strahov 10/zl. [fragm. I. lib.]. Bartoš-Spunar, Hus 5 (neuvádějí ještě tuto sign.). — B. Ryba, Nový rukopis Husova výkladu na Lombarda, Strahovská knihovna 2, 1967, 27—30.

De tribus dubiis

„Quia dubitantibus sanum est consulere“. Leipzig UB 766, f. 104a—6a.

Bartoš-Spunar, Hus 67 tento rkp neuvádějí.

Quadragesimale

Graz UB 902. Bartoš-Spunar, Hus 97 tento rkp neuvádějí.

Passio Domini nostri Iesu Christi

Lit.: A. Vidmanová, K autorství Husovy Passio Domini nostri Iesu Christi, LF 91, 1968, 116—132. 14 — Z. Tyl, Soupis pramenů stč. slovn. 75—78. — M. Spinka, John Hus' Concept of the Church, Princeton 1966.

Ieronymus de Praga

Bac. art. 1398, mag. art. 1407, studuit Oxonii, mag. art. Parisiensis, Coloniensis, Heidelbergensis. Combustus Constantiae 30. 5. 1416.

Abiuratio et revocatio heresis

„Ego Ieronimus de Praga, liberalium arcium magister, cognoscens veram, catholicam et apostolicam fidem, anathematizo omnem heresim.“ Greifswald Rubenow-Bibl. 23. c. VI., f. 76. Leipzig UB 766, f. 212a—213a.

Lit.: Bartoš-Spunar, Jeroným 340 (tyto dva rkp neuvádějí). — TřLč 71, 75, 80, 82, 85, 88, 179.

Iacobus de Misa

Bac. art. 1393, mag. art. 1397, exam. bac. ab a. 1400, subdiaconus, diaconus, presbyter ordinatus 1402, plebanus ecclesiae s. Stephani Neopragae 1405, s. theol. bac. form. 1410 vel prius. Obiit 9. 8. 1429.

„De communicacione sub utraque specie pro parte hereticorum“

„Pius Iesus diligens suos fideles in caritate perpetua ex eadem dileccione ordinavit et instituit“. Leipzig UB 766, f. 208a—211a. In marg. sup.: *Iacobellus hereticus scripsit sequentem tractatum.* Lit.: Bartoš, Jakoubek 35—6, č. 38 (neuvádí žádný rkp). — TřLč 71, 75, 80—4, 88, 175, 177, 16 — Z. Tyl, Soupis pramenů stč. slovn. 80—81. — Jakoubek ze Stříbra, O válkách. Přel. A. Molnár, KRTh 1967, 33—36.

Iohannes (Andree) de Giczin

Bac. art. 1404, mag. art. 1408. Wiclefi opus *De materia et forma* defendebat 30. 7. 1410. Subdiaconus, diaconus et presbyter ordinatus 1412.

Utrum quelibet anima sit forma indivisibilis quoad molem (quodl. 1409)

Utrum materia prima est idem compositum in numero cum forma an informis (quodl. 1411)

Utrum universalis in essendo possunt suscipere predicacionem (quodl. 1412)

Epistola,

ad quam respondebat Iacobellus de Misa *„Gracia tibi et pax... Quia in tua epistola“* a. 1420 (Praha Kapit. O 13, f. 62b, 64a), desideratur.

Proti M. Jičínovi

psal po r. 1423 (?) Mikuláš Biskupec (Rkp se nedochoval).

Lit.: B. Ryba, M. I. Hus Quodlibet 163. — Bartoš, Jakoubek č. 80. — J. Macek, Ktož jsú boží bojovníci, 1951, 301. — J. Macek, Tábor v husitském revolučním hnutí 2, 1955, 50—1.

Iohannes de Grecz (Regine)

Bac. art. et mag. art.

Tractatus Mri Iohannis Grecz contra calicem [Nac. Boem. P 4, desideratur].
Utrum forme sive ymagines apparentes in speculis
(quaestio quodl. 1417).

Lit.: Bečka-Urbánková 158. — TřLč 81.

Gallus (Hawlyko)

Predicator in Betlehem.

Galli contra utramque speciem laicorum (Nac. Boem. P 4, desideratur)
Epistolae Gallo

Ioh. Hus magistris Nicolao, Martino et Gallo

Ed.: Novotný, Korespondence 137, č. 47.

Ioh. Hus Hawlikony, ut non impugnet ministracionem sanguinis Christi

Ed.: Novotný, Korespondence 294—5, č. 141.

Replica M. Petri Anglici contra scripta prefati Galli

Lit.: Bartoš, Payne 95—6.

Lit.: Bečka-Urbánková 158.

Iohannes de Iessenicz?

Utrum iudex corruptus ferens iniquam sententiam pro parte corrumpente gravius peccet quam pars corrumpens

Leipzig UB 1445, f. 367b—368b (anon.).

Lit.: J. Keř, Husitský právník M. Jan z Jesenice, Praha 1965, 157, č. 3 (o tomto rukopise se nezmiňuje).

Cristannus de Prachaticz

Bac. art. 1388, mag. art. 1390, dec. fac. art. 1400, 1402, 1417, rector univ. 1412, 1423, 1427, 1432, 1434, 1436, regens fac. art. 1392—1433, astrologus famosus alme universitatis studii Pragensis (BUWr I F 447).

Supra astrolabium

„Quia plurimi ob nimiam quandoque accurtacionem et magnam scriptorum sententiam canones, utilitates astrolabii declarantes, intelligere et memorie commendare non valuerunt.“ Berlin lat. oct. 438, f. 280a—291b, lat. qu. 23 [R 959], f. 108 (desideratur). Florencia, Laur. 134, p. 217—255. Praha UK V E 4b, f. 70a—85a. Wien NB 5145, f. 58a, 5210, f. 108a—132a.

De compositiōne astrolabii

„Quoniam de astrolabii compositiōne tam modernorum quam veterum dicta habentur pulcherrima.“ Berlin lat. qu. 23 [R 959], f. 123b—134b (desideratur).

Kalendarium

scriptum sub a. d. 1403. Wrocław BU I F 447, f. 9. Praha Kapit. L 52, f. 5a (non L 12).

Epistola Venceslao Corandae, praedicatori in Plzna

:: 1416. „Pax, salus et constantia in adversis, frater in Christo care! Quanta audiuntur, quanta iam vulgus mala de te jamat.“ Ed.: Palacký, Documenta 633, nr. 103.

Epistola Stephano Palecz scripta Constantiam

:: 1417. „Magister reverende! Si pro nunc aliquantulum sumus discordes in conscientia.“ Ed.: Palacký, Documenta 669, nr. 115.

Procuratorium super mandatum seu credencialis littera alme universitatis Pragensis, transmissum ad sacrosanctum Basiliense concilium, lectum in congregacione generali
:: 6. 7. 1437. „In nomine domini Amen. Nos Cristianus de Prachaticz, ecclesie Omnium sanctorum in castro Pragensi canonicus, parochialis ecclesie sti Michaelis Maioris civitatis Pragensis rector, Augustinus de Glachovia, decanus facultatis arcium, Lauren-

cus de Brzezowa, Petrus de Sepekow, Petrus de Grecz Regine et Iohannes de Sobieslaw, rector parochialis ecclesie s. Marie virginis ante Letam curiam, eiusdem Maioris civitatis Pragensis arcium magister totusque cetus magistrorum dicte universitatis Pragensis, ... constituimus ... legatos, ambasiatores, oratores, procuratores, factores, negociorum nostrorum gestores ac nuncios speciales ... Mgros Procopium de Plzna, s. Henrici Nove, et Iohannem de Pzibram, sti Egidii predictae Maioris Civitatum parochialium ecclesiarum rectores...“ Leipzig UB 179, f. 263ab. Wrocław BU Mil. IV 77, f. 59a. Ed.: Cochlaeus, Hist. Hussitarum p. 306—8.

Lit.: TřLč 147—8.

Sulco (-ko) de Hosstka

Bac. art. 1395, licenciatus 1405, art. et medicine doctor et cancellarius univ. 1412, vicecancellarius et exam. bac. 1413.

Regimen in febribus

„Ista terciaria ut puto propter anticipacionem peroxismorum non erit longa.“ Leipzig UB 1182, f. 145b.

Questiones Solkonis super Sentenciarum (Nac. Boem. M 71). Utrum Questiones Solkonis Sulconi de Hasstka an Conrado de Soltau (Solco) pertinuerint, nescio.

Sigismundus Albicus de Moravia

Bac. art. 1382, iam mag. art. et exam. bac. 1386, intitulatus in iure 1387, doctor utriusque iuris 1389, doctor in medicinis circa 1399, physicus regis 1401, archiepiscopus Prag. 1412, praepositus Wissegradensis. Obiit 23. 7. 1427.

Tractatus

Tractatus de pulsibus

„Omnium significacionum corporis interiorum dispositionem declarantium due potissime reperuntur.“ Wrocław BU III Q 4, f. 184b.

De rectificacione aeris

„Aer in nimis parva quantitate.“ Praha UK I F 11, f. 6b. Wrocław BU III Q 4, f. 120b.

Tractatus medicus

:: 1424. Berlin lat. qu. 274.

Pro corporis sanitate compendium

Berlin-Dahlem lat. qu. 472, f. 93.

Practica medica

Berlin-Dahlem lat. fol. 577.

Dieta serenissimi regis Ungarie Sigismundi

Berlin-Dahlem theol. fol. 582.

Recepta

1. „Recipe excoiacionem stomachi porci.“ Schlägl 102. Cpl. (822). 215, f. 24a.
2. „Recipe gallinam deplumatam. Si est pigwis, excidatis pigwedinem.“ Confortativum, quod maxime confortat [factum Wenczeslao regi Bohemie]. Wrocław BU III Q 5, f. 349a.
3. „Recipe piperis, omnium specierum.“ Sal sacerdotale. Praha KNM IV E 5, f. 18a.
4. „Recipe succum sambuci sive celidonie.“ München Clm 238, f. 1a.
5. „Recipe unam pintham de nova cervisia.“ Contra obtusitatem pectoris. Praha KNM IV E 5, f. 35b.
6. „Recipe ungentum.“ Pro sompno. Praha UK IV F 5, f. 203a.

Remedia et experimenta contra morbos et ad sanitatem

1. *Contra reumata.* „Ex quo ut dicit liliator“. PUK X G 19, f. 231b.
2. *Contra toxicum.* „Pillule auree circa introitum lectus. Sumpto prius brodio pisi pillularum sumpcio.“ Praha Kapit. M 156, f. 151a.

3. *Contra tussim.* „Primo utaris de brodio raparum coctarum absque sale.“ Praha UK VIII F 11, f. 26b.
4. „*Contra casum fac.*“ Wrocław BU III Q 12, f. 289a.
5. „*Ad coytum*“, „*Contra coytum superfluum*“, „*Contra dolorem dencium*“. „*Lacte terantur et conficiantur cum butiro et inungantur; inde renes et genitalia potenter excitat.*“ Praha UK X H 16, f. 142a.
6. *Sal contra venenum.* Vaticano Palat. 1257, f. 84.
7. *Contra paralytim Venceslao IV.* Praha UK VIII H 34, f. 149b.
8. *Contra paralytim.* „*Nota habens paralytim faciat sibi camisiam de pelle lupina.*“ Wrocław BU I Q 288, f. XII.
9. *Contra balneum longum.* „*Balneum longum est insanum.*“ Wrocław BU I Q 288, f. I.
10. *Collirium.* Wrocław BU III F 24, f. 65b.
11. *Collirium optimum.* Wrocław BU IV F 24, f. 289b.

Remedia et experimenta germanica

- Puch der erczney* (München Cgm 731, f. 87a)
Regimen in der Seuche (Praha Kapit. M 11, f. 57a)
Remedia contra pestilenciam
 „*Von der behaldunge der pestilenciē nemyt drey pillen.*“ Wrocław BU I Q 100, f. 222b, I Q 286, f. 249b.
Purgacio in Maio
 „*Nym czegen mulken aue Matten.*“ Wrocław BU I Q 450, f. 121b.
Experimenta (Wrocław BU IV F 24, f. 175b—9b, 245b—9b).

Testimonium de Blazcone Murrer

- „*Serviciorum promptitudine prevolante, dominorum dilectissimi.*“ Praha Kapit. I 40/2, f. 327a. Ed.: Palacký, *Über Formelbücher* 2, 158, nr. 196b.

Regimina discipulorum Albici

- Regimen sanitatis*
 „*Regimen sanitatis cuiuslibet hominis consistit.*“ München Clm 19839, f. 120. Wrocław BU III Q 4, f. 120b.
Ordnung der Gesundheit (Budapest)
 Lit.: TrLč 145—7.

Petrus de Dresden (Draznensis) (de Zhorzelec)

- Parvulus philosophie naturalis*
 „*Natura est principium et causa movendi.*“ Berlin-Dahlem lat. qu. 395, f. 45, lat. qu. 826, nr. 7, theol. fol. 247, f. 62. Brno, Měst. arch. Jakub. 111 (117a), f. 133. Göttingen UB Philos. 41, f. 17. Kraków Jag. 512, f. 241a, 1897, f. 1, 2117, f. 2b, 2179, f. 110, 2180, f. 2b. Leipzig UB 1084, f. 133b, 1069, f. 143a. Vaticano Ap. 1050, f. 168b, 1055, f. 97a. Wien NB 4066, 5178, f. 129a, 5185, f. 3a, 5242. Wrocław BU IV Q 15, f. 122, IV Q 21, f. 110, IV Q 24, f. 126. Lit.: TrLč 31.

Reinardus Gensfelder de Nurenberga

Bac. art. 1400, mag. art. 1408.

- Astronomia*
 München Clm 4382, f. 129—140 :: zač. 15. stol.

Petrus Storch (-gh) de Czwikaw

De nat. Polonorum, bac. art. 1393, mag. art. 1397, intitulatus in iure 1398, exam. bac. 1399—1408, dispensator 1402, decanus fac. art. 1404, exam. mag. 1406.

Magistri Petri Storch Pragensis *Summa moralis*
 Berlin-Dahlem lat. fol. 695.
Utrum possibile est idem corpus in numero esse dimensionaliter
 (questio quodl. 1409).

Matheus de Aula regia (de Steynhuz)

OCist, mag. art. 1404, bac. theol. form. 1409. Post a. 1411 in monasterio Cellensi moratus est. Obiit a. 1427.

- Utrum diligere inimicos sit de necessitate salutis*
 Disputat Petrus Suevus, resp. M. Matheus. Harburg-Maiingen II Lat. 1. 4° 57, f. 92a.
Epistola ad abbatem Veteris Celle
 „*Cum ymnidicis celestium virtutum concentibus.*“ Wrocław BU IV O 7, f. 220—234a:
 „*Quin potius unum fateri cogor, quod librum quemcunque theologicum sacro canonice biblie invisceratum mallem in scolis legere, quandoque dictorum ymnorum nostri ordinis latebras evolvere et ad lucem ponere intelligibilis claritatis.*“
Expositio ymnorum ordinis Cisterciensis
 „*Utrum illabi menti humane seu anime rationali.*“ Wrocław BU I F 265, f. 150b, I F 271, f. 126, I Q 103, f. 238a.
Sermo in concilio Constanciensi 4. Iul. 1417
 „*Estote misericordes. Sic originaliter scribitur Luce VI° capitulo (36) ... Reverendissimi patres ac domini prestantissimi. Coram tam preclara, celeberrima, deo et hominibus grata concione.*“ Berlin-Dahlem Theol. Fol. 413, f. 268a. Gdańsk Mar. F 286, f. 58b, Mar. F. 300, f. 115. Graz UB 898, f. 104a. Kraków Kapit. 213 (inv. č. 221), f. 304a. München Clm 5421, f. 1a, Clm 13421, f. 77a, Clm 15327, f. 134, Clm 18268, f. 320. Nürnberg 48, p. 37. Roma Palatina 593, f. 98. Reichenau-Karlsruhe 23, f. 2. Szczecin 23 (desideratur). Seitenstetten CLXXXVI, f. 99b. Stuttgart 33, f. 231, 56, f. 2, H B I 116, f. 1. Wien NB 4292, f. 122, 4958, f. 187. Wozlawsk. f. 442. Bremen a. 26, f. 167a.
Sermo in capite ieiunii
 „*Convertimini.*“ Praha Kapit. N 7, f. 220b. Brno Cerr. II 151, p. 233.
Questiones Sententiarum
 :: 1405. Thema: „*Benedicta tu inter mulieres*“
 I. Prologus et questiones primi libri: „*Circa prologum Sententiarum primo quero, quid sit subiectum in sacra theologia.*“ Berlin lat. fol. 949, f. 1a—176b. Berlin-Dahlem theol. fol. 583, f. 6a. Linz, Stud.-Bibl. 74, f. 160a. Leipzig UB 418, f. 197—298.
 II. Questiones secundi libri: „*Principiaturus in secundum librum Sententiarum tria principalia habeo facere in presenti actu. Primo premittam brevem sacre scripture recommendationem.*“ Berlin lat. fol. 949, f. 176b—324b. Leipzig UB 418, f. 305—435.
 Opponentes secundum cod. Berlin 949: *contra reverendum magistrum meum Iohannem Hus ... , secunda conclusio reverendi patris domini Iohannis de sancto Clemente (= Ioh. de Monte) ... , contra reverendum et religiosum patrem dominum Iohannem ordinis predicatorum, sacre theologie baccalarium, restat replicare ... , ad ambo argumenta ... Iohannis de Monte, sacre theologie baccalarium formati de ordine predicatorum ... , argumenta reverendi magistri mei Iohannis Frankensteyn, sacre theologie baccalarium.*
Excerpta Sententiarum
Super 2^m Sententiarum dist. 26 (de gracia et merito)
 „*Gracia est duplex: quedam gratum faciens, quedam gratis data.*“ Wrocław BU I F 183, f. 377a.
Ex libro Sententiarum dist. XLV
 Wrocław BU I Q 363, f. 102b.
 Lit.: K. Lauterer, Matthäus von Königssaal als Theologe, Cistercienser Chronik 74, 1967, 129, 170. — TrLč 140—1.

Iohannes de Falkenberg (Welcem-)

OPraed., Saxo, iam mag. art. et intitulatus in iure 1384. Pragae iterum a. 1406—9 prof. theol. fuit. Adversarius Mathei de Cracovia [auctoris scripti De squaloribus curie Romane] et Pauli (auctoris Speculi aurei) fuit. Obiit circa 1435.

De renunciacione pape [papatus]

„Ad pauca respicientes“ :: 1408. Eichstätt StBibl 698, f. 338a. Praha UK X C 25, f. 267a, X D 10, f. 104a, X H 18, f. 91a. Wien NB 4754, f. 128b. Wrocław BU IV Q 28, f. 138.

De monarchia mundi

„Professio auctoris. Sanctissimo patri domino ... pape ... frater Iohannes Valkenbergh ordinis predicatorum ... obedienciam perfectam. Cum enim ut ait Anselmus in libro de sacramento altaris ... pro defensione sedis apostolice errorum fundamenta ... in duorum libellorum sine nomine auctorum conscriptorum, unius qui incipit „Moyse factus“ et auctorem eius se novissime fatetur Matheus episcopus Wormaciensis, et alterius, qui incipit „Reverendissimis“ et auctorem eius, quia adhuc remanet incognitus, redargucionis gracia Paulum nomino, qui in scriptis suis multiplicati nimis iam plurimos constantes habent defensores et ... potestatem sedis apostolice nituntur ablingere, ad vestre sanctitatis ... iudicium humiliter refero discuciendum atque corrigendum. Verum quod ad confutandum errorum Mathei et Pauli scripsi librum“, Wrocław BU IV F 57, f. 1a.

Lit.: O. R. Świętochowski O. P., PSB 6, 1948, 355—7. — TřLč 133.

Iohannes de Franckensteyn

Bac. art. 1394, mag. art. 1398, bac. et doctor theol., OPraed.

Sermo de decollacione s. Iohannis Baptistae

„Caput Iohannis Baptistae, sic filiae saltatrici, quid petam interrogantem, mater respondit stultissime.“ Berlin-Dahlem theol. lat. qu. 348, nr. 16.

Lit.: TřLč 133—4.

Nicolaus de Dinkelsbühl

Prof. Viennensis.

Epistola ad Iohannem Hus (dubium)

„Eloquenti viro domino N., verbi dei seminatore in Praga ... Pro salutacione in Christo Iesu domino nostro dileccione fraterna“ :: 1410—2. Lit.: Madre 252—4.

Tractatus

„Barones regni Bohemie serenissimo principi domino Sigismundo ... miserunt quandam libellum, continentem multas auctoritates, de quarum solucione per sapientes, qui apud predictum principem tunc Constancie morabantur, cupiebant clarius informari“ :: 15. 6. 1415—22. 2. 1418. Lit.: Madre 254—7.

Iohannes de Przibram contra eum calicem defendebat „Quia emergente patula Christi veritate“ a. 1417. Lit.: Bartoš, Přibram 1.

Gregorius de Karinthia

OESA; secundum Clm 8423, p. 288 a. 1392 in Pragensi studio. Ab a. 1407 prof. theol. Viennensis.

Sermo in concilio Constanciensi (dom. 14. p. Pent.)

Kranj Bibl. paroch. 96, f. 74. Lit.: Zumkeller, Manuskripte 274.

Iohannes Zachariae

OESA; Hussomastix. Obiit 1428.

Sermones in concilio Constanciensi VI a. 1415—18. Lit.: Zumkeller, Manuskripte 623.

Ludolphus de Sagan (de Eynbeke)

De nat. Saxonum, inscriptus in iure 1373, baccalarius in decretis, abbas canonicorum regularium Saganensis. Obiit 1422.

Catalogus abbatum Saganensium [1398]. Consuetudines, cerimoniae et ordinationes [circa 1400]. Mortilegium [1417]. Registrum [1417]. Gloza psalterii [circa 1380, desideratur]. Expositio triplex ps. 86 [1404]. Expositio ps. 138 per 65 sermones. Expositio ps. 71. Expositio ps. 67. Sermones CVII [1412]. Collaciones seu sermones ad religiosos. Sermo incitativus pro peccatis deflendis. De passione Christi [1414]. Super tribus sceleribus [1406]. Sermones „Ad nichilum valet“ [1410], „Est verbum dei“ [1412], „Tempus putacionis“ [1420—1], „Opus bonum“ [1412], „In una domo“ [1409]. De tribus essentialibus religiosorum. Reprobacio quattuordecim articulorum speculi Saxonici [1407, desideratur]. Soliloquium schismatis [1408—9]. Tractatus de longo schismate [1417—22]. De decimis [1418]. Tractatus „In quadam civitate“ [1419]. Lit.: Fr. Machilek, Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Hussitismus, München 1967 (dále jen: Machilek).

Martinus Thalayero de Aragonia

Mag. theol.

Sermo coram Martino V. (de rebus Bohemicis). Ed.: J. Hollnsteiner, Ein neues Dokument zur Hussitengeschichte, Festschrift zu Ehren E. v. Ottenthals, Innsbruck, 1925, 66—78. Lit.: Machilek 173—5.

Iohannes Hofmann de Swidnicz

Bac. art. 1396, mag. art. 1400, rector univ. Lipsiensis 1413. Obiit 1451.

Tractatus contra Hussitas et Wyclephistas

„Debemus invicem diligere ... Cum in omni tempore“ :: 1420—1. Berlin-Magdeburg 75, f. 1a, 95, f. 89a. Berlin-Dahlem theol. lat. qu. 207, f. 70a. Gdańsk Mar. Q 22, f. 143. Wien NB 4151, f. 51a. Wrocław BU I F 51, f. 51b, I Q 92, f. 1a, I Q 101, f. 156, I O 18, f. 118b, IV F 53, f. 165.

Tractatus contra Hussitas

„Quidam moderni temporis homines pestilentes, homines corrupti, doctrinis vanis et supersticiosis inherentes.“ Berlin-Dahlem theol. qu. 207, f. 70.

Lit.: TřLč 126—7. — Machilek, Joh. Hoffmann aus Schweidnitz (alii codices).

Conradus de Susato

Rector univ. Heidelbergensis, mag. theol. Heidelberg. 1410, episcopus Ratisbonensis 1428.

Tractatus contra Hussitarum articulos

:: 1421 16. Septembris in campo prope Sacz ad unum miliare. „Illustris princeps et excelse domine, cupiens vestre celsitudinis et gracie parere mandatis.“ Trier 743, f. 77, 1206, f. 127. Wien NB 4215, f. 77. München Clm 5411, f. 97b. Lit.: Machilek 191. — Bartoš, Manifesty 268.

Iohannes de Frankfordia, Lagenator de Dyburg, Dypp-

Prof. theol. et rector Heidelbergensis.

Proposicio contra Hieronymum de Praga

Basel A VIII 24, f. 48 (fragm.). Leipzig UB 2111 (nr. 5) :: 18. saec.

Tractatus contra Hussitas (contra quatuor articulos)

:: 1421 in campo prope oppidum Sacz. „Cum nuper, videlicet a. d. 1421.“ Trier 743, f. 81b. Wien NB 4215, f. 69a. Wrocław BU Mil. II 90, f. 168b. Lit.: Bartoš, Manifesty 268. — Machilek 191.

Iohannes Laurini (Laurencius Petri) de Raczicz

Bohemus, mag. art. 1408, in Moravia a. 1417 moratus est, discipulus Simonis de Tisnow, excerptor Stephani de Palecz, canonicus Nitriensis, magister scole Nitriensis.

Utrum ponere unam ecclesiam catholicam sanctam esse numerum omnium predestinatorum sit falsum, hereticum et impossibile (Pragae 1417).

Utrum sancta ecclesia catholica preter esse temporale et creatum complectens statum fidelium utriusque testamenti habeat esse causale, ydeale, exemplare et eternum :: 1419.

Utrum ecclesia sancta catholica cum capite Christo existens una persona

Tractatus „Ad improbandum errores M. Pauli“

Tractatus „Fructuosus videtur esse labor et utilis“

Tractatulus „Scripsit magister Paulus in suis documentis“

Lit.: O. Odložilík, Z počátků husitství na Moravě. Šimon z Tišnova a Jan Vavřincův z Račic, ČMM 49, 1925, 64 (nesprávně tvrdí, že rodiště Jana z Račic bylo nepochybně ve stolici nitranské a že byl Slovákem). — Pocházel zřejmě z Moravy (Račice u Vyškova), jak mě upozornil F. Ryšánek; srov. *Librum finivit Conradus scriptor dom. Io. Magistri Sco. Nytrien. Bohemi; solus est etiam Bohemus et servitor suus fidelis ordinis dyaconatus etc.* (Praha Kapit. D 2, f. 95b).

Hieronimus Iohannes Silvanus de Praga

Bac. art. 1389, mag. art. 1392, deputatus ad dandum licenciam legendi in privato 1393. Obiit 1440. Frater ord. Camald.

Linea salutis eterne

Exemplar salutis

Linea salutis heremitarum

Tractatus contra quattuor errores Grecorum

Tractatus contra quattuor articulos Bohemorum

De vera et falsa penitencia

Quadragesima salutis eterne

Sermo modernus sive epilogus in vitam s. Romualdi

Sermo de reformatione ecclesie

Lit.: J. Zathej, PSB 9, 507—9. — Vydra, Literatura kazatelská 97.

Lit.: H. Barycz, PSB 1, 1935, 106—7. — F. M. Bartoš, Veliké dílo protihusitské polemiky, JSH 13, 1940, 17—19. — M. Markowski, Poglądy filozoficzne Andrzeja z Kokorzyna, Studia mediewistyczne 6, 1964, 55—136.

Martinus de Holessow (O-, aw)

Intitulatus de iure 1389, bac. art. 1398, mag. art., decretorum doctor, plebanus in Zdyaris, capellanus perpetuus capelle s. Petri in castro Boscowicz et notarius nobilis domini Erhardi de Cunstat, domini Bechinensis, Trebowie, Burzaw etc. ac capitanei marchionatus Morawie. Scripsit sermones BJ 1301 a. 1414 et cod. BJ 2513 a. 1435. Adversarius Hussitarum, regie maiestatis predicator. Obiit circa 1440.

Sermo de novo sacerdote

„Accipite Spiritum sanctum; quorum remisistis peccata, remittuntur eis, Io. 20, [22—3]. Casus in terminis est iste: Factum est autem, postquam regnavit Allexander, percussit rex.“ Kraków Jag. 2151, f. 218a—20a, 2513, f. 359b—62a.

Lit.: Vydra, Literatura kazatelská 97.

Andreas de Cocorzyno

Bac. art. 1399, mag. art., prof. Cracoviensis. Obiit circa 1435.

De communione sub utraque specie (Contra articulum communionis eucaristie sub utraque specie populo laycali)

„Secundus articulus Hussitarum fuit iste: Utrum Sacramentum divinissime eucharistie sub utraque specie, sc. panis et vini, omnibus fidelibus, nullo peccato mortali indispositis, libere ministretur.“ Kraków Jag. 425, f. 191a—268b. Vaticano Ottobon. 348. Praha UK IX D 10, f. 253—333b.

Consilia contra Henricum Bohemum

„Dico vobis secundum gratiam“, Rom. 12. Kraków Jag. 2513, f. 270a—78a, 2014, f. 129b—141a.

Lit.: A. Birkenmajer, Sprawa Magistra Henryka Czecha, Collectanea Theologica 17, 1936, 207—224 (ed. ukázek). — A. Birkenmajer, Henryk Czech (zm. po 1428), astrolog i okultysta, PSB 9, 1960—1, 419—20. — TřLč 127. — Vydra, Literatura kazatelská 37.

4.

Porevoluční doba je charakterizována prudkými dialogy a útočností i nepřátelstvím okolních zemí proti Čechům.

1. Porevoluční filosofie se opět obnovuje zásluhou různých mistrů; vzrůstá se kvestiová problematika i filosofické výklady. Ve svých přednáškách zdůrazňoval Mařík z Benešova, bak. um. 1435, mag. um. 1440, děkan art. fak. 1442, rektor 1447, lidská studia, nauku o středu i význam disputací: *Cum prudentis sit eligere media, que facillime ad finem conducunt optatum...*, abychom mohli dosáhnout tohoto (aristotelského) středu, je k tomu podle úsudku starých filosofů třeba disputace..., *quoniam usu ac exercicio disputandi ad studia humana nichil reperitur utilius. Nam quid est per deos immortales, quod ad res subtiles cognoscendas atque discuciendas plus valere possit quam disputatio?* Proti četbě zdůrazňuje mluvní projev a pohotovou diskusi. *Hunc igitur disputandi usum, ex quo tot manant utilitates, negligere minime fas est. Est enim absurdum intra parietes atque in solitudine secum loqui multaque agitare* (Praha Kapit. M 34/1, f. 27b :: 1441—3, *Inceptio super 1° tractatu*). Tak se zapojovala artistická fakulta do velkých diskusí dobových.³⁾

Porevoluční scholastika věnovala také pozornost logice. R. 1433 v komentáři na Aristotelova *Analytica priora* Buzek z Kdyně zpracoval některé logické kvestie (PUK III G 27): *Utrum omnis loica est inventiva vel iudicativa* (4a), *Utrum de syllogismo sit sciencia* (4b), *Utrum argumentacio sit subiectum in tota nova loyca* (7b).⁴⁾ Celý sborník logických kvestií PUK X H 21 byl opsán v l. 1456—7 v Rečkově koleji. Byly zde rozbírány logické otázky jako: *Utrum loyca sit sciencia specialis* (3a), *Utrum loyca debeat dici pars philozophie* (4a), *Utrum loyca sit utilis et necessaria* (5a), *Utrum loyca sit sciencia speculativa vel practica* (7a).

³⁾ O Maříku z Benešova TřLč 167.

⁴⁾ O Buzkovi z Kdyně TřLč 166.

Filosofii pěstovali v Praze i Poláci. Martin z Lenčice ve spise *Disputata super Porphyrio* (PUK V H 14) podával některé definice a charakteristiky noetické, poučení o sedmi svobodných uměních, o rozdělení logiky atd. Pod jednotlivými otázkami následovaly souvislé výklady. V kvestii *Utrum ars est habitus intellectualis recta ratione factivus* uvádí pět intelektuálních schopností (*habitus*): *Sapientia, prudentia, scientia, ars, intellectus*. Uvádí definice těchto jednotlivých schopností (stavů), např.: *Šapientia est habitus verus intellectualis primorum principiorum cognoscendi, i. e. causarum altissimarum, puta dei, et intellectivarum et anime et animarum, causarum univrsarum altissimarum. Et continet tres partes in se: librum de causis, methaphisicam, the(ori)am naturalem. Et dicitur sapientia quasi sapida scientia, quia animam reddit sapidam et nobilem in fine operacionis. V kvestii Utrum tantum septem sunt artes liberales* uvádí: *Secundo sciendum, quod apud veteres, qui fuerunt philosophi profundissimi, decem artes liberales fuerunt, scilicet gramatica, que est circa sermonem congruum et circa prolacionem sermonis. Secunda est logica, cuius opus est diffinire artificialiter, dividere et ratiocinari et verum a falso distinguere. Tercia rethorica, cuius opus est perswadere in questionibus... et... disceptacionibus verbis ornatis et proporcionatis iuxta proposita materie. Quarta arismetrica... Quinta geometria... Sexta musica... (Septima astronomia)... Octava perspectiva... Nona scientia est de ponderibus... Decima scientia est de ingeniis... V kvestii Utrum logica sit scientia* uváděl: *Sciendum, quod scientia humana quedam est speculativa, quedam practica... Et sunt tres scientie speculative, scilicet metaphysica, mathematica et philosophia naturalis. Jiná kvestie se týká rozdělení logiky: Utrum logica bene dividatur in veterem et novam logicam. Závěrem se Martin z Lenčice vrací k tématu úvodu: mluví o řemeslech, o svobodných uměních, o zušlechtění člověka, o chvále logiky, o směřování svob. umění k bohu.⁵⁾*

Druhý polský filosof v Praze, autor několika filosofických výkladů, byl Stanislav z Hnězdna.⁶⁾

2. Od r. 1431 se soustřeďují texty a osobnosti z doby basilejského koncilu k diskusi o kompaktátech, o svobodném kázání a zvláště o přijímání pod obojí, které jediný koncil Čechům přiznal. Na basilejském koncilu vystupovali řečníci čeští i cizí. Proti Kalteisenovi zde vystupoval Oldřich ze Znojma, bak. um. 1416, čáslavský farář (+ kolem 1448); je to *Posicio, quam fecit in Basiliensi concilio de neces-*

⁵⁾ O Martinu z Lenčice TrLč 167—8.

⁶⁾ O Stanislavovi z Hnězdna: J. B. Korolec, *Stanisław z Gniezna. Stan badań, Materiały i studia zakładu historii filozofii starożytniej i średniowiecznej* 6, 1966, 14—34. — TrLč 168.

*sitate audiensi verbum dei.*⁷⁾ Dominikán a inkvizitor Jindřich Kalteisen, který napsal již r. 1430 v Norimberku traktát proti husitům a r. 1432 proslovil v Basileji řeč na pohřbu Michala de Causis, mluvil na koncilu r. 1433 proti 3. artikulu Čechů. Minorita Matěj Doering, prof. teol. a provinciál minoritů Saska, napsal: *De Bohemis et heresi Bohemorum et de bellis eorum („Anno domini 1420 per regem Hungarie Sigismundum convocantem principes“*. Leipzig UB 1310, f. 234a), *Contra Taboritas de a. 1430 („Videte, ne quis vos seducat, Ephe. V^o. Que verborum inanitas“*, Koblenz Abt. 701, Nr. 220, f. 424a), *Propositio circa Hussitarum articulum de donatione Constantini... in concilio Basil. 1432 ad disputandum proposita („Utrum bona temporalia“*. Stuttgart LB Theol. Fol. 76 VI, f. 46), *Confutatio primatus papae („Scienti bonum“*. Stuttgart LB Theol. fol. 76 XXXI, Theol. fol. 85, f. 368, Leipzig UB 866, f. 320a) z r. 1443 a *Questio de sanguine Christi („Cum (Quoniam) olim in studio Pragensi“*. Leipzig UB 866, f. 373a, Stuttgart LB Theol. 4° 22, f. 351a, Wrocław BU Mil. IV 79, p. 183] r. 1446.⁸⁾

Anonymní literatura z doby basilejského koncilu, zvláště protihusitská, je velmi četná. Zde si všimneme jen dvou traktátů: Fingovaný *Dialogus militis cum monacho („In Wienne silva dum miles monachum“*, Třeboň A 16, f. 263a—4b) diskutuje o kompaktátech, o čtyřech artikulech atd., projednávaných na basilejském koncilu. Schvaluje se rozhodnutí sněmu povolit Čechům utrakvismus. Je naděje, že přijmou císaře a že se události nakonec vyvinou *ad gloriam sui nominis... tranquillitatem et pacem populi christiani. Tractatus contra articulos Bohemorum* z doby basilejského koncilu (*„Post longam duramque concertacionem“*, Třeboň A 11, f. 125a—132b) píše v předmluvě o různých člancích Viklefových, z nichž tři byly přijaty jako základ čtyř artikulů a do čela položeno přijímání z kalicha. Viklefsté podnítli lid *ad rabidam ferocitatem*, vznikly pak bouře, krádeže, žhářství a pustošení. *Hinc quondam inclite universitatis Pragensis destructio, gloriosi regni devastacio, adiacencium terrarum invasio*. Cituje čtyři artikuly a vytýká, že jsou protivné čtyřem základním ctnostem. Uvádí důvody proti artikulům. Již kostnický koncil zakázal přijímat pod obojí. *Preterea si — quod absit — concilium Basiliense in hac constitucione de communione calicis discordat aut discordabit a concilio Constanciensi, tunc concilium Constanciense potioris aut maioris erit auctoritatis in hoc quam concilium Basiliense... Autor zaujímá stanovisko přísnější než basilejský koncil, s extrémností uvádí autority a důvody proti utrakvismu, který zavrhuje, aniž se vůbec dostává k třem ostatním artikulům.*

3. Zápasy doby Rokycanovy a Kapistránovy se projevovaly obhajobami i kaceřováním husitství a kalicha, vytýkáním bludů, artikulů, vin, znamení atd.; směřovalo se k upevnění pražského husitství a k likvidaci táborství. Přední osobností 15. stol. byl Jan Rokycana, bak. um. 1415, mistr. um. 1430, examinátor v l. 1435—1451, administrátor

⁷⁾ Oldřicha ze Znojma vydal F. M. Bartoš, *Orationes, quibus Nicolaus de Pelhřimov... et Ulricus de Znojmo... articulos... in concilio Basiliensi a. 1433 defenderunt*, Tábor, 1935, 86—113. Lit.: F. M. Bartoš, *Husitská revoluce* 2, 121, 123, 130, 133—5

⁸⁾ O Doeringovi: P. Albert, *M. Döring*, 1892. — F. M. Bartoš, *Dva němečtí bohoslovci o husitské bouři*, JSH 14, 1941—5, 8—11 (o *Confutatio primatus papae*). — F. M. Bartoš, *Husitská revoluce* 2, 143, 163, 223.

(od r. 1431) a volený arcibiskup (od r. 1435) strany pod obojí, výmluvný kazatel a přední obhájce ústřední linie husitské, oponent Niderův, Tokův, Maulbronnův, Stojkovičův, Palomarův i Františka z Toleda.⁹⁾ V počátcích své činnosti vystoupil Rokycana proti táborům. Když totiž r. 1431 pražští mistři a kněží za přítomnosti tábořských kněží v Karlově koleji zredigovali sedm protitábořských vin, uvedl je Rokycana a dále komentoval v svém traktátu *De septem culpis Thaboritarum* („*Quia pridem a. d. 1431 currente*“, Praha Kapit. D 88, f. 190a—266a, Bartoš, Rokycana 3). Těchto sedm vin, založených na tábořských člancích a konfesích, vytýkal táborům Rokycana s tím, že proti nim rezolutně vystupoval již Jakoubek ze Stříbra. Vyčítal Mikuláši Biskupcovi, že využívá jako autority Viklefa, že komolil Tomáše Akvinského (f. 193b) a dále že *Hus falsificavit et truncavit allegavit episcopus Taboritarum* (f. 218b). Na podporu svých argumentací citoval Rokycana i Matěje z Janova a Husa. Nakonec mluví znovu o Jakoubkovi, *quem sacerdotes olim Thaboritarum diligebant, sed ab eisdem odio habitus, quia peccata legis illis improperebat* (f. 264b).

Začátek 50. let je poznamenán střetnutím Jana Rokycany a italského minority Jana Kapistrána,¹⁰⁾ který přišel r. 1450 z Vídně na Moravu, vyslán sem od papeže, aby odvracel Čechy od utrakvismu ke katolictví. Rokycanovi napsal dva dopisy: „*Affectum salutis tue*“ z 9. 10. 1451 (Leipzig UB 940, f. 280a) a „*Cum ferventi obsequendi animo*“ (Leipzig UB 940, f. 290b). Dopis „*Exprobrantissimo amico suo Mgro Iohanni Borotin, cui si facundia, non tamen animus spontaneus deficit*“ je též v Lipsku UB 940, f. 284b. K obhajobě husitského stanoviska vystoupil r. 1451 proti Kapistránovi Rokycana ve třech dopisech: 1. vyzýval ho k disputaci, 2. hájil kalich a 3. znovu hájil kalich a odmítal disputaci v Chebu.

Kapistránova kázání z r. 1451 se dochovala v rukopise Praha UK Č. Krumlov minorité 69 (Z 29, 30), pocházejícím z 2. pol. 15. stol. a označeném na desce *Sermones collecti* („*Oracio fidei salvabit infirmum... Nota s. Iacobus ostendit duplicem curam*“). Hned na začátku se obrací Kapistrán proti Husovi a Jeronýmovi, dále útočí na Rokycanu a kompaktáta. Kapistrán kázal v Brně a v Olomouci r. 1451; první dvě kázání byla zřejmě

⁹⁾ O Rokycanovi: F. M. Bartoš, *Lit. činnost M. Jana Rokycany, M. Jana Příbrama, M. Petra Payna*, 1928. — TFLČ 172, 174. — J. Prokeš, *K počátkům M. Jana Rokycany*, VKČSN 1927, VI. — Tyl, *Soupis pramenů* 104. — F. M. Dobiáš, *Rokycanův spis De septem culpis*, KRTh 1967, 106—110.

¹⁰⁾ O Kapistránovi: Fr. Valouch, *Životopis sv. Jana Kapistrána*, 1858. — R. Rýšavý, *Die erste Hussitenmission des heiligen Johannes von Capestrano in Mähren (1451)*, Franz. Stud. 19, 1932, 224—253. — R. Urbánek, *České dějiny III 2*, 548—594 (*Legace Kusova a missie Kapistránova*). — TFLČ 169, 174. — V. Sokol, *Kázání Jana Kapistrána na Moravě r. 1451* (rukopis v pozůstalosti 84b. K obhajobě husitského stanoviska vystoupil r. 1451 proti F. Ryšánka). — J. Hofer, *Johannes Kapistran. Ein Leben im Kampf um die Reform der Kirche II*, 1965, 66—280.

pronesena v Čechách. Fanaticky vyčítá utrakvistům pustošení klášterů, špitálů, kostelů, zločiny, nezachovávání rítu křtu atd. Laikové mají podle Kapistrána přijímat jen pod jednou; přijímat pod obojí není *de necessitate*. Mnoho mistrů a doktorů je proti Praze. Kapistrán je i proti přijímání dítek. Utrakvistickým kněžím vytýká, že jeden z nich má tři i čtyři ženy. Prudce vystupuje proti českým kacířstvím, proti Rokycanovi, který je mu *gubernator hereticorum in Bohemia* (f. 164b) a proti Martinu Lupáčovi. Vyzývá katolíky k jednotě církve. Odpůrci Kapistránovi nazývají ho Antikristem a Mahometem. Kdežto v listech Rokycanovi, pánu z Cimburka, Borotínovi a Jiřímu z Poděbrad se jeví Kapistrán mírnější, v prudkých a útočných kázáních chce vyplenit husitství. Síla husitství však byla větší, proti Kapistránovi se ozvala i universita.

Stanovisko pražské strany na kutnohorské synodě 1443, formulované Příbramem, se projevilo podobně i v Konfesi pražských mistrů a kněží proti táborům proti remanenci asi z r. 1452 nebo krátce potom.¹¹⁾ Tato konfese (*Magistri Pragenses et sacerdotes ista confitentur adversus Thaboritas tenentes remanenciam panis*, PUK XIV E 31, f. 124a—5b) chce očistit české jméno proti výtkám kacířství a obrací se mj. proti kaceřování Jana Kapistrána:

Poněvadž tento kus a artikul o přijímání těla a krve Pána Krista jest nám velmi poctivý, dobrý, užitečný, spasitelný..., tehdy té viery povinen jest každý křesťan brániti až do podstúpení smrti proti každému..., též kto by nám Čechóm za kacierstvo obracoval to posvátné přijímanie těla a krve Pána Krista, buďto domácí, buďto cizozemec, buďto ten mnich z Vlach přišlý. My Čechové povinni jsme toho odpi-rati a brániti netoliko jako věrného kusa, ale i pro čest jazyka českého... A kteří nás tak tupie za kaciere, to sú naši domácí kněže táborští... (uvádí se dvacet článků proti táborům).

Podobně jako v protitábořských hexametrech *Presbiter infectus* se praví: *Numquam Iudei numquam neque pharisei ecclesie sancte ferro tam multum nocuere*, je i v těchto žalobách proti táborům závěrem: *A hledme, žeť sú oni našeho spasenie větší nepřítelé, nežli ani židé ani pohané, i naše cti české...* Avšak i bez toho se táborství chýlilo ke konci. V polovině století se uzavíral vývoj pražsko-tábořských diskusí.

Do zápasů doby Rokycanovy a Kapistránovy zasáhl Jan z Borotína, mistr um. 1410, účastník kvodlibetů 1412, 1417, děkan art. fak. 1415, 1432, filosof a epistolograf.¹²⁾ Obracel se v listech na Rokycanu i na Kapistrána; *Epistola ad Ioh. Capistranum „Salutem et salutis opera“* je

¹¹⁾ O konfesi: J. Truhlář, ČČH 8, 1902, 322—325. — R. Urbánek, *Čes. dějiny III 2*, 581, pozn. 3. — TFLČ 168—9.

¹²⁾ O Janovi z Borotína: R. Cihhart, *Po stopách husitství na Táborsku*, JSH 12, 1939, 50—1. — TFLČ 166.

v rkpech Praha Kapit. N 50, f. 145a, 151a, Schlägl 118. (453.a) 81, f. 28a, Wrocław BU I F 243, f. 1b, Wrocław BU Mil. IV 77, f. 273b, Leipzig UB 940, f. 282b. Epistola „*Nominantissimo et utinam digno de Capistrano fratri Iohanni ord. Min. Optans ante omnia tuam et proximorum tuorum salutem*“ je též v Lipsku UB 940, f. 283a a ve Vratislavi BU Mil. IV 77, f. 272b.

4. Katoličtí exulanti a katolický humanismus 2. čtvrtiny 15. stol. mají společně namířeno proti husitství a jsou ovšem jevem pro české poměry druhořadým. Jan (Johánek) z Dubé, bak. um. 1388, mistr. um. 1392, kanovník a vikář pražský, od r. 1430 v exilu v Žitavě, napsal v Žitavě jednak *Tractatus de vita clericorum* r. 1430, jednak spis *Collectura contra communionem utriusque speciei*, scripta Wratislaviam de Zittavia domino Iacobo Weygil archidiacono ... a. d. 1431 („*Quia vulgus sacramentum eukaristie tenetur sumere*“, Wrocław BU I F 78, f. 469b).¹³⁾

Prokop z Kladrub, regent artistické fak. 1405—1417, poslední pražský kvodlibetář, kanovník pražský, prof. teol. v Lipsku (cursor biblicus, sentenciář, kazatel) se stal od r. 1444 pražským administrátorem. Z doby pražské administratury je vedle Traktátu „*Spiritus manifeste dicit*“ také *Summula contra intollerabilissimos heretice pravitatis articulos ... collecta ... per ... sacre theologie professorem, magistrum Procopium de Chladrub, tunc temporis decanum et administratorem Pragensem* („*De summo pontifice: Augustinus libro contra quinque hereses*“, Wrocław BU I F 619, f. 68—71b).¹⁴⁾

Od 30. a 40. let začínají znovu stopy humanismu, jehož hlavním nositelem je Eneáš Silvius. Prvé známky jsou v korespondenci a stycích Eneáše s Janem Šindelem a Janem Papouškem. V 50. letech se humanismus rozšiřuje ještě více v korespondenci Eneášově s Janem Tůškem, Prokopem z Rabštejna a jinými. Negativní stránkou Silviova humanismu je jeho protihusitské stanovisko (*Exhortacio ad bellum contra Hussitas* BUWr IV F 87, *Disputatio contra Taboritas* z r. 1451, *Historia Bohemica* z r. 1458) a boje proti Jiřímu.

5. Představitelé katolicismu 50. a 60. let vedou polemiky s utrakvisty J. Rokycanou, V. Korandou ml. a s Jiřím z Poděbrad. Protože universita byla husitská a bez právnické fakulty, byli čeští katolíci a adeпти kanonistiky (zvláště z Krumlova, z Budějovic, z Litoměřic a z Plzně) nuceni studovat v Boloni, v Padově, v Lipsku, ve Vídni a jinde. Tak vedle působení Silviova vedlo vzdělání v Itálii některé Čechy od husitských tradic k latinskému humanismu. Český patriotismus, u katolíků okázalejší, u husitů přirozenější, byl společný oběma stranám. Evropské

kulturně politické vztahy katolíků byly cílevědomé a podmíněné katolickou útočností i apologetikou v domácím prostředí.

Václav z Krumlova na sebe převzal a zgeneralizoval katolické úsilí proti utrakvismu. Dobově ho poutalo italské vzdělání, zvláště kanonistické, a přátelství s Eneášem Silviem; aktuální zaměření v jeho hníhově prozrazovala knížka *de instruccione regis Wenceslai* a dopisy Kapistránovy. Odpor Václavův se vystupňoval proti Rokycanovi. I když měl v knihovně Cicerona a Ovidia, jeho humanita byla založena spíše právnícky, scholasticky a teologicky umírněně. Byl prozíravý, houževnatý, rázný, ale též paušalizující. Nepůvodní kaceřování vyústovalo až v sbírání pomluv proti Rokycanovi, takže si přední rádce katolíků a Rožmberků nutně vysloužil i pohany. Jako hlavní desideráta propagoval Václavův *Tractatus vel sermo de ecclesia* mír a jednotu. V odpovědi pánům (*Responsio*, Třeboň A 19, f. 56a—57b) jako zástupce pražské kapituly a všeho katolického kléru r. 1454 prohlásil jako nejžádoucnější opět mír a jednotu. Historicky probírá význam křesťanství pro český národ, jeho přijetí a založení biskupství. *Boemi ... ad hoc usque pervenerunt, ut metropolim archipresidalem ... susceperunt, et quod magis, universitatem pro decore ecclesie et rubore indoctorum pulcra dispositione, honesta maturitate, singulari devocione, notabili affectione et obediencia opulenta a sede ipsa apostolica precibus devicerunt*. Zdůrazňuje, co všecko Češi v minulosti získali od apoštolské stolice, žádá obnovení církevních řádů a odmítá kaceřování českých katolíků.

Oracio in presencia funeris dive memorie Wenceslai de Krumlov, decretorum doctoris acutissimi, sacri palatii apostolici auditoris benemeriti, capellani sanctissimi domini nostri pape et administratoris archiepiscopatus Pragensis per sedem apostolicam deputati, dignissimi decani et patris ecclesie Pragensis piissimi recitata („*In via Spiritus sancti Amen. Cum de vita laudabili, sciencie profunditate, moribus gravissimis, religionis zelo ... , modestia, iusticia et caritate ... decani et administratoris ... sermonem habere instituissem*“, Praha Kapit. F 55, f. 192a—193b) byla pronesena Václavem z Křižanova. Zmínil se o jeho přátelství s papežem, *qui ... et auditorem sacri palatii, capellanum suum et administratorem instituit*. Uvádí charakteristiky zesnulého: *bonis artibus et sacris canonibus Spiritu sancto afflatis collocutus est ... , numquam labores suos et fatigas magnificabat ... , omnibus graciosus, omnibus benivolus, omnibus humanus se offerebat. ... testes sunt et pauperes et divites, clerici et laici, quibus iusticie equitatem impendebat. ... Testamentum eius id probat, brevissimum fecit, quia de quo prolixius faceret, non habuit. Vivens ad nature necessitatem et non ad superfluitatem, erat eciam rectus in sermone, humilis corde et cum ceteris floreret virtutibus, gratiam tamen humanitatis specialiter obtinebat. ... Quam politum fuerat os eius et dulcis et diserta lingua in elegancia latinitatis, vos omnes ... percepistis, qui vidistis eius conversacionem et sermones eius audistis. ... Verum eciam et contumelias et persequciones ab emulis ... equo animo perferibat. ... Erat ... sanctitatis speculum, vite studiose fastigium ... , dulcis sermone, strenuus opere ... Compositus erat ... , unum et idem perseverans omni tempore*. I když byl při pohřbu chválen dobovými humanizujícími termíny a morálními a rétorickými stylizacemi, přece byl jistě muž významný a statečný.¹⁵⁾

¹³⁾ O Janovi z Dubé: Podlaha, *Series* 534. — TřLč 183.

¹⁴⁾ O Prokopovi z Kladrub: Podlaha, *Series* 551. — TřLč 57, 79, 84—5, 165, 185—6.

¹⁵⁾ O Václavovi z Krumlova: Tříška, *Krumlov* 88. — TřLč 169.

6. Vášnivý publicista rozsáhlých styků Hilarius Litoměřický vyrůstal jako utrakvista. Stal se bakalářem umění v Praze r. 1447 a r. 1451 jako licenciát umění determinoval pod M. Petrem z Hradce Králové kvestii: *Utrum substantie immateriales per se et quidditative ab humano intellectu sint cognoscitive* (podle zmínky PUK V E 4a, f. 150b); téhož roku dosáhl mistrovství a odešel na studia práv do Itálie (Boloně a Padovy), kde pobyl do října 1454 a získal hodnost bakaláře i doktora dekretů. Ctižádostivý student se obrátil ke katolicismu, k silviovskému humanismu a ke katolické „legální“ politice, nastoupil kariéru: Stal se pražským kanovníkem r. 1453, kolektorem na pražské artistické fakultě 1455, děkanem u Všech svatých 1460, kustodem kolegiálního kostela sv. Kříže ve Vratislavi. R. 1460 byl ustanoven děkanem kapitulním, administrátorem arcibiskupství a generálním komisařem v záležitostech víry po celém českém království. Odpadlík se změnil v osobně zaujatého a nevybíravého bojovníka a exponenta proti kališníkům, Rokycanovi a Jiřímu. Odsuzujeme-li nespravedlivý a hrubý Hilariův poměr k utrakvistům, nutno uznat jeho význam pro formálně humanistickou vzdělanost: byl zkušený řečník jasného a živého slohu a uhlazené dikce, vlastenec, kladoucí česká knížata naroveň římským hrdinům, s chloubou apostrofující českou přírodu, historii i soudobé Čechy, alegorik v polemice s Korandou, pilný povzbuzovatel, rádce a podporovatel českých studentů v cizině (v Boloni a v Lipsku) i doma.

V politických memorandech a diskusích žádal Hilarius, podporovaný zahraničním katolicismem, na Jiřím a Rokycanovi nesplnitelné ústupky a svůj postup zosťoval. *Sermo coram rege Georgio de Podiebrad* r. 1462 po zrušení kompaktát (Praha Kapit. N 59, f. 162a—168b, čes. Stuttgart ZK Theol. 37, ed. Výbor Akad. 2/2, 166a.) žádá od Jiřího poslušnoství papeži. Z r. 1465 pochází vášnivá disputace Hilaria a Křižanovského s Rokycanou; na ni Rokycana odpověděl traktátem *contra sex propositiones frivolas doctorum apostatarum* (Bartoš, Rokycana 36, add. Berlin-Magdeburg 93, f. 289a). V polemice pokračoval Hilariův *Tractatus catholicus triumphalis a Traktát křesťanský o najsvětějším přijímání lidu obecného pod jednu způsobu*. Když byl dán Jiří z Poděbrad r. 1466 papežem Pavlem II. do klatby, vyvinul Hilarius ofensivu proti králi a napsal *Traktát k Janovi z Rožmberka* o sesazení krále Jiřího. K starému Rokycanovi je *Epistola ad Rokycanam* (Praha Kapit. N 58, f. 116a—120b); je to útočný, rétoricky stavěný dopis, založený částečně na právnických argumentech. Počáteční historický úvod o Čechách chválí jednotu předhusitské víry, jaká je dosud všude na světě, Husovi a Jeronymovi vytýká pýchu; nyní *heresis et scismata pullulant . . . , pauper Christi fame moritur*. Rokycana se chlubit, že je nástupce Husův a Jakoubkův. Velká část Čechů je oddána Rokycanovi, a proto ho Hilarius vyzývá k poslušnosti a jednotě

církevní, aby odstranil rozdvojení v zemi. Vytýká Rokycanovi rozdělení církve a diecese, že není administrátorem podle církevního práva a nakonec ho vybízí k nemožnosti — ke konverzi.

Svá kázání Hilarius aktualizoval a osvěžoval. V *Sermo in die cene dominice* v svatovítské basilice r. 1464 (Praha UK I F 18, f. 211a—213a), když mluvil o událostech na Zelený čtvrtek, obracel se proti pohanským bohům. Máme uctívat památku předků; tak mají v úctě náhrobky Catonů, Scipionů, Scevoly, senátorů, císařů a konsulů Římané. *Sic apud nos invictissimi principes Przemislai, Wenceslai, Ottogari . . . in non parva veneratione olim habiti sunt*. V Zelenočtvrtečním kázání r. 1465 (PUK I F 18, f. 214a—217b) mluvil proti remanenci, uváděl důkazy transsubstanciace, o postačitelnosti přijímání pod jednou a probíral otázky eucharistické. V kázání na Všechny svaté (PUK I F 18, f. 308a) uváděl světce, *inter quos nostri beati patroni Wenceslaus, Adalbertus, Procopius, Ludmilla et alii septem*.

O osobních vztazích a poměrech píše Hilariovy dopisy. Řada dopisů je věnována Bartoloměji z Roudnice, studentu v Lipsku (Praha Kapit. M 109). Radí mu: *stude, lege, repete et parum scribe*, slibuje: *ad studia tua pro posse iuvabo*, vyzývá: *Nichil sit tibi cum currentibus et lenonibus aut cytharedis* (f. 50a, 180b bis). Radí mu studijní postup: *Puto enim tibi conferre, ut primum eos, qui Aristotelis sunt logice et philosophie, libros legas, exhinc si opportuerit, invenies, qui methaphysice puncta tibi legendo apperient. Habeas ordinem in studendo, si proficere voles* (f. 178a). Z Budějovic píše Bartoloměji: *esto rector scholarum . . . Memor esto institutionis mee, ut modeste, docte, humiliter, humane, caste et sancte vivas* (f. 178ab). Jiné dopisy mu píše Hilarius z Krumlova. S dopisem Dětřichovi, biskupu naumburskému, posílá některé ordinandy a žádá, aby je vysvětlil (Praha Kapit. M 109, f. 181a). Hilariova *Epistola consolatoria ratione defuncti*, na smrt Matěje z Klatov, doktora medicíny, (Praha Kapit. N 50, f. 209ab) naříká: *Luge, luge mecum mater alma universitas, que tam dilectum filium, iam in tui laudem apice laureatum doctorali, . . . perdidisti*. Četné jsou dopisy i jiným adresátům.

Krásný poměr k humanitním vědám, k antice i k silviovskému humanismu dokládá řeč k studentům z l. 1464—68 *Oracio H. de Litho [mierzi]cz decretorum baccalarii* (Praha Kapit. M 37, f. 282a—283a): *Non parva forte quempiam vestrum admiracio capiet . . . , quod me . . . rursus scolari oneri humeros videt submissurum*. Ač život vedl Hilaria jinam, přece touží po studiu. *Ad laudes sciencie, vituperium ac detestacionem ignorancie . . . hic locus fundatus est. Vellem maxime, clarissimi viri, ea michi vis dicendi esset, quomodo vel Ciceroni vel Hortensio fuisse tradit antiquitas . . .* Chce chválit vzdělanost a uvádí jako příklad studentům Eneáše Silvia: *Quid felicitis recordacionis Enea[m] Silvium poetam facetissimum ex obscuro*

genere ortum, primum in cancellarium terreni imperatoris, post in vicarium celestis conditoris provexit nomenque Pius Secundus in summo pontificatu prebuit non aliud nisi ipsa, quam summe colebat, nonne sciencia? Hec igitur est, qua regente cuncta subsistunt firmaque manent nec cadere possunt. Nevzdělanost kárá i kanonistika, nevzdělaností trpí i někteří světští vládci, kteří nejen že neznají latinu, ale ani mateřský jazyk. Tak nevzdělaný byl i Nero. Nakonec vyzývá studentskou mládež k pěstování studií: *Hec enim summos vobis honores, divicias et rationis tandem immortalitatem pollicentur. Reliqua fortune bona caduca et momentanea sunt, sciencie autem habitus integer et eternus manet. Homerus poetarum Grecie princeps inquebat: Soli viventi et mortuo sciencia stabilis est et firma possessio.*

V hodnocení Hilaria z Litoměřic se strany rozcházejí: katolíci jej ctili, kališníci nenáviděli. Posmrtného odsudku se dostalo Hilariovi i od Jana z Rabštejna v Dialogu z r. 1469: *Nec probabit vester, quem vos veluti Deum colebatis, Hilarius ignarus Pragensis decanus . . .* Jan z Rabštejna, který odsuzoval nepochybně právem protijiríkovský boj Hilariův a podceňoval snad i Hilariovo právnické vzdělání, byl ovšem neprávem teoreticky osobně zaujat proti Hilariovi, jenž snad v právnické argumentaci nedosahoval Václava z Krumlova, ale byl skutečným představitelem katolické vzdělanosti, významným a výmluvným rétořem i epistolografem a podporovatelem studií, hlavou rozsáhlé družiny. Humanitu Hilariovu, kterou potvrzují jeho literární projevy k studentům, chválil právem Jindřich z Litoměřic.¹⁶⁾

7. Hilariův spojenec a přítel Václav z Křižanova, doktor dekretů a teologie, kanovník pražský a probošt u Věch svatých, prošel také italskými studii, kde se zajímal i o humanismus. Neměl rozsahu a významu Hilariova. Byl svědomitým a výborným kazatelem, i když o rétoričnosti a formě jeho kázání nemáme představ, protože jeho postily jsou jen kazatelské koncepty, náčrty a snůšky materiálu, citátů atd. Místy jsou české glosy; z českých textů je nejvýznamnější citát z Dalimila 7. kap. v. 7—22 (Praha Kapit. F 24, f. 97a) a *ustanovenie concilium basilejského* (ibid. f. 117b) z r. 1437 o přijímání pod jednou a pod obojí. Byl šířitelem historizujícího vlastenectví, ctitelem Václava z Krumlova, jež oslavil po-

¹⁶⁾ O Hilariovi z Litoměřic psali: Podlaha, *Series* 580. — J. Volf, *Knihovna Hilaria z Litoměřic*, ČČM 81, 1907, 131n. — Šmahel, *Humanismus* 54n. — Výbor Akad. 2/2, 144n., 166n. — R. Urbánek, *České dějiny III* 4, 551 n. — TřLč 169—170. — K. Pletzer, *Kdy a kde zemřel Hilarius Litoměřický?* JSH 20, 1951, 109, 148 (soudí s pravděpodobností, že 31. 12. 1468 v Č. Budějovicích). — A. Strzelecka, *Długosza kontakt z Pragą* (1468), *Studia z dziejów kultury*, Wrocław, Ossolineum, 1968 (Hilariův list Długoszovi, psaný z Plzně do Prahy, kde byl Długosz poslem od krále Kazimíra ke králi Jiřímu). — Tyl, *Soupis pramenů* 74.

hřební řeči, měl smysl pro tradici. Jeho heslo bylo: *In via Spiritus sancti Amen.*¹⁷⁾

8. K protikatolickým projevům 60. let patřily listy. R. 1460 byl v Klatovech v kostele na kazatelně nalezen list proti přijímání pod jednou (Praha Kapit. arch. XXXI 31, kde je notářský transumpt listu).

Jiný list položil neznámý utrakvista Joštovi z Rožberka na oltář v Strakonících. Tato *Litera clausa Iodoco episcopo Wratislaviensi* („*Lux veritatis in tenebris ignorancie efulgeat, quia os blasphemum posuisti in celum*“, Praha Kapit. O 78, f. 280a—282a) obrací se proti Joštovi ve věci přijímání pod obojí, jež pokládá za „katolické“ a opodstatněné; Jošta oslovuje *sacerdos Josste*, vytýká mu pýchu. Hájí demokraticky stejná práva na přijímání pro kněze, laiky i ženy, uvádí deset důvodů pro přijímání pod obojí. Ve spisku je jmenován Prokop Holý, Koranda a Markolt. Explicit uvádí superskripci: *Sacerdoti Iodoco in Strakonicz imperanti*, a další podrobnosti: *Et ista argumenta sumpta sunt ex quodam tractatulo, quem heretici fecerunt contra responsa Pii pape, . . . eorum compactata declarante nullam habere firmitatem* (tj. r. 1462).

Po smrti Pia II. r. 1464, za přiosťujících se utrakvisticko-katolických disputací, kdy se proti králi Jiřímu zdvihal odpor domácího katolického panstva i cizí, zasáhl do diskusí Jošt z Rožberka, generální převor Johanitů a vratislavský biskup. Na spisek „*Lux veritatis in tenebris*“ neznámého utrakvisty, jež Jošt oslovuje *mi heretice, heretice male, pauper heretice*, napsal krátce po smrti Pia II. odpověď *pro communione unius speciei* („*Dominus Iesus Luce ultimo [24, 13] volens suadere fidem discipulis interpretabatur illis scripturas*“, Praha Kapit. O 78, f. 282a—295a, Třeboň A 13, f. 163a—181b). Jošt vyvrací deset důvodů, které anonymní kacíř hájil, hojně cituje autority, opírá se o deklarace koncilu kostnického a basilejského a o deklarace a dopisy apoštolské stolice a Pia II. proti podobojí. Nevymyká se z tradice běžných katolických argumentací; na první místo klade koncily, pak papeže: *Unde regula infallibilis et inoblíquabilis, qua Christus providit ecclesie, ne scismata fierent, est hic in terris, que revera est in conciliis generalibus, quibus non existentibus est in papa, ut ecclesia sua semper sit certa de credendo.* Závěrem se obrací proti utrakvistovi: *Non crede viklejistice exposicioni scripturarum, sed ecclesiastice . . .*

Joštovu lat. traktátu pro *communione unius speciei* o 10 důvodech z r. 1464—5 odpovídá tematicky český *Spis králi Jiřímu proti přijímání pod obojí* o 9 odstavcích z r. 1465. V *Listě královně Johaně* z r. 1465 doporučoval Jošt jednotu církve a národa. Králi Jiřímu r. 1465 poslal *Třinácte*

¹⁷⁾ O Václavovi z Křižanova: Podlaha, *Series* 603. — R. Urbánek, *České dějiny III* 4, 238n. — TřLč 170.

šprochuov vajovských. Napsal též *Spis o spravedlnosti a nespravedlnosti*. Jošt byl latinsko-český odpůrce přijímání pod obojí podobně jako Hilarius; repliky s oběma vedl Václav Koranda mladší. I když byl členem Zelenohorské jednoty proti Jiřímu, je v poměru k němu a k utrakvistu mírnější, spravedlivý a neosobní, stručný, úsečný a aforistický. Má rád morální generalizace, obecné pravdy, paralely i alegorie. Svě spisy Jošt zřetelně člení, látku probírá bod po bodu, má smysl pro scholastické protiklady *pro* a *contra*, pro formálně výrazné rýmované úseky.¹⁸⁾

5.

Literární činnost méně významných nebo anonymních katolíků 50.—90. let byla různorodá. Korespondence a epistolografie okruhu Hilariova, zasažená již humanismem, naplňuje se humanistickými rysy lichocením a přátelství, získává na osobních a věcných sděleních, užívá slov jako *humanitas*, *humanissimus* i některých klasicizujících forem (*mihi* na rozdíl od středověkého *michi*). Rub katolického humanismu je v polemikách proti Rokycanovi a Jiřímu. Konečně je zde žánr přivítání (Vladislava II.).

1. Jindřich z Litoměřic (Henricus Wenceslai Egrerii de Liuthomierzicz, H. Egrerz, -ecz de Li-) patřil k mladším katolíkům 60. let. Na jaře r. 1464 odešel studovat do Boloně. Přednášel zde práva v l. 1467—8 a stal se doktorem dekretů. V Boloni opsal také některé rukopisy (Praha Kapit. I 4/1, f. 192b. I 29, f. 246a. L 63, f. 181b). Měl živé styky s katolickými osobnostmi: byl nejoblíbenějším chráněncem Hilaria z Litoměřic, znal se s Václavem z Křižanova, Stanislavem z Velvar i s některými členy družiny vratslavského biskupa. Eliáše Šecha, administrátora biskupství a kanovníka litomyšlského 1462—68, akolyta papežského a faráře u P. Marie v Jindřichově Hradci, nazýval *humanissimus*. Ke kroužku patřil i Jiří z Prahy, mistr umění, farář soběslavský a děkan chýnovský, a Václav z Rokycan. V korespondenci s Hilariem jmenoval Jindřich i jiné Čechy v Boloni studující, jako Jana z Častolovic. Po smrti Hilariově se stal podporovatelem Bartoloměje z Roudnice a psal mu dopisy. Korespondence Jindřicha z Litoměřic s Hilariem podává zprávy o studii v Boloni, kde se věnoval právům, pro něž dočasně opustil svou „sladkou“ vlast. Jindy si však stěžuje na cizotu v Itálii a vzpomíná dobrodiní Hilariových. Mluví

¹⁸⁾ Ed. Jošta: J. Truhlář, *Manualník M. Václava Korandy*, 1888, č. 58 (*Regine Iohanne*), 59 (*králi Jiřímu*), 61 (*Šprochy*), 63 (*Spis o spravedlnosti a nespravedlnosti*). — Výbor Akad. 2/2, 141n., 172n. (*Šprochy a List Johaně*). — Lit.: Podlaha, *Series* 594. — Tříška, *Krumlov* 89. — TřLČ 169. — J. Hamršíd, *Jošt z Rožmberka a jeho doba*, 1892. — J. Weber (Kadlec), *Soupis rukopisů v Třeboni*, 1958, 102 (traktát „*Dominus Iesus Luce ultimo*“ připisuje mylně M. Mařkovi). — Tyl, *Soupis pramenů* 84.

často o drahotě v Itálii a opětuje rétoricky prosby o podporu. Korespondence je dochována v Pražském Kapit. M 109, f. 173a a n. Jistá řídká humanistická klasicizace se projevuje v skladbě (parenteze), v oslovování (*humanitas tua*) aj. Od června r. 1468 působil Jindřich Egrerz v Čechách jako veřejný notář s apoštolskou autoritou a mělnický probošt. Na přímluvu šternberskou dostal faru v Budějovicích. V jeho notářském znamení bylo jeho heslo: *Unus deus, una fides* (Praha Kapit. arch XXXIII/26 ověření dvou bul papeže Pavla proti Jiřímu 22. 6. 1468).¹⁹⁾

2. S podporou Hilaria z Litoměřic studoval a stal se bakalářem umění v Lipsku Bartoloměj z Roudnice. Po smrti Hilariově se stal jeho ochráncem Jindřich z Litoměřic, jemuž psal také Bartoloměj dopis (M 109, f. 181b—182a): Bartoloměj se zřekl správy školy v Plzni a žádá Jindřicha buď o místo rektora školy v Budějovicích nebo o místo notáře v kanceláři šternberské nebo rožmberské. Stěžuje si na dluhy a prosí o podporu, kterou vrátí. Má jen jedny šaty, jež denně nosí. Ptá se, neví-li o Janu Morávkovi, jeho příteli. Humanizující tón dodávají dopisu epiteta *humanissimus*, *cum omni humanitate*, pleonasmy jako *animus ac mens*, parenteze aj. Celkem však je činnost Hilariových odchovanců málo významná.

3. Svědectvím katolické nenávisti a malichernosti, pomluv a neomaleností jsou anonymní žaloby a polemiky proti Rokycanovi, Jiřímu a utrakvistům.²⁰⁾ Polemika z elegických distich *Sanctissimus papa Pius de Rokyczana* (Třeboň A 16, f. 85a) je prosopopeia (*efficitio*, *deformatio*), v níž se Rokycana fiktivně sám haní:

*Rituum eversor, peregrini dogmatis autor,
Orci promotor, Cerberi comes ego.
Korandam, Engliss ac Biskupecz heresiarchas
imitor et foveo corpore reque simul.
Catholicos odio pariter et religiosos ...
Amputo et scindo a Romana sede pusillos ...*

Prudká invektiva proti Rokycanovi, odmítající hlavně přijímání pod obojí, pochází od katolického mnicha (Třeboň A 7, f. 161b—162a): *Contra Rokyczanam monachus scribit: Nemini verus, sapentibus inimicus, simplicibus et presertim murierculis sagax atd.* Vytýká Rokycanovi lže, pokrytství, loupeže, pošlapávání eucharistie atd., vyzývá pány a kněze, aby Rokycanu dále nesnášeli. V hrubosti si nezadá autor v ničem s odpůrci

¹⁹⁾ O Jindřichovi z Litoměřic: Jireček, *Právníký život* 250—1. — Šmahel, *Humanismus* 16, 49.

²⁰⁾ Žaloby proti Rokycanovi částečně probral R. Urbánek, *České dějiny III* 3, 39—89. — *Žaloby na Rokycanu z r. 1436* vyd. P. Spunar, SbNM C — lit. hist. 12, 1967, 238—9.

a soudci Husovými: *Infelicissimus hominum Rokiczana, belua insensata . . . , heresiarcha susurator, qui cito futurus est ignis cibus . . .*

České verše proti Rokycanovi (Praha Kapit. O 78, f. 295b—296a) jsou uvedeny několika poznámkami: *Tyto knížky složil jest jeden kněz jménem (kryptogram), kterýž mnoho časuov byl jest v té rotě Rokycanově a poznav jeho pokrytství i zlosynstvo, které s svými šibaly proholenými vede, ustúpil jeho ovšem a obrátiv se k římskému kostelu vstúpil v poslušnostvie a v jednotu viery cierkve svaté. A každý rykm má osm sřěkuov.*

*Dieky vzdávám Hospodinu,
panny svaté Maře synu,
jenž mne kněze nehodného
zbavil toho všetečného
piklata a falšieře,
jenž se vždy protiví vieře . . .*

Vytýká Rokycanovi pokrytství, lživý výklad Písma, neposlušnost, zpupné srdce, utiskování dobrých. *Držít kompaktáta lživě . . .*; proti katolíkům praví Rokycana se svými, že *přijímají puol svátosti*. Má mnoho pomocníkůov: *Dávajít tělo, krev boží dietkám mladým*, proti čemuž se veršovník obrací. Na rozdíl od latinských hrubostí jsou české verše mírnější.

Proti Jiřímu a Rokycanovi je polemika s četnými historickými zmínkami *De tradicionem Pragensem Georgio* (Třeboň A 7, f. 161ab) z r. 1448:

*Anno milleno quadrigeno quadrageno
adiunctis octo die tercia mensis Septembris
Jiří z Poděbrad dobyl Prahy. Menhardus capitur . . . , Colowrat salvatur . . . ,
clerus . . . exiliatur, šíří se utrakvismus:
Huius erroris comites Procopius, Przibram,
Petrus Mladonowicz Sigismundus deque Gistebnicz.
Ve tibi Praga . . . In Thabor rues . . . Závěrem se obrací proti Rokycanovi:
Iohannes Rokyczan, non habens presbiteri gradum,
hereses predicans, tua corda illic obfuscat . . .*

Titulus perfidissimi heretici Georgii de Podiebrad (Třeboň A 16, f. 309b—310a) je sbírka nejhrubších nadávek Jiřímu: *Karissimi! Numquam Dialecticianus, numquam Dacianus, numquam Nero aut quispiam paganorum abhominaciones et persecuciones adversus sanctam dei ecclesiam exercuerunt, quales hii scelestissimi homines. O perditissime belue . . . O tu Georgi, impiorum hominum detestabile caput! . . .* Okolní králové a knížata jsou prý svědky Jiřího klamu; Jiří prý falšuje měnu a nikoho nešetří. Nenávistné diktámen je hanopis nesnášenlivého odpůrce Jiříkova, který nejhrubšími urážkami v nevěcných útocích pomlouvá život husitského krále, jenž zde měl vypadat jako zločinec; vždyť jistě právem nebylo možno přičíst Jiřímu na vrub soudobé zmatky a náboženské rozdělení Čech, ani mu vytýkat, že utrakvisty nepřivedl ke katolictví, jak to naivně chtěl pamfletista.

Protijiříkovské je: *Queritur utrum clerus et communitas civitatis Wratislaviensis populorum christianorum recognoscere teneantur regem Bohemie* (Wrocław BU II F 42, f. 255b—258).

Jiné protijiříkovské texty jsou v Lipsku UB 1092: *De electione Jerzikonis in regem Bohemie a. d. 1458 et de erroribus Bohemorum* (26 assertiones, f. 205b—206a); *De hereticis et specialiter de Jerzykone rege quendam (!) Bohemie* (f. 206b—207b); *Utrum liceat cristiano populo hereticum recipere pro rege aut domino sub pacto obligatorio permittendi unumquemque in fide et ritu suo* (f. 207b).

4. Vyvstávali i otevření odpůrci proti Jiřímu. Mikuláš z Tempelfeldu, prof. krakovský, napsal *Tractatus contra Georgium de Podiebrad* (Leipzig UB 1092, f. 196 aj.). Podněcovatelem proti Jiřímu a Rokycanovi byl také vratislavský biskup po Joštovi z Rožmberka Rudolf z Rüdeshemu. Jeho dopis Pražanům připomínal rozkvět karlovské Prahy, které se mohlo vyrovnat jen málokteré město. Snažil se získat Čechy, lichotil jejich rázností, svobodomyšlností a humanitě. Marně však Istivou suasorií doporučoval Čechům Matyáše, uherského krále; Češi s ním válčili a zvolili jiného, i když si byli vědomi nebezpečí meče a ohně.²¹⁾

5. Mezi významnější katolíky 3. čtvrtiny 15. stol. patřil Mikuláš z Ledče (Nicolaus de Ledecz). Jeho životní data jsou tato: Bac. art. 1449, mag. art. 1454, examinátor mag. 1456, recommendavit Benessium de Waldstein 27. 6. 1458 canonicus ecclesiae Brunensis, prothonotarius cancellariae regni Bohemiae 1465. *Nicolaus de Ledecz, canonicus Wissegradensis*, byl r. 1472 skladatelem listiny Vladislavovy o obnovení práv universitě (AUK I 86). Téhož roku *Magister Nicolaus, canonicus Wysegradensis*, stylizoval listinu krále Vladislava o obnovení platnosti Kutnohorského dekretu (AUK I 87). O Mikuláši z Ledče psal a jeho řeč vydal B. Ryba, *Ozvuk královské volby Jiříkovy na universitě Karlově*, ČMM 67, 1947, 308—323.

Podle rekomendace, kterou Mikuláš z Ledče proslovil, a podle dvou listin, jež stylizoval, lze si o něm udělat tento obraz: Byl významným rétořem a obratným stylistou, částečně zasaženým již humanismem, byl ušlechtilým a uvědomělým českým vlastencem a katolíkem, oslavovatelem a pracovníkem pro universitu.

6. Po smrti Jiřího z Poděbrad r. 1471 bylo království uprostřed válek s Matyášem Korvínem. Proto volba a nástup Vladislava II., syna polského krále Kazimíra z rodu Jagelovců, byly vítány s nadějami na pomoc poníženému státu. S očekáváním mírového rozvoje a budování vítá Vladislava *Beneventacio novi regis Wladislaw II. z r. 1471 („Deus, in adiutorium meum*

²¹⁾ O Rudolfu z Rüdeshemu: J. Pekař, *Žizka a jeho doba* 2, 1935, 135. — R. Urbánek, *České dějiny III* 4 (podle rejstříku).

intende, ut possem condigne beneventacione occurrere serenissimo regi novo, Třeboň A 16, f. 227a—230a). Po exordiu — vzývání boží pomoci — začíná vzrušená žaloba koruny české, navazující v jiné souvislosti na stejný tragický portrét doby Zikmundovy: *Ego Corona regni Bohemie, olim omnibus nacionibus gloriosa, nuc autem ... dolorose peturbata ...* vítá Vladislava na český trůn *in subsidium et sublevamen oppresso regno pariter et tutelam, ut ad sensum impleam propheticum oraculum prime matris nostre gloriosissime Libussie* (zde zřejmě navazuje na vlastenecké ovzduší Václava z Křižanova, jenž příslušné místo z Dalimila citoval). Česká koruna naříká nad nesvorností synů, navzájem se potírajících v těžké válce, kde každý zabíjí, loupí, pálí a vraždí bez přestání: *Nam si Rebecca duobus filiis in ventre eius colluctantibus graviter torquebatur, quanto magis eius corona et iam relicta regno Bohemie filiis meis fere innumeris in ventre meo, i. e. in regno, mutuo bellantibus et se invicem occidentibus inmaniter, spoliantibus, cremantibus ... , carcerali captivitate angariantibus, ubi ... unusquisque contra consanguineum proximum bello gravi consurgendo occidit, spoliat, cremat et trucidat incessanter ...* Česká koruna se obrací ke Krakovu, kam byla přenesena sláva pražské university: *levo quottidie oculos meos versus montes, i. e. regem, episcopos et doctores atque prelatos Cracoviam, ubi translata est gloria mea Pragensi de studio universitatis, ... dicens ... : Mitte nobis, Domine, auxilium de sancto et de Sion, i. e. de Cracovia, tuere nos* (Ps. 19, 3), *i. e. digneris restituere vice versa doctores et prelatos cum gloriosissimo rege et archiepiscopo ...* S žádostí očekává Česká koruna nového krále: *Ecce enim Serenitatis vestre presenciam expectat cum gaudio clerus sacrosancte ecclesie vestre Pragensis cum reliquiis sanctorum patronorum, prestolatur letanter religio monachorum ... , deinde presbiteri curati et omnis clerus universitasque ... , nobilitas baronum, nobilium, militum, clientum, civium ...* Se slovy bezmezného oddanosti a v obměňovaných pozdravech je vítán nový král: *Salve, rex magnifice ... , chere, rex Bohemorum, ave, princeps glorie, successor beati Venceslai inclite, princeps, inquam, clementissime. Tu decus Bohemie, tu inclite Prage exultacio, spes universitatis et consolacio.* Dále přechází královské vítání v radu královi — v jakési knížecí zrcadlo pro nového krále: Král je nadějí chudých a ponížených, země si přeje mír, spravedlnost a obnovení řádů. Autor si přeje obnovení církevního života a restituci církevních statků, což bylo oficiálním desiderátem katolíků od dob Václava z Krumlova. *Doctores sacre pagine et iurisperiti et arcium magistri ad universitatem reducantur, ut terra sapientibus illustretur et ab erroribus expurgetur ... Officiales novi et consiliarii, iudices ... constituentur ...* Konečně uvádí jako vladařský příklad Zikmunda: *Taliter enim dive memorie Sigismundus imperator in primordio sui adventus fecit et sic post multas gwerras et longis durantes*

temporibus totum regnum miro modo sua providencia reduxit ad pacem. Dodatkem žádá rekatolizaci, odstranění kacírů (*cacarelli*) a jednotu víry.

Neznámý katolík, schopný rétor, nespokojený s neutěšenými poměry, usilující o restituci mírového stavu, o rekatolizaci země i obnovu university, vítající polskou pomoc, napsal s nadějami přivítání Vladislava II. Pojí se zde vlastenectví projevu, katolictví, nářek nad loupežemi a vraždami, stranění Zikmundovi, oslavná řeč i starost o universitu.²²⁾ Rekomendace Beneše z Valdštejna a Beneventace Vladislava II. jsou oslavné řeči, uvedené tématem a uzavřené odvoláním na autoritu římské církve. Obě jsou rétorická a mírně humanistická díla podobně vyzdobená (anonymace s *benedico*, apostrofy), v obou je zmínka o Přemyslovi, oslavuje se Praha, universita, zdůrazňuje nebo zmiňuje se jednota. Mezi listinami, jejichž byl Mikuláš z Ledče diktátorem, a Beneventací jsou společná pojitka péče o universitu, vztah k Vladislavu II., anonymita diktátora projevů (v Beneventaci vystupuje česká koruna, v listinách Vladislav II.); v Beneventaci i v listině o obnově privilegií se jmenuje Zikmund. R. 1471 mohl by tedy snad být oslavovatelem nového prince vyšehradský kanovník Mikuláš z Ledče, jenž již r. 1458 oslavoval Beneše z Valdštejna a r. 1472 stylizoval dvě listiny pro Vladislava II. Avšak neosobní fikce vítajícího zrcadla nedovoluje dospět k jistotě v autorské otázce Beneventace.

7. Z katolických universit přešel na husitskou universitu Jan z Libeka (Iohannes Gerhardi Ruberfter de Lubek). Byl zapsán v Krakově 1438, stal se mistrem rostockým, byl přijat na pražskou universitu 1366, kde byl *dispensator* 1373 a *collector fisci facultatis* 1396. Napsal: *Expositio epistolarum canonicarum, Expositio psalmorum* (Brno UK Mk 82, f. 124a), *Lectura super libros Sententiarum* (Brno UK Mk 71, f. 1a), *Prognosticon super Antichristi adventu Iudeorumque Messie* (Patavii publicatus a. 1474, Hain 10226), *De existencia corporis Christi in divinissimo sacramento altaris* (Brno UK Mk 109, f. 51a. Wroclaw BU I O 119, f. 323).²³⁾

8. Také Karlovu universitu zasahovaly nové snahy po poznání cizích zemí a zpracování cizí tematiky: Martin Křivoústý napsal cestopis *Via in Jerusalem*. Mistr Jan z Prahy (Iohannes de Praga) zpracoval *Novitates de Turcis, scripture per magistrum Iohannem de Praga, astronomum imperatoris, ad Magistrum Nicolaum Gerstman* („*Que de Turcis habemus, accipite. Cinxit me imperator*“). Leipzig UB 1092, f. 180a—181a).

9. Též krakovská studia lákala Čechy v jagelonské době. Svědčí o tom

²²⁾ Pro zmínky o Krakovu připsal Beneventacio F. M. Bartoš (*Poslání pražského mistra Vladislavu II.*, HUCP 5, 1964, 165n.) ne dost přesvědčivě Pavlu Židkovi.

²³⁾ O Janovi z Libeka: J. Zathay, *Quelques recherches sur l'humaniste Kallimach (Filippo Buonaccorsi 1437—1496)*, Umanesimo e esoterismo, Padova, 1960, 135. — TřLČ 59, 174.

Studentis cuiusdam Consignatio studiorum sub magistris Cracoviensibus a. 1498—1499 (Praha Kapit. arch. XXXIX 5b). Je to zlomek, proužek vyňatý z rukopisu, těžko čitelný. Kterýsi student, když dospěl, odešel r. 1498 do Krakova, kde se dal intitulovat a poslouchal pod různými mistry v l. 1498—9 přednášky. Poslouchal *kalendarium, compotum novum, lectionum physicorum, cirometrale, speram materialem* atd. pod bak. Petrem, bak. Janem z Krakova, M. Stanislavem, M. Martinem z Tarnovic, M. Janem z Hlohova, bak. Janem z Lublina, M. Ondřejem z Těšína aj. Neznámý krakovský student by mohl být snad nějaký český katolík.

Na jedné straně oficiálně husitská universita závěrečného středověku udržovala husitskou tradici, ale cizí pozornost upoutávala jen málo; humanismus se zde pozvolna šířil. Na druhé straně čeští katolíci se obraceli ke Krakovu, do Boloně i jinam a Češi vůbec začínali znovu s větším zájmem o celý svět.

De auctoribus et operibus nonnullis universitatis Pragensis saec. XV.

Summarium

JOSEF TRIŠKA

Saeculo XV. ineunte inter Hussitas parte ex una et catholicos parte ex adversa controversiae theologicae, lites, divisio fidei oriebantur; quas res motus Pragenses a. 1419 et articuli Pragensium et Taboritarum sequebantur. De tractatibus contra Hussitas, contra communionem utriusque speciei, contra quattuor articulos, contra Valdenses, de „culpīs“, de formulis inquisitionum, de versibus contra Hussitas hic agitur.

Auctores saec. XV. nonnulli hic adducuntur. Primi sunt: Stephanus de Colonia, Stanislaus de Znoyma, Stephanus de Palecz, Mauricius de Praga, Andreas de Broda. Ultimi Iohannes Laurini de Racicz, Hieronymus Iohannes Silvanus de Praga, Martinus de Holessov, Andreas de Cocorzyno nominantur.

Motibus Hussiticis peractis philosophia in universitate Pragensi colebatur, temporibus concilii Basiliensis textus, tractatus, sermones, quaestiones contra Bohemos plerumque tendentes scribebantur et pronuntiabantur. De certaminibus Iohannis de Rokyczana, de sermonibus Iohannis de Capistrano, de catholicis exulantibus, de humanitate et pugnibus catholicorum hic tractatur. Catholicorum primus Venceslaus de Crumlov fuit, Eneae Silvii familiaris primae admissionis capellanusque. In praesentia funeris eius Venceslaus de Krzizanov recitavit orationem, ubi humanitatem, scientiam, elegantiam latinitatis, naturam, fervorem, virtutes defuncti excellentis, dulcis et prudentis consiliarii, amatoris omnium et patriae, hominis humani, recti in sermone, affabilis, strenui, circumspecti, compositi etc., ut oratori funebri esse idoneum videbatur, laudavit. Successor Venceslai de Crumlov fuit Hilarius de Litomierzicz, de cuius legalitate, industria, experientia, doctrina et probitate magnam fiduciam legati papae gesserunt. Hilarius de Litomierzicz contra Iohannem Rokyczanam, Georgium, Korandam scriptis polemicis pugnabat, sed humanitatis studia adiuvabat. Multas epistolas, disputationes, sermones scripsit, defendens communionem sub una specie. Hilarii socius Venceslaus de Krzizanow aequae ac Hilarius calixtinus ad generalia studia Italica destinatus Pragae catholicus rediit. Patriae Bohemicae amator et egregius praedicator fuit; Comportata sermonum de tempore et de sanctis, sermonem de b. Virgine, sermonem in funere Venceslai de Crumlov, epistolas composuit. Iodocus de Rosmberg, episcopus Vratislaviensis, a. 1464—65 contra utraquistae incerti Literam clausam Responsonem seu Tractatum pro communiōne unius speciei Latine fecit. Alia opera Bohemica a. 1465 ab eo exarata sunt, quorum in numero Georgio regi et Iohannae reginae tria scripta dedicata sunt.

Ad familiam Hilarii de Litomierzicz studentes multi pertinebant: Ex docta Bononia Henricus Egrerz de Litomierzicz scholaris Hilario epistolas multas scripsit. E Lipsensi universitate Bartholomeus de Rudnicz, bonarum artium baccalarius, Hilarii primum adhaerens, Henrico de Litomierzicz epistolam misit. Catholici quidam minoris momenti accusationes contra Rokyczanam, Georgium, utraquistas composuerunt; qui sunt vel incerti (presbyter quidam, Rokyczanae apostata) vel certi (Nicolaus de Tempelfeld, Rudolphus de Rudesheim). Post mortem Georgii a. 1471 periculosissimis bellorum et disturbiorum temporibus cum Wladislaus II. rex Bohemiae electus esset, Beneventatio novi regis Wladislai II. a quodam catholico patriam amante exarata est; quae Beneventatio Wladislaum invitat, ut optatam pacem et auxilium coronae regni Bohemiae ferat, clerum, incolas, universitatem in pristinum statum et unitatem fidei restituat. Quia universitas Pragensis calixtina erat, Bohemi catholici universitates alienas visitabant. Cracoviae a. 1498—9, cum fuit adultus, intitulatus fuit quidam, qui audivit sub magistris et baccalariis variis lectiones easque consignavit.

O POČÁTCÍCH PRAŽSKÉ LÉKAŘSKÉ FAKULTY 1348—1622

De facultatis medicae Pragensis initiis

KAREL BERÁNEK

Studium dějin pražské lékařské fakulty v jejích počátcích se setkává s hlavní obtíží — naprostým nedostatkem archivních pramenů. O živém studiu medicíny na pražské universitě v XIV. a XV. stol. svědčí dnes již jen velké množství lékařských rukopisů v Státní knihovně, v Památníku národního písemnictví, v Knihovně Národního musea a v knihovně pražské kapituly.

ZALOŽENÍ LÉKAŘSKÉ FAKULTY V PRAZE

Před založením university studium lékařství v Praze pravděpodobně neexistovalo. Na partikulárním studiu při Pražském kostele, které se těšilo dobré pověsti i v cizině, se přednášely přírodní vědy jen v rozsahu svobodných umění.¹⁾ Graduovaní lékaři, kteří zde žili, nabyli svého vzdělání v cizině.²⁾ Ani M. Jan Štěpánův, „artis medicinalis professor“, který odkázal r. 1320 své jmění klášteru dominikánek u sv. Anny a sv. Vavřince, asi lékařství nevyučoval, ale vykonával jen lékařskou praxi.³⁾ Dokladem studia rovněž není znění privilegia pro lékaře Jindřicha, vydané králem Václavem II., v jehož narraci se mluví o zkoušce a slibu, který Jindřich složil.⁴⁾

Podle svědectví Petra Žitavského zamýšlel v létech 1294—1295 zřídit v Praze král Václav II. vysoké učení se čtyřmi fakultami,⁵⁾ tedy i s lékařskou. Tento plán ztroskotal pro odpor šlechty a uskutečnil jej až Vác-

1) F. Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských, Věstník KČSN VIII. 1897, str. 233, V. Novotný, Universita Karlova v minulosti, Praha 1922, str. 5.

2) Jejich jména uvádí F. Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou, Věstník KČSN VIII. 1897, str. 235—236.

3) RBM III. č. 614.

4) RBM II. č. 2319.

5) FRB IV. str. 62, kap. 52.

lavův vnuk Karel IV. r. 1347—1348.⁶⁾ Mezi prvními učiteli nově založené pražské university jmenuje ve své kronice František Pražský i profesora lékařství M. Baltazara de Tuscia,⁷⁾ pravděpodobně totožného s královým lékařem a dvořanem M. Baltazarem de Marcelinis,⁸⁾ profesorem medicíny v Praze r. 1353. Král rovněž udělil právo čísti o lékařství a svobodných uměních M. Valterovi, kterého ustanovil rektorem týnské školy.⁹⁾ Tak bylo zahájeno vyučování lékařství na nové universitě hned r. 1348, ne-li již r. 1347 po doručení papežské buly.

Organizace lékařské fakulty

Učitelskou činnost započali tedy na pražské lékařské fakultě hned po jejím vzniku dva profesori. Není však vyloučeno, že zde působili i jiní královi lékaři. První profesorské platy zajistil král a později i arcibiskup, kapitula i kurie udělením obročí.

Lékařská fakulta, jako celá universita, podléhala pražskému arcibiskupovi — kancléři university — a universitní obcí každoročně volenému a arcibiskupem potvrzenému rektorovi. Rektor nebyl tehdy jen představitelem universitní korporace, ale řídil i studium jednotlivých fakult.¹⁰⁾ Jeho zástupcem byl volený vicerektor. Podle statutu arcibiskupa Arnošta z 10. dubna 1360 měl být zástupcem rektora artisty (tj. člena fakulty svobodných umění) jurista a naopak.¹¹⁾ Jurista řídil přímo právnickou fakultu, artista fakultu svobodných umění, fakultu lékařskou a bohosloveckou.

Počátkem r. 1367 se začínají zápisy v děkanské knize artistické fakulty řízené tehdy ještě vicerektorem pražského vysokého učení kanovníkem kostela sv. Petra v Mohuči Jindřichem z Nanexen jinak řečeným z Enbecku, který byl pak 9. října 1368 zvolen prvním děkanem artistické fakulty.

Podobný vývoj lze předpokládat i na lékařské fakultě. Fakulta lékařská měla svá statuta již před r. 1382.¹²⁾ I když se nám dnes nedochovala,

6) Problémy založení pražské university, bulou papeže Klimenta VI. z 26. I. 1347 a zlatou bulou Karla IV. ze 7. IV. 1348 se zabývá Miroslav Boháček, Založení a nejstarší organizace Pražské university, Historia universitatis Carolinae VI. 1. str. 5—31.

7) FRB IV. 452.

8) F. Tadra, Kulturní styky s cizinou, Věstník KČSN VIII. 1897, str. 285, pozn. 1.

9) I. B. Mencken, Scriptorum rerum Germanicarum 3 (1730), 2018. M. Boháček tamtéž str. 9 klade toto jmenování před vydání zlaté buly.

10) Ibidem str. 17.

11) AUK: I. 5. Mon. Univ. II. str. 299, č. IV. Mezi „artisty“ byli zde počítáni i lékaři a bohoslovci.

12) Cf. F. Tadra, Příspěvky k dějinám university pražské. Věstník KČSN 1890, str. 300. Statuta, která uveřejnil John, Lexicon der k. k. Medicinal-Gesetze (Prag 1790), sv. VI

můžeme jejich řády přibližně rekonstruovat podle statut pařížské lékařské fakulty a statut lékařských fakult německých universit, hlavně vídeňské, lipské a erfurtské i podle pražských statut artistické fakulty. Vždyť spoluautorem vídeňských lékařských statut byl děkan fakulty M. Herman Lurcz, který předtím působil v Praze a lékařství zde vystudoval, a na universitě v Lipsku byli prvními doktory tamní lékařské fakulty mistři příští rovněž z Prahy.¹³⁾

Jako na jiných fakultách, stál i v čele pražské lékařské fakulty děkan. První děkan byl zvolen pravděpodobně r. 1368 jako na artistické fakultě. Do té doby, jak již bylo řečeno, řídil fakultu střídavě rektor a prorektor nejurista. Děkan byl volen z mistrů, a to z těch, kteří působili jako profesori — magistri actu regentes.¹⁴⁾ Pouze mistři také děkana volili. Je otázka, zda byl děkan volen dvakrát do roka či jen jednou. V prvním případě obdobném fakultě artistů by se konala děkanská volba před sv. Jiřím a před sv. Havlem. Druhou možností by byl děkanát celoroční s volbou na svátek patronů fakulty sv. Kosmy a Damiána.¹⁵⁾ O tom, má-li být děkanát půlroční nebo celoroční, rozhodovalo hlavně množství mistrů.¹⁶⁾

Děkan byl ředitelem studia, representantem fakulty, správcem fakultního jmění i knihovny a koleje a byl i soudcem. On měl klíče k fakultní pokladně, v níž byla uložena vedle peněz kniha děkanských akt obsahující kalendář, zápisy o volbách děkanů a o promociích, statuta fakulty, její počty a fakultní pečeť. On svolával fakultu, vydával s jejím souhlasem písemnosti a řídil zkoušky. Po svém zvolení děkan přísahal a přijal slib mistrů. Po odstoupení skládal v jejich přítomnosti účty.¹⁷⁾

a jejichž vznik kladl Prof. Hasner, Zur Geschichte der Medizin in Böhmen (Vierteljahrschrift Bd. 110, str. 137) do let 1392—1400, vznikla ve skutečnosti až v druhé polovině XVII. stol.

¹³⁾ Viz příloha. Pokud se týče vzniku erfurtských statut, viz Wolfgang Altmann, Die medizinische Fakultät der Universität Erfurt (Renaissance und Humanismus in Mittel- und Ost — Europa I), str. 113.

¹⁴⁾ Na pražské artistické fakultě byli voleni děkany mistři regenti (Mon. univ. I-1, str. 35). Rovněž na pařížské lékařské fakultě býval děkanem pouze magister regens. Ve Vídni i v Erfurtě mohl být děkanem každý doktor, v Lipsku dokonce jen senior.

¹⁵⁾ V Erfurtě se konávala volba jednou v roce na sv. Kosmu a Damiána, rovněž v Paříži byl děkanský úřad jednoroční; ve Vídni se děkan volil dvakrát v roce — na sv. Kolmana a kol sv. Tiburcia.

¹⁶⁾ Na pražské artistické fakultě byl změněn půlletní děkanát v celoroční v době úpadku university.

¹⁷⁾ O těchto povinnostech děkanů píše shodně všechna statuta (např. H. Weissenborn, Acten der Erfurter Universitaet II, str. 108, R. Kink, Geschichte der Wiener Universität II, str. 169 atd.).

Dále bývaly hlavním obsahem fakultních statut studijní a zkušební řády bakalářů, licencitátů a mistrů a práva těchto osob na fakultě.

Studenti lékařství nebývali četní. Měli být mistry nebo alespoň bakaláři svobodných umění. Vyskytli se však mezi nimi i pouzí studenti této nejnížší fakulty.¹⁸⁾ Na rozdíl od nynějších zvyklostí směli současně studovat na lékařské fakultě a připravovat se třeba na bakalaureát či k magisteriu na artistické. Studenti lékařství nesměli být mnichy (ovšem i zde jsou výjimky), mohli však být kleriky a zastávat vysoké církevní funkce. Celibát musili zachovávat i laici.

Jako na jiných fakultách byl prvním lékařským gradem bakalaureát. Na pařížské lékařské fakultě se vyžadovalo od uchazečů o lékařský bakalaureát a od bakalářů svob. umění 48 měsíců studia na lékařské fakultě, od mistrů svob. umění 36 měsíců — tedy čtyřleté a tříleté studium, nepočítáme-li dlouhé prázdniny. Na erfurtské a lipské lékařské fakultě postačily dva roky pro mistry a tři roky pro bakaláře, ve Vídni 2 roky pro mistry, 2½ roku pro bakaláře a 3 roky pro studenty svobodných umění.¹⁹⁾ Doba studia však nebývala v praxi často dodržována.

Ale i v požadavcích na odposlouchané přednášky se činil rozdíl mezi bakaláři a mistry svobodných umění. V Erfurtě měli mistři odposlouchat „de urina et de pulsu artem comentatam quartam seu primi canonis et primam seu quarti canonis et aliquem librum in practica sicut novum Almansoris vel viaticum Constantini“. Ti, kdo nebyli mistři, musili odposlouchat ještě první kanon Avicennův a Johanicium.²⁰⁾ Podobné požadavky kladla na bakalaureandy mediciny i lékařská fakulta vídeňská. Ta však nečinila v tomto bodě rozdílu mezi mistry svobodných umění a bakaláři.²¹⁾ Vídeňská fakulta kladla vedle sebe klasiky mediciny i moderní autory. Přihlédneme-li ještě k dochovaným lékařským rukopisům jen v pražských knihovnách, můžeme soudit, že tytéž podmínky jako ve

¹⁸⁾ Viz např. „Stephanus Stephani, peritus in artibus et studens in medicinis“ (MV III, 585) r. 1365. Kdyby byl graduován, byl by uveden v suplice jeho titul a nikoliv nic nevyjadřující epitheton „peritus“. Statuta vídeňské lékařské fakulty při bakalářských zkouškách počítala s negraduovanými artisty (Kink, Geschichte der Universität zu Wien II, str. 158).

¹⁹⁾ Fr. Zarncke, Die Statutenbücher der Universität Leipzig, str. 595 § 13 statut z r. 1503. Starší redakce statut tyto podmínky neuvádějí, ale patrně existovaly od počátku university. J. C. H. Weissenborn, Akten der Erfurter Universität II, str. 108.

²⁰⁾ Weissenborn, Acten II, str. 108 § 8.

²¹⁾ Kink, Geschichte II, str. 158: Johanicium, artem comentatam integre, primum canonis Avicenne primam seu quarti Canonis Avicenne, et aliquem librum de Practica ut novum Rasis Almansoris, vel consimilem a Doctore vel doctoribus.

Vídni platily i v Praze, neboť i zde²²⁾ jsou četně zastoupeny rukopisy Almansorovy, Avicennovy, Galénovy, traktáty o pulsu, o moči, mezi nimi pak několik spisů pražských mistrů, hlavně M. Albíka a M. Galla bezpočtu-krát opisované.²³⁾ Podobně jako na lipské a vídeňské universitě v Praze kandidát musil také pravděpodobně dva roky praktikovat pod vedením jednoho nebo více doktorů. Tohoto svého profesora si také většinou vyvolil za examinátora. Ta volba byla ovšem mnohde omezena tím, že se mistři z finančních důvodů střídali, jak tomu bylo později v Lipsku. Svá studia i původ musil uchazeč doložit jako na artistické fakultě písemným svědectvím.²⁴⁾

Zkouška se skládala ze dvou částí. Nejprve odpovídal příští bakalář třikrát veřejně ve škole v přítomnosti mistrů, bakalářů i studentů pod vedením jednoho doktora nebo více doktorů. To byly vlastně veřejné disputace.²⁵⁾ Na tuto veřejnou zkoušku navazovala druhá část — zkouška soukromá. Bakalaureandovi byl určen Hippokratův aforismus nebo kanon v „Tegni Galieni“ k přípravě a večer se konala zkouška.²⁶⁾ Kandidát byl představen fakultě, to jest mistrům, a ti rozhodli, má-li být přijat. Ve Vídni a pravděpodobně i v Praze musil být přijat jednohlasně, v Lipsku rozhodovala většina hlasů.²⁷⁾

Potom byl kandidát svým mistrem determinován bakalářem. Vídeňská statuta popisují determinaci dosti podrobně. Na počátku obřadu seděl bakalaureand ve školní lavici. Zde vysvětlil jedno „problema“ a byl povolán ke katedře bakalářů. Tu přísahal a vysvětlil další kvěstii a doktor, který ho zkoušel, mu udělil bakalářský grad.²⁸⁾ Udělení gradu bylo spojeno s poplatky děkanovi, mistru, který bakaláře zkoušel, a pedelovi.²⁹⁾ Věk bakaláře medicíny nebýval vždy statuty určen. Vídeňská statuta však určovala jeho stáří výslovně na dvaadvacet let.

22) Fr. Zarncke, Die Statutenbücher, str. 589 § 27, Kink II, str. 159.

23) Viz dále též o fakultní knihovně.

24) Mon. univ. I-1, str. 45.

25) Weissenborn, Acten II, str. 108 § 9, Bianco I-2, str. 161, Zarncke, Die Statutenbücher, str. 597 § 18 (redakce z r. 1503), Kink, Geschichte II, str. 159 předpisuje dva doktory.

26) Weissenborn, Acten II, str. 108 § 9.

27) Kink II, str. 159, Zarncke, str. 586 § 4. Viz odvolání proti promoci mag. Theodorika de Ymochuzen.

28) Kink II, str. 160. Srovnej též promoční formulí pro bakaláře kanonického práva pražské právnické university, kterou uvádí Miroslav Boháček, Nové prameny k dějinám pražské university (Studie o rukopisech 1965, str. 66).

29) O placení burs děkanovi píší např. statuta fil. fakulty v Praze, Mon. univ. I-1, str. 46 a kolínské lékařské fakulty, Bianco, Die alte Universität Köln I-2, str. 26. Statuta lékařské fakulty v Lipsku naopak zaručovala příjem doktorům.

Bakalaureát byl ovšem jen předstupeň a ten, kdo se chtěl stát plno-právným členem fakulty, musil dosáhnout licence a mistrovství. Promovaný bakalář, než mohl přistoupit k dalšímu gradu licenciátu, musil přednášet dva roky na fakultě podle ustanovení mistrů. Statuta kolínské university jmenují přímo knihy, které takový bakalář směl číst. Byla to díla lékařských klasiků s klasickými komentáři „Isagoge Johanitii“, „tegni Galieni“ s komentářem Aliho, Hippokratovy Aforismy s Galenovým komentářem, knihy Theophilovy o moči a Philaretovy o pulsu, Hippokratova Prognostika s komentářem Galenovým, verše Egidiovy o moči a pulsu s komentářem, „Viaticus Constantini“, IX.—X. kniha Raziho, „liber de morbo et accidente“ a „liber de ingenio sanitatis“. Všechny tyto knihy byly studovány i v Praze.

Dalším úkolem bakaláře byla lékařská praxe, kterou podobně jako za studentských let směl v sídle university a v jeho okolí vykonávat pod vedením některého mistra. Jen na venkově mohl bakalář praktikovat samostatně.³⁰⁾ Snad jen v prvních létech university praktikovali samostatně v Praze i bakaláři.³¹⁾

Bakalář, který se přihlásil k licenci, musil studovat na lékařské fakultě pět až šest let, podle toho, zda byl mistrem svobodných umění či ne.³²⁾ Počítala se v to již léta před bakalaureátem. Podle erfurtských statut měl licenciand odposlouchat všechny knihy Hippokratovy, Galénovy a Avicennovy, které se čtou na universitě³³⁾ a navštěvovat přednášky alespoň dvou mistrů.³⁴⁾ Podobně jako při bakalářských zkouškách měl i nyní odpovídat mistrům v přítomnosti bakalářů a studentů. Potom teprve směl být presentován fakultě, která měla opět jednohlasně souhlasit, zda má být připuštěn k licenci. Fakulta pak presentovala licencianda pravděpodobně písemně kancléři university — pražskému arcibiskupovi, žádajíc ho o ustanovení vicekancléře. Rektor pražského vysokého učení dosáhl sice papežského privilegia z 13. I. 1405, kterým se stal v období sedisvakance arcibiskupského stolce stálým místokancléřem, ale trvalého významu nabyla tato výsada až za husitské revoluce. Kancléř jmenoval vicekancléřem ovšem někdy rektora, ale jindy ustanovil místokancléřem

30) To bylo nejen v Paříži, ale i v Erfurtě (Weissenborn II, str. 109 § 18) a ve Vídni (Kink II, str. 160).

31) R. 1353 byl lékařem královny bakalář medicíny Reimbotus Eberhardi (MV II, 30, 31).

32) Kink II, str. 161, Tit. III; Erfurtská statuta uvádějí bez rozdílu studium 6 let (Weissenborn II, str. 109 § 19).

33) „Legibiles“ (Weissenborn II, str. 109 § 19).

34) Kink II, str. 161.

děkana nebo i jinou osobu.³⁵⁾ Za předsednictví vicekancléře, který určil dobu i místo zkoušky, zkoušeli pak mistři svolaní děkanem kandidáta tak, že mu jeden mistr označil aforismus a druhý kanon nebo dvě místa v Tegni. Licenciand byl potom večer z těchto míst zkoušen všemi doktory. O výsledku zkoušky rozhodovala prostá většina hlasů.³⁶⁾ Licence byla velmi drahá. Vedle tax do fakultní pokladny a peněžních odměr doktorům musil licenciát nezřídká obléci doktory i pedely.³⁷⁾ Licenciát přísahal, že jinde nepřijme doktorský grad.

Doktorský neboli mistrovský grad se dosahoval většinou již jen promoci spojenou s úvodní přednáškou. Vídeňská statuta takovou promoci kladou do kostela sv. Štěpána a dosti podrobně ji popisují.³⁸⁾ Není vyloučeno, že i u nás se konala v kostele sv. Víta, alespoň v prvních dobách. Obřad spočíval v tom, že nastávající doktor, sedící nejprve v lavici pro studenty, determinoval jednu kvestii. Potom ho povolal doktor, který ho promoval, ke katedře, kde složil slib, mimo jiné, že bude rok na fakultě přednášet. Dále mu udělil promující doktor doktorské odznaky — knihu, biret, prsten a epomis. Promoce končila chválou lékařství a úvodní přednáškou. Tento popis se neliší mnoho od promočních obřadů pražské právnické university konaných počátkem XV. stol. v kostele svatovítském.³⁹⁾

Mezi bakaláři a mistry pražské lékařské fakulty byli však i lékaři, kteří studovali na jiných universitách a tam také promovali. K tradicím studia ve středověku náleželo vagantství. Studenti partikulárních škol vystřídali často školy v několika městech i zemích, než se dali imatrikulovat na vysokém učení. Mnozí studenti vystudovali artistickou fakultu na jedné universitě a některou vyšší fakultu šli studovat na jinou universitu nebo započatá studia jinde dokončovali. Jiní působili na některé fakultě již jako učitelé a současně na jiné fakultě studovali jako studenti nebo bakaláři. Grady dosažené na jedné universitě platily i na ostatních universitách. Školy se však postupně navzájem uzavíraly a bránily se přílivu cizích bakalářů a magistrů. Bakaláři a mistři musili před svým přijetím předložit diplomy o svých gradech, disputovat a platit vysoké taxy, jako by skládali teprve zkoušky; fakulta sama měla jednomyslně sou-

³⁵⁾ Např. 1396 ustanoven místokancléřem při zkouškách licenciátů svob. umění rektor Jan z Mýta (Mon. I-1, str. 309), r. 1397 děkan Ondřej z Brodu (Mon. I-1, str. 318), r. 1398 M. Johannes Helye (Mon. I-1, str. 329).

³⁶⁾ Viz Kink II, str. 164.

³⁷⁾ Doktory oblékal ve Vídni (Kink II, str. 164), v Kolíně dával šat, v němž přednášel, pedelovi (Bianco I-2, str. 28).

³⁸⁾ Kink II, str. 164—165.

³⁹⁾ Viz Miroslav Boháček, Nové prameny k dějinám pražské university (Studie o rukopisech 1965), str. 71—74.

hlasit s jejich přijetím. Tak to požadovala statuta lipské lékařské fakulty i vídeňské fakulty.⁴⁰⁾ Lipská universita, která na počátku nečinila rozdílu mezi cizími a domácími mistry a bakaláři, favorisovala všemožně v pozdějších redakcích statut domácí graduované, dávajíc jim v pořadí přednost před cizinci. Tyto zásady platily i na pražské artistické fakultě a — jak se zdá — i na medicínské,⁴¹⁾ neboť původní fakultu tvořili mistři promovaní na starších universitách v Paříži, v Montpelier a v Bologni a dokud tito lidé měli na pražské lékařské fakultě početní převahu, fakulta přijímala i jiné cizí mistry a bakaláře bez jakýchkoli překážek. Teprve početní převaha v Praze promovaných mistrů byla předpokladem ke kladení překážek neomezenému přílivu cizích mistrů preferováním domácích a k tomu mohlo dojít tak asi po patnácti- či dvacetiletém trvání fakulty.⁴²⁾ Přirozeným důsledkem tohoto vývoje je Dekret kutnohorský, preferující domácí národ v universitě nad cizími.

Jak již bylo naznačeno, plnoprávními členy fakulty byli mistři nazývaní též doktory. Na pražské lékařské fakultě po celé XIV. stol. až do konce dvacátých let XV. stol. byl obvyklý titul „magister in medicina“ a titul doktor, užívaný mezi pražskými kanonisty, pronikal jen pozvolna mezi pražské lékaře.⁴³⁾ V universitních rotulech a o slavnostech následovali mistři lékařství dle dohody z 28. března 1392 po doktorech civilního práva před děkanem fakulty svobodných umění.⁴⁴⁾ Při své promoci nebo při svém přijetí mistr sliboval, že bude po nějaký čas na fakultě přednášet. Toto čtení bylo zahájeno promoční přednáškou zvanou „inceptio“. Mistři, kteří na universitě trvale přednášeli, se nazývali regenti („magistri actu regentes“) — profesori.

Přednášky či čtení se konaly podle knih lékařských autorit antického, arabského a židovského světa. Tyto knihy se dělily na zvláště potřebné, z nichž se konaly řádné přednášky — „lectiones ordinariae“, a na méně důležité, z nichž se konaly přednášky mimořádné — „lectiones extraordinariae“. Přednášky si mistři volili na schůzi fakulty.⁴⁵⁾ Lectiones ordinariae byly vždy v ranních hodinách. Odpoledne se většinou konaly

⁴⁰⁾ Zarncke, str. 589, Kink II, str. 166—167, tit. VI—VII.

⁴¹⁾ Mon. univ. I-1, str. 60—63.

⁴²⁾ V Lipsku se tyto snahy objevují v redakci statut z r. 1429 a na pražské artistické fakultě ve statutech z r. 1390 (Mon. univ. I-1, str. 62—63).

⁴³⁾ Titulu doktor užívali nejprve lékaři promovaní na jiných universitách, hlavně v Itálii, jako např. Jan Šindel, který je uváděn r. 1448 jako „doctor facultatis medicinae“ (Mon. univ. I-2, str. 38). Stejně se nazývá r. 1454 rektor university Václav z Prachatic (ibidem, str. 48).

⁴⁴⁾ Mon. hist. I-1, str. 105.

⁴⁵⁾ W. W. Tomek, Děje university pražské, str. 65.

disputace. Ve Vídni a snad i v Praze si přinášeli studenti knihy, které byly vykládány, do lekcí a měli v nich sledovat přednášku.⁴⁶⁾ Mimoto si čtení zapisovali. Tyto zápisky nebyly doslovné; zachycoval se jen obsah. Nám se takto dochovaly zápisky z přednášek M. Albíka z Uničova, velmi stručné, jednoduché větné stavby, logicky jasné.⁴⁷⁾ Jsou-li zápisky z přednášek Albíkových ukázkou samostatného výkladu a čtení vlastní knihy, odvolávající se ovšem na autority, je neúplný rukopis komentáře M. Jana Sueva ze Lwówku (de Monte Leonum), profesora pražské lékařské fakulty, na Hippokratovy Aforismy⁴⁸⁾ příkladem typického čtení universitního mistra vykládajícího spis klasika lékařské vědy.

S universitním působením souvisela úzce i odborná činnost spisovatelská. I zde vynikl Albík svými traktáty o moru, později jako prvotisk vydaným „Regimen sanitatis“, spisem „De rectificatione aeris“, „Medicinale“, „Practica medicinalis“ a dalšími spisy.⁴⁹⁾ Z pražských profesorů působil literárně též M. Havel. Dochovaly se jeho traktáty „De urinis“, „Regimen . . . ad Carolum imperatorem“ aj.⁵⁰⁾ M. Jan Ondřejův řeč. Šindel komentoval veršovaný herbář Pseudomacerův.⁵¹⁾ Šindel se ovšem převážně věnoval astronomii, podobně jako autor abecedního herbáře M. Křišťan z Prachatic.⁵²⁾ Znalost astronomie, či vlastně astrologie, byla totiž v středověkém lékařství nezbytná a výrok, že není lékařem ten, kdo nezná astronomii, byl kladen do úst samotnému Hippokratovi.⁵³⁾ Vedle vědeckých latinských spisů se objevují i populární zpracování některých děl těchto mistrů v národním jazyce.⁵⁴⁾

Na vydržování mistrů regentů věnujících se trvale universitnímu čtení pochopitelně nepostačily bursy a zkušební taxy. K tomu bylo potřeba pevných provisí nebo zajištěného živobytí v koleji. Jak se zdá, na lékařské fakultě se udržel déle než na jiných fakultách první způsob. Nepřihlížíme-li k případu M. Waltera, který měl asi hlavní příjem jako rektor partikulární školy týnské, je jisto, že M. Albík z Uničova dostal asi kol r. 1399 od krále Václava IV. profesorský plat 32 kop⁵⁵⁾ z města Čáslavě.

46) Kink II, str. 158.

47) O životě a díle M. Albíka viz G. Gellner, Jan Černý a jiní naši lékaři do konce doby jagellonské, str. 113—120. „Reportata“ viz UK I F 11.

48) UK: V E 21.

49) Viz pozn. 47.

50) G. Gellner, ibidem, str. 129—131.

51) UK: X E 14.

52) G. Gellner, ibidem, str. 148—153.

53) UK: I F 2, str. 188r.

54) Byla to především lékařská „jádra“.

55) Tímto platem bude asi míněna ona „provisio“ v arenze uvedené Fr. Palackým, Über Formelbuecher, str. 159, č. 197.

Albík v té době asi již zanedbával lekce pro svůj věk, nemoc i službu u krále, což vedlo k odporu mistrů, licenciátů a bakalářů lékařské fakulty. Albík si pak pojistil tento plat novým královským listem, který mu povoloval ustanovit svého zástupce a ponechat si plat.⁵⁶⁾ Plat z Čáslavě měl králem Václavem poukázán i jiný profesor lékařství — M. Jan Ondřejův řeč. Šindel r. 1416.⁵⁷⁾ Rovněž Šindel byl osobním lékařem krále Václava. Z obou případů lze tedy předpokládat, že i ostatní královští osobní lékaři působící na pražské lékařské fakultě měli podobné provise. Mimoto získávali i mistři, bakaláři, ba i studenti pražské lékařské fakulty od papežské kurie do konce XIV. stol. církevní prebendy, jako na jiných fakultách i universitách. I v tom lze vidět, že pražská universita a její lékařská fakulta byly v XIV. stol. církevní institucí.

Jak je patrné již z příkladu Baltazarova,⁵⁸⁾ Albíkova a Šindelova, zabývali se mistři pražské lékařské fakulty též lékařskou praxí. Mistři byli tělesnými lékaři krále a královny, duchovních a hlavně světských knížat. Praktikovali však také v Praze v měšťanských domech. O takovém léčení M. Ludera se dochovala výpověď před soudem universitního rektora z r. 1379.⁵⁹⁾

Z této výpovědi se dovídáme i o pomocném lékařském personálu — chirurgích.⁶⁰⁾ Chirurgové neboli „cirologi“, zabývající se chirurgickými úkony a lékařstvím vůbec, se oddělili i v Praze od lazebníků a bradýřů.⁶¹⁾ Lazebníci, bradýři a chirurgové nepodléhali v té době universitě, nýbrž městské jurisdikci. Jinak tomu bylo s lékárníky neboli apatykáři.⁶²⁾ Ti se těšili všeobecné úctě a jsou uvedeni ve statutech university jako její poddaní;⁶³⁾ bývali proto podobně jako na jiných universitách zapsáni v rektorské matrice.

Úplný seznam studentů, bakalářů, licenciátů a mistrů pražské lékařské fakulty je zcela nemožné dnes sestavit. Chybí k tomu hlavní pramen — universitní matrika a děkanská akta. Přesto jsem se pokusil v příloze

56) Viz F. Tadra, Kulturní styky s cizinou, str. 272.

57) G. Gellner, ibidem, str. 157. Viz Rigger, Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen, 4, p. 829.

58) Baltazar de Marcellinis.

59) F. Tadra, Příspěvky (Věstník KČSN 1890, str. 294—295).

60) M. Luderus de Stadis léčil totiž nějakého chirurga v domě chirurga Frostlina, s nímž byl finančně spojen (stetisset in expensis cum predicto Frostlino).

61) Dokladem o tom, že lazebníci pouštivali např. žilou je smlouva břevnovského kláštera s Mikulášem z Mělníka o pronájmu lázně na Poříčí v Praze (ŘB Břevnov 74, RBM III, č. 620). O chirurgích u Z. Wintera, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách, str. 171, kde je i výčet chirurgů r. 1380—1381 v Praze.

62) Ibidem, str. 173—174.

63) Mon. hist. univ. Prag III, str. 7.

uvést alespoň některá jména graduovaných členů lékařské fakulty i studentů lékařství na pražské universitě, případně i mistrů z cizích universit, kteří na pražskou fakultu vstoupili a zde působili. Pramenem byly rotuly pražské university, supliky o církevní prebendy, kusé zmínky v děkanské knize artistické fakulty a v rektorských statutech, hlavně však vydané matriky university lipské, erfurtské, heidelberské, vídeňské, kolínské a krakovské.⁶⁴⁾ Při tomto výběru jsem se řídil předpokladem, že osoby, o kterých jsou zmínky v aktech filosofické fakulty pražské university a které jsou intitulovány ve velmi krátké době potom jako bakaláři nebo doktoři lékařství na některé cizí universitě, v Praze medicínu studovaly. Daleko jednodušší jsou případy, kdy se uvádí v matrice přímo, že jde o doktora lékařství pražské university. Objevují se tu proto vedle tradičních osobností i jiní lékaři a seznam vyznívá zdánlivě v neprospěch Českého universitního národa.

Kdyby však nic jiného tento seznam nepřinesl, je jistě důležitý i ten poznatek, že diplom Jindřicha, syna Jana řeč. Steubena z Libšice, olomoucké diecése, mistra svobodných umění, ze dne 12. června 1359,⁶⁵⁾ nejstarší to známý diplom pražské university a formulář pro diplomy všech fakult, není dokladem jedné z prvních promocí, jak se myslelo,⁶⁶⁾ nýbrž že již nejméně o dva roky dříve, ne-li od samého počátku university, se konaly mistrovské promoce i na vyšších fakultách; jejich evidenci vedla ovšem v té době arcibiskupská kancelář, která vydávala také diplomy.

KOLEJ MEDIKŮ

Zkoušky i přednášky se konaly původně, jako i na jiných lékařských fakultách, v bytech profesorů,⁶⁷⁾ neboť středověká lékařská fakulta nepotřebovala pro výuku zvláštní laboratoře. Postačil proto pro vyučování při nevelkém počtu studujících lékařství normální městský dům se svým „mázhausem“, který dobře mohl být přednáškovou nebo zkušební síní, tak jako u řemeslníka dílnou. Jen slavnostní shromáždění a promoce si

⁶⁴⁾ Dr. J. C. Hermann Weissenborn, Acten der Erfurter Universität (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen und angrenzender Gebiete VIII/I, Halle 1881); Gustav Toepke, Die Matrikel der Universität in Heidelberg I-III; Hermann Keussen, Die Matrikel der Universität Köln I, (Bonn 1928); Bol. Ulanowski — Adam Chmel, Album studiosorum universitatis Cracoviensis I-II (Krakau 1887—92); Georg Erlner, Die Matrikel der Universität Leipzig I. (Leipzig 1896); Die Matrikel der Universität Wien I/1—2, (Graz 1956).

⁶⁵⁾ Naposled uveřejnil znění diplomu, překlad a reprodukci V. Chaloupecký, Karlova universita v Praze [Její založení, vývoj a ráz v XIV. století], str. 123—125, vyobrazení 9.

⁶⁶⁾ Cf. Fr. Kavka a kolektiv, Stručné dějiny university Karlovy, str. 12.

⁶⁷⁾ Např. statuta erfurtské lékařské fakulty (Weissenborn II, str. 108) kladou bakalářské zkoušky do domu promujícího doktora nebo na jiné poctivé místo.

vyžadovaly sítě důstojnější a tou byl některý pražský kostel — nejspíše svatovítský chrám.

Mistry lékařství pak nacházíme mezi majetníky pražských domů. V Kaprově ulici měl dům profesor lékařské fakulty a osobní lékař Karla IV. Baltazar de Marcellinis.⁶⁸⁾ Dům zde měl i jiný lékař Karla IV. jménem Fridrich.⁶⁹⁾ Dům měl i M. Albík, který do r. 1396 bydlel ve Spálené ulici a pak v ulici Platněřské.⁷⁰⁾ Dům v Kaprově ulici, který vlastnil r. 1360 přechodně císařův fysikus Fridrich a který od něj odkoupil Boček z Kunštátu, se stal snad ještě darem Karla IV. sídlem lékařské fakulty.⁷¹⁾ Jako „scola medicorum“ — škola lékařů se připomíná v knihách Starého Města pražského r. 1405.⁷²⁾ Jak tento dům původně vyhlížel, nelze dnes s jistotou říci. Byl to asi jednopatrový románsko-gotický dům z kamene, možná v patře a podkroví z hrazdřeného zdiva. Kolej a její zařízení asi velmi utrpěly r. 1422 po odpravení Jana Želivského.⁷³⁾ Mistři-lékaři za vlády Jiřího kolejní dům opustili a ponechali svému osudu. Útočiště jim poskytla kolej Karlova, jejímiž byli mnozí kolegiáty, kolej národa Českého a především nová kolej P. Marie známější nyní podle jména jejího zakladatele Jana Rečka z Ledec. Kolej, kterou fundátor založil k studiu bohosloví,⁷⁴⁾ se ostatně svému účelu vůbec odcizila. V jejích zdech se setkáváme s Janem Černým, pilně studujícím r. 1480 lékařství,⁷⁵⁾ a nelze opominout ani lékařské oddělení její knihovny.⁷⁶⁾ V šedesátých letech byla z medicke koleje zřícenina kazící výstavnost sídelního města.

Konšelé Starého Města pražského po dva roky naléhali na rektory pražského učení, aby kolejní dům dali znovu postavit. Jinak prý to zařídí sami. Rektor university M. Václav Koranda z Plzně, za kterého nátlak města na universitu začal, svolal mistry k poradě, která vyzněla tak, že městiště i dům mají být lékařům zachovány. Mistři svobodných umění, kteří na poradě měli převahu, rozhodli, aby lékaři dům opět postavili.

⁶⁸⁾ W. W. Tomek, Základy starého místopisu pražského I, str. 245, 225.

⁶⁹⁾ Ibidem, str. 224.

⁷⁰⁾ G. Gellner, Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby jagellonské, str. 113—114.

⁷¹⁾ K tomuto názoru se kloní Tomek, Děje university pražské I, str. 59. Posloupnost majitelů převrátil Fr. Ruth, Kronika královské Prahy a obcí sousedních I, str. 463. Názor Ruthův přejímá Al. Kubíček, Karolinum a historické koleje University Karlovy v Praze (Praha 1961), str. 52. Fr. Kavka a kolektiv, Stručné dějiny university Karlovy, str. 16 kladou zřízení domu lékařské fakulty do doby Václavovy.

⁷²⁾ W. W. Tomek, Základy starého místopisu pražského I, str. 224.

⁷³⁾ Cf. Tomek, Dějepis města Prahy IV., str. 240.

⁷⁴⁾ Z. Winter, Děje vysokých škol pražských, str. 13.

⁷⁵⁾ G. Gellner, Jan Černý a jiní lékaři do konce doby jagellonské, str. 8.

⁷⁶⁾ Viz dále.

Lékaři však odmítali stavět jak pro svůj malý počet, tak pro dostatek jiných kolejí. Hledány proto jiné způsoby, jak dům postavit a právo i užitek z domu univerzitě zachovat. Tyto návrhy konšelé zamítali a znovu naléhali. Konečně nový rektor M. Jan z Čáslavě na naléhání městské rady, aby dům buď postavil, nebo prodal, našel řešení, které při nedostatku finančních prostředků se zdálo nejvýhodnější. Rektor uzavřel smlouvu s Duchkem platněm, který si postavil dům na druhé straně městiště lékařské koleje, aby na městišti dům svým nákladem postavil a podržel bez překážky 28 let počínaje od sv. Václava příštího roku. Po této době měli mistři právo požádati dům zpět, zaplativše ovšem Duchkovi náklady vynaložené na stavbu domu. Tato smlouva byla vložena do městských knih⁷⁷⁾ a schválena usnesením městské rady ze dne 16. srpna 1464.⁷⁸⁾

Po 28 létech se ujali mistři opět koleje mediků. Byli to však již mistři fakulty svobodných umění. R. 1540 se totiž dostali do sporu s dědicem Duchka platněře — Žákem, pekařem a patrně i nájemcem koleje. Původní bezvýznamná stížnost na kůlnu, kterou si Pavel Žák postavil na místě, kde předtím žádné stavení nestávalo, vedla k odporu pekaře, který popíral nárok mistrů na kolej mediků tvrzením, že Duchkovi podle smlouvy nezaplatili. Mistři popírali naopak právní příslušnost a dokazovali, že 50 let dům drží a najímají, komu chtějí. Purkmistr Mikeš z Hrobčic a rada Starého Města pražského nálezem z 26. dubna 1543 přiřkli kolej mediků mistrům pražského učení a úředníci šestipanští výpovědí z 8. října toho roku nařídili Žákovi kůlnu zbořit.⁷⁹⁾ Ze smlouvy, která je v nálezu rady citována, totiž „že budou moci p. mistři učení pražského aneb lékaři dům tu postavený svými právy a svobodami zase vzít“ je patrné, že kolej mohli vykoupit mistři, tj. mistři fakulty svobodných umění (a proto tak obšírný zápis k r. 1464 je v děkanské knize této fakulty), nebo lékaři, tj. doktoři fakulty lékařské. Kolej však ujali mistři, tj. fakulta artistů. Kolej mediků byla po celé XVI. stol. profesory pronajímána a nesloužila studijním účelům. Podle vykrmeného vepře v ceně 2 kop grošů pražských, které měl nájemce mistrům vedle jiných platů ročně odvádět, se nazývala kolej též „kolejí prasečí“ — „collegium porcorum“.⁸⁰⁾

Během století kolej stále pronajímána a obývaná mnohdy individui velmi podezřelými zchátrala tak, že bylo usneseno postavit ji znovu. K usnesení došlo za děkanátu M. Šimona Skály z Kolince při prohlídce koleje dne 7. února 1607. Vedle mistrů se prohlídky účastnil stavební

poradce a příští stavitel medické koleje Jakub, zedník, s několika měšťany. Na požádání mistrů vypracoval stavitel Jakub do 10. února dva návrhy a nabídl své další služby. Ke sv. Jiří vypověděli mistři nájemníka kočího Tisíc. Větší námahu dalo sehnat finanční prostředky. M. Martin Bacháček musil vydat část svých příjmů náležejících vlastně lékařské fakultě. Dále zapůjčily své příjmy kolej Nazaretská a Rečkova. Poddaní z Michle odváželi rum ze zboženiště, poddaní z Dolan přiváželi kámen na ostění. Bílého kamene bylo koupeno za 80 kop, černého za 14 kop.

V září 1607 byly kopány základy k zadnímu traktu. Tehdy také nalezeny části lidské kostry.⁸¹⁾ R. 1608 pokročila stavba již tak daleko, že mistři sháněli okenní sklo.⁸²⁾ Nová kolejní budova měla společnou zeď se sousedním domem Jakuba Monnera, byla krytá cihelným krovem a schodiště měla dubové.⁸³⁾ I nadále sloužila jako nájemní dům. V posledních letech svého života zde bydlil i Dr. Jessenius. Za reformy university r. 1611 chtěli defensoři v koleji mediků umístit vzorné universitní gymnasium — tzv. „classes“. Roku 1725 byla kolej opět přestavována. Podle vnější výzdoby říkalo se zde v XVIII. stol. „U erbů“.⁸⁴⁾

O vnitřním uspořádání této poslední přestavby nás informuje odhad intabulovaný r. 1771.⁸⁵⁾ Dům byl tehdy dvoupatrový. Klenutým průjezdem, jehož renesanční portál je dnes v lapidariu musea hl. m. Prahy,⁸⁶⁾ se vešlo na malý dvorek, zastavěný dřevěnou stájí. Vlevo od vchodu byla klenutá místnost s dvěma zamřížovanými okny. Šlo asi o okna, která povolil mistrům Jakub Monner při stavbě koleje.⁸⁷⁾ Dále se nacházela klenutá kuchyně, vzadu komora, vedle ní klenutá stáj pro čtyři koně a uprostřed předsíně vchod do dvou oddělených sklepů a nalevo klenuté schodiště do prvního patra. Tu byla pavlač. Vpředu do ulice byly dva pokoje, jedna klenutá místnost a malá kuchyňka, vzadu dva pokoje, komora s kuchyní a předsíní. Uprostřed bylo klenuté schodiště do druhého poschodí. V druhém poschodí vpředu do ulice byl pokoj a komora s kuchyní, vzadu, podobně jako v prvním poschodí, dva pokoje, komora s kuchyní a předsíní. Pokoje byly bez rákosového stropu, tedy původní renesanční kasetové

81) Fr. Dvorský, Paměti o školách českých (v Praze 1886), str. 322, 355, 356.

82) AUK: Oec B 15, fol. 421a.

83) Ibidem, fol. 383, 385b, 386b, 389a.

84) Ruth, Kronika král. Prahy, str. 464, pozn. O „classes“ v koleji viz Z. Winter, Děje vysokých škol pražských, str. 106, o Jesseniově pobytu zde Josef Polišenský, Jan Jesenský-Jessenius (Praha 1965), str. 42.

85) Státní ústřední archiv v Praze: DZV 289: G 11v—G 12r.

86) Jeho vyobrazení viz Al. Kubíček, Alena Petráňová, Jos. Petráň, Karolinum a historické koleje university Karlovy v Praze, str. 54.

87) AUK: Oec. B 15, fol. 385v, 386v.

77) Mon. Univ. I-2, str. 85—87.

78) Archiv hl. m. Prahy: I 2535/1.

79) Kabinet řeckých, římských a latinských studií ČSAV: Hrdinův opis rajhradského rkp Hh 25, fol. 140v—142v (cf. Archiv hl. m. Prahy: rkp 1130, fol. 403).

80) Ibidem, fol. 140v.

malované. Střechy byly na obou stranách cihlové, v zadním traktu šindelové a cihlové. Okna, dveře, kamna a předsíně si vyžadovaly různé opravy. Dům byl odhadnut na 2300 zl. Tehdy již kolej mediků mající vnitřním uspořádáním ráz činžovního domu se čtyřmi nájemními byty a bytem pro domovníka nebyla majetkem university. Ta ji prodala r. 1755 Dr. Meyerovi za 1200 zl. Dům střídal často majitele a posléze byl r. 1902 zbořen za asanace.⁸⁸⁾

LÉKAŘSKÁ KNIHOVNA

Ke studiu medicíny, stejně jako jiných oborů, bylo třeba knih, neboť studium spočívalo v čtení a scholastickém výkladu lékařských autorů více než ve vlastním pozorování. Knihy pak byly velmi vzácné. Pražské universitě daroval první knihy Karel IV. při založení koleje Karlovy r. 1366 a r. 1370 obohatil kolej novým darem. Tentokrát to byla knihovna vyšehradského děkana Viléma z Lestkova o 114 svazcích, které Karel IV. koupil za 100 hřiven stříbra, dar to hodný záznamu kronikářova.⁸⁹⁾ Byly to knihy bohovědné, právnické i z jiných vědních oborů, též z lékařství. Knihovnu měla nejen kolej Karlova, které tento skvělý dar připadl, ale i jiné koleje a lze předpokádat, že i škola lékařská měla svoji knihovnu. Existenci této knihovny by nasvědčovaly i některé lékařské rukopisy ze XIV. stol., chované dosud v Státní knihovně.⁹⁰⁾ Většina rukopisů této knihovny je ovšem až z XV. století.⁹¹⁾ To není nic divného, pomyslíme-li, jaký osud stihl koleje a jejich knihovny za husitské revoluce i pak v dobách pozdějších. Z kolejních knihoven se dochovaly však i katalogy. Je to katalog knihovny koleje Karlovy, vzniklý někdy po r. 1370, pro nás v tomto případě málo významný,⁹²⁾ neboť neobsahuje ještě odkaz 200 lékařských a matematických knih učiněný Janem Šindelcem r. 1443, a dále katalogy knihoven koleje Rečkovy a koleje Českého

⁸⁸⁾ SÚA: DZV 591: J. 14. Prof. Meyer prodal následujícího roku kolejní dům V. Kučerovi (DZV 591: K 15). R. 1777 jej prodal Jan Antonín Reyse Janu K. Hästernovi (DZV 601: M 18 a v rukou Hästernovských dědiců byl až do r. 1855, kdy jej koupil Em. Wanderer. R. 1862 byl majetkem manželů Baumeckerových a Kleinových. R. 1876 koupila Baumeckerovský díl M. Kleinová (DZ hl. kniha G XIII, fol. 1, 349). Zprávu o zboření uvádí V. V. Štech - Zd. Wirth - V. Vojtíšek, Zmizelá Praha 1, str. 13.

⁸⁹⁾ FRB IV, 541.

⁹⁰⁾ By to kodex uvedený v katalogu knihovny na druhé straně v sedmé řadě jako „Liber medicinalis qui incipit: Medicina confortat contra morbos“, Jos. Bečka - Emma Urbánková, Katalogy knihoven kolejí Karlovy university (Praha 1948), str. 4. O odkazu Šindelově píše Z. Winter, O životě na školách pražských knihy dvoje (Praha 1899), str. 377.

⁹¹⁾ Viz např. III E 20.

⁹²⁾ Zde je uveden jediný lékařský rukopis (viz pozn. 104).

národa, dochované v rukopise Lobkovicovy knihovny.⁹³⁾ Oba katalogy mají po dvou abecedářích. Je velmi nápadné, že v druhém abecedáři katalogu knihovny koleje Rečkovy z poloviny XV. stol. a v třetím abecedáři (vlastně prvním) katalogu knihovny koleje Českého národa kol r. 1460 jsou vždy na konci zapsány velmi rozsáhlé skupiny lékařských kodexů. Toto nepochopitelné zařazení lékařské literatury⁹⁴⁾ nejen za spisy bohovědnými, což by zcela odpovídalo tehdejšímu řazení věd, ale dokonce až za spisy ze sedmera svobodných umění se stane jasným, uvedeme-li tuto skutečnost ve spojitost se zánikem lékařské koleje v době poděbradské. Tehdy asi byla knihovna medicínské koleje přenesena dílem do koleje Rečkovy, dílem do koleje Národa českého a zařazena jako samostatná skupina na konec těchto kolejních knihoven. V Rečkově koleji bylo za tímto ohromným přírůstkem zařazeno již jen několik kronik a alchymistických spisů ještě později získaných. Tím si vysvětlíme i to, že dr. Jan z Krčína, katolík, který nebyl přijat mezi profesory artistické fakulty pro své náboženské přesvědčení, odkazuje r. 1470 knihu Jana de Tornamira koleji Rečkově založené původně k výchově kněžstva pod obojí.⁹⁵⁾

Obě knihovny se navzájem doplňují⁹⁶⁾ a nejsou nijak chudé. Nacházíme v nich, pokud se mi podařilo v katalozích identifikovat, spisy Egidia z Corbeil „De urinis“ (5,1) a „De pulsibus“ (—,1), Alberta Velikého (—,1), Alexandra z Tralleis „Practica“ (1,—), Aliho komentáře k „Tegni“ (2,—), k „Regimen acutorum“ (1,—) a k „Liber prognosticorum“ (1,—), Almansor (—,4), Antoniovoy „Tractatus de virtutibus limborum“ (1,—), „Aforismy“ Arnolda Sasa (—,1), Averroesův „Colliget“ (1,2), Avicennův „Canon“ I, IV (1,—), „De Anatomia“ (—,1) a „De febribus“ (—,1), Konstantinovy spisy „De coitu“ (1,—) a „Viaticus“ (—,1), spisy a komentáře Galénovy „De prognosticis“ (2,—), „De complexionibus“ (2,—), „De interioribus“ (1,—), „Ars parva“ (= „Tegni“) (1,—), „De ingenio sanitaris“ (—,1) a „De morbo“ (1,—), M. Geralda „Liber omisionis“ (—,1), komentář k „Viaticus Constantini“ (—,1), Gilberta Anglica „Practica“ (1,—), Bernarda de Gordonio „Lilium“ (—,1), „Practica“ (—,1) a „De urinis“

⁹³⁾ Katalogy vydali Josef Bečka a Emma Urbánková, Katalogy knihoven kolejí Karlovy university (Praha 1948), str. 8—95. Jejich rozbor uveřejnil Fr. Šmahel, Knihovní katalogy koleje národa Českého a koleje Rečkovy, Historia universitatis Carolinae II-1, str. 59. Zde je vznik katalogů také datován.

⁹⁴⁾ Cf. Fr. Šmahel, Knihovní katalogy koleje národa Českého a koleje Rečkovy, AUC - Historia univ. II-1, str. 76—77.

⁹⁵⁾ Z. Winter, O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje (Praha 1899), str. 182.

⁹⁶⁾ První číslo v závorce označuje počet exemplářů v katalogu knihovny Rečkovy koleje, sign. T, druhé číslo v závorce označuje počet svazků sign. S v katalogu knihovny koleje Českého národa.

(—,1), Diastoridova „Anathoma“ (—,1) a „De herbis et arboribus“ (—,1), Quidona de Chauliac „Chirurgia“ (—,1), blíže neurčené herbáře (4,3), snad úplné spisy Hippokratovy (1,—), dále jednotlivé spisy: „De prognosticis“ (—,1), „De regimine acutorum“ (3,—), „Secreta“ (1,—), „Aphorismi“ (1,—), „De aere et aqua“ (1,—), M. Křišťana „Remedia“ (1,—), „Macer“ (4,1), Jana Maura „Practica urinae“ (1,—), Jana Mesue „De consideratione urinarum“ (—,1) a „Antidotarius“ (—,2), komentář díla Izáka Izraelity (1,—), jeho spisy „De urinis“ (2,1), „De dictis utilibus et particularibus“ (—,1) a „De febris“ (—,1), Mundinova „Synonyma“ (1,3), Mikuláše Salernského „Antidotarius“ (—,4), Petra de Tossignano „Recepta“ (1,—), spisy Plateariovy (—,1), jeho „Practica“ (1,1) a „De simplicibus medicinis“ (1,1), Ptolemaiův „Almagest“ (—,1) a „Centiloquium“ (1,—), Raziho spisy (1,—), jeho spis „De proprietatibus“ (1,—), Remigiův komentář k „Johanitiu“ (1,—), Rogera Salernského „Practica“ (1,1) a komentář (—,1), „Summa“ (1,—) a pojednání „De dolore capitis“ (—,1), dílo Serapionova (1,—), jeho „Breviarius“ (—,2) a „Practica“ (—,1), dílo Tacuinovo (1,—) a Viléma de Placentiis (—,1), práce Jana z Alexandrie (1,—), „Johanitium“ (2,2) a „Practica“ (1).

Jsou to spisy i autoři, s kterými se setkáváme i na jiných lékařských fakultách v tamních knihovnách, i když někdy ve větším počtu exemplářů než v Praze. Můžeme zde srovnat např. knihovny university v Erfurtě,⁹⁷⁾ kde měla universitní kolej (Collegium universitatis) podle katalogu vzniklého po r. 1497 osmdesát pět svazků lékařských rukopisů, nepočítaje v to signatury z oboru „philosophia naturalis“ a roku 1510 106 lékařských knih.⁹⁸⁾ Kolej Amploniova (Collegium Amplonianum) v knihovně, kterou jí Dr. Amplonius Berka r. 1412 věnoval, podle katalogu porýzeného dárce měla dokonce 101 svazků,⁹⁹⁾ nepřehlížíme-li rovněž k oddělením astrologickým a přírodovědným. Naproti tomu lékařská fakulta pařížské university, jejíž knihovnu i přírůstky známe z komentářů fakulty z let 1395 až 1516, čítala jen asi na 40 kodexů.¹⁰⁰⁾

V XVI. stol. a počátkem XVII. utrpěly staré rukopisné kolejní knihovny pražské university nepředstavitelné ztráty. Mistři rukopisy XV. století psané těžko čitelnou kursivou jako nepotřebné rozprodávali.¹⁰¹⁾ Staré kodexy nahradily nové tištěné knihy.

⁹⁷⁾ Paul Lehmann, *Mittelalterliche Kataloge Deutschlands und der Schweiz II*, (München 1928), str. 153—157, 165, 173.

⁹⁸⁾ *Ibidem*, str. 201, 202, 203, 204, 205, 211, 212.

⁹⁹⁾ *Ibidem*, str. 47—58.

¹⁰⁰⁾ Dr. Ernst Wickersheimer, *Comentaires de la faculté de médecine de l'université de Paris 1395—1516*, Ser. II (8), str. XXXVI—XL.

¹⁰¹⁾ Z. Winter, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje* (Praha 1899), str. 379.

K ověřování písemností, které fakulta vydávala, ať to již byly intimace, svolávací listy, dobrozdání, listy doporučující a diplomy, sloužila pečeť. Pečeť byla jedním ze symbolů fakultní korporace i děkanského úřadu. Ze zápisů v děkanské knize artistické fakulty víme, že si fakulta artistů dala pořádit r. 1389 dvě stříbrná pečetidla fakulty a děkanátu a r. 1417—18 si opatřila nové děkanské stříbrné pečetidlo. Obě tato pečetidla měla v pečetním poli obraz původní patronky fakulty P. Marie.¹⁰²⁾

Někdy v téže době si asi opatřila pečeť i pražská lékařská fakulta. Starší pečeti evropských lékařských fakult měly v pečetním poli obraz patrona fakulty či patrona lékařů vůbec nebo jeho symbol. Výjimkou byla pařížská lékařská fakulta. Na větší pečeti o průměru 5 cm, připomínané již r. 1271, je P. Maria, na menší, užívané jako rubní, přednášející Hippokrates,¹⁰³⁾ ačkoli patronem fakulty byl sv. Lukáš, na jehož svátek se účastnili pařížští mistři — lékaři slavnostní mše.¹⁰⁴⁾ Obroz P. Marie si však můžeme vysvětlit závislostí pařížské university a její lékařské fakulty na kostele Notre Dame, obraz Hippokratův souvislostí s legendou o antickém původu university. Patron lékařů sv. Lukáš se vyskytuje na pečetech lékařských fakult universit v Tübingen¹⁰⁵⁾ a v Rostocku.¹⁰⁶⁾ Jeho symbol — okřídlený býk — je na pečetích lékařských fakult ve Vídni¹⁰⁷⁾ a v Erfurtě,¹⁰⁸⁾ ačkoliv volba děkana lékařské fakulty se konala v Erfurtě na svátek sv. Kosmy a Damiána.¹⁰⁹⁾ Sv. Kosmas se vyskytuje na pečeti kolínské lékařské fakulty.¹¹⁰⁾ Oba světci sv. Kosmas a Damián jsou na pečeti lipské lékařské fakulty.¹¹¹⁾ Větší pečeť lipská je z poloviny XV. stol. je kruhová kulatá o průměru přibližně 4,5 cm.¹¹²⁾ V pečetním poli byli zobrazeni oba světci, pravděpodobně každý s knihou, u lůžek nemocných.¹¹³⁾ Opis prav-

¹⁰²⁾ Cf. K. Beránek, *O staré fakultní pečeti* [Duchovní pastýř 16 (1966), str. 196].

¹⁰³⁾ *Comentaires de la faculté de médecine de l'université de Paris 1395—1516*, Ser. II (8), str. LIV; vyobrazení otisků z r. 1398 v příloze za str. VIII.

¹⁰⁴⁾ *Ibidem*, str. LXIV.

¹⁰⁵⁾ J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch I 8 A (Nürnberg 1906), str. 36, tab. 31 č. 4.

¹⁰⁶⁾ *Ibidem*, str. 32, tab. 28 č. 5.

¹⁰⁷⁾ *Ibidem*, str. 48, tab. 43 č. 4.

¹⁰⁸⁾ *Ibidem*, str. 9, tab. 6 č. 8.

¹⁰⁹⁾ *Weissenborn II*, str. 117, statuta z r. 1634. Ve starších o termínu voleb není zmínky.

¹¹⁰⁾ J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch I 8 A, str. 23, tab. 18 č. 6.

¹¹¹⁾ *Ibidem*, str. 25—26, tab. 22 č. 6, 7.

děpodobně v gotické minuskule asi zněl: Sigillum facultatis medicine pragensis universitatis.

Není proto divu, že i pečeť pražské lékařské fakulty měla ve svém obraze tytéž světce — své patrony Kosmu a Damiána. Pečeť byla stříbrná, o průměru 48 mm. Opis „Sigillum + facultatis + medicine + Lipciensis + st (udii)“ je v gotické minuskule. V gotické architektuře rozdělené sloupem ve dvě pole stojí oba světci sv. Kosmas je prostovlasý, drží v pravici knihu, v levici nádoby na moč. Sv. Damián má v pravici rovněž knihu a v levici hůlku. Menší pečeť je pouze zmenšeninou předešlé. Na lipské universitě měli v jejích počátcích rozhodující postavení někdejší pražští mistři, kteří zde v mnohém napodobili zvyklosti a zařízení své staré „Almae matris“, kde sami předtím studovali a učili.

Při soupisu privilegií a ostatních cenností university 14. září 1609 byla tato pečeť uložena v truhličce označené jako „cista universitatis“ společně s pečetidly universitní obce, bohoslovecké fakulty a rektora.¹¹²⁾ O pečetidlu lékařské fakulty se děje ještě zmínka v soupisu jmění Karlovy university, pořízeném v přítomnosti komisařů vyslaných Lichtenštejnem 28. února 1622¹¹⁵⁾ a 29. dubna, kdy karolínští mistři složili svůj úřad a odevzdali pečeti, které byly otištěny na předávací seznam s vyznačením, kdo kterou pečeť odevzdal.¹¹⁶⁾ Po předání university jesuitům byla jim pečeť lékařské fakulty i s ostatními typáři místodržitelkou kanceláří odevzdána, ale jesuité dali zhotovit novou bronzovou pečeť pro obnovenou fakultu a stará nepoužívaná pečeť se časem ztratila.

ZÁNİK LÉKAŘSKÉ FAKULTY A POKUS O JEJÍ OBNOVENÍ

Husitské války bezesporu zastavily pedagogickou činnost university. Bohoslovecká fakulta, kde měli vrch odpůrci Husova učení, zanikla. Zanikla universita juristů, ba poklesla i artistická fakulta, kde působili ideologové husitského hnutí. Lékařská fakulta utrpěla rovněž

¹¹²⁾ Na předávacím seznamu starých universitních typářů sign. SÚA: JS CVI/4, fol. 7v byly pečeti přitištěny. Po pečeti lékařské fakulty zůstala pouze kruhová skvrna po červeném vosku o průměru 4,5 cm.

¹¹³⁾ Popis v soupisu ze 14. září 1609, „druhá facultatis medicinae, na níž nemocní a zpovědníci vyryti“, svědčí, že světci byli patrně vyobrazení bez nádoby na moč a krabice s prášky a že rovněž nejde o vyobrazení označené v jesuitském návrhu jako „Sigillum facultatis medicae antiquum“, kde jsou světci s jediným nemocným na štítě na prsou dvojhlahvého říšského orla (SÚA: JS CVI/4).

¹¹⁴⁾ Fr. Dvorský, Paměti o školách českých (v Praze 1886), str. 479.

¹¹⁵⁾ AUK: A 14 b, str. 103.

¹¹⁶⁾ Viz pozn. 112. Dále Z. Winter, Děje vysokých škol pražských (Praha 1897), str. 209, V. Vojtíšek, O starých pečetích university Karlovy, HS II, 1955, str. 105.

značně odchodem některých mistrů, jako byl např. prof. Albík¹¹⁷⁾ nebo prof. Šindel.¹¹⁸⁾ Teprve potvrzení universitních privilegií císařem Zikmundem r. 1437 a papežem Mikulášem V. r. 1447 a založení kolejí Národa českého a P. Marie znamenalo nový rozkvět university. Počet studentů, bakalářů i mistrů artistické fakulty se rozmnožil vídeňskou secesí r. 1443 a příchodem studentů, bakalářů a mistrů z jiných německých universit.¹¹⁹⁾ To vše nezůstalo jistě také bez ohlasu na lékařské fakultě, ačkoliv v aktech vídeňské fakulty není např. o odchodu některých doktorů do Prahy zmínky.¹²⁰⁾ Není vyloučeno ani působení osobního lékaře krále Ladislava M. Jana Zellera de Augusto, doktora vídeňské university, v Praze.¹²¹⁾ Na pražské lékařské fakultě působil opět M. Jan Šindel, který se vrátil z vyhnanství. Členy této fakulty se stali i M. Václav z Prachatic, který vystudoval lékařství v Padově, M. Jan Krčín a M. Pavel z Prahy — doktoři bolognské university.¹²²⁾ Tehdy se objevuje i neobvyklý titul „doctor facultatis medicinae“, kterým Václav z Prachatic i Šindel¹²³⁾ zdůrazňovali příslušnost k pražské lékařské fakultě a potvrzovali tak i její existenci.

O lékařské fakultě je rovněž zmínka v pamětní knize rektorátu z r. 1447, kdy se musil M. Pavel z Prahy omluvit před celou universitou této fakultě pro své výroky, že každý lékař je vrah a M. Václav z Prachatic, doktor lékařství, „sillabicator“. Byly tedy vědecké spory mezi Žídkem — doktorem bolognským — a Václavem z Prachatic — doktorem padovským a ostatními pražskými mistry, i když vyjádřené velmi nevybíravě.¹²⁴⁾ V šedesátých létech, kdy městiště zchátralé lékařské koleje dostal na pětadvacet let Duchek platně, aby postavil nový dům, se v Praze lékařská věda pilně studovala. Dokladem toho je nejen tvrzení lékařů, že mají dostatek jiných kolejí, bohatá lékařská literatura v těchto kolejních knihovnách a vznik mnoha lékařských rukopisů, ale i přítomnost bakalářů medicíny v Praze. V rektorské knize máme k r. 1461 zapsán spor Vavřince, bakaláře svobodných umění a medicíny, s doktorem lékařství Janem, kterého obvinil, že získal čabraky a klenoty od polské královny,¹²⁵⁾

¹¹⁷⁾ G. Gellner, Jan Černý a jiní lékaři čeští, str. 116. Albík zemřel v Budíně r. 1426.

¹¹⁸⁾ Ibidem, 157.

¹¹⁹⁾ Z. Winter, Děje vysokých škol pražských, str. 14.

¹²⁰⁾ Dr. Karl Schrauf, Acta facultatis medicae universitatis Vindobonensis I—II (Wien 1894, 1899).

¹²¹⁾ Ibidem, II, 61, zmínka o jeho pobytu v Brně.

¹²²⁾ Viz výše.

¹²³⁾ Mon. univ. I—2, str. 38, 48.

¹²⁴⁾ Mon. univ. III, str. 36.

¹²⁵⁾ Ibidem, str. 52—53.

a astronoma M. Martina de Lancicia se Zikmundem, bakalářem lékařství, o vrácení peněz a jiných věcí.¹²⁶⁾

V této knize je jmenován dokonce ještě profesor lékařství za rektorátu Tomáše Rakovnického r. 1527. Tímto profesorem byl M. Dominik Hoffmann, který zbil nějakého Žida a byl proto pohnán před soud rektorův.¹²⁷⁾ Hoffmann, a to je zajímavější, nebyl vůbec členem artistické fakulty. Byl pouze údem pražské university, jejím profesorem lékařství, a proto podléhal rektorově jurisdikci. Jak dlouho Hoffmann v Praze působil, není známo. Jím patrně končí existence pražské lékařské fakulty, nikoliv však působnost lékařů mezi mistry artistické fakulty a občasné lékařské disputace. Lékařem byl např. Tomáš Hussinecius, který dosáhl doktorátu lékařství v Římě,¹²⁸⁾ Tadeáš Hájek z Hájku,¹²⁹⁾ Dr. Jiří ze Sudetu,¹³⁰⁾ M. Václav Zelotin z Krásné Hory¹³¹⁾ Adam Zálužanský,¹³²⁾ Jakub Codicillus z Tulechova,¹³³⁾ Jan Kunštát z Paumberka¹³⁴⁾ a Adam Huber z Riesenpachu, mistr university wittemberské.

M. Adamu Huberovi přísluší hlavní zásluha alespoň přechodného obnovení lékařských přednášek čtením o anatomii. Tento svůj krok vysvětluje v intimaci z 21. května 1578, kde dokazuje dokonce, že poznání lidského těla je součástí fyziky. Huber zde říká, jak byla anatomie vážena, že vedle lékařů se jí zúčastňovali ve starověku filosofové Platon a Aristoteles i státníci M. Antonius, Flavius Boetius a Paulus Servius. Znalost lidského těla přisuzuje i žalmistovi. K pitvě nesmí být odpor. Krev se smyje trochou vody, neznalost nesmyje ani celý oceán. Ve svých přednáškách, které se konaly v letním semestru ve středu, ve čtvrtek a v pátek, vykládal nejprve podle Aristotela a Galéna a pak dle Fallopi a Vesalia. K demonstraci používal kreseb, poněvadž neměl žádné tělo k pitvě.¹³⁵⁾ V zimním semestru 1581 přednášel Huber každou středu opět o anatomii podle Vesalia. Tento semestr však též vykládal M. Václav Zelotin Aforismy

¹²⁶⁾ Ibidem, str. 55.

¹²⁷⁾ Ibidem, str. 97.

¹²⁸⁾ Rukověť humanistického básnictví 2, str. 374—375.

¹²⁹⁾ Ibidem, str. 247—248.

¹³⁰⁾ Boh. Balbín, Bohemia docta II, str. 326.

¹³¹⁾ Jos. Jireček, Rukověť k dějinám literatury české II (Praha 1876), str. 355.

¹³²⁾ Ibidem, str. 347—349.

¹³³⁾ Rukověť humanistického básnictví I, str. 387—388.

¹³⁴⁾ Jan Kunštát z Paumberka se stal doktorem lékařství v Bologni. Byl děkanem artistické fakulty r. 1551. Zemřel r. 1586 (Ottův slovník naučný XIX, str. 341).

¹³⁵⁾ AUK: A 17/III, str. 641—650. Podle děkanské intimace šlo o dvě samostatné přednášky: „de sensu et sensato ex parvis naturalibus Aristotelis“ ve středu a ve čtvrtek a „anatomia secundum Andream Vesalium“ v pátek.

Hippokratovy.¹³⁶⁾ Odchodem Huberovým z koleje Karlovy přednášky v lékařství opět na čas ustaly.

Více zpráv máme o lékařských disputacích. Je to především disputace Med. Dra Adama Zálužanského, kterou konal o knihách Galénových v Karolinu dne 28. listopadu 1592. Zálužanský vyzvedl v intimaci význam Galénův, zmínil se o jiné své disputaci, kde se zabýval jeho knihami týkajícími se logiky. Tentokrát však měl v úmyslu promluvit o vlastních lékařských spisech Galénových. Kvestie, které byly osnovou disputace, nás informují, že hovořil o úkolech medicíny, o jejích dvou částech a posléze o poměru Galénově k Hippokratovi.¹³⁷⁾ Zde nelze pominout ani jeho pozdější spisek adresovaný císaři Rudolfovi „Řeč ve prospěch anatomie a zařízení lékařského studia“¹³⁸⁾ z r. 1600, kdy již nebyl profesorem, ale váženým měšťanem pověřeným dozorem nad lékárnami. Zálužanský zde využívá rozruchu, který vyvolala první pražská pitva Jeseniova, mluví o významu anatomie vůbec a doporučuje zřízení lékařské fakulty v koleji krále Václava, poněvadž je u ní zahrada vhodná pro vyučování botanice a domky hodící se pro pitvy. Ke studiu lékařství prý postačí dvě léta. K vydržování profesorů lékařství měl sloužit výnos z koleje mediků, z 400 tolarů odkázaných Kateřinou Svěchynovou i z platů určených pro zemské lékaře. Tento návrh, ačkoli se s jeho ohlasem později setkáváme, nenašel pochopitelně velké pochopení u bývalých kolegů Zálužanského, které připravoval o značné důchody.

Více kvestií s lékařskou tematikou se dochovalo z promočních disputací bakalářů svobodných umění. O tematice těchto kvestií neboli „sofismat“ rozhodovali mistři.¹³⁹⁾ Lékařské kvestie dávali nejen lékaři Hussinecius, Jiří ze Sudetu, Zelotin a Huber, ale i nelékaři Chorinus, Bydžovský, Curius, Vlaverin, Kherner a Orinus.

Tyto disputace se obíraly společenskou prospěšností lékaře, jeho vydržováním z obecních prostředků a užitečností medicíny¹⁴⁰⁾ a rozdílem

¹³⁶⁾ Ibidem, str. 764.

¹³⁷⁾ AUK: A 17/IV, str. 299—306. Kvestie znějí doslovně:

I. Sitne medicina salubrium, insalubrium et neutrorum (ut primum ab Hierophilo, deinde a Galeno itemque ceteris definita est scientia).

II. Medicinae partes primae et comunissimae duae sunt, natura hominis et ars.

III. Rectene Galenus medicinam instituat et verene se praedicet et ab Hippocrate omnium salutarium praeceptorum semina praebita, a se vero sata, aucta, perfecta.

¹³⁸⁾ Oratio pro anatomia et instauratione totius studii medici in inlyto regno Bohemiae ad invictissimum imperatorem Rudolphum Secundum..., Pragae 1600.

¹³⁹⁾ Mon. univ. I-1, str. 129.

¹⁴⁰⁾ Na toto thema disputovali Viktorin Švehlonides 11. X. 1560, u Jiřího ze Sudetu (AUK: A 17/III, str. 272) a Benjamin Hladecius 21. V. 1597 u Chorina (AUK: A 17/IV, str. 556), Jiří Hranconius 2. IX. 1575 u Zelotina (AUK: A 17/III, str. 551), Václav Jere-

mezi činností fysika (=chirurg) a lékaře (internisty).¹⁴¹⁾ Několik bakalářů se zabývalo otázkou, zda se lékař může obejít bez znalosti astronomie.¹⁴²⁾ Rovněž se uvažovalo o potřebnosti anatomie,¹⁴³⁾ o střídmosti v jídle a pití a o správné výživě,¹⁴⁴⁾ o příčinách nemocí.¹⁴⁵⁾ Délka života byla hledána ovšem také po způsobu starověkých a středověkých filosofů a lékařů ve vyváženém poměru horkosti a vlhkosti.¹⁴⁶⁾ Disputující se rovněž zabývali otázkou, zda je třeba v lékařství zkušeností.¹⁴⁷⁾ Z tehdejšího světového názoru vzešly i kvestie, zdali se má křesťan věnovat lékařství¹⁴⁸⁾ nebo zda se sluší, aby se chránil před morovou nákazou odchodem.¹⁴⁹⁾ S tím souvisí úzce i otázka vzniku chorob od Boha.¹⁵⁰⁾ Opravdu lékařskou byla disputace řešící otázku, zda jsou bezpečnější „simplicia“ než „composita“.¹⁵¹⁾ Škoda jen, že nám nejsou známy výsledky, k nimž disputující došli.

Studenti a bakaláři, kteří disputovali na pražské artistické fakultě na témata z lékařství, většinou ovšem ve studiu na lékařských fakultách v cizině nepokračovali a doma nebyla možnost. Těch několik výjimečných přednášek neznamenovalo lékařské studium. Lékařské studium na pražské

miae 10. VI. 1580 u Hubera (AUK: A 17/III, str. 720), Jakub Mollerus 17. VIII. 1558 u Hussinecia AUK: A 17/III, str. 256).

¹⁴¹⁾ Paulus Astopaeus 1. V. 1593 u Khnera (AUK: A 17/IV, str. 314).

¹⁴²⁾ Benjamin Ledecenus 14. IX. 1546 u Orina (AUK: A 17/III, str. 148), Jiří Budínský 27. IV. 1558 u Polenty ze Sudetu (AUK: A 17/III, str. 252), Mikuláš Omphalus 17. VIII. 1558 u Dvorského (AUK: A 17/III, str. 254), Jan David Brandensis 29. VIII. 1578 (NUK: A 17/III, str. 669) a Mikuláš Koneczius 24. IX. 1577 pod Zelotinem a Jan Skála Vodňanský 26. VI. 1585 (A 17/4, str. 41) pod Trojanem, Laurentius Sarcander pod Janem Bydžovským (AUK: A 17/IV, str. 151).

¹⁴³⁾ Mikuláš Koneczius dne 24. IX. 1577 pod Zelotinem (AUK: A 17/III, str. 609), a Ondřej Picardus 2. IX. 1595 pod Vlaverinem.

¹⁴⁴⁾ Jan Mitis 22. V. 1585 (AUK: A 17/IV, str. 33) u Bydžovského a Jan Falco r. 1552 při mistrovské disputaci (AUK: A 17/III, str. 198), Jan Kubinius 26. VI. 1585 u Trojana (AUK: A 17/IV, str. 42), Jan Polenta z Žatce 17. VIII. 1558 u Hussinecia (AUK: A 17/III, str. 256).

¹⁴⁵⁾ Jan Aquarius r. 1552 u Šebestiána z Přeštic (AUK: A 17/III, str. 198), Jan Papias 26. VI. 1585 u Trojana (AUK: A 17/IV, str. 42).

¹⁴⁶⁾ Daniel Christophori 17. VIII. 1580 (AUK: A 17/III, str. 735) a Šimon Andreae r. 1583 (AUK: A 17/III, str. 895).

¹⁴⁷⁾ Václav Vítův 24. IX. 1577 u Zelotina (AUK: A 17/III, str. 608), Václav Joannides 26. VI. 1585 u Trojana (AUK: A 17/IV, str. 41), Adam Procházka 24. IX. 1577 u Zelotina (AUK: A 17/III, str. 608), Adam Mathiades 24. VIII. 1581 u Bydžovského (AUK: A 17/III, str. 800).

¹⁴⁸⁾ Mikuláš Rosenbergenus 17. VIII. 1580 (AUK: A 17/III, str. 735), Martin Čepanský 26. VI. 1585 u Trojana (AUK: A 17/IV, str. 42).

¹⁴⁹⁾ Jeroným Plsanský 10. VI. 1580 u Huberta (AUK: A 17/III, str. 719).

¹⁵⁰⁾ Viktorin Sobenides r. 1570 (AUK: A 17/III, str. 477).

¹⁵¹⁾ Jiří Nucleus 24. IX. 1577 u Zelotina (AUK: A 17/III, str. 609).

universitě neznamenovaly ani pitvy, které konal v Praze profesor wittemberské university Dr. Jan Jessenius, host koleje Laudovy a pak krále Václava. První pitvu provedl Jesenský v Rečkově koleji ve dnech 8.—12. června 1600 na mrtvole popraveného zločince a na ovčím materníku a její popis vydal tiskem r. 1601 ve Wittemberce. R. 1605 v téže koleji pitval 11. února mrtvolu ženy odsouzené k smrti pro vraždu dítěte a 17. září provedl anatomii dětského těla. Všechny tři anatomie nebyly určeny studentům, nýbrž jako nevídaná podívaná pro urozenou společnost. Té byl dedikován i popis první pitvy.¹⁵²⁾

Úpadek pražské university dostoupil v XVI. stol. vrcholu. Ztenčené důchody všech mistrovských kolejí pobíralo několik kolegiátů koleje Karlovy — profesorů artistické fakulty — jediné dosud existující fakulty kdysi slavného vysokého učení. Tento nedostatek finančních prostředků bránil povolat nové profesory a pokusit se obnovit studium i jiných oborů. Ferdinand I., který sice potvrdil po vzoru svých předchůdců universitě její privilegia, ztratil brzy zájem o školu, která byla baštou utrakvismu. Jeho rekatolizační snaze sloužila lépe klementinská jezuitská kolej, kterou v Praze založil. Teprve vyhlášení Rudolfova Majestátu znamenalo dalekosáhlou změnu. Majestát přiřkl totiž universitu evangelickým stavům, a ti se opravdu zpočátku snažili ji pozvednout. Zásahy defensorů byly však pouze administrativního rázu a nikdo se neodhodlal k tomu, co bylo nejpotřebnější, k důkladné finanční podpoře; bědně dopadla i sbírka nařízená sněmem.¹⁵³⁾

Z této doby pochází i návrh na opravu university, předložený profesory stavům.¹⁵⁴⁾ Reformní návrh vycházející z původních statut a z dějin university se zabývá nejen reformou filosofické fakulty, ale též obnovením fakulty bohoslovecké, jejímž studentům měla opět sloužit Rečkova kolej, fakulty právnické a fakulty lékařské. Tato fakulta měla mít tři profesory a potřebovala novou kolej s příjemnou zahradou, jako je Andělská zahrada, aby se studující lékařství lépe a snáze naučili botanice. Autoři návrhu věřili, že se na lékařské fakultě budou konat rovněž promoce, poněvadž kraje a města potřebují fysiky.¹⁵⁵⁾ Skutečnost ovšem nebyla tak růžová jako návrh profesorů počítající spíše s příštími léty. Profesori na schůzi v Karolinu konané dne 29. března 1610 navrhli defensorům za profesory lékařství doktora university basilejské Med. Dr. Matyáše Borbonia z Borbenheimu, měšťana mladoboleslavského, Dr. Jana Bergera z Grin-

¹⁵²⁾ Z. Winter, O životě na vysokých školách pražských, str. 354—355, Josef Polišínský, Jan Jesenský - Jessenius (Praha 1965), str. 77—92.

¹⁵³⁾ Z. Winter, Děje vysokých škol pražských, str. 90.

¹⁵⁴⁾ Návrh je z r. 1612. Viz ibidem, str. 116.

¹⁵⁵⁾ Originál návrhu viz AUK: Oec b 21, fol. 348v.

bergu, obyvatele koleje Laudovy, a M. Prokopa Paeonia, probošta koleje Karlovy.¹⁵⁶⁾ S lékařskými přednáškami se však nezačalo ani v r. 1610 a 1611. Zdržení lze přičísti vpádu Pasovských jen částečně.

26. září 1611 jednali defensoři s profesory opět po dlouhé době o reformě university. Mistři si měli zvolit určitou profesi. Tehdy si Paeonius vybral přednášky z počátků lékařství.¹⁵⁷⁾ Defensoři, kteří se radili o profesorech v jejich nepřítomnosti, svěřili však vyučování lékařství Dr. Huberovi,¹⁵⁸⁾ který již dříve za svého kolegiátství přednášel na universitě anatomii.¹⁵⁹⁾ Paeonioví nebyla určena žádná profese.

Dne 3. října 1611 vydal rektor M. Martin Bacháček intimaci o reformě university. Zde se přímo říká, že Dr. Huber bude přednášet lékařské instituce Leonarda Fuchse a jiné.¹⁶⁰⁾ Zahájení přednášek se však ještě oddalovalo, neboť noví profesori dosazení defensory nebyli zváni do shromáždění mistrů. Teprve 30. prosince 1611 došlo v přítomnosti Huberově k dohodě o pořadu přednášek. Huber měl dle tohoto pořadu čísti o lékařství v druhém auditoriu v pondělí, v úterý a ve čtvrtek o první hodině odpolední. V intimaci ze dne 13. ledna 1612 pak ohlásil Huber zahájení přednášek o institucích dle profesora anatomie v Tübingen L. Fuchse na 16. t. m. na 20 hod. v Karolinu. Praví, že po zrušení celibátu z lásky k vlasti vzal na svá bedra toto břímě bez otálení.¹⁶¹⁾ V přednáškách o institucích pokračoval v letním semestru 1612 v pondělí, v úterý, ve čtvrtek a v pátek o 8. hod. dopolední v lékařském auditoriu koleje Veliké, zvaném tak snad již od doby Šindelovy.¹⁶²⁾ Dne 17. října 1612 byl prof. Huber zvolen rektorem a v ohláškách přednášek 3. listopadu 1612 ještě oznámil, že bude v zimním semestru vykládat lékařské instituce.¹⁶³⁾ Jeho působení učitelské i lékařskou praxi ukončil mrtvičný záchvat, který připravil Hubera o řeč. Zemřel dne 23. června 1613 a byl pohřben u sv. Jindřicha na Novém Městě pražském.¹⁶⁴⁾ Huberovou smrtí zanikly lékařské přednášky opět. Významný lékař a politik Dr. Jan Jessenius, kterého zvo-

¹⁵⁶⁾ Ibidem, fol. 133r; Z. Winter, Děje vysokých škol, str. 97. Borbonia zval k medicke profesuře již kdysi — hned po jeho promoci na universitě v Basileji — Šimon Skála z Kolince (Max Dvořák, Dva deníky Dra Matiaše Borbonia, Praha 1896, str. 7):

¹⁵⁷⁾ Ibidem, str. 106.

¹⁵⁸⁾ Viz výše str. 23—24.

¹⁵⁹⁾ AUK: A 17/V, str. 90.

¹⁶⁰⁾ AUK: Oec. B 21, fol. 317v.

¹⁶¹⁾ AUK: A 17/V, str. 110—117.

¹⁶²⁾ AUK: A 17/V, str. 178—180.

¹⁶³⁾ AUK: A 17/V, str. 205.

¹⁶⁴⁾ Rukověť humanistického básnictví 2, str. 366.

lili mistři r. 1617 rektorem pražské university a r. 1618 povolali k profesuře, vyvolil si pak jako obor svých přednášek historii.¹⁶⁵⁾

Avšak ani za Huberova působení nebyla lékařská fakulta plně obnovena, neboť např. Michal Gebhardus Nissenus, doktor chirurgie a mediciny a rektor německé školy u Salvátora, který v březnu 1612 žádal o titulaci na pražské universitě, musil se podrobit též disputaci na artistické fakultě a státi se jejím členem,¹⁶⁶⁾ a mistři uznávali nebo neuznávali existenci právnické a lékařské fakulty, jak jim to právě nejlépe vyhovovalo. Po bělohorské porážce evangelická universita Karlova zanikla a její rektor Jan Jessenius byl potupně popraven. Ty dva roky, než byli ostatní profesori rozeznáni a koleje i jmění předány jezuitům, kteří zde měli zříditi fakultu právnickou a lékařskou,¹⁶⁷⁾ byly vyplněny marnou snahou mistrů zachovat školu při životě spíše než vlastní pedagogickou činností¹⁶⁸⁾

ZAVĚR

Italskému humanistovi z r. 1399 se zdála lékařská fakulta v Praze ve srovnání s fakultou svobodných umění a zvláště pak bohosloveckou méně významná.¹⁶⁹⁾ To si lze vysvětlit i tím, že znal kvetoucí školy italské a srovnával s nimi. Ve srovnání s jinými lékařskými fakultami na sever od Alp a na východ od Paříže zaujímala pražská lékařská fakulta však přední místo již tím, že těmto školám dala i první jejich učitele. Husitské války oslabily pražskou lékařskou fakultu a uspíšily krizi, kterou prošly i jiné lékařské fakulty Ipíci na knižním scholastickém vzdělání. I na nich klesal počet žáků i doktorů. Ale pokles nevedl nikdy k zániku fakultní korporace jako v Praze.

Když pak docházelo na lékařských fakultách k reformě a pozorování nahrazovala nebo alespoň stále více doplňovala filosofické výklady spisů lékařských autorit a studium lékařství opět oživovalo, lékařská fakulta v Praze již neexistovala a zbytky jejího jmění byly v rukou mistrů artistické fakulty, kteří nehodlali vzdát se jich ve prospěch nových profesorů

¹⁶⁵⁾ Josef Polišenský, Jan Jesenský - Jessenius (Praha 1965), str. 59, Z. Winter, Děje vysokých škol pražských, str. 139, 148.

¹⁶⁶⁾ AUK: A 13b, str. 36. R. 1613 odešel na Moravu (Rukověť humanistického básnictví 2, str. 199).

¹⁶⁷⁾ K. Beránek, Příspěvky k obnovení lékařského studia v Praze, Historia universitatis Carolinae Pragensis IV-1 (1963), str. 97—106.

¹⁶⁸⁾ Z. Winter, Děje vysokých škol pražských, str. 173—216.

¹⁶⁹⁾ V. Chaloupecký, Karlova universita v Praze 1348—1409 (Praha 1948), str. 131—132.

lékařství, které by bylo třeba povolat. Nikdo se pak nenalezl, kdo by učinil dostatečné nadání, z něhož by mohli být tito profesori lékařství vyplácní. K tomu došlo až za nejmudnějších okolností po bělohorské porážce, kdy statky university Karlovy byly dány jezuitské filosoficko-bohoslovecké universitě, aby z jejich výnosu zřídila právnickou a lékařskou fakultu.

Příloha

MISTŘI, LICENCIATI, BAKALARI A STUDENTI PRAŽSKÉ LÉKARSKÉ FAKULTY VE XIV.—XV. STOL.

Mag. Albertus (Dytmar) de Bremis, licentiatu in medicinis

Albert dosáhl bakalareátu svobodných umění na universitě v Erfurtě a byl přijat na artistickou fakultu pražské university 25. května 1401 (Mon. univ. I-1, str. 366). R. 1404 byl připuštěn k licenci ve svobodných uměních (Mon. univ. I-1, str. 377). 12. března 1404 promován na mistra (Mon. univ. I-1, str. 379). 15.—17. září 1406 byl examinátorem bakalářů svob. umění (Mon. I-1, str. 390). Před vánoce r. 1408 byl opět zvolen examinátorem bakalářů. Tehdy je nazýván Mag. Albertus Bremis licentiatu in medicinis (Mon. I-1, str. 401). Tohoto titulu na pražské lékařské fakultě asi krátce předtím dosáhl.

Albertus Korner, bachalarius in medicina Pragensis et baccalarius in artibus

Korner byl promován bakalářem svobodných umění na pražské universitě 24. ledna 1378. Pak studoval v Praze lékařství a stal se bakalářem medicíny. 31. ledna 1387 byl imatrikulován na universitě v Heildelberku jako bakalář medicíny a svobodných umění pražské university (Toepke I, str. 7).

M. Albicus de Moravia (Albík z Uničova)

Albík se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě o suchých dnech letničních 1382 (Mon. I-1, str. 207). Potom působil na této fakultě jako mistr do r. 1404. R. 1389 dosáhl bakalářského gradu na pražské právnické fakultě. V Praze vystudoval též asi lékařství a působil na zdejší lékařské fakultě jako profesor a osobní lékař krále Václava. Kol r. 1400 byl povýšen do šlechtického stavu a jako profesor lékařství dostával z důchodů čáslavských 32 kop ročně, které mu měly být vypláceny, i když zanedbával přednášky. R. 1412 se stal pražským arcibiskupem, ale záhy se zřekl stolce a léčil krále Václava až do jeho smrti. Sám zemřel

v Budíně na dvoře císaře Zikmunda. [F. Tadra, Kulturní styky, Věstník KČSN 8 (1897), str. 272, G. Gellner, Jan Černý a jiní naši lékaři, str. 113 až 120]. Byl též literárně činný [Jos. Vinař, Obrazy z minulosti českého lékařství (Praha 1959), str. 46—49].

Amplonius de Berka, magister artium Pragensis, doctor medicinae Erfordiensis

Amplonius byl 2. ledna 1386 promován bakalářem svobodných umění na pražské universitě (Mon. univ. I-1, str. 235), 20. května 1387 byl determinován mistrem svobodných umění (Mon. univ. I-1, str. 253). V Praze začal Amplonius se studiem lékařství. Tomu nasvědčuje, že si v Praze koupil rukopis Galéna [cf. Ferd. Tadra, Kulturní styky s cizinou, Věstník KČSN 8 (1897), str. 304, pozn. 2]. V jarním semestru 1391 se zapsal na universitě v Kolíně a zde získal asi bakalareát medicíny (Keussen I², str. 61), neboť jako „dominus Amplonius de Berka, magister in artibus et baccalarius in medicina“ byl zapsán po 28. dubnu 1392 na universitě v Erfurtě (Weissenborn I, str. 36). Zde se téhož roku stal doktorem medicíny. 5. května 1394 byl zvolen rektorem. Amplonius založil r. 1412 v Erfurtě kolej (Collegium Amplonianum) a daroval jí knihovnu. Zemřel r. 1435. Životopis Berkův uvádí Wolfgang Altmann, Die medizinische Fakultät der Universität Erfurt (Renaissance und Humanismus in Mittel- und Ost - Europa).

Mag. Anselmus de Franckenstejn, doctor medicinae
12. listopadu 1381 se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě (Mon. univ. I-1, str. 201), roku 1405 mistrem (Mon. univ. I-1, str. 384). Zatím zde vystudoval lékařství a po vyhlášení Dekretu kutnohorského odešel do Lipska, kde byl r. 1409 imatrikulován mezi prvními doktory přijatými na universitu (Erler I, str. 26) (Vinař, str. 50).

Antonius de Luna, magister in artibus et baccalarius medicinae

Antonius se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě r. 1406 (Mon. univ. I-1, str. 391), 12. března 1410 zahájil své čtení jako mistr svobodných umění (Mon. univ. I-1, str. 409). V zimním semestru r. 1414 byl rektorem pražské university (M. Haasová-Jelínková, Správa a kancelář pražské university, str. 35). O suchých dnech postních 1415 byl zvolen examinátorem bakalářů (Mon. I-1, str. 430). Téhož roku byl zvolen examinátorem mistrů a jmenován místokancléřem k udělování licence (Mon. univ. I-1, str. 431). V té době studoval lékařství, neboť při volbě děkanem fakulty svobodných umění 16. dubna 1418 je uváděn při jeho jméně titul „baccalarius medicinae“ (Mon. univ. I-1, str. 447). 12. dub-

na 1419 byl zvolen kolektorem fakulty svob. umění (Mon. I-1, str. 450) (Vinař, str. 40).

Mag. Arnoldus de Haren, baccalarius in medicina Coloniesis dyoc. Prag.

Tak byl imatrikulován na universitě v Heildelberku v jarním semestru 1387 (Toepke I, str. 8). Muž tohoto jména nestudoval, nebo alespoň nebyl imatrikulován na universitě v Kolíně (viz Keussen I-2). V děkanské knize filosofické fakulty pražské university se toto jméno rovněž nevyskytuje.

Balthasar de Marcellinis (alias de Tuscia) in artibus et medicina magister, medicus et familiaris domini regis

Baltazar byl prvním profesorem lékařství na pražské universitě, osobním lékařem Karla IV. a jeho dvořanem. Byl kanovníkem v Brně a 12. června 1353 dostal i kanovníctví kostela v Kaminu (MV II, 92, 93) a o měsíc později se mu dostalo od papeže milosti zvolit si zpovědníka (13. VII. 1353, MV II, 122). V tomto druhém případě je nazýván přímo „magister et medicinae professor“. S Baltazarem de Tusta (Tusia, Tuscia), o němž jako o prvním profesoru lékařství na pražské universitě mluví František Pražský (FRB IV, 452) jej ztotožnil již F. Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou, Věstník KČSN 8 (1897), str. 285, pozn. 1. Cf. též Jos. Vinař, str. 39.

Bartholdus dictus Fulleschussil, probošt kostela sv. Jiljí ve Vratislavi

Z listu papeže Řehoře XI. ze 17. prosince 1371, v němž se mu potvrzuje jeho proboštví, je patrné, že byl mistrem svobodných umění a že v suplice uvedl, že je bakalářem medicíny a dostatečně vzdělán v bohosloví (MV IV, 377).

Bartholomeus de Hostyn, magister in artibus et medicina

Bartoloměj byl domácím kaplanem Karla IV., jeho spolustolovníkem a lékařem. Byl beneficiátem kostela pražského. Přes nedostačující věk mu bylo toto beneficium na prosbu Karla IV. papežem 19. srpna 1363 potvrzeno (MV III, 139, 153, 203, 231, 262). Po osmi letech se s ním setkáváme jako s arcijáhnem boleslavským. Papež Řehoř XI. mu udělil 12. července 1371 čekatelství na kanovníctví v pražském kostele. V tomto papežském listu se nazývá licenciátem lékařství (MV IV, 266).

Mag. Bernhardus, doctor in medicinis

Za husitské revoluce působil M. Bernard v Žitavě, kde bránil faráři Duchkovi v lékařské praxi. Dle rozhodnutí konsistorního soudu z 3. II. 1423

směl farář Duchek praktikovat v přítomnosti Dra Bernarda jen na jeho žádost (F. Tadra, Soudní akta VII, str. 116).

Bertoldus Scarquin (recte Starkin) de Huxaria magister in artibus Pragensis et baccalarius in medicinis

Bertold se stal bakalářem svob. umění na pražské universitě o suchých dnech letničních 1385 (Mon. I-1, str. 231) a mistrem počátkem r. 1387 (Mon. I-1, str. 251). Zde dosáhl také lékařského bakalaureátu. V letním semestru 1390 byl intitulován na universitě v Heildelberku (Toepke I, str. 45). V letním semestru r. 1410 byl jako lékař rakouského arciknížete Leopolda imatrikulován na vídeňské universitě (Die Matrikel der Universität Wien I-1, str. 83). V aktech vídeňské lékařské fakulty se s ním setkáváme do r. 1422 (Schrauf I 22, 45, 46, 49, 51, 101). Byl též lékařem arciknížete Albrechta. Zůstal bakalářem medicíny.

Mag. Bruno de Osenbrughe, doctor in medicinis

Bruno se stal 18. ledna 1370 na pražské universitě bakalářem svobodných umění (Mon. I-1, str. 141), 16. února 1372 licenciátem (Mon. I-1, str. 150) a 16. března 1372 mistrem (Mon. I-1, str. 151). Potom působil jako actu regens na fakultě svobodných umění a současně studoval medicínu. Dne 19. října 1379 byl na pražské universitě prohlášen doktorem lékařství (Mon. I-1, str. 189—190). Pak přešel jako regens na lékařskou fakultu. V červnu roku 1382 byla vedena s ním pře u arcibiskupského soudu pro promoci M. Theodorika (F. Tadra, Příspěvky k dějinám university pražské, Věstník KČSN 1890, str. 300; týž, Soudní akta II, str. 148). Ve sporu před vicekancléřem r. 1386 se jednalo o jeho vyloučení z lékařské fakulty (F. Tadra, Soudní akta II, str. 364), Jos. Vinař, str. 40.

Mag. Conradus, medicinae doctor

M. Konrád se připomíná v letech 1435—1437 jako kanovník pražský a probošt litoměřický (Podlaha, Series praepositorum X, str. 86).

Dětvinus de Vratislavia, magister in artibus et in medicina

Dětvin byl oltářníkem ve Vratislavi a kanovníkem v Brně. 9. listopadu 1389 mu bylo přislíbeno čekatelství na kanovníctví ve Vratislavi (MV V, 209). Později se stal proboštem kostela sv. Petra v Brně a papežským kaplanem. Jako takový byl osvobozen 15. ledna 1396 od jurisdikce prelátů (MV V, 965). Jeho vztah k některé universitě není jasný.

Mag. Dilmannus de Maguntia, baccalarius in medicina Pragensis

Tylmann (Dilmann) se stal 31. května 1380 bakalářem svobodných umění na pražské universitě (Mon. I-1, str. 195). R. 1382 se stal licenciátem (Mon. I-1, str. 212). Dále působil na fakultě svob. umění jako magister actu regens, neboť byl zvolen examinátorem bakalářů r. 1386, 1389 a 1392 (Mon. I-1, str. 244, 245, 264, 276). Současně studoval na pražské universitě lékařství a stal se bakalářem. R. 1387 v podzimním běhu byl imatrikulován v Heidelbergu (Toepke I, str. 9).

Mag. Gallus de Summo

Havel byl kanovníkem pražského a boleslavského kostela a působil na pražské universitě ve XIV. století jako profesor astronomie i lékařství. Dochovalo se několik jeho lékařských spisů, jako „Regimen“, „Aquae“, „Tractatus urinarum“, „Liber medicinalis“ a „Formae quaedam medicae“. G. Gellner, Jan Černý a jiní lékaři čeští, str. 129—131.

Mag. Gerhardus Hohenkirchen (Hogenkirche de Homburch) doctor medicinae

Gerhard se stal r. 1401 bakalářem svob. umění v Erfurtě (Keussen I², str. 180) a r. 1404 na pražské universitě licenciátem svob. umění (Mon. I-1, str. 377) a mistrem. R. 1408 byl zvolen dispensátorem fakulty svob. umění (Mon. I-1, str. 399). Zatím dosáhl i doktorátu lékařství. Po vyhlášení Dekretu kutnohorského odešel na universitu v Lipsku, kde byl r. 1409 imatrikulován mezi jejími prvními profesory (Erler I, str. 25). Gerhard se stal také prvním děkanem lipské lékařské fakulty. Odtud odešel na universitu v Kolíně, kde byl imatrikulován v letním semestru 1416 (Keussen I², str. 180). R. 1418 byl dvakrát zvolen rektorem kolínské university. R. 1420 odešel na heidelbergskou universitu, kde byl rovněž zvolen rektorem. Zemřel r. 1488 (Toepke I, str. 146, 150, 172, 180, 261 pozn. 4, 119, 22, 25).

Geroldus de Adelfessen (Adoluesen, Adelfessessen) baccalarius in artibus et in medicina

Gerold se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě v termínu svatomichalském r. 1382 (Mon. I-1, str. 208) a pravděpodobně se stal i bakalářem mediciny. V letním semestru 1394 byl zapsán na universitě v Erfurtu (Weissenborn I, str. 43, cf. Wolfgang Altmann, Die medizinische Fakultät der Universität Erfurt / Renaissance und Humanismus in Mittel- und Ost-Europa I, str. 169).

Mag. Helias, professor facultatis medicinae Pragensis

V děkanské knize fakulty svobodných umění v Praze se vyskytuje jediný bakalář svobodných umění tohoto jména, promován o suchých dnech před sv. Michalem 1377 (Mon. I-1, str. 177). Jako profesor lékařské fakulty je znám ze sporu s mistrem Brunonem r. 1386 (F. Tadra, Soudní akta II, str. 364).

Mag. Helmoldus (Gledenstede) de Zoltwedel, doctor medicinae

Helmold se stal r. 1383 bakalářem svobodných umění na pražské universitě (Mon. I-1, str. 211) a r. 1386 magistrem (Mon. I-1, str. 236). Působil na fakultě svobodných umění jako actu regens. Nebylo snad léta, aby nezastával, jsa čelným reprezentantem národa saského, nějaký úřad. Byl kolektorem, examinátorem, korektorem listů, v zimním semestru 1398—99 rektorem university (Haasová-Jelínková, Správa a kancelář, str. 32) a v letním semestru 1394 děkanem. Současně asi vystudoval lékařství. Posledně o něm slyšíme jako o vyslanci pražské university u papežské kurie v Římě. Do Prahy se již nevrátil (Mon. I-1, str. 19, 267, 270, 273, 283, 284, 290, 294, 295, 301, 307—310, 313—315, 324, 329, 335—337, 340—344, 347, 353, 354, 357, 359, 360, 362, 363, 365—367, 377—379, 384, 385, 393, 401, 410). Roku 1409 byl imatrikulován na nové lipské universitě (Erler I, str. 25; Vinař, str. 50).

Mag. Henricus Alman, doctor medicinae Pragensis

Alman se stal bakalářem svob. umění na pražské universitě v zářijových zkouškách 1392 (Mon. I-1, str. 277), mistrem 14. února 1396 (Mon. I-1, str. 309) a 12. října 1399 byl zvolen do děkanské rady jako dispensátor (Mon. I-1, str. 345). Alman studoval v Praze medicinu. Jako bakalář mediciny byl zapsán nějaký čas na universitě v Krakově (Album stud. univ. Cracov. I, str. 5). Vrátil se však do Prahy, aby dostudoval lékařství. V letním semestru 1413 byl imatrikulován na universitě v Lipsku (Erler I, str. 42).

Henningus Niendorp de Burg, magister in artibus et baccalarius in medicina

Henning se stal 31. července 1374 bakalářem svob. umění na pražské universitě (Mon. I-1, str. 161), 5. února 1377 licenciátem (Mon. I-1, str. 174) a 5. dubna téhož roku mistrem (Mon. I-1, str. 175). Od r. 1385—1387 se s ním setkáváme jako s examinátorem a s promotorem. Před r. 1389 se stal bakalářem mediciny. Henning byl kanovníkem v Stendalu a papež na přímělu vдовy po Karlu IV. Alžběty uložil 13. listopadu 1389 pražskému oficiáloví, aby se mu postaral o kanovníctví v Madgeburku při po-

nechání minulé prebendy. V tomto papežském listu je uveden jeho titul bakaláře medicíny (MV V, 262).

M. Henricus de Bremis, magister artium et in medicina

V termínu svatomichalském 1378 se stal Jindřich z Brem bakalářem svobodných umění na pražské universitě (Mon. I-1, str. 182), 4. února 1381 se stal licenciátem a 24. února mistrem (Mon. I-1, str. 196, 197). Po několik let byl Jindřich z Brem volen examinátorem na fakultě svob. umění a studoval lékařství. V zimním semestru 1391—92 byl rektorem pražské university (M. Haasová-Jelínková, Správa a kancelář, str. 32). Jako mistra regenta fakulty lékařské jej uvádí již Tomek, Děje, str. 304, k r. 1391 (Josef Vinař, str. 40).

Henricus Ellyngehusen de Gottingen, baccalarius in artibus et in medicina

Jindřich se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě 15. června 1383 (Mon. I-1, str. 213—214). Po 11 létech byl imatrikulován v letním semestru 1394 na universitě v Erfurtu. Tehdy je uváděn již jako bakalář medicíny (Weissenborn I, str. 43).

Mag. Hermannus Lurcz de Nurenberga, magister s. theologiae, in medicina et artibus

Tento zajímavý muž vystudoval artistickou fakultu na universitě v Pécsi. Na pražskou artistickou fakultu byl přijat 4. června 1379 (Mon. I-1, str. 186). R. 1380 a 1382 zde determinoval bakaláře. V Praze vystudoval patrně lékařství. R. 1386 odešel do Vídně, kde byl imatrikulován v letním semestru 1386 již jako „doctor in medicinis“ (Die Matrikel der Univ. in Wien I-1, str. 20). Na lékařské fakultě ve Vídni byl r. 1389 děkanem a redaktorem fakultních statut. Současně studoval bohosloví. Když byl 13. října 1390 zvolen rektorem vídeňské university, byl již „baccalaureus formatus“ v theologii a farářem v Holfeldu v bamberské diecési (ibidem, str. 35). Po dokončení bohosloveckých studií odešel do Erfurtu, kde byl zapsán v matrice v zimním semestru 1395—96. (Weissenborn I, str. 46.) Následujícího roku v zimním semestru 1396—97 byl zvolen rektorem erfurtské university (ibidem, str. 48). (Cf. Andor Csizmadia: Die Universität Pécs in Mittelalter 1367, Budapest 1965, str. 21, pozn. 80; Wolfgang Altmann, Die medizinische Fakultät der Universität Erfurt (Renaissance und Humanismus in Mittel- und Ost-Europa, str. 153).

Mag. Hermanus de Rauensberg magister in artibus et in medicinis

Herman z Rawensberka se narodil ve Vestfálsku. Studia na filosofii dokončil před r. 1367. V letním semestru 1370 a 1378 byl zvolen děkanem

fakulty svobodných umění (Mon. I-1, str. 142, 182). Po tu dobu se vyskytuje v děkanské knize jako determinátor. Současně studoval medicínu a 19. října 1379 byl prohlášen doktorem lékařství (Mon. I-1, str. 189—190). Pak asi přešel trvale na lékařskou fakultu (cf. Jos. Vinař, str. 39).

Hermannus Scrimen, clericus Osnaburgensis dioecesis, magister in artibus, baccalarius in medicina Herman vystudoval na pražské universitě asi před r. 1367. Papež Řehoř XI. mu 28. ledna 1371 zajistil kanovnictví v Osnabrücku. Z papežského listu se dovídáme, že byl mistrem svobodných umění a že v suplice uváděl, že je též bakalářem lékařství a profesorem artistické fakulty pražské university (MV IV, 60).

Hermannus Starke de Huxaria, magister in artibus et baccalarius in medicinis

Herman se stal bakalářem svob. umění v termínu svatomichalském r. 1376 na pražské artistické fakultě (Mon. I-1, str. 172), 13. února 1379 licenciátem (Mon. I-1, str. 184) a 6. června 1379 mistrem svobodných umění (Mon. I-1, str. 187). Tehdy asi se věnoval studiu lékařství a dosáhl gradu bakaláře medicíny, s nímž se setkáváme 6. listopadu 1382, kdy jmenuje prokurátory k dosažení prebendy (F. Tadra, Příspěvky k dějinám university pražské, Věstník KČSN 1890, str. 302—303).

Christianus Moylner, baccalarius in medicinis in venerabili universitate Pragensi

Moylner nedosáhl pravděpodobně gradu na artistické fakultě. Studoval lékařství v Praze, stal se bakalářem a v zimním semestru 1386—87 byl imatrikulován na universitě v Heidelbergu. Pražský medicínský bakalauréat mu zde byl uznán (Toepke I, str. 25).

Mag. Christianus de Prachaticz

studoval nejprve na artistické fakultě pražské university, kde se stal v září 1388 bakalářem (Mon. univ. I-1, str. 259) a r. 1389 mistrem (Mon. univ. I-1, str. 266). Potom se zabýval studiem lékařství i bohosloví. R. 1403/04 byl děkanem artistické fakulty a r. 1405 se stal farářem u sv. Michala na Starém Městě pražském. M. Křišťan náležel k přátelům Albíkovým i Husovým a odmítl vyhlásit ve svém kostele i klatbu na Husa. V březnu 1415 navštívil Husa v žaláři a na příkaz Michala de Causis byl zatčen. Teprve na zákrok císaře Zikmunda byl propuštěn. Po smrti Husové náležel ke konzervativnímu směru a r. 1437 byl zvolen administrátorem pražského arcibiskupství. Zemřel 5. IX. 1439. M. Křišťan byl v letech 1412/13, 1434 a 1437 rektorem pražské university. Křišťan byl literárně činný a zabýval se astronomií, medicínou i bohoslovím. Nejvýznamnějším

jeho dílem byl herbář. Spisy Křišťanovy byly překládány do češtiny a mnohé z nich se staly podkladem „Jader“. (Jos. Jireček, Rukověť k dějinám literatury české I, str. 419—420, G. Gellner, Jan Černý a jiní lékaři čeští, str. 92—94, 148—153, Jos. Vinař.)

Mag. Jacobus de Lichtenberg, doctor in medicinis
Jakub se stal bakalářem svob. umění na pražské universitě 4. července 1400 (Mon. I-1, str. 352) a mistrem 20. března 1404 (Mon. I-1, str. 379). V Praze též vystudoval lékařství a pak odešel na universitu do Lipska, kde byl imatrikulován v zimním semestru 1410 (Erler I, str. 34). Není asi totožný s juristou téhož jména, zapsaným v jarním semestru 1398 za rektorátu Jana Bana na universitě v Kolíně a studujícím dekretů na právnické universitě v Praze r. 1408 (Mon. II, 82).

Jacobus Wenceslai, presbiter Olomucensis, magister in medicina

Papež Urban V. mu udělil k prosbě rakouského arciknížete Rudolfa 13. listopadu 1363 kanovníctví olomoucké (MV III, 235, 236). Později se stal kanovníkem vyšehradským. On promoval r. 1379 na doktory lékařství mag. Brunona z Osnabrücku (de Osenbrughe) a mag. Hermana z Ravenspergu (Mon. I-1, str. 189—190). K tomuto roku jej uvádí jako profesora pražské lékařské fakulty Tomek (Děje university Pražské, str. 91, 304, Vinař, str. 40).

Mag. Johannes Andree (Šindel), in medicinis doctor
Šindel se stal bakalářem svob. umění na pražské universitě v termínu svatomichalském r. 1395 (Mon. I-1, str. 305) a 24. února 1399 mistrem (Mon. I-1, str. 338). V Praze asi rovněž vystudoval lékařství. V letním semestru 1410 byl rektorem pražské university. Tehdy již užíval titulu doktora medicíny (M. Haasová-Jelínková, Správa a kancelář pražské university, str. 35). Působil na fakultě svobodných umění i na lékařské a jako astronom university. Od r. 1420 byl kanovníkem pražským. R. 1437 byl ordinován na kněze a r. 1441 se stal děkanem vyšehradským. R. 1448 determinoval na fakultě svobodných umění bakaláře (Mon. I-2, str. 38). Zemřel následujícího roku 1449 (Podlaha, Series, str. 83, G. Gellner, Jan Černý a jiní lékaři, str. 155—159, Jos. Vinař, str. 49—50).

Mag. Joannes Bebbe de Wydenbrugge (dictus Beker), baccalarius in medicina

Bebbe se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě 6. července 1373 (Mon. I-1, str. 156) a mistrem dne 5. března 1375 (Mon. I-1, str. 164). Tehdy se věnoval studiu lékařství. Papež Řehoř XI. uložil 8. listopadu 1375 pražskému oficiálovi, aby studujícímu medicíny opatřil cír-

kevní obročí „cum cura“ (tj. spojené s vykonáváním církevního úřadu) 40 hřiven stříbra nebo „sine cura“ (tj. bez této povinnosti) 30 hřiven (MV IV, 1057). 21. dubna 1380 byl zvolen Bebbe děkanem fakulty svob. umění. Tehdy se píše v děkanské knize též jako bakalář medicíny (Mon. I-1, str. 194) (cf. Jos. Vinař, str. 40).

Mag. Johannes de Borotin

Jan se stal bakalářem svob. umění o středopostí r. 1400 (Mon. univ. I-1, str. 348) a 13. května 1410 se stal v Praze mistrem svobodných umění (Mon. univ. I-1, str. 411). Potom působil na této fakultě jako regens. Jejím děkanem se stal 21. dubna 1415 (Mon. univ. I-1, str. 432). Naposled je uváděn jako examinátor bakalářů r. 1450 (Mon. univ. I-2, str. 41). Ve dvacátých letech se zabýval též lékařstvím, jak svědčí jeho úvod k Aforismům (1424) a poznámka o výkladu Johanitia (1430). (UK X H 16, f. 15a—20a; X H 23, f. 48b—49a.)

Joannes Goblencz, doctor in medicinis

Byl obviněn u soudu rektora pražské university r. 1461 bakalářem Vavřincem z Rokycan (Mon. univ. III, str. 52—53).

Mag. Johannes Kiricz de Haldesleve, magister in artibus et doctor medicinae Pragensis

Kiricz se stal bakalářem na pražské artistické fakultě v létě 1402 (Mon. I-1, str. 371) a r. 1405 licenciátem (Mon. I-1, str. 384). Potom studoval lékařství na pražské universitě. Po dosažení doktorátu odešel v letním semestru 1414 na universitu v Lipsku (Erler I, str. 45).

Mag. Joannes de Krczyn, magister in artibus et doctor medicinae

Krčín se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě 13. dubna 1450 (Mon. I-2, str. 41) a mistrem 2. května 1454 (Mon. I-2, str. 49). Po dvou letech odešel na universitu v Bologni, kde dosáhl doktorátu medicíny. R. 1460 se vrátil a 19. prosince byl přijat mezi doktory pražské university. Jeho životopis viz G. Gellner (Jan Černý a jiní lékaři čeští, str. 132—134).

Mag. Joannes de Novo Foro, licentiatus in medicinis
R. 1353 lékař v Bratislavského biskupa Přeclava. (MV II, 102, 108.)

Johannes de Parim dictus Wittepenningh, in artibus et medicinis licentiatus

Jan je jedním z mistrů pražské university, které uvádí Karel IV. ve své suplice papeži z 20. června 1365 (MV III, 585). O rok později 25. července 1366 mu papež Urban V. ponechal jeho dosavadní obročí v Hildesheimu. Tehdy byl již magistrem medicíny a bakalářem bohosloví (MV III, 732).

Mag. Joannes Sewus de Monteleonum, professor
facultatis medicinae Pragensis

Sewus pocházel pravděpodobně ze Lwówku ve Slezsku. 30. ledna 1414 byl determinátorem bakaláře medicíny Štěpána Alexandride Sossnyessowicz (Mon. I-1, str. 426). V Státní knihovně v Praze se dochoval rukopis jeho komentáře na Aforismy Hippokratovy (UK V E 21).

Mag. Johannes Scherpseyl de Aquis, magister
artium et baccalarius medicinae

Jan se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě o termínu svatomichalském 1383 (Mon. I-1, str. 215) a mistrem svobodných umění 20. května 1387 (Mon. I-1, str. 253). Zde dosáhl i gradu bakaláře medicíny. R. 1389 byl zapsán na kolínské universitě (Keussen I², str. 13).

Johannes Thomanni de Nissa, clericus
Wratislaviensis diocesis, baccalarius in medicina
Pavel, biskup frisinský, žádal pro Jana beneficium náležející k podacímu wratislavské kapituly. Papež mu je udělil 10. června 1359 (MV II, 963).

Mag. Lambertus de Euskirchen, magister artium et
medicinae Pragensis, canonicus beatae Mariae in
Capitolio

Lambert se stal na pražské universitě 19. února (31. května?) 1372 bakalářem svobodných umění (Mon. I-1, str. 150, 152?) a 25. května 1375 mistrem (Mon. I-1, str. 164). Potom působil jako actu regens na artistické fakultě a současně studoval lékařství. 12. října 1381 byl zvolen děkanem fakulty svobodných umění (Mon. I-1, str. 200). V letním semestru 1385 byl rektorem pražské university (Haasová-Jelínková, Správa a kancelář pražské university, str. 31). V Praze se zdržoval do podzimu 1387. Pak odešel na universitu do Heidelberku (Toepke I, str. 24) a odtud r. 1389 na kolínskou universitu (Keussen I², str. 5), kde působil jako její první profesor lékařské fakulty do r. 1396 (ibidem, str. 86*).

Laurentius de Rokyczana, baccalarius in artibus
et in medicinis

Vavřinec byl r. 1461 ve sporu s Dr. Janem z Koblence, kterého křivě obvinil, že jeho jménem získal od polské královny čabraky a stříbrné klenoty. Spor byl rozsouzen ve prospěch Dr. Jana (Mon. univ. III, str. 52—53). Je snad totožný s oním Vavřincem, který dlel r. 1464 v Římě (UK XI D 7) a je písařem dvou lékařských spisů r. 1463—1464 (UK XI E 5). G. Gellner ztotožnil písaře rukopisu s M. Vavřincem, který se stal bakalářem r. 1463 (G. Gellner, Jan Černý a jiní naši lékaři, str. 161—163).

Mag. Lubertus de Osenburg, doctor medicinae

Lubert se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě r. 1403 (Mon. I-1, str. 377), magistrem r. 1408 (Lubertus Starthen de Ossenbrugge, Mon. I-1, str. 396). Současně studoval lékařství. R. 1409 odešel na universitu do Lipska (Erler I, str. 25, Vinař, str. 50).

M. Luderus Rennen (Rewenow), artis medicinae
magister et professor

Luder společně s Petrem z Kotbusu se odvolal asi r. 1382 proti promoci Dětricha de Ymochusen (F. Tadra, Příspěvky k dějinám university pražské, Věstník KČSN 1890, str. 299).

Mag. Luderus (Tuon) de Stadis, magister in artibus
et baccalarius (?) in medicinis

Luderus se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě 8. července 1376 (Mon. I-1, str. 170), k licenci ve svobodných uměních byl připuštěn 13. února 1379 (Mon. I-1, str. 184). Před morem 1380 léčil dle svědectví jakéhosi Hermanna nějakého chirurga Frostlina (F. Tadra, Příspěvky k dějinám university pražské, Věstník KČSN 1890, str. 294—295). V této době mohl být nejspíše bakalářem medicíny. To snad bylo příčinou, že se věc dostala před soud rektora. Tadra soudí (ibidem, str. 285), že pak opustil universitu.

Mag. Marcus de Luthouia, artium et medicinae doctor,
canonicus Olomucensis

Marek se stal bakalářem svobodných umění v termínu svatomichalském 1393 (Mon. I-1, str. 286), mistrem 5. dubna 1404 na pražské universitě (Mon. I-1, str. 379). Medicínu studoval pravděpodobně rovněž v Praze. 14. dubna 1429 byl zapsán na vídeňské universitě (Die Matrikel der Universität Wien I-1, str. 165b).

Mag. Michael Beyer de Gorlicz, doctor in medicinis
Pragensis

Michal se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě v termínu svatomichalském 1394 (Mon. I-1, str. 295), licenciátem r. 1398 (Mon. I-1, str. 330). Potom zde vystudoval lékařství. V letním semestru 1412 odešel na universitu do Lipska (Erler I, str. 40).

Mag. Nicolaus Fabri de Sagano, doctor medicinae

Mikuláš se stal na pražské universitě o suchých dnech křížových r. 1402 bakalářem svobodných umění (Mon. I-1, str. 371) a r. 1406 licenciátem (Mon. I-1, str. 389). Současně zde studoval i lékařství. R. 1409 odešel na universitu v Lipsku (Erler I-1, str. 26, Vinař, str. 29).

Dominus Nicolaus Hunleoni, magister in artibus
Mikuláš Hunleue se stal mistrem svobodných umění na pražské universitě dne 29. června 1380 (Mon. I-1, str. 193). Zde asi též vystudoval medicinu. R. 1392 odešel na universitu do Erfurtu (Weissenborn I, str. 36), kde se stal prvním profesorem tamní lékařské fakulty. R. 1396 a 1401 byl v Erfurtu rektorem. (W. Altmann, Die medizinische Fakultät der Universität Erfurt — Renaissance und Humanismus in Mittel- und Ost-Europa I, str. 150—151).

Nicolaus de Novo Foro, magister in artibus et baccalarius in medicinis

Mikuláš byl lékařem, milcem a spolustolovníkem císaře Karla IV. Snad studoval v Praze. R. 1364 žádal kurii o zajištění kanovnictví v olomoucké diecesi (MV III, 313, 323, 337, 338).

Nicolaus Petri Parlerii, canonicus Pragensis

Syn Petra Parlěře z Gmündu, stavitele svatovítského chrámu, Mikuláš před přijetím kněžského svěcení studoval lékařství pravděpodobně na pražské universitě a značně ve studiu pokročil. 10. prosince 1392 mu papež Bonifác IX. povolil přijmout akademický grad v medicíně (MV V, 655). Mikuláš byl kanovníkem kostela pražského v létech 1387—1403 a správcem hradčanského špitálu od r. 1393 (Ant. Podlaha, Series praepositorum, Editiones X, str. 65).

Paulus de Cwarar, universitatis Parisiensis magister et baccalarius medicinae universitatis Montis Pessulani

Pavel z Kravař byl přijat mezi mistry artistické fakulty pražské university dne 4. května 1416 a jistě i mezi bakaláře medicíny (Mon. I-1, str. 439). R. 1423 odešel do Polska a stal se lékařem krále Vladislava Jagellonského. Po deseti létech odešel do Skotska, kde byl v St. Andrews 23. VII. 1433 upálen (Josef Vinař, str. 40).

Mag. Paulus de Praga, doctor in medicinis

Pavel se stal mistrem svobodných umění na universitě ve Vídni. Potom studoval medicinu v Bologni, kde se také stal doktorem lékařství 24. března 1442, a pak studoval práva v Padově. Po návratu do Prahy působil na artistické fakultě a byl kolegiátem Karlovy koleje. Stal se rovněž asi členem lékařské fakulty v Praze. Se svými kolegy-lékaři se záhy nepohodl a musil odprosit r. 1444 universitu pro urážku a r. 1447 lékařskou fakultu (Mon. univ. III, 35—36). Následujícího roku odešel do Plzně. Zde pracoval na své encyklopedii. R. 1451 vstoupil na krakovskou universitu a r. 1452 za pobytu ve Vratislavi byl uvězněn, poněvadž podal do Čech zprávu

o J. Kapistránovi. Byl sice propuštěn, ale pak znovu vězněn v Krakově do r. 1455, kdy dostal milost od papeže Mikuláše II. Z Krakova se vrátil do Plzně a od r. 1466 žil na dvoře krále Jiřího. (Josef Jireček, Rukověť k dějinám literatury české II, str. 375—377; G. Gellner, Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby jagellonské, str. 163—172; Vinař, str. 51—52.)

Petrus de Brega, clericus Wratislawiensis diocesis, magister in artibus, baccalarius in medicina

Petr z Bregu studoval na universitě v Montpellier, kde dosáhl gradu bakaláře medicíny. V rotulu této university r. 1362 byl také uveden. Universita žádala pro Petra obročí v olomoucké diecesi (MV III, 27, 29). Papež mu udělil 28. listopadu t. r. beneficium ve vratislavské diecesi s platem 25 hřiven „cum cura“ nebo 18 hřiven „sine cura“. Jako farář v Lehnici byl 21. dubna 1367 přijat mezi mistry pražské fakulty svobodných umění (Mon. I-1, str. 133).

Mag. Petrus de Cothebus, artis medicinae et artium liberalium professor et magister

Petr z Kottbusu se připomíná nejprve r. 1371, kdy dosáhl od papežské kurie 28. ledna 1371 čekatelství na míšeňské kanovnictví (MV IV, 36). Tehdy byl mistrem svobodných umění a bakalářem lékařství. Je psán Petrus Zadilmani. S ním je pravděpodobně totožný Petrus Massen, který byl r. 1381 lékařem královny Elišky Pomořanské a kanovníkem ve Wurzen. Papež mu na její žádost udělil 1. dubna 1381 čekatelství na pražské kanovnictví. Tehdy byl mistrem svobodných umění a lékařství (MV V, 60). 23. června 1382 se připomíná jako profesor a mistr lékařství a svobodných umění v Praze (F. Tadra, Příspěvky k dějinám university pražské, Věstník KČSN 1890, str. 299; Ant. Podlaha, Series praepositorum, Editiones X, str. 64—65). 18. března 1382 se s ním setkáváme jako s promotorem mistrů Otty z Kottbusu a Mikuláše Kalowa na pražské fakultě svobodných umění (Mon. I-1, str. 205).

Mag. Petrus Waltheri de Lubavia, magister in medicina et in artibus

Petr se stal na pražské universitě bakalářem svobodných umění 11. března 1380 (Mon. I-1, str. 193) a licenciátem svobodných umění r. 1383 (Mon. I-1, str. 212). Potom studoval lékařství a působil též jako „regens“ na artistické fakultě. R. 1389 byl zvolen o postě examinátorem bakalářů (Mon. I-1, str. 262). Mistrem v lékařství byl již r. 1383, kdy se mu měl frisinský probošt postarat o čekatelství na vratislavské kanovnictví (MV V, 243). 12. května 1393 mu udělil papež uvolněné frisinské kanovnictví (MV V, 684) a r. 1398 se stal kanovníkem pražského kostela (Podlaha, Series praepositorum, Editiones X, str. 67).

Mag. Rembotus Eberhardi de Castro, in artibus et medicina magister

Vormský klerik Remboto byl r. 1353 lékařem královny Anny. V té době byl bakalářem medicíny a farářem ve Volanicích. K prosbě královny mu papež Innocenc VI. udělil 2. března 1353 čekatelství na kanovníctví ve Vormsu (MV II, 26, 30, 31). Následujícího roku, kdy byl již lékařem Karla IV., byl farářem v Lounech a měl dostat kanovníctví ve Špýru. Karel IV. požádal tehdy kurii, aby Rembotovi byla svěřena při ponechání dosavadních obročí pokladnice špýrského kostela (MV II, 291). Zatím pokračoval nejspíše na pražské universitě ve studiu a do r. 1357 dosáhl magisteria medicíny, neboť tak je titulován v suplikách Karla IV. i v dalších papežských listech. R. 1357 žádal proň Karel IV. faru v Oestringen a r. 1361 obročí v Horním Ebenheimu. 18. listopadu 1363 žádal o úřad scholastika kostela sv. Germana ve Špýru (MV II, 291, 674, 712, 722, 738, 739, 775, 1195, MV III, 110, 211).

Stephanus Alexandri de Sossnyessowicz, baccalarius artium et medicinae

Dne 30. ledna 1414 byl Štěpán determinován bakalářem svobodných umění a téhož dne byl promován bakalářem medicíny na pražské universitě (Mon. I-1, str. 426).

Stephanus Stephani, peritus in artibus ac studens in medicinis

Štěpán, který studoval na pražské lékařské fakultě, je uveden v suplice Karla IV. k papeži o milosti pro doktory pražské university z 20. června 1365 (MV III, 585).

Mag. Sulko de Hostzka, artium et medicinae doctor
Sulek se stal na pražské universitě 21. března 1395 bakalářem svobodných umění (Mon. I-1, str. 301) a r. 1405 licenciátem (Mon. I-1, str. 384). Možná, že současně studoval i medicínu. Když zastával za sedisvakance pražského arcibiskupství r. 1412 při zkouškách licenciátů úřad kancléře, byl nazýván doktorem svob. umění a lékařství a podobně následujícího roku jako místokancléř (Mon. I-1, str. 422, Vinař, str. 40).

Mag. Symon Reynher de Bopardia magister artium Pragensis et baccalarius medicinae

Šimon studoval svobodná umění a lékařství v Praze. Stal se zde bakalářem svob. umění a bakalářem lékařství. Není jisto, zda jde o Šimona de Bopardia, který se stal bakalářem svob. umění r. 1376 nebo r. 1386 (Mon. I-1, str. 171, 244). V letním semestru 1401 se dal zapsat na universitě v Heidelbergu (Toepke I, str. 80). Zde se stal asi mistrem svob. umění.

V letním semestru 1408 byl intulován na universitě v Erfurtu (Weissenborn I, str. 83). (Cf. Wolfgang Altmann, Die medizinische Fakultät der Universität Erfurt, Renaissance und Humanismus in Mittel- und Ost-Europa I, str. 169.)

Mag. Theodoricus de Ymochusen, magister in artibus et in medicina

Dětřich studoval na pražské universitě svobodná umění a lékařství. Bakalářem svob. umění byl determinován 18. prosince 1371 (Mon. I-1, str. 149) a 27. února 1375 byl promován mistrem svob. umění (Mon. I-1, str. 164). V následujících letech do r. 1382 se s ním setkáváme jako s promotorem a examinátorem (Mon. I-1, str. 176, 202, 206). Současně studoval lékařství a byl promován M. Brunonem na doktora lékařství. Proti jeho promoci se odvolali 23. června 1382 M. Luderus a M. Petr z Chotěbuze (F. Tadra, Příspěvky k dějinám university pražské, Věstník KČSN 1890, str. 300).

Ulricus Crux de Telcz

Oldřich se narodil v letech 1435—40. R. 1454 studoval v Telči a pak na klášterní škole v Žďáru. V letech 1455—56 působil jako učitel v Soběslavi a r. 1457 v Roudnici, Ústí n./L. a na Vyšehradě. R. 1459 se dal zapsat na pražské universitě a přebýval v koleji krále Václava. 28. června 1463 byl ordinován na kněze a 1476—78 působil jako oltářník v Soběslavi. Tehdy se připravoval k bakalaureátu medicíny, neboť zde opsal „De discretionem minorum“ a „De pulsibus“. Od r. 1478 byl v augustiniánském klášteře v Třeboni, kde 25. března 1504 zemřel. (Jos. Jireček, Rukověť k dějinám literatury české I, str. 420—422; Jaroslav Kadlec, Oldřich Kříž z Telče, LF 4 (1956), str. 92nn.)

Mag. Waltherus, artium liberalium professor, artis philosophiae baccalarius

Valter je snad totožný s lékařem opavského knížete Mikuláše, který měl v užívání na dobu života statek v Kylešovicích (RBM IV, č. 352). Býval lékařem krále Jana Lucemburského. Karel IV. mu dal školu týnskou a povolil mu na pražské universitě vyučovati lékařství, fysiku a svobodná umění. On snad byl přítomen koupí rukopisu universitní knihovny v Praze sign. XIII F 20 r. 1352 (viz Truhlář, Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum, čís. 2358). Tomek se domnívá, že zemřel před r. 1354 (Tomek, Děje university pražské I, 12, 13, 46, 91, 93, 304; F. Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou, Věstník KČSN 8 (1897), str. 285, Jos. Vinař, str. 34).

Mag. Wenceslaus de Prachaticz, doctor medicine

Václav z Prachatic se stal v říjnu 1415 na pražské universitě bakalářem svobodných umění (Mon. I-1, str. 436) a mistrem svobodných umění

v říjnu 1430 (Mon. I-2, str. 9). R. 1435 se stal členem fakultní rady a o postu 1438 byl zvolen examinátorem bakalářů (Mon. I-2, str. 11, 13). Potom odešel na padovskou universitu, kde se stal 20. října 1442 doktorem mediciny. Vrátil se do Prahy a zde působil na artistické a — jak se zdá — i na lékařské fakultě. 16. července 1443 byl promotorem licenciáta svob. umění Jana z Teplic (Mon. I-2, str. 20). V této funkci se s ním setkáváme i v dalších létech (Mon. I-², str. 25, 37, 48), r. 1454 byl rektorem. (G. Gellner, Jan Černý a jiní lékaři čeští, str. 160—161).

Mag. Wiboldus dictus Stutte de Osenbrughe,
magister in medicina

Stutte působil jako regens na pražské artistické fakultě do r. 1373 (Mon. I-1, str. 135, 136, 139, 154) a současně studoval lékařství. Soudíme-li, že se ucházel o církevní prebendy po dosažení některé akademické hodnosti, stal se asi mistrem svob. umění před 28. prosincem 1362 (MV III, 49), bakalářem lékařství před 25. červencem 1366 (MV III, 732) a magistrum mediciny před 3. květnem 1371 (MV IV, 189). V Praze působil v té době jako profesor lékařství. Byl kanovníkem v Osnabrücku, Münsteru a u Věch svatých v Praze.

Mag. Vicentius Wyaw, doctor medicinae

Vincenc se stal 21. října 1383 na pražské universitě bakalářem svobodných umění (Mon. I-1, str. 216) a 14. dubna 1387 mistrem (Mon. I-1, str. 248). V Praze asi také vystudoval lékařství. R. 1409 byl intitulován na universitě v Lipsku (Erler I, str. 25). Později odešel na krakovskou universitu (Album stud. I, str. 6, Vinař, str. 50).

Zacharias de Premislavia, magister in medicina

Zachariáš se stal bakalářem svobodných umění na pražské universitě počátkem r. 1376 (Mon. I-1, str. 167). Potom zde vystudoval lékařství a stal se lékařem krále Václava IV. Byl kantorem magdeburského kostela a 5. srpna 1391 mu přislíbila kurie kanovníctví v Míšni (MV V, 553).

De facultatis medicae Pragensis initiis (1348—1622)

Summarium

Quamquam Pragae studium particulare antiquitus florebat, ante universitatem conditam medicina hic nullo modo docebatur. Carolus IV. rex studium generale Pragae anno 1348 fundans primos medicinae magistros in universitate lecturos M. Balthasarum de Tuscia alias de Marcellinis medicum suum proprium magistrumque Waltherum Beatae Mariae Virginis in Laeta Curia ludi rectorem instauravit. Primis studii generalis annis etiam medicorum facultas ab universitatis rectore, vel vicerectore, qui iuris consultorum facultatis particeps non erat, regebatur. Anno 1368 primus facultatis decanus, tamquam in facultate artium, electus esse videtur. Quamquam facultatis medicae statutorum liber amissus est, auctoris nostri sententia omnes maioris momenti eiusdem facultatis leges atque consuetudines cum aliarum facultatum institutionibus, praecipue autem facultatis medicae Parisiensis, Lipsiensis, Vindobonensis, Erfordiensis comparando restitui possunt. Facultatis medicae Pragensis studiosi artium liberalium magistri, vel baccalaurei esse debebant, sed etiam nonnulli artium liberalium discipuli inter medicinae scholares tantummodo memorantur. Lectionibus per duos vel tres annos frequentatis baccalaureatus gradum assequi poterant. Studiis medicis quinque vel sex annorum finitis tentamina licenciatus suscipiebant. Postea magistri in medicinis promoti erant. Doctoris titulo medici saeculo XV. fungi coeperunt. Magistri actu regentes — sc. qui passim in facultate docebant — non solum antiquiorum auctorum Graecorum, Arabicorum, Haebraicorum libros in linguam Latinam traductos, sed etiam suos proprios explicabant pastum a rege accipientes. Facultas medica aedes proprias in „platea capreorum“ sitas a XIV. saeculi fine possidebat, quas bello Hussitico destructas universitas Duchoni thoricificali renovandi causa ad 28 annos locavit. Medici, qui collegium suum reliquerant, in aliis universitatis aedibus vivebant usque ad facultatis suae saeculo XVI. veniente exitum. Collegii medicorum bibliotheca collegio deserto inter alia collegia divisa esse videtur. In rectoris fisco sigillum facultatis extinctae etiam anno 1622 asservabatur. Saeculo XVI. exeunte duo medici facultatis autem artium sodales Adamus Huberus Venceslausque Zelotinus per unum annum lectiones medicas tenebant. Litteris maiestabilibus Rudolphinis datis religionis evangelicae defensores nunc universitatis Carolinae regentes etiam facultatem medicam renovare cupiebant. Cum autem doctor Huberus novus facultatis medicae professor mortuus esset, medicinae artis studium iterum est relictum. Studium medicum, quod etiam nostris temporibus Pragae floret, a Societate Iesu in collegio Carolino anno 1622 conditum est. Huius commentationis appendice magistri, licenciati, baccalaurei nec non studiosi facultatis medicae Pragensis saec. XIV.—XV. in diversis fontibus inventi continentur.

**VZTAH ABSOLVENTŮ LÉKAŘSKÉ FAKULTY K ZDRAVOTNÍM A SOCIALNÍM
POMĚRŮM OBYVATELSTVA
V ČECHÁCH V OBDOBÍ PŘEDBŘEZNOVÉM**

(Příspěvky k dějinám zdravotnictví v Čechách v letech 1830—1849, část IV.)¹⁾

**Die Beziehungen der Absolventen der medizinischen Fakultät zu den
Gesundheits- und Socialverhältnissen der Bevölkerung in Böhmen
im Vormärz**

LUDMILA HLAVÁČKOVÁ

Při zpracování dějin zdravotnictví v Čechách v období předbřeznovém a revolučních letech 1848—49 položila jsem si též otázku, jaký vztah měli lékaři, případně ranlékaři k zdravotním a sociálním poměrům obyvatelstva i k veřejnému zdravotnictví všeobecně.

Na potřebnost studia této otázky, která je stejně závažná pro dějiny lékařství jako pro dějiny obecné, bylo v historicko-lékařské literatuře v posledních letech několikrát upozorněno,²⁾ avšak zatím nebyl učiněn pokus objasnit ji blíže alespoň v určitém časovém období.³⁾ Snažila jsem se sledovat tuto otázku ve 30. a 40. letech minulého století zejména v současné lékařské publicistice a v archivních pramenech centrálního charakteru.⁴⁾

¹⁾ Tato stať je součástí kandidátské práce Lékaři a ranlékaři v Čechách v období předbřeznovém a revolučních letech 1848—49, obhájené v Ústavu pro dějiny lékařství FVL v Praze v r. 1966, která je nyní postupně publikována.

²⁾ Zejména L. Sinkulová ve své průkopnické práci Stát, lékaři a zdraví lidu, Praha 1959, v II. dílu skript Dějiny československého lékařství od r. 1740 do r. 1848, Praha 1965, a v řadě stať a studií drobnějších. Autorce těchto prací děkuji též za cenné podněty a připomínky, které mi laskavě poskytovala při mé práci.

³⁾ O této problematice se sice také na několika místech zmiňuje např. práce V. Zaremby, Zdravotnictví a zdravotnické koncepce v Čechách v období rozkladu feudalismu a přechodu ke kapitalismu (1740—1848), Plzeňský lékařský sborník, Supplementum 13/1964; avšak autor se nepokusil shromáždit a zhodnotit komplexněji ani prameny tištěné, vůbec pak pomínil prameny archivní.

⁴⁾ Zdůvodnění časového vymezení srv. úvod mé citované práce str. 1 nn. Obecné úvody o hospodářské a politické situaci nepokládám za nutné uvádět. Vycházím ze všeobecně známých a přijímaných závěrů historické literatury shrnutých zejména v Přehledu československých dějin I., II., ČSAV, Praha 1958, 1960, které je zbytečno opakovat, pokud se k nim nepřináší nic nového. O použitých pramenech srv. níže.

Dříve než však budeme sledovat vytčené otázky je zapotřebí objasnit alespoň několika slovy o jakých kategoriích zdravotníků budeme hovořit, tzn. rozlišit pojem lékaře a ranlékaře tohoto období. Ve 30. a 40. letech minulého století působili v Čechách již téměř výhradně lékaři a ranlékaři, kteří studovali na lékařské fakultě po uskutečnění závažných reforem tohoto školství provedených zejména v období josefinském. Znamená to tedy, že v této době není zásadních rozdílů v odborné úrovni studia lékařů a ranlékařů, kteří od zavedení nového učebního řádu lékařsko-chirurgických studií vyhlášeného dvorským dekretem z 28. 6. 1786 (v Čechách 8. 7. tr.) poslouchali na lékařské fakultě v podstatě stejnou učební látku u stejných profesorů. Ostatní reformy lékařského studia prováděné v první polovině 19. století (zejména v l. 1804, 1810, 1833) nemění nic na tomto základním pojetí výuky lékařů a ranlékařů; přinášejí pouze některé změny v délce a náplni studia jednotlivých kategorií zdravotnického personálu. Časové omezení u studií chirurgických (bylo o 2—3 roky kratší než studium mediciny), která se dále dělila na nižší a vyšší (absolventi vyššího chirurgického studia získávali po 2—3letém studiu na lékařské fakultě titul magistra chirurgie, absolventi nižšího chirurgického studia titul patronů chirurgie; vedle toho možno získat titul doktora chirurgie do r. 1843 i samostatně, poté jen spolu s doktorem mediciny), postihovalo především obory teoretické, jejichž úroveň byla v oné době jak všeobecně známo značně problematická. Ranlékaři měli ovšem valnou většinou nižší všeobecné vzdělání než lékaři, protože u kandidátů titulu magister chirurgie postačovalo absolvování 6 tříd gymnasia, u patronů chirurgie dokonce pouze absolvování normální školy a tří let učebnické praxe u magistra chirurgie. V obou případech tedy nebylo vyžadováno tříleté studium filosofie. Toto nižší všeobecné vzdělání ranlékařů mělo za následek daleko menší aktivitu a úroveň jejich činnosti publikační, odborné i neoborné a veřejné činnosti všeobecně, ve srovnání s lékaři, jak ostatně uvidíme níže.⁵⁾

Nyní se však již podívejme, jaké předpoklady měli lékaři, případně ranlékaři pro získání zájmu o sociální a zdravotní poměry obyvatelstva a o problémy veřejně zdravotní na základě toho, co se o nich dozvídali během studií na pražské lékařské fakultě.⁶⁾ Uvědomujeme si ovšem úzkou

⁵⁾ Podrobně o tom srv. kapitolu mé citované práce Lékaři a ranlékaři, jejich studia, práva a povinnosti, str. 11—31, kde též odkazy na prameny a literaturu. Srv. též L. Hlaváčková, Různé kategorie lékařů v Čechách a jejich studium v 18. a 19. století, Farmakoterapeutické zprávy č. 4, 1968, str. 108—112.

⁶⁾ Poměry na vídeňské lékařské fakultě, kterou navštěvovalo v těchto letech i mnoho studentů z Čech, kteří zde pak většinou působili, byly v tomto oboru v mnohém obdobné. Přednášelo se dle stejných učebnic, z Prahy do Vídně přešel prof. Berndt, autor nejrozšířenějších publikací z tohoto oboru apod. Srv. o tom blíže E. Lesky, Die Wiener medizinische Schule im 19. Jahrhundert, Graz, Köln, 1965, str. 109 nn.

souvislost těchto otázek se světovým názorem jednotlivce, který byl utvářen a ovlivňován již během oněch let, která předcházela studiu lékařství, avšak nemůžeme zde probírat náplň studií gymnasiálních a filosofických. Připomeňme pouze příkladem, že někteří z lékařů, kteří působili v tomto období, měli příležitost poslouchat mj. i jednoho z nejpokrokovějších filosofů oné doby u nás, profesora náboženství na filosofické fakultě pražské university Bernarda Bolzana, jehož sociální názory o desetiletí předběhly svou dobu. Ačkoliv se Bolzano ve svých dílech mj. zabýval přímo i otázkami sociální a zdravotní péče (hlásal např. bezplatné léčení a ošetřování nemocných za jednu ze základních povinností státu) a víme, že někteří lékaři (např. J. V. Podlipský) patřili k Bolzanovým vřelým stoupencům, nelze říci, že by v nich jeho ideje bezprostředně podnítily uvědomnělý zájem o tyto stránky jejich povolání.⁷⁾

Během studia na lékařské fakultě přišly všechny generace lékařů i ranlékářů, působící v našem období, alespoň částečně do styku s oborem veřejného zdravotnictví, který se začal přednášet na universitě na sklonku 18. století, kdy začínali svá studia nejstarší lékaři tohoto období. Byl to skrovný obor,⁸⁾ s tematikou nepříliš přesně vymezenou, čemuž nasvědčuje mj. i množství názvů užívaných pro jeho označení, jako např. „Gesundheitspolizei“, „medizinische Polizei“, „Staatsmedizin“ apod., přičemž někdy tyto a jiné názvy byly používány jako synonyma, jindy označovaly pouze určitou část tohoto oboru. Nejčastěji a nejdéle byl tento obor spojován se soudním lékařstvím („gerichtliche Arzneikunde“, „medicina legalis“ či „forensis“). Budoucí lékaři byli povinni poslouchat tento obor v celé šíři včetně soudního lékařství, zatímco studujícím ranlékařství se přednášelo pouze soudní lékařství; pro lékaře i ranlékaře se však přednášelo dle stejných učebnic.

Tento obor byl nad jiné silně poznamenán idejemi osvícenského období ve kterém vznikal; myšlenkově vycházel z filosofie francouzských encyklopedistů a v Rakousku zejména z kameralistů Sonnenfelse a Justiho, kteří rozšířili pojem „policie“ i na zdravotnictví. Vzniká tak zdravotní policie jakožto funkce zvláštních státních orgánů — zdravotní správy — a v oblasti vědy „státní medicína“, jakožto odnož „vědy o státu“. K nejznámějším teoretikům této nauky o zdravotnictví patřil Johan Peter Frank, lékař německého původu, který působil po dlouhá léta též ve Vídni;

⁷⁾ O B. Bolzanovi v této souvislosti srv. např. I. Seidlerová, Politické a sociální názory B. Bolzana, Praha 1963. O názorech dr. J. V. Podlipského srv. L. Hlaváčková, Knihovna J. V. Podlipského, stoupence radikální demokracie, Sborník Národního musea v Praze 1964, řada C, literární historie sv. IX., č. 2, str. 81—108.

⁸⁾ Jeho historií se v poslední době zabývá doc. dr. L. Sinkulová. Použito zde její přednášky, Vývoj oboru veřejné zdravotnictví na pražské lékařské fakultě, přednesené na katedře organizace zdravotnictví FVL v Praze 12. XI. 1963.

od roku 1779 uveřejňoval své obsáhlé osmisvazkové klasické dílo „System einer vollständigen medizinischen Polizey“. Zabýval se v něm především velkorysou ochranou veškerého obyvatelstva před nebezpečím, které mu hrozí se strany přírody i společnosti. Navrhuje jak zajistit prevenci prostředky zákonnými a organizačními vycházejí, stejně jako ostatní osvěcenští lékaři, kteří se zabývali veřejně zdravotnickými problémy, z pojetí absolutistického státu jako ideálního zřízení v čele se stejně ideálním panovníkem, který má povinnost chránit všechny své poddané i pokud se týče jejich zdraví. Těmto idejím se snažil jak známo přiblížit Josef II.; na sklonku 18. a v první polovině 19. století dochází však v rakouském soustátí i na poli veřejného zdravotnictví k úpadku teorie i praxe. Teoretické práce z tohoto oboru většinou sice dále vycházejí z pokrokových osvícenských principů a idejí, dostávají se však stále více a více do rozporu se skutečnými poměry. Od počátku nového století vznikají s výraznými změnami ekonomickými a společenskými i nové problémy zdravotní, které vyžadují již zcela jiného pojetí zdravotní politiky.

Přednášky o veřejném zdravotnictví na pražské lékařské fakultě byly konány od poloviny osmdesátých let 18. století pouze mimořádnými profesory; teprve v roce 1807 byla zřízena řádná stolice soudního lékařství a lékařské policie; od osmdesátých let 18. století do první poloviny 19. století vystřídala se na pražské lékařské fakultě řada profesorů mimořádných i řádných, kteří přednášeli medikům tento obor.⁹⁾ I když mezi nimi byli i jedinci nesporně schopní (jako např. Ignác Nádherný, pozdější protomedik), jejich pedagogické působení v tomto oboru bylo většinou krátkodobé a zdá se, že žádný z nich nebyl natolik významnou a myšlenkově originální osobností, aby dovedl vzbudit o přednášený obor zvláštní zájem a výrazněji ovlivnit v tomto smyslu budoucího lékaře.

Na počátku století se přednášelo na pražské lékařské fakultě podobně jako na téměř všech německých universitách v podstatě dle dvou učebnic známých německých profesorů tohoto oboru; pro soudní lékařství to byla práce strassburského lékaře J. D. Metzgera, „Kurzgefasstes System der gerichtlichen Arzneiwissenschaft“ (Königsberg 1792), pro tzv. lékařskou policii, která nás zajímá především, stručná, ale velmi dobrá příručka lipského profesora E. B. G. Hebenstreita, „Lehrge-sätze der medizinischen Polizeiwissenschaft“ (Leipzig 1791). Tyto učebnice byly potom nahrazeny u nás i ve Vídni prací litoměřického rodáka Josefa Berndta, který v letech 1808 působil jako první řádný profesor soudního lékařství a lékařské policie v Praze, poté ve Vídni a je autorem četných prací z tohoto oboru.

⁹⁾ Srv. Die deutsche Karl-Ferdinands-Universität in Prag unter der Regierung seiner Majestät des Kaisers Franz Josef I., Prag 1899, str. 233 nn.

Berndtova učebnice je již daleko obšírnější a je rozvržena do tří dílů; nejprve vyšel díl věnovaný soudnímu lékařství „Systematisches Handbuch der gerichtlichen Arzneikunde“, (Prag 1813, 339 str.); lékařské policii jsou pak věnovány dva díly pod společným názvem „Systematisches Handbuch der Staatsarzneikunde“ (I. „Die öffentliche Gesundheitspflege“, Wien 1816, 504 str., II. „Die öffentliche Krankenpflege“, Wien 1817, 304 str.). Učebnice se dočkala v dalších letech celkem pěti vydání. Ponecháme stranou obě zmíněné učebnice soudního lékařství, Metzgerovu a Berndtovu a povšimneme si alespoň stručně oněch, věnovaných otázkám veřejně zdravotnickým, zejména pak práce Berndtovy, která byla u nás zřejmě značně rozšířena nejen mezi lékaři, ale patrně i mezi ranlékaři. Ačkoliv netvořila součást jejich povinné výuky, nechyběla v naší době snad v žádné z krajských gremiálních knihoven. Obě dvě práce vycházejí ze zmíněných idejí osvícenských a řadu základních pojmů i zásad formulují zcela shodně. Tak např. pojem „policie“ je v obou vysvětlován téměř týmiž slovy jako řád ve světě, který zajišťuje blaho státu a všech jeho obyvatel.¹⁰⁾ Jinak je možno říci, že práce Hebenstreitova je zaměřena více na hlásání všeobecných zásad, zatímco práce Berndtova, jak ostatně uvádí autor sám v úvodu, je více konkrétní a vychází ze stávajícího zdravotnického zákonodárství rakouského soustátí i sousedních států. Pochopitelně se v obou pracích odráží i oněch dvacet let, které uplynuly mezi jejich vydáním. Práce Hebenstreitova, vydaná v době největšího rozmachu osvícenství v Evropě v devadesátých letech 18. století např. hlásá nadšeně, že konečným cílem policie — (tj. onoho řádu ve státě) je mimo jiné péče o zdraví všech občanů. Tato péče je pak označována jako jedna z nejdůležitějších povinností státu, protože na fyzické zdatnosti občanů závisí jednak jeho vnější bezpečnost, za druhé pak je podmínkou praceschopnosti jeho občanů. Ukládá však také péči o zdraví své i svých spoluobčanů jako osobní povinnost každému jedinci.¹¹⁾ Berndt píše a vydává své práce už na počátku 19. století, kdy vnitropolitická situace v rakouském soustátí má už pramálo společného s érou osmdesátých a devadesátých let 18. století, kdy se Josef II. pokoušel uskutečňovat v praxi zásady osvícenského absolutistického státu. Proto Berndt již neformuluje tak kategoricky povinnosti státu v péči o zdraví jeho občanů, i když o nich také ještě hovoří.¹²⁾ Zcela shodně však oba autoři věří, že k dosažení uspokojivých výsledků v péči o zdraví občanů stačí domněle všemocné osvícenské prostředky jako zákonodárství, nejružnější zdravotnická zařízení zahrno-

10) Srv. Hebenstreit l. c. str. 1 § 1, Berndt l. c. dtto.

11) Hebenstreit l. c. str. 6—7.

12) Berndt l. c. str. 1 § 2.

vaná do pojmu „Anstalten“ a konečně velmi široce pojímaná zdravotnická osvěta.¹³⁾ Nemůžeme zde probírat podrobně obsah obou prací, které v duchu typicky osvícenského preventivního pojetí zdravotnictví pojednávají více či méně podrobně o hygieně, demografii, osvětě, péči o matku a dítě, o zdravotnickém ústavnictví, epidemických chorobách a dalších problémech. Nalezli bychom zde sice množství zajímavých a nesporně pokrokových idejí i zásad, avšak tyto byly namnoze pouze proklamovány, protože k jejich uskutečňování chyběly v rakouském soustátí materiální prostředky i příslušné zdravotní kádry, a v 19. století i snaha nejvyšších státních orgánů v čele s panovníkem uvádět je v život. Soudím, že těchto rozporů si musili být vědomi alespoň do jisté míry i součastníci; je to zřejmě mimo jiné i z úvah v předmluvě k práci Hebenstreitově, kde tento autor osvícenského 18. století doznává, že nechybí hlasy, které prohlašují lékařskou policii za krásný, leč neuskutečnitelný ideál. Tím méně uskutečnitelné se musely zdát tyto zásady lidem žijícím ve století devatenáctém. Proto snad také osvícensky pokroková učebnice Berndtova, která byla tak dlouho používána na pražské lékařské fakultě, nezbuzovala v posluchačích ohlas a zájem o tento obor.

Je také pochopitelné, že práce Berndtova velmi rychle zaostávala v řadě konkrétních problémů.¹⁴⁾ Tak např. v oddílu věnovaném péči o děti a mládež¹⁵⁾ nenalezeme ani zmínky o tom, jakým fyzickým a morálním škodám byly vystaveny děti pracující v manufakturách a později v továrnách, ačkoliv jejich počet na sklonku 18. století rychle vzrůstal, a neudržitelných zdravotních poměrů, které zde panovaly, byly nuceny si všimnout čas od času i nejvyšší státní orgány řadou nařízení, datujících se již od konce osmdesátých let 18. století. (Např. známý dekret z 20. 12. 1786, vyžadující nejelementárnější hygienická opatření v dětských továrních noclehárnách — aby děti nespaly po 4—5 na lůžku, alespoň jedenkrát týdně byly myty a česány apod., jiné pak o omezení fyzického týrání dětí, o vyučování dětí, které pracovaly v továrnách atd.)¹⁶⁾

V jiné kapitole věnuje Berndt pozornost činitelům, které ohrožují zdraví člověka v nejružnějších povoláních.¹⁷⁾ I když zde svědomitě vypočítává

13) Hebenstreit l. c. str. 9 a nn., Berndt l. c. str. 6.

14) Toho, že Berndtova učebnice byla v polovině 19. století již zastaralá, byli si ostatně zřejmě vědomi i současníci. Otevřeně to říká např. asistent soudního lékařství pražské lékařské fakulty, Dr. Novák, ve své recenzi práce J. H. Schürmayera, Handbuch der medicinischen Polizei, Erlangen 1848, Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde 1849, 1, str. 9 a nn.

15) Berndt, l. c. str. 110 a nn.

16) Srv. např. J. Houser, Dětská práce a její právní úprava v našich zemích za kapitalismu, Praha 1962, str. 8 a nn.

17) Berndt l. c. str. 431 a sl.

množství řemesel a faktorů, které působí více či méně škodlivě na zdraví těch, kdož se jimi zabývají, unikají mu celkem pochopitelně nové, specifické zdravotní problémy, které sebou přináší rozvoj průmyslu sdružováním stále větších a větších kolektivů pracujících v manufakturách i v prvých továrnách, které má za následek např. i nové hygienické problémy v otázkách jejich ubytování, stravování atd. Berndt si je těžko mohl uvědomovat na samém počátku 19. století, kdy pracoval na prvním vydání své práce, je však jisto, že tyto nové zdravotnické problémy nabývaly během první poloviny 19. století rychle na závažnosti úměrně s rozvojem jednotlivých průmyslových odvětví u nás a mladé zdravotnické kádry odchovávané novými a novými vydáními jeho příručky nebyly na ně během svých studií ani teoreticky ani prakticky vůbec připravovány.

Při posuzování zájmu či nezájmu lékařů o zdravotní poměry dělnictva ve sledovaném období je ovšem třeba si uvědomit známou skutečnost, že ještě okolo poloviny 19. století byl proletariát pojímán tehdejší společností jako určitá vrstva chudiny a ani pokrokoví myslitelé oné doby neviděli v proletariátu zdaleka tak významnou složku společnosti, jako v poddaném lidu. Průmyslový proletariát byl ostatně přes rychlý početní růst ve 40. letech 19. století daleko menší skupinou než vrstva malovýrobců a jejich zaměstnanců.¹⁸⁾

Dělníci samotní pak formulují např. ve stávkových bojích své požadavky za zlepšení nemocenské péče, hygienických a zdravotních poměrů na pracovištích atd. až od počátku 70. let 19. století, protože ve srovnání se základními otázkami práce a mzdy ustupovaly tyto nutně do pozadí; je ovšem samozřejmé, že nepřímě znamenal každý boj dělníků např. za zkrácení pracovní doby, zvýšení mezd apod. i boj za zlepšení jejich poměrů zdravotních.¹⁹⁾

Podobně jako u dělnictva jsou ostatně v této době i u venkovského lidu otázky zdravotní na okraji zájmu, v přirozeném stínu tak závažných otázek jako bylo zrušení roboty, výkup z ní aj. Probereme-li např. známé

18) Otázkou názorů na proletariát a chudinu před r. 1848 se zabýval podrobně např. F. Svátek ve své diplomové práci Svatováclavský výbor a dělnická otázka v Praze na jaře r. 1848, diplomová práce filosoficko-historické fakulty KU, Praha 1959; srv. str. 31 a sl. Autorovi děkuji za laskavé svolení použít této práce.

19) Srv. Z. Šolle, Dělnické stávky v Čechách v druhé polovině 19. století, Praha 1960, str. 175 a sl. V první polovině 19. st. vzniká již pozvolna též instituce lékařů továrních. Zatím se mi však podařilo o jejich počtu a působení zjistit velice málo, prameny bude nutno hledat dále v archivech jednotlivých podniků. Z fondu Českého gubernia ve Státním ústředním archivu jsem zatím získala pouze skrovné údaje o tom, že v r. 1834 působil jeden tovární a zároveň vrchnostenský lékař v Kosmonosích, druhý tovární lékař byl v Zákupích. V soupisech lékařů jednotlivých krajů Čech s udáním jejich funkce, platu atd., které jsem našla pro l. 1833—34 jsou uvedeni pouze tito dva. Srv. PG 1831—35 23/20 1834—35.

petice venkovského lidu z roku 1848 k Národnímu výboru²⁰⁾ nalezneme pouze ve 27 z 580 zmínek o otázkách zdravotních, přičemž to jsou zejména stížnosti na různé poplatky vybírané na zdravotní účely.²¹⁾

V polovině 19. století splývaly otázky zdravotní péče jak o dělnictvo, tak o venkovský lid namnoze s otázkami chudinské zdravotní péče, kterou se ovšem byl povinen zabývat více či méně každý zdravotník.

Vztah lékařů a ranlékařů k této chudinské péči je pro poznání jejich sociálního smýšlení a uvědomění velice důležitý. K jeho objasnění máme ovšem zatím málo pramenů a navíc by bylo v první řadě zapotřebí věnovat speciální studii „chudině“ jakožto takové, to znamená vymezit především náplň tohoto pojmu a sledovat její proměny v různých podmínkách časových i místních. Stejně zajímavé a potřebné by bylo sledovat i názory různých laických vrstev obyvatelstva na tuto otázku. V rámci naší rozpravy se musíme však omezit pouze na několik poznámek.

Od dávných dob je znám zdravotní problém chudiny, jakožto skupiny obyvatelstva nejvíce a nejčastěji sužované nejrůznějšími chorobami a tím ohrožující i ostatní vrstvy obyvatelstva. Proto také péče o chudé nemocné patřila vždy k základním povinnostem lékařů. Stejně jako ve stoletích minulých i v našem období byla tato povinnost vštěpována lékařům, ranlékařům i ostatním zdravotníkům především na základě „lásky k bližnímu“ při každé příležitosti.²²⁾ Nezištná péče o chudé nemocné, zvláště při epidemických chorobách byla např. též znamenitým doporučením, ucházel-li se lékař o místo krajského lékaře či o jinou významnou funkci.²³⁾

I když zde tedy byla vždy především snaha přenést tíhu chudinské zdravotní péče na zdravotníky s minimálním vynaložením veřejných finančních prostředků, bylo nutno v zájmu všech obyvatel učinit postupně určitá opatření, která by postavila chudinskou zdravotní péči na pevnější základ, než byl pouze mravní příkaz lidumilné zdravotní péče z pouhé lásky k bližnímu. Ponechme stranou problém špitálů církevních, později i světských, které se pokoušely řešit chudinskou zdravotní péčí ve středověku, i vývoj instituce úředních lékařů, kteří nejprve ve službách měst

20) Srv. F. Roubík, Petice venkovského lidu z Čech k Národnímu výboru z r. 1848, Praha, 1954.

21) L. Hlaváčková, Zdravotnické otázky v peticích venkovského lidu Národnímu výboru v r. 1848, Čs. zdravotnictví 16, 1968, str. 31—34.

22) Srv. např. J. F. Müller, Skizze der Darstellung des Wirkungskreises der Privatärzte und Wundärzte, Wien, 1840, str. 19, týž, Systematische Darstellung des Medizinalwesens, III. Wien 1843, str. 191, kde jsou citovány příslušné dekry a nařízení od 2. pol. 18. století. Srv. též např. I. Fischer, Ärztliche Standespflichten u. Standesfragen, Wien, Leipzig, 1911, kapit. Pflicht der unentgeltlichen Armenbehandlung, str. 43 nn., kde stručný přehled této problematiky v prostředí evropském od nejstarších dob.

23) Srv. I. Nadherny, Darstellung des Physikatwesens in den oesterreichisch-deutschen Erbländen, Wien 1819, str. 5.

(od. 15. století) později pak ve službách vrchnostenských, krajských i zemských měli obstarávat tuto péči v rámci své funkce.²⁴⁾ Připomeňme pouze, že období teresiánsko-josefinských reforem přináší i záplavu dekretů, nařízení, výnosů atd., které se zabývají i problémem chudinské zdravotní péče. Podle nich je např. dozor na chudinskou zdravotní péči od poloviny 18. století jednou z důležitých povinností krajských fysiků, jakožto veřejných, státem placených zdravotních orgánů. Stát je ovšem ochoten převzít na sebe náklady péče o chudé nemocné jen v mimořádných případech a ukládá ji opakovaně jako povinnost panstvím a magistrátům, které ji svěřují vrchnostenským a městským lékařům a ranlékařům.²⁵⁾ Na chudinské zdravotní péči se ovšem podílely i nadále různé chudinské ústavy, špitály a nemocnice státní, obecní i soukromé. Zvláštní pozornost si pak vynutila chudinská zdravotní péče v Praze.²⁶⁾

O tom kdo všechno měl nárok obrátit se na lékaře či ranlékaře s prosbou o bezplatné ošetření se ovšem z dobových dekretů a nařízení mnoho nedovídáme, protože se tu počítalo hlavně s onou povinnou láskou k bližnímu, která lékaři prikazovala poskytnout radu každému, kdo se na něho obrátil, i když neměl prostředků na honorář. Velmi přesné a přísné posuzování nároku na bezplatnou pomoc v nemoci začínalo ovšem tím, jakmile nemocný potřeboval dostat zdarma nějaká léčiva. Nároky na ně mohli uplatňovat ti, kteří brali podporu z chudinských fondů, žili z pouhé nádenické mzdy, nepříslušeli k žádnému cechu ani korporaci a neměli prostředky na léčení, dále pak tovaryši, učedníci a dělníci těch profesí, které nebyly sdruženy v cechu a konečně pak nemajetní sluhové, všichni s rodinnými příslušníky, ovšem pouze za předpokladu, že měli příslušné potvrzení od faráře, či tzv. chudinského otce („Armenvater“), tzn. některého z měšťanů, kteří byli tímto úkolem pověřeni.²⁷⁾ Je pochopitelné, že chudinskou léčebnou péči ve městech i na venkově ovlivňovalo množství

²⁴⁾ Souhrně o tom zatím nejvíce v I. díle skript Dějiny československého lékařství, kolektiv autorů, Praha 1965, str. 47 nn. 83 nn., 119 nn., a str. 153 nn. Problémem špitálů ve středověku se zabýval B. Roučka ve své stati Špitály, jejich majetek, správa a postavení v daňovém systému českého feudalismu, Právně historické studie 12, Praha 1966, str. 41–91.

²⁵⁾ Vedle základních zdravotních zákonů jako byl např. Generální zdravotní řád pro Čechy z r. 1753, zdravotní řád z r. 1770, dodatek k tomuto řádu z r. 1773, poučení pro zemské protomediky z r. 1785 atd. týkají se speciálně chudinské zdravotní péče např. patent z 14. V. 1771, dvorský dekret z 15. VI. 1787, dvorský dekret z 7. 2. 1791; J. F. Müller, Systematische Darstellung..., III. str. 191 nn., A. Witowsky, Systematisch-chronologische Sammlung der österreichischen Sanitätsgesetze und Verordnungen, mit besonderer Rücksicht auf das Königreich Böhmen, Prag, 1885, str. 686.

²⁶⁾ O její organizaci srv. blíže kapitulu mé citované práce Reorganizace veřejné zdravotní služby v Praze (1825–1832), str. 116 nn.

²⁷⁾ J. F. Müller, Systematische Darstellung..., III. str. 200 nn.

faktorů; záleželo v první řadě na osobnosti lékaře, případně ranlékaře, který jí byl pověřen, ale jistě i na výši jeho platu, která byla neobyčejně rozmanitá,²⁸⁾ na množství pacientů, kteří měli v jednotlivých místech na bezplatnou léčebnou péči nárok, na jejich vzdálenosti od sídla zdravotníka, i na množství dalších okolností. Jisto však je, že byla všeobecně na velmi špatné úrovni, jak jsme se o tom přesvědčili na mnoha konkrétních případech.²⁹⁾ O její kvalitě si však můžeme udělat představu např. i z toho, že léky pro chudé nemocné byly ordinovány dle tzv. „pharmacopoea pro pauperum“ a chudinským lékařům ve městech i na venkově bylo ustavičně připomínáno a nařizováno, aby léčili chudé nemocné s maximální šetrností při předpisování léků.³⁰⁾

S chudinskou zdravotní péčí byli seznamováni všichni lékaři působící v našem období v době svých studií teoreticky v rámci přednášek o veřejném zdravotnictví. Někteří ze starších pak prošli i výborným školením praktickým ve známém porodním ústavu pro chudé rodičky, založeném v roce 1787 a vydržovaném neobyčejně pokrokovým a iniciativním profesorem porodnictví, Janem Meličem. Do roku 1803, kdy byl Melič nucen pro nedostatek prostředků i neporozumění ze strany úřadů ústav zavřít, prošla jím řada lékařů a mediků, kteří zde vedle výborné výuky porodnické měli možnost poznat i ošetřování ostatních pacientů v domácnosti. Toto bylo z podnětu Meliče organizováno v tzv. „Krankenbesuchanstalt“, který svou koncepcí byl zárodkem našeho obvodního systému, ovšem jen pro chudinu. Nepochybně se též mohli seznámit s Meličovými návrhy na organizaci zdravotní služby na základě sociálního pojištění.

O chudinské praxi studentů v Meličově ústavu se nám zachovala zajímavá vzpomínka v pamětech známého pražského lékaře dr. J. T. Helda, který touto praxí sám v r. 1795 prošel, jako posluchač třetího ročníku. Held považoval toto zapojení studentů do chudinské péče za velmi účelné; vypráví, že jednotliví studenti dostali přiděleny určité pražské okresy, kde měli vyhledávat po domech nemocné, vyptávat se jich na jejich choroby, výpovědi zapisovat a referovat příslušnému lékaři Meličova ústavu, kterému byli bezprostředně podřízeni a který s nimi měl chodit na visitu. Často se ovšem stávalo, že student musil provést příslušnou ordinaci samostatně a pochopitelně se nejednou dostal do rozpaků. Held sám popisuje jeden takový případ, jak si nemohl vzpomenout na latinský výraz při psaní receptu, když byl nucen ze známých úsporných důvodů přede-

²⁸⁾ L. Hlaváčková, Pevné platy lékařů a ranlékařů v Čechách ve 30. a 50. letech minulého století, odevzdáno do tisku, Dějiny věd a techniky.

²⁹⁾ Srv. např. pozn. 26 a L. Hlaváčková, Pokus o ustanovení okresních lékařů v Čechách v l. 1832–5, Archivní časopis 1968, 2, str. 87–99.

³⁰⁾ Srv. např. nařízení z 31. 12. 1829, Witowsky l. c. str. 211 § 25.

psat pouhou žloutkovou emulsi místo drahé smíšeniny obsahující mimo jiné mandlový olej. Held vypráví, že měl na starosti jeden z nejchudších okresů, sahající od Rejdiště ke klášteru sv. Anežky. Ovšem právě jeho případ ukazuje, že ani tato praxe mezi nejubožejší chudinou po boku tak vynikajícího vědce a reformátora, jakým byl ve svém oboru prof. Melič, nebyla ještě zdaleka zárukou, že vychová lékaře uvědoměle sociálně citícího, s pochopením pro mimořádnost Meličových myšlenek.

Held vyšel sice z nuzných poměrů rodiny chudého venkovského felčara, která záhy ztratila svého živitele, a jako malý hoch se velmi těžce probíjel na studiích v Praze. Ovšem díky svému hudebnímu nadání získal si záhy vstup do předních šlechtických i měšťanských rodin, a proto nakonec vane z jeho vzpomínky na chudinskou praxi v Meličově ústavu spíše určitá oškřivost, než pochopení, či snad dokonce rozhorlení nad poměry, které zde mohl pozorovat: „Dr. Michl, který zastupoval přednášejícího Meliče, ohledával s posluchači také těhotné ženy a určil mně, dobře, snad i trochu elegantně oblečenému a zvyklému jen vznešeným dámám, ty nejohyznější a nejšpinavější ženy; přitom se díval na moje rozpaky s úsměvem satyra. Nejtrapnější mně bylo vlastní pomocnictví při porodu. Přicházel jsem do obydlí, kde nebylo ani potuchy po nářadí a náčiní, rodička ležela v koutě špinavé, netopené komůrky na troše slámy, hrnec a plechová lžice bylo vše, co měla. Chtěl-li jsem předepsat lék, musel jsem si přinést psací potřeby v sáčku, kleknouti na koleno a na druhém kolenně psát recept.“³¹⁾ I když tedy Melič zůstal nepochopen nejen nejvyššími úřady, které měly pečovat o veřejné zdravotnictví, což je celkem pochopitelné, ale i svými nejbližšími spolupracovníky a žáky, z nichž žádný nedovedl na jeho ideje navázat, byly nakonec úřady nuceny uznat význam jeho ústavu pro výchovu mediků k veřejně zdravotnické práci alespoň tím, že dle guberniálního dekretu z 24. IV. 1793 bylo nařízeno při obsazování krajských a městských fysikátů dávat přednost uchazečům, kteří pracovali v Meličově ústavu. Z konkursních řízení je pak zřejmé, že tento dekret byl skutečně dodržován po celou první polovinu 19. století.

Tolik tedy o tom, co se mohl dozvědět nastávající lékař sledovaného období během studií na lékařské fakultě o nejdůležitějších problémech veřejně zdravotních. Viděli jsme, že toho nebylo příliš mnoho, a hlavně, že teoretická výuka, jak tomu ostatně většinou bývá, pokulhávala za novými požadavky a úkoly, které před absolventy kladl rychle se rozvíjející a proměnlivý praktický život.

Položme si nyní otázku, zda mohly být tyto nedostatky odstraňovány, či alespoň zmírňovány pomocí soudobých odborných publikací periodic-

³¹⁾ J. T. Held, Data k mému budoucímu nekrologu, Lidové noviny 21. 6. 1936; o Meličovi zatím nejpodrobněji K. Klaus, Tradice české gynekologie, Praha 1953m, str. 15 nn.

kých či knižních, i když ovšem zde vyvstává vždy další, velmi těžko zodpověditelná otázka, do jaké míry byly tyto publikace sledovány.

Zatím se nám podařilo seznámit se s obsahem pouze jediné soukromé knihovny praktického lékaře — ovšem až v druhé polovině 19. století — a navíc jde o svým způsobem netypický případ J. V. Podlipského.³²⁾ Těžko říci, jak vypadaly soukromé odborné knihovny průměrných praktických lékařů, ale je třeba spíše předpokládat, že při tehdejších vysokých cenách odborných publikací nebyly příliš bohaté, byly-li vůbec jaké.

Nejlepší možnost sledování odborného tisku měli pochopitelně lékaři pražští. Roku 1843 vzniká čítárna lékařské fakulty nazvaná „Lesemuseum“, která hned na počátku sdružovala asi 80 pražských lékařů. Roční členský příspěvek — 6 zl. k. m. — opravňoval členy tohoto spolku používat spolkové knihovny, umístěné na Starém Městě v Martinské ulici, která shromažďovala vedle odborných publikací knižních množství německých i jiných cizojazyčných časopisů. (Již v roce vzniku jich odbírala knihovna 32.) Publikace bylo možno studovat ve spolkových místnostech i půjčovat domů. Ačkoliv spolek nedisponoval velkými finančními prostředky, jeho knihovna poměrně rychle vzrůstala koupěmi i dary a asi za pět let trvání vlastnila již více než 2200 svazků lékařských děl, od nejstarších dob až do doby současné, i lékařských časopisů.³³⁾

Vedle této fakultní čítárny byly v Praze i další knihovny, zejména knihovna universitní a knihovna Národního musea, které obsahovaly množství odborné literatury přírodovědecké i speciálně lékařské.³⁴⁾

Podmínky venkovských lékařů pro sledování odborného tisku byly jistě nesrovnatelně obtížnější, i když můžeme předpokládat, že někteří panští lékaři mohli používat knihoven svých vrchností.

Domnívám se, že dosud byla opomíjena skutečnost, že poměrně velmi dobré možnosti k sledování odborného tisku měli ranlékaři. Všechna ranlékařská gremia, která sdružovala povinně ranlékaře všech kategorií,

³²⁾ Srv. pozn. 7, uvedená stať o knihovně J. V. Podlipského. Marným zůstalo např. pátrání po obsahu knihovny doktora J. T. Helda, jehož život a dílo jsem zpracovala v monografické práci připravené k tisku.

³³⁾ W. R. Weitenweber, Die medicinische Anstalten Prags nach ihren gegenwertigen Zustände, Prag, 1845, str. 231 nn., Neu Beiträge zur Medicin und Chirurgie, Prag 1841, H. November und Dezember str. 356 nn. 1842, H. März und April str. 185 nn, Forum für Medicinalangelegenheiten, 1849, str. 238—9. Knihovna tohoto spolku se stala později majetkem Ústavu pro dějiny lékařství v Praze, nicméně se mi zatím nepodařilo seznámit se blíže s jejím obsahem ve 30. a 40. letech minulého století. (Nenašla jsem katalog ani jinou pomůcku této knihovny.)

³⁴⁾ Srv. např. J. V. Krombholz, Topographisches Taschenbuch von Prag, Prag, 1836, str. 339 ann., Knihovna Národního musea, Praha 1959, kolektiv autorů, úvod. J. Vrchotka, Dějiny knihovny Národního Musea v Praze, Praha 1967, str. 18nn.

měla totiž mj. povinnost vlastnit a doplňovat gremiální knihovny. I když nebyly příliš rozsáhlé, měly skutečně dobrou úroveň. Seznámila jsem se podrobněji s obsahem deseti gremiálních knihoven dle jejich soupisů z r. 1833.³⁵⁾ Většina z nich obsahovala více než sto titulů, tzn. několika-násobný počet svazků, protože všechny knihovny obsahovaly i řady ročníků různých časopisů, především rakouských a německých. Knihovny vlastnily základní práce ze všech lékařských oborů, nikoliv jen z chirurgie, od nejvýznamnějších vědeckých osobností lékařského světa. Zůstává zatím ovšem otevřenou otázkou, jak dalece těchto knihoven ranlékaři či snad dokonce lékaři využívali.

Nyní se však již podívejme, jaká pozornost byla veřejně zdravotnickým a sociálním otázkám věnována v tehdy u nás nejrozšířenějších lékařských časopisech.

Na počátku třicátých let minulého století nevycházel přímo v Čechách žádný odborný lékařský časopis. Občas se objevilo nějaké lékařské pojednání v „Časopisu českého musea“, jehož charakter ovšem vyžadoval, aby zaměření těchto příspěvků nebylo příliš úzce speciální a vědecké.³⁶⁾ Vedle toho zde byl i první vědecký časopis „Krok“, redigovaný lékařem a přírodovědcem prof. J. S. Preslem; v letech 1933—36 však vyšla již jen poslední, třetí část tohoto časopisu. I „Krok“ však uveřejňoval příspěvky z různých společenských a přírodních věd a medicína byla zde jen jednou z mnoha disciplín, které věnoval pozornost. Oba časopisy byly sledovány zejména uvědomělou českou veřejností a proto pokud byly sledovány lékaři, bylo to jistě spíše z důvodů národnostních, případně všeobecně vzdělávacích, než odborných.

Řadu článků lékařského obsahu, ovšem namnoze spíše populárního zaměření, nalézáme v karlovarské ročence vydávané světově proslulým lékařem Jeanem de Carro od r. 1831 ve francouzském jazyce pod názvem „Almanach de Carlsbad, ou mélanges medicaux, scientifiques et littéraires, relatifs à ses thermes et au pays“. Je nasnadě, že články se zabývaly

³⁵⁾ Archiv University Karlovy, C347 a, 1833—34.

³⁶⁾ Několik odborných statí, topograficko- a statisticko-lékařských uveřejnil v německém musejniku, který byl určen převážně vědecké veřejnosti, pražský fysik F. A. Stelzig, ovšem ještě před r. 1830. Sr. např. Notizen über die Bevölkerung Prags, Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen, Prag 1827, Jan., str. 61 nn., Notizen über die Bevölkerung Böhmens, dt. März 60 nn., Bericht über die Vaccination in Böhmen, dtto. Febr. str. 50 nn., Ein Wort über die ungegründete Behauptung von der sichtbaren Abnahme der Schützenden Kraft der Kuhpocken, dtto. Sept. 1827 str. 40 nn. Rozsáhlou statistickou stať uveřejnil pak Stelzig v musejní ročence Jahrbücher des böhmischen Museums für Natur u. Länderkunde, Geschichte, Kunst u. Literatur B. 1., 1830, str. 23—78, 148—286 pod názvem Resultate der Geburts- u. Sterbeverhältnisse seit der Schutzpocken-Einimpfungsperiode.

téměř výlučně problémy karlovarské léčby. Přispívali sem zejména karlovarští lékaři a mezi ostatní zdravotnickou veřejností nebyl almanach patrně příliš rozšířen, mimo jiné i z důvodů jazykových.³⁷⁾

Z odborných lékařských časopisů byl u nás ve třicátých letech zřejmě nejrozšířenější lékařský časopis „Medizinische Jahrbücher des k. k. österreichischen Staates“, vydávaný od r. 1811 vídeňskou lékařskou fakultou. Zastával úlohu jakéhosi oficiálního úředního časopisu, jehož sledování se důtklivě doporučovalo všem zdravotníkům v rakouském soustátí dvorským dekretem z r. 1813, i guberniálními dekrety jednotlivých zemí.³⁸⁾ Aktivní spolupráce s tímto časopisem byla jedním z důležitých doporučení uchazečů o veřejné zdravotnické funkce. Téměř ve všech konkursních řízeních na místa krajských lékařů a ranlékařů i na místa pražských fysiků z našeho období se setkáváme s otázkou, zda uchazeč publikoval nějakou rozpravu v tomto časopise. Časopis věnoval sice v prvých ročnících dosti místa veřejnému zdravotnictví, ale namnoze pouze způsobem úředního listu, totiž uveřejňováním úředních nařízení, výnosů a jiných zpráv, týkajících se veřejného zdravotnictví, ve většině případů bez jakéhokoliv hodnocení či alespoň komentáře redakce. Ve 30. a 40. letech v tomto časopise však čím dále tím více převládají články odborně lékařské.

Sociálním a zdravotním poměrům obyvatelstva byla v časopise v tomto období věnována minimální pozornost. Ani jeden článek není věnován přímo této problematice. Pouze v několika — zejména v tehdy oblíbených lékařsko statistických popisech krajů a měst či v popisech průběhu epidemií v jednotlivých oblastech apod. — nalezneme tu a tam zmínku o tom, že zdravotně nejvíce byly postiženy vrstvy nejchudšího obyvatelstva, příp. něco málo o jejich stravě, bydlení, zaměstnání apod. Nalezneme zde i řadu prací z Čech; publikovali je především krajští lékaři, případně lékaři, kteří se o místa krajských lékařů ucházeli a podobnými publikacemi zvyšovali naději na získání tohoto místa. Byli to vedle proto-

³⁷⁾ Podrobný obsah almanachů zrozeptán v práci K. Nejdla - J. Miesslera, Jean de Carro a jeho Karlovy Vary, Karlovy Vary 1958, str. 93 nn.

³⁸⁾ J. F. Müller, Systematische Darstellung..., Časopis poměrně často uveřejnil jmenné seznamy odběratelů, které ovšem zřejmě nejsou úplné, jak jsem zjistila např. porovnáním se seznamy gremiálních knihoven. Odbíralo ho daleko větší množství gremií, než je uvedeno v seznamech odběratelů z Čech. Přesto není bez zajímavosti uvést zde alespoň sumárně počty odběratelů z Čech v našem období: 1829—152, 1833—66, 1834—64, 1836—63, 1841—53, 1843—70, 1844—77, 1846—49, 1847—20. Počet odběratelů, z nichž nejvíce bylo doktorů lékařství, měl tedy výrazně klesavou tendenci, nehledě na růst počtu lékařů i jiných zdravotníků. Přes všechna doporučení tohoto časopisu z úředních míst, nenalézáme mezi odběrateli z Čech zdaleka např. všechny krajské lékaře.

medika Nádherného např. W. Streinz, J. N. Eiselt, A. M. Glückselig, P. Cartellieri, J. Kohler, F. Stross aj.³⁹⁾

Ani revoluční rok 1848, kdy se problémy veřejného zdravotnictví vyskytovaly někdy i na stránkách politických deníků, nezměnil neosobní a chladně úřední charakter tohoto časopisu. Nalezneme zde v tomto roce všeho všudy dva články okresních lékařů ze Štýrska a Dolních Rakous, které jsou věnovány úvahám o veřejném zdravotnictví.⁴⁰⁾ V úvodu druhého z nich nalezneme ostatně i vysvětlení, proč ve starších ročnících tohoto časopisu hledáme marně rozpravy zmíněného druhu. Až do vyhlášení svobody tisku v r. 1848 bylo totiž zakázáno podobné články v tomto časopise uveřejňovat.

V roce 1836 začal konečně u nás vycházet první vědecký časopis vyhrazený pouze lékařství a přírodním vědám, „Beiträge zur gesamten Natur und Heilwissenschaft“, od r. 1841 pod názvem „Neue Beiträge zur Medizin und Chirurgie“, vydávaný pražským rodákem Med. Dr. R. W. Weitenweberem, známým autorem řady biografických studií o významných osobnostech současného lékařského světa, lékařské topografie Prahy a několika studií lékařsko-historických i odborně lékařských.⁴¹⁾

Skromně, leč s plným vědomím důležitosti svého počínání, předložil Weitenweber v r. 1836 odborné veřejnosti, tzn. lékařům a přírodovědcům, první sešit časopisu, který se měl zabývat zejména problematikou z Čech a přispět tak mimo jiné k tomu, aby Čechy nebyly v širší vědecké veřejnosti neoprávněně zneuznávány zejména proto, že zdejší lékaři málo publikovali. Časopis uveřejňoval teoretická i praktická pojednání, převážně původní, zejména domácích autorů, a přinášel od prvního ročníku též stručné výtahy ze současných disertací, což byla nesporně záslužná

³⁹⁾ Z prací tohoto charakteru publikovaných v uvedeném časopise o poměrech v Čechách ve 30. a 40. l. stojí za zmínku vedle úředních zpráv protomedika Nádherného zejména tyto: W. Streinz, Gedrängte Skizzen einer medicinisch statistischen Beschreibung der Kreise im Königreiche Böhmen, 1832 B. 11, St. 1, str. 28 nn., J. N. Eiselt, Über die Grippe Epidemie des Jahres 1833 beobachtet in der k. böm. Leibgedingstadt Policzka, 1833, B. 14, St. 4, str. 610 nn., týž Beiträge zur näheren Würdigung des epidemisch herrschenden Krankheits-Charakters der Jahren 1833 u. 1834, J. Kohler, Witterungs Krankheits-Constitution in der k. k. Hauptstadt Prag im Jahre 1831. B. 16. St. 2, str. 205 nn., A. Glückselig, Medizinisch-topographische Skizze des Elbogner Kreises, 1841, Bd. 33, str. 451 nn., P. Cartellieri, Medizinisch statistische Beschreibung des Leitmeritzer Kreises im Königreiche Böhmen, 1843, Bd. 43, str. 109 nn., F. Stross, Medizinisch-Statistische Beschreibung des Pilsen Kreises im Königreiche Böhmen, 1845, Bd. 54, str. 105 nn.

⁴⁰⁾ Dr. Macherer, Umgestaltung des Sanitätswesens und Regulierung des ärztlichen Standes in Deutschland, 1848, II. str. 1 nn., J. Effenberger, Das öffentliche Sanitätswesens auf dem Lande, 1848, III., str. 297 nn.

⁴¹⁾ Srv. např. O. Matoušek, Lékaři a přírodovědci doby Purkyňovy, Praha 1954, str. 44 nn.

práce. Patří pak k dalším velmi sympatickým rysům tohoto časopisu, že se snažil přimět ke spolupráci i praktické lékaře a přírodovědce z terénu, kteří žili stranou vědeckého ruchu, což se mu vskutku též alespoň částečně dařilo. Časopis bohužel neuveřejňoval seznamy odběratelů, takže nemůžeme posoudit, jakou měl publicitu.

Název sám charakterisuje obsah časopisu, který věnoval zpočátku rovnoměrnou pozornost vědám přírodním i lékařství, od r. 1841 pak se zaměřil pouze na lékařství. Oběma otázkám, které nás zajímají, však věnoval opět jen náhodnou, celkem velmi malou pozornost.

Sociálních a zdravotních poměrů obyvatelstva se autoři dotýkají okrajově jen v několika málo studiích. Ani tyto stručné zmínky nejsou bez zajímavosti, ovšem spíše pro dnešního čtenáře; sotva však mohly vzbudit hlubší a soustavnější zájem o ně u čtenářů současných. Tak např. v lékařsko-topografických poznámkách z Loketska od vydavatele časopisu W. R. Weitenwebera, který působil po promoci po tři léta jako městský lékař v Lokti, se dozvídáme mimo jiné několik údajů o tom, jakými chorobami trpěli horníci v různých dolech loketského kraje, i o tom, v jakých žili ubohých sociálních poměrech.⁴²⁾

V popisu průběhu úplavice na dvou panstvích boleslavského kraje (Navarov a Jesený), od krnovského městského fysika Dr. A. A. Malika,⁴³⁾ nalezneme mj. i popis nuzných obydlí početných rodin zdejších obyvatel, jejichž živitelé vydělávali namáhavou prací jako dřevaři či přadláci lnu denně nejvýše 10 kr. k. m.; dovíme se např., že obvyklou stravou zde byly brambory, chléb patřil již ke zvláštnímu jídlu a nemohl být používán k nasycení, mnozí si ho pak nemohli dopřát celé týdny; maso přicházelo u mnohých na stůl jen o největších svátcích 3—4krát do roka. Popisuje se zde též jejich zaměstnání a způsob života v přímé souvislosti s výskytem zmíněné epidemie. Podobné údaje o obydlí, zaměstnání a stravě obyvatel nalezneme i ve zprávě známého panského lékaře na Opočně F. A. Skuherského o epidemii hlavničky v městečku Olešnici.⁴⁴⁾

Dle názvu slibuje nejvíce k otázkám sociálně zdravotním i zdravotně organizačním rozsáhlý příspěvek ledečského ranlékaře Ignáce Starka o nemocech venkovského lidu a lékařské praxi na venkově.⁴⁵⁾ Nalezneme

⁴²⁾ W. R. Weitenweber, Medicinisch-topographische Bruchstücke in Elbogen, 1836, str. 223 nn.

⁴³⁾ A. A. Malik, Beschreibung einer Ruhrepidemie auf den Gütern Nawarow und Geseney, 1838, str. 51 nn.

⁴⁴⁾ F. A. Skuhersky, Bericht über die Nervenfieberepidemie zu Giesshübel im Jahre 1841—42, 1842, str. 308 nn.

⁴⁵⁾ J. Stark, Allgemeine Bemerkungen über die Krankheiten des Landvolkes und ärztliche Praxis auf dem Lande, 1839, str. 205 nn., 1842, str. 415 nn.

zde sice dlouhé úvahy o vlivu zemědělského povolání na zdraví člověka, o nemocech a jejich léčení, s uvedením řady titulů odborné literatury, což jistě nutno ocenit, uvážíme-li, že autorem je pouhý praktický ranlékař, avšak nalezneme zde velmi málo toho, co pro nás má největší zajímavost, totiž rozbor konkrétních sociálních a zdravotních poměrů venkovského lidu na základě vlastních zkušeností autora. Rovněž úvahy o lékařské praxi se omezují na známá konstatování obtížnosti a časové náročnosti návštěv nemocných v odlehlých, těžko přístupných oblastech atd. V závěru Stark hovoří, jako ostatně mnoho jeho kolegů, o nutnosti budování veřejných nemocnic pro chudé pacienty.⁴⁶⁾

V roce 1842 vyšel poslední sešit Weitenweberova časopisu, který se rozloučil se čtenáři stručným poukazem na časopis, který bude vydávat pražská lékařská fakulta, s nímž Weitenweber hodlal spolupracovat. Byl to známý „Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde“, k němuž obrátíme pozornost jako k poslednímu z u nás rozšířených časopisů oné doby. Časopis začalo v r. 1844 vydávat doktorské kolegium pražské lékařské fakulty, s cílem uskutečňovat vědecký styk mezi lékaři v Čechách i s lékaři jiných zemí. V čele redakce stál dlouhá léta pražský rodák, profesor vnitřního lékařství na pražské lékařské fakultě, J. Halla. Časopis velmi dobré úrovně, byl ovšem téměř výlučně odborně medicinského zaměření.

Do roku 1848 nevyšla zde ani jedna původní studie, která by se — byť nepřímou — zabývala sociálními a zdravotními poměry obyvatelstva. Pouze v tzv. analektech, mezi referáty o pracích z jednotlivých oborů, nalézáme občas upozornění na cizí studie a knihy věnované této problematice.⁴⁷⁾ Nejvíce jich najdeme v oddílu pro státní lékařství, některé v oddílu pro vnitřní či oční lékařství, farmakologii a výjimečně i v oddílech pro jiné obory. Bylo nepochybně zásluhou zmíněného fakulturního čtenářského spolku, že tato referátová část časopisu měla výbornou úroveň a přinášela zprávy o nejnovějších zahraničních publikacích knižních i časopiseckých.

Referenty byli zejména pracovníci pražské lékařské fakulty, profesori, docenti a asistenti. Jen občas se zde setkáváme s referenty ze řad praktických lékařů. V našem období nalezneme zde celkem 17 referátů, které se zabývají pracemi s tematikou blízkou otázkám sociálních a zdravotních poměrů obyvatelstva. Největší počet (7) uveřejnil profesor Halla,

⁴⁶⁾ Problematikou lékařského povolání se zabývá pouze jeden článek autora z Mohuče, psaný ovšem z pozic ryze stavovských, veřejně zdravotním problémům nevěnuje téměř vůbec pozornost. Srv. E. Reis, Aertzliche Notizen über Mainz, 1842, str. 149 nn.

⁴⁷⁾ Srv. podrobněji E. Rozsivalová, L. Hlaváčková, Choroby z povolání v minulosti (Zájem lékařů o zdraví dělnictva v pražském lékařském časopise Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde) I. Od r. 1844 do r. 1850, Pracovní lékařství XVI, I, 1964, str. 40 nn., II. Od r. 1850 do r. 1862, Tamtéž XVI, 2, str. 82 a nn., III. Od r. 1862 do r. 1886 tamtéž, XVI, 3 str. 128 nn.

který ovšem v prvních ročnících časopisu byl sám autorem většiny referátů z nejrůznějších oborů. Po třech referátech uveřejnili asistenti soudního lékařství pražské lékařské fakulty, J. Fayrer a E. Mildner, další dva asistent téhož oboru A. Novák, po jednom pak známý krajský fyzik J. F. Müller a pražský lékař M. Flossmann. Tato skutečnost má za následek, že většina referentů o pracích zabývajících se zdravotními a sociálními poměry obyvatelstva byla jakožto vědečtí pracovníci s těmito poměry u nás obeznámena z vlastní praxe špatně či vůbec ne. Proto se v referátech takřka nesetkáme se srovnáním s našimi poměry, s vlastními připomínkami apod. Jejich referáty o publikacích s touto tematikou, i když nečetné, zejména ve srovnání se stovkami referovaných prací z jiných oborů, měly svůj význam tedy hlavně v tom, že na ně upozorňovaly lékaře u nás, z nichž zvláště pražští měli možnost s většinou referovaných prací se seznámit ve fakulturní čítárně. Při sledování teritoriálního původu referovaných prací poznáme, že rakouské soustátí, které zaostávalo v průmyslovém a hospodářském vývoji za západoevropskými zeměmi, zcela logicky zaostávalo i v odborně lékařském zájmu o zdravotní problémy spojené s tímto rozvojem. Nutno ovšem mít na mysli, že množství referátů o publikacích z jednotlivých zemí je vedle zmíněného stupně hospodářského rozvoje dotyčné země ovlivněno i tím, jak blízké kulturní styky se s těmito zeměmi udržovaly, což souvisí v neposlední řadě i s otázkou jazykovou. Tím lze např. vysvětlit, že jen výjimečně se setkáváme s referáty o pracích anglických, ačkoliv jak známo, Anglie byla průmyslově nejvyspělejší zemí Evropy a otázkám zdravotních poměrů pracujících zde byla věnována se strany lékařů poměrně velká pozornost v publikacích teoretického i praktického zaměření. Nejčastěji bylo referováno o pracích německých a francouzských. Nečetné referáty z oblasti rakouského soustátí se začínají objevovat většinou až v druhém desetiletí časopisu.⁴⁸⁾

Heslo „Zdravotnictví“ najdeme sice v obsahu téměř každého z jednotlivých ročníků tohoto časopisu, avšak to, co časopis z tohoto oboru přinášel bylo skutečně zanedbatelné. V referátovém oddělení analekt je pak sice vždy zastoupena rubrika „Státní lékařství“, avšak nalézáme tu většinou pouze zprávy o soudně lékařských publikacích. V tomto oddílu referovali ve 40. letech minulého století dva zmínění asistenti tohoto oboru na pražské lékařské fakultě, Dr. Fayrer a Dr. Novák.

Až teprve v revolučních letech 1848—49 přinesl časopis několik zpráv o reformním hnutí ve veřejném zdravotnictví v různých evropských zemích a zejména začal vydávat samostatnou přílohu nazvanou Forum für Medicinalangelegenheiten, která vycházela v těchto dvou letech a byla

⁴⁸⁾ Tyto závěry činíme na základě toho, co jsme zjistili při sledování této otázky v časopise až do r. 1886.

věnována právě zejména otázkám reformy veřejného zdravotnictví u nás.⁴⁹⁾

K rozšíření tohoto časopisu mezi zdravotníky můžeme říci pouze tolik, že sice také neuveřejňoval seznamy odběratelů, avšak můžeme-li věřit údajům v předmluvě k šestému ročníku v roce 1849, vybudoval si během pětiletého období svého trvání skutečně rozsáhlý okruh odběratelů. Mluví se zde o více než 1100 odběratelích, ovšem údaj není blíže specifikován. I tak je toto číslo vzhledem k počtu lékařů u nás v té době skutečně neobyčejně vysoké, ovšem možná i dost nadnesené.

Jisto však je, že ani z tohoto časopisu, nehledě na jeho rozšíření, nemohli lékaři v podstatě čerpat poznatky o sociálních a zdravotních poměrech obyvatelstva, ani o veřejně zdravotních problémech.

Otázkou zůstává do jaké míry a jaké u nás byly sledovány časopisy cizí, lze však téměř s jistotou předpokládat, že mezi praktickými lékaři a raně lékaři byly rozšířeny minimálně a proto ani z tohoto pramene nemohli — snad až na výjimky — čerpat poučení o těchto otázkách.⁵⁰⁾

Podobně je tomu i s publikacemi knižními; obrátíme-li k nim nyní pozornost, nepůjde nám vůbec o to uvést zde všechny, či alespoň většinu titulů, které byly v oné době u nás uveřejněny a nějakým způsobem se těchto otázek dotýkají. Půjde nám pouze o to, celkově tyto publikace charakterizovat.⁵¹⁾

Stručné údaje o sociálních a zdravotních poměrech obyvatelstva, většinou opět bez hodnocení, nalézáme nejčastěji v různých lékařsko-topografických popisech, většinou od místních lékařů. (Do literatury tohoto druhu patří svým způsobem i literatura balneologická, v tomto období neobyčejně bohatá; je ovšem zcela pochopitelné, že její autoři, většinou lázeňští lékaři příslušné lokality, se o sociálních poměrech místního obyvatelstva příliš nešířili.)

Jako příklad lékařsko-topografických publikací ze sledovaného období lze uvést vedle běžně známých topografií pražských⁵²⁾ práce poličského

⁴⁹⁾ Srv. kapitola mé citované práce *Revoluční léta 1848—1849 a zdravotnictví v Čechách*, str. 154 nn.

⁵⁰⁾ V gremiálních knihovnách jsme našli cizí časopisy, převážně německé, pouze vysloveně klinického charakteru. Dosud se bohužel nepodařilo zjistit, jaké časopisy byly lékařům k dispozici ve zmíněné universitní čítárně.

⁵¹⁾ Provést jejich zevrubnou evidenci by bylo sice záslužné, avšak pro jednotlivce velmi časově náročné, protože zajímavé údaje se často skrývají pod zcela matoucími názvy.

⁵²⁾ Ve dvacátých létech vyšla rozsáhlá práce ve dvou svazcích od F. A. Stelziga *Versuch einer medicinischen Topographie von Prag* (1824), kde jsou m. j. i údaje o hygienických poměrech a nemocích obyvatelstva. Práce profesora pražské lékařské fakulty J. V. Krombholze, *Topographisches Taschenbuch von Prag zunächst für Naturforscher and Aerzte* byla vydána v r. 1837 u příležitosti lékařského sjezdu německých

městského lékaře, později krajského fysika v různých krajích J. N. Eiselta, otce slavného českého internisty prof. J. B. Eiselta, o Poličce a Jánšských Lázních.⁵³⁾

Příkladem práce, která přináší poměrně značné množství pro nás zajímavých údajů ukrytých ovšem pod nevýstižným titulem („Erster Jahresbericht über die Wirksamkeit des Stephanshospitals zu Reichenberg“, Reichenberg 1852) je útlý spisek libereckého lékaře G. A. Bonté. Vedle bystrých postřehů o sociálních a zdravotních poměrech obyvatelstva jednoho z tehdy nejprůmyslovějších měst nalézáme zde ovšem i množství vyložených protimluv, které nasvědčují, jak obtížné bylo současnému, byť i zkušenému praktickému lékaři, zhodnotit stávající poměry a najít pro různé jevy správné vysvětlení a souvislosti. Tak např. autor nepochybně věrohodně popisuje skrovnou stravu dělnických obyvatel, jejíž nejpodstatnější složkou byly brambory, upozorňuje na důsledky neúrody a drahoty brambor pro chudé obyvatelstvo na počátku 50. let, avšak v jiné kapitole mluví o vzrůstajícím blahobytu města i celé oblasti v poslední době v důsledku rozvoje vlnařského průmyslu, který dle něho blahodárně působí na tělesnou konstituci pracujících. Tvrdí, že tato je daleko lepší než před 40—20 lety. Na podporu těchto svých překvapivých tvrzení neváhá uvést, že nízké, dusné obytné světnice, zaplněné téměř do poloviny stavy se změnily ve světlé, vysoké suché pokoje, na jiném místě mluví o velkých, silných kvetoucích postavách na rozdíl od malých, slabých skrofulosních postav období předcházejícího atd. Bylo by jistě zapotřebí blíže se seznámit s osobností samotného Dr. Bonté, abychom lépe poznali z jakých posic k nám hovoří. Domněnku, že snad chtěl uvědoměle stranit kapitalistickým podnikatelům a v jejich zájmu přikrašlovat skutečnost, vyvrací sám v kapitole o zdravotním stavu a úmrtnosti obyvatelstva, kde opět nezapomene upozornit na zhoubné vlivy nedostatečné potravy, nezdravých bytů, nedostatečného oblečení atd. Bez přikrašlování též líčí poměry chudých pracujících matek, zejména svobodných, a jejich následky v neobyčejně vysoké kojenecké a dětské úmrtnosti na Liberecku.

Zvláštní zmínky si zaslouhuje i zcela ojedinelá disertační práce F. X. Biemannova z r. 1831, rodáka z Nového Světa u Harrachova, věnovaná ne-

přírodovědců a lékařů v Praze. Její těžiště je v popisu jednotlivých ústavů a zdravotnických institucí. Výlučně těmito institucemi se pak zabývá práce W. R. Weitenwebera, *Die Medizinischen Anstalten Prags nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert*, Prag 1845.

⁵³⁾ J. N. Eiselt, *Policzka, königl. böhm. Leibgedingstadt in historisch-medicinisch-topographischer Beziehung*, Prag 1833, týž, *Der Johannesbader Sprudel rücksichtlich seiner Heilwirkung auf den menschlichen Organismus*, Prag 1846; Osobnosti J. N. Eiselta a rozboru jeho topografických prací věnoval na základě široké pramenné heuristiky studii J. Růžička, *O dvojím vlastenectví dvou dějepisců Poličky z 30. let minulého století* (J. N. Eiselt a A. Hájek), *Acta Musei Reginahradecensis*, 1964, str. 75 nn.

mocem sklářského dělnictva na základě osobních zkušeností autora, synka vzorkaře v harrachovských sklárnách. Biemann sám pracoval ve sklářských hutích od 8 let, tři bratři zůstali pak sklářství věrni po celý život. Tato práce již ovšem vzbudila zaslouženou pozornost historiků a proto se zde o ní zmíníme pouze letmo.⁵⁴⁾

V úvodu své práce Biemann doznává, že by chtěl především poučit sklářské dělníky, jak předejít zhoubným vlivům jejich povolání, je však nucen sepsat latinské odborné pojednání, dělníkům zcela nepřístupné. Podává pak přehled jednotlivých druhů sklářské práce a popisuje příslušné choroby, které způsobují, a poučuje, jak je léčit a jak jim předcházet.

V publikacích lékařsko-topografických kde tedy nejspíše můžeme nalézt poznámky o sociálních a zdravotních poměrech obyvatelstva, nalezneme většinou i určité údaje o veřejném zdravotnictví, zejména o zdravotnických kádrech, jejich počtu, rozmístění atd., případně o zdravotnických zařízeních příslušného popisovaného místa či oblasti. Jsou to ovšem opět většinou pouhá konstatování, bez širšího pohledu, hodnocení či úvahy, jak veřejnou zdravotní péči zlepšit.

Tím ovšem nechceme říci, že bychom nenalezli lékaře, kterým tyto otázky ležely na srdci. Jsou to ovšem jednotlivci, kteří své síly a schopnosti zasvětili dílčím problémům, často lokálně omezeným. Znamé je v tomto ohledu především krajně obětavé a nezištné úsilí mnohých venkovských lékařů, kteří zasvětili své životy vybudování místních nemocnic. Uveďme zde alespoň jednoho z nejznámějších, panského lékaře na Opočně, F. A. Skuherského,⁵⁵⁾ který téměř celý svůj život zasvětil nezištnému a vyčerpávajícímu úsilí vybudovat a udržet nemocnici na Opočně.

Jinak možno říci, že v našem období a vlastně v první polovině 19. století vůbec, nevyšla z pera lékařů působících u nás, ať Čecha či Němce, práce, která by se zabývala kriticky neutěšenými poměry organizace veřejného zdravotnictví a jejich zlepšením. Je zde sice řada spisů, často i objemných, které se zabývají veřejným zdravotnictvím, ale seznámíme-li se blíže s jejich obsahem vidíme, že to jsou vlastně kompilace sestavené ze zdravotnických zákonů a nařízení rakouského soustátí, tedy jakési příručky určené k potřebě zejména úředních lékařů. (Nejdůležitější z nich, práce Nádherného, Berndta, Müllera aj. zde již byly častěji citovány.)

Jestliže zájem o sociální a zdravotní poměry obyvatelstva a o otázky veřejného zdravotnictví byl nevelký u lékařů, tím menší byl u ranlékařů,

⁵⁴⁾ Srv. M. Husová, O nemocech sklářských dělníků, Pojednání F. X. Biemanna z r. 1831, Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky, I., Praha 1954 a nn.

⁵⁵⁾ F. A. Skuherský, Provolání k útrpným srdcím o potřebnosti špitálu pro nemocné, Praha, Hradec Králové, 1946; zprávy o nemocnici uveřejňoval pak Skuherský v denním tisku, např. v Národních novinách.

zejména usuzujeme-li z prací tištěných. S ranlékaři, jakožto autory časopiseckých příspěvků, se ve zmíněných odborných časopisech setkáváme výjimečně, téměř pak vůbec ne jako s autory publikací knižních.^{56a)} Domnívám se, aniž ovšem mohu doložit svou domněnku pramennými podklady, že ranlékaři, zvláště jejich nejchudší část, měla k sociálním poměrům obyvatelstva zcela specifický vztah. Nebyl to patrně onen filantropický soucit, jakožto všeobecně typický vztah k chudině před r. 1848 nejen pro lékaře, ale i pro ostatní vrstvy obyvatelstva; mnozí z ranlékařů stáli ekonomicky i společensky daleko blíže těmto vrstvám obyvatelstva než ostatní příslušníci inteligence a středních vrstev a brali proto zřejmě existenci chudiny s jejími sociálně zdravotními problémy na vědomí ještě daleko samozřejměji.

Okolnost, že ranlékaři poslouchali z veřejného zdravotnictví pouze část soudně lékařskou, nepovažují za nijak závažnou; základní příručky a díla o veřejném zdravotnictví byla jim mj. běžně dostupná ve všech gremiálních knihovnách. Ve všech zmíněných soupisech těchto knihoven z r. 1833 jsou uvedeny základní práce Berndtovy, Nádherného, Müllerovy, v některých pak nalezneme i díla J. P. Franka, jeho nedoceneného předchůdce bratislavského městského lékaře Husztyho aj.

Vzhledem k nevelkému množství publikací zabývajících se — či v mnoha případech lépe řečeno — zmiňujících se o sledovaných otázkách, nemělo by smyslu činit nějaké zvláštní závěry o tom, jaké kategorie lékařů jim věnovaly alespoň určitou pozornost. Je celkem pochopitelné, že knižní a časopisecké práce o veřejném zdravotnictví vydávali téměř výhradně lékaři úřední, protomedik, krajští a pražští fysikové. Medicínsko-topografické práce vycházely pak občas i z pera místních lékařů, kteří nebyli ve státních fysikátních službách.

Jazykově jsou tyto publikace téměř výlučně německé; v období předbřeznovém se jak známo teprve začínají řešit základní problémy odborného českého jazyka.

Na základě publikační činnosti lékařů a ranlékařů nutno tedy shrnout, že osoby tohoto povolání působící v Čechách v období předbřeznovém věnovali sociálním a zdravotním poměrům obyvatelstva i otázkám veřejného zdravotnictví jen skrovnou pozornost. Nutno ovšem mít stále na mysli, že šlo o problémy svým způsobem politické, o nichž veřejně psát v oné době bylo obtížné, často vůbec nemožné.

Podívejme se nyní, jak se nám jeví tato otázka ve světle pramenů archivních. Ve všeobecném i presidiálním fondu Českého gubernia, do

^{56a)} Zatím jsem našla jen jednu monografii tohoto typu, jejímž autorem je ranlékař; je to práce Fr. Rosenblüha, Die grossherzoglich Toskansch Herrschaft Swoleniowes in historisch-, topographisch-, und medizinischer Hinsicht, Prag 1840.

jehož pravomoci spadaly i záležitosti zdravotní, jsem se snažila probrat pro období 30. a 40. let minulého století všechn materiál, o němž jsem předpokládala, že by osvětlil tyto otázky; podobným způsobem jsem probírala i písemnosti v Archivu University Karlovy, uložené ve fondu Landes-sanitätssachen, proto, že lékařská fakulta plnila v tomto období i důležitou funkci poradního, dozorčího a svým způsobem i výkonného orgánu v řadě záležitostí veřejně zdravotních.^{56]}

I když jsem si vědoma toho, že další nepřeborné množství materiálů leží v archivech městských, okresních, v pozůstalostech jednotlivých lékařů atd., a jejich prostudování nám přinese nové pohledy na sledovanou otázku, pokusím se několika slovy shrnout, co nám přinesl dosavadní výzkum.

Především nutno podotknout, že se mi v guberniálním fondu dosud nepodařilo nalézt zprávy o zdravotním stavu jednotlivých vrstev obyvatelstva, vzniklé z úřední činnosti fysiků, v nichž je jistě ukryto množství cenných údajů o zdravotních a sociálních poměrech i o problémech veřejně zdravotních.^{57]}

Nejvíce materiálu ke sledování těchto otázek se mi podařilo získat z jednání o reorganizaci veřejné zdravotní služby ve 30. l. minulého století, tzn. z obsáhlé korespondence gubernia s jednotlivými krajskými úřady v l. 1832—35, v níž se jednalo o ustanovení státem placených okresních lékařů v Čechách,^{58]} a z jednání o reorganizaci veřejné zdravotní služby v Praze.^{59]}

V obou případech však materiál slouží v prvé řadě k poznání názorů protomedika Nádherného, zatímco názory lékařů z jednotlivých krajů jsou zcela anonymně ukryty v relacích podepisovaných krajskými hejtmány, přičemž je někdy zřejmé, že tito úředníci propagovali své názory osobní, aniž příliš brali v potaz mínění lékařů. Jisto však je, že jak lékaři s protomedikem Nádherným v čele, tak i laici, si byli v oné době již celkem dobře vědomi základních sociálně zdravotních problémů venkovského i městského obyvatelstva i křiklavých nedostatků veřejné zdra-

^{56]} Tato důležitá funkce lékařské fakulty nebyla zatím blíže osvětlena. Stručný výčet práv a povinností lékařské fakulty v tomto směru srv. např. J. Müller, Systematische Darstellung . . . , I. str. 7 nn., kde citovány nejdůležitější dekrety a nařízení.

^{57]} Něco z tohoto materiálu v Archivu hl. m. Prahy bylo již využito E. Šebestou ve stati Práce dětí a učňů v továrnách před r. 1848, Dělnická osvěta XIII, 1927, str. 393 a nn. Jde o vyjádření dvou pražských fysiků, dr. Wernera a dr. Linharta o zdravotních podmínkách dětí zaměstnaných v továrnách jejich obvodů, které si vyzádal pražský magistrát na pokyn gubernia. Osobně jsem v tomto archivu materiál k této problematice nehledala.

^{58]} Srv. pozn. 29.

^{59]} SÚAr, ČG Publ. 1826—35; 11/33 a 10/45.

votní služby. S výjimkou protomedika Nádherného se však zdá, že nebylo iniciativních jedinců, kteří by usilovali o jejich řešení v širších souvislostech; v nejlepším případě musili dostat zřejmě impuls zvenčí, aby se nad těmito otázkami hlouběji zamyslili a zejména vyjádřili svůj názor.

Protomedik Nádherný, který dosud bohužel nenašel svého biografa, se nám v těchto pramenech jeví — zejména ve srovnání se svými suše úředními pracemi publikovanými — jako skutečná osobnost, která se v obtížné posici vysoce postaveného státního úředníka snaží prosadit iniciativně, i když většinou marně, ve Vídni řadu nepopulárních reforem, o něž bojuje s horlivostí a osobním zaujetím zřejmě daleko převažujícím míru úředních povinností.

Na druhé straně např. pražský fysik F. A. Stelzig, jehož původní lékařsko topografické a statistické práce v nás zanechají dojem lékaře názorů sice nijak revolučních, přece však do jisté míry pokrokových již samotnou volbou tématu i pečlivým způsobem zpracování, se jeví při jednání o zvětšení počtu městských lékařů v Praze jako člověk zaslepený úzce sobeckými a stavovskými zájmy, který neváhá spolu s dvěma dalšími pražskými fysiky poslat důtklivou žádost samotnému císaři ve snaze zabránit jmenování dalších lékařů a tvrdit zcela bezostyšně, že reforma nikterak nepřispěje k veřejnému blahu pražského obyvatelstva.^{60]}

Ani v jiných dosud prostudovaných materiálech se nám nepodařilo nalézt lékaře a ranlékaře, kteří by se zajímali aktivně o sociálně zdravotní a veřejně zdravotní problémy. Přípisy a žádosti jednotlivých lékařů a ranlékařů, zasílené guberniu v soukromých záležitostech (většinou žádosti o zvýšení platu, kompetenční spory atd.) poskytují většinou podklady pouze pro zkoumání sociálního a společenského postavení lékařů a ranlékařů.

Musíme tedy i na základě dosud známých pramenů archivních uzavřít, že v období předbřeznovém nenalzáme u naprosté většiny lékařů a ranlékařů působících v Čechách hlubšího a iniciativnějšího zájmu o sociální a zdravotní poměry obyvatelstva, navzdory úzké souvislosti jejich povolání s těmito otázkami.

Nechybělo jistě mezi nimi jedinců, kteří nezavírali před těmito problémy oči, avšak snažili se s nimi vyrovnat nanejvýš ve svém bezprostředním okolí nezištnou a obětavou prací mezi chudými pacienty v duchu oné lidumilnosti tradičně od nich požadované. Studia, ani u nás běžná lékařská publicistika, jim nedávala podněty k řešení sociálních a veřejně zdravotních otázek. Ani filosofický a politický ruch období předbřeznového se zřejmě neodrazil u lékařů ve zvýšeném zájmu o sociální a poli-

^{60]} SÚAr, ČG 1831—35; 23/20; 3. 9. 1833.

tické aspekty jejich povolání. Ačkoliv zvláště příslušníci mladé generace lékařů — mnozí ještě jako medicí — se činně účastní tohoto ruchu a někteří z nich patří dokonce k přívržencům nejpokrokovějších myšlenkových směrů, zdá se, že žádný z nich nedovedl tyto ideje promítnout do oblasti zdravotnické.⁶¹⁾

Revoluční léta 1848—49 přinášejí sice nesporný vzruch i do řad lékařů a ranlékařů, kteří se začínají veřejně vyjadřovat o problémech svého povolání, veřejné zdravotní služby atd. na stránkách odborného i denního tisku i v řadě anket vypsanych např. pražskou lékařskou fakultou, ale i centrálními úřady. I pro toto období zůstává však typické, že lékaři, případně ranlékaři, veřejně politicky a kulturně činní, se o tyto otázky téměř vůbec nezajímají a naopak. Nejpřesvědčivěji snad zapůsobí několik čísel. V různých pramenech se mi podařilo zjistit jména více než 80 lékařů (v r. 1848 působilo v Čechách 722 lékařů, 1023 ranlékařů)⁶²⁾ z Čech, kteří se v l. 1848—49 vyjadřovali k problémům sociálně a veřejně zdravotním.⁶³⁾ V seznamech osob politicky kompromitovaných v těchto letech⁶⁴⁾ jsem pak našla jména 37 lékařů a 13 ranlékařů; pouze s 5 z nich — ostatně zcela nevýznamnými z hlediska činnosti politické a veřejné — se setkáme i mezi těmi více než 80 lékaři, kteří zaujali stanovisko k problémům veřejně zdravotním.

Znamená to tedy, že i v l. 1848—9, tím spíše pak v období předbřeznovém, nebyli u nás veřejně zdravotní otázky, nehledě k jejich sociálním aspektům, ani lékaři považovány za otázky všeobecně politického dosahu, což se ostatně odrazilo i v celkovém omezeném pojetí zdravotnické reformy v l. 1848—9.

Plnění závažných kulturně politických úkolů, které kladla doba předbřeznová a revoluční léta 1848—49 ve zvýšené míře na všechny příslušníky různých skupin české inteligence, se ujímá za lékaře především mladá generace, namnoze teprve opouštějící v této době fakultní posluchárny. Mladí lékaři jsou většinou do té míry zaměstnáni těmito úkoly, že nemají čas na to, aby se sžili se svým povoláním, z něhož ostatně někteří hledají i únik k jinému zaměstnání (např. mladý dr. J. V. Pod-

⁶¹⁾ L. Hlaváčková, K účasti lékařů v našem národním obrození (Lékaři v České Matici v l. 1831—1849) v tisku, Farmakoterapeutické zprávy, táz, Lékaři a ranlékaři v soupisech politicky kompromitovaných osob z let 1848—9, v tisku, Zprávy společnosti pro dějiny věd a techniky.

⁶²⁾ Srv. Počet lékařů a ranlékařů a jejich rozmištění v Čechách v l. 1820—49, Příspěvky k dějinám zdravotnictví v Čechách v období předbřeznovém a revolučních letech 1848—49 III., Československé zdravotnictví 10, 1967, str. 509—516.

⁶³⁾ Tyto názory rozebrány a zhodnoceny v citované kapitole mé práce o r. 1848—9 a zdravotnictví v Čechách.

⁶⁴⁾ Srv. pozn. 61.

lipský). Účastní se živě osvětové, kulturní i politické činnosti, avšak nutno znovu opakovat, že ani nejpokrokovější z nich nedovedou zatím užít poznatků svého specifického povolání, které jim denně staví před oči problémy sociální, ve své činnosti veřejné a naopak aplikovat své názory filosofické a politické na otázky sociálně a veřejně zdravotní.

Domnívám se ovšem, že tuto okolnost nelze vysvětlit ani pouze tímto — řekli bychom generačním problémem —, ani oním specifickým vývojem našeho národa v době národního obrození. Stejně tomu bylo totiž zřejmě i u lékařů německých a národnostně indiferentních. Vysvětlení je nutno hledat v celkové úrovni filosofických a politických proudů tohoto období u nás, které poskytovaly lékařům ještě příliš málo podnětů k tomu, aby se opravdu uvědoměle a vážně zabývali problémy sociálně zdravotními.⁶⁵⁾

⁶⁵⁾ Zatím zůstává otevřenou otázkou zahraničních vlivů i vývoje ostatních zemí rakouského soustátí. Sledování vývoje těchto otázek v zahraničí ve vztahu k poměrům u nás a sledování jejich vlivů na naše poměry by si vyžádalo speciální studie. Ze stávající literatury zabývající se touto problematikou alespoň v některých evropských zemích je zatím zřejmá pouze známá skutečnost, že stejně jako v řadě jiných oblastí i v tomto směru rakouské soustátí zaostávalo. Tak např. o množství německé publicistiky zabývající se v l. pol. 19. st. otázkami veřejně a sociálně zdravotními, srv. vedle souhrnné práce A. Fischera Geschichte des deutschen Gesundheitswesens, Berlin 1933, str. 285 nn, B. II., zejména rozsáhlou studií K. Finkenratha, Die Medizinalreform, die Geschichte der ersten deutschen ärztlichen Standesbewegung von 1800—1850, Studien zur Geschichte der Medizin Leipzig, 1929, Heft 17, str. 1/64, kde podrobně citovány současné práce na toto téma, knižní i časopisecké. Souhrnně o této problematice zejména v západní Evropě a ve Spojených státech srv. např. G. Rosen, A History of Public Health, New York, 1958, str. 192 nn.

Zusammenfassung

Die Autorin des Artikels versucht besonders den im Titel angeführten Fragenkomplex auf der Grundlage des Studiums der zeitgenössischen medizinischen Publizistik und Archivquellen zentralen Charakters zu lösen.

Sie legt dar, inwieweit diesen Fragen Erziehungsprozess der zukünftigen Ärzte und Wundärzte Aufmerksamkeit gewidmet wurde. Sie kommt zur Schlussfolgerung, dass die für den Unterricht der staatlichen Medizin benützten Lehrbücher aus den Ideen der Aufklärung des 18. Jhdts. hervorgingen und in der ersten Hälfte des 19. Jhdts. schnell veralteten, was dann dem Niveau des theoretischen Unterrichts entsprach. Grosse Bedeutung hatten die praktischen Übungen der Medizinstudenten in der Geburtshilfe und der Armenheimpflege unter der Leitung des sehr fortschrittlichen Professors Melič um die Wende des 18. und 19. Jhdts. Professor Meličs bahnbrechendes Werk fand aber keinen Nachfolger.

Die damaligen, bei uns verbreiteten Ärztezeitschriften widmeten den Fragen der Sozial- und Gesundheitsverhältnisse der Bevölkerung nur wenig Aufmerksamkeit. Das gleiche kann über die Bücherpublikationen der bei uns wirkenden Ärzte gesagt werden.

Aus den Archivquellen (es wurden die Materiale aus den allgemeinen- und Präsidialfonds des Böhmisches Guberniums und aus den Fonds der Landessanitätssachen des Archives der Karlsuniversität untersucht) ist offensichtlich, dass sich die damaligen Zeitgenossen im Grossen Ganzen gut der grundlegenden sozialen Gesundheitsproblematik der Land- und Stadtbevölkerung und der ärgsten Mängel des öffentlichen Gesundheitsdienstes bewusst waren. Mit Ausnahme des Protomedikuses Nádherný gab es aber in den Reihen der Ärzte und Wundärzte niemanden, der sich initiativ und in breiteren Zusammenhängen um die Lösung dieser Fragen bemüht hätte.

Auch die philosophische und politische Bewegung der Vormärzzeit widerspiegelt sich bei den Ärzten und Wundärzten nicht in einem erhöhten Interesse um die sozialen Aspekte ihres Berufes, obwohl dieser gerade mit diesen Problemen in engem Zusammenhang stand. Es ist interessant, dass selbst die politisch am fortschrittlichsten orientierten tschechischen und auch deutschen Ärzte, ihre Ansichten nicht auf das Gebiet des Gesundheitswesens übertragen konnten. Die Erklärung dafür ist im ganzen Niveau der damaligen philosophischen und politischen Strömungen zu suchen, die den Ärzten noch wenig Anregungen dazu gaben, sich bewusst mit der sozialen Gesundheitsproblematik wie z. B. in den Nachbarländern Deutschland, Frankreich u. a. zu befassen.

MATERIÁLŮ

JAN CARAMUEL, OPAT EMAUZSKÝ (1606—1682)

STANISLAV SOUSEDÍK

Ve sbírkách Universitní knihovny v Praze jsou uloženy tři staré tisky nepřilíš velkého rozsahu a názvu téměř shodného. První¹⁾ upoutá náš zájem tím, že se jedná o spis anonymní. Na titulním listě není udáno ani jméno autora ani rok a místo vydání. Druhá kniha²⁾ vyšla ve Frankfurtu nad Mohanem v roce uzavření Vestfálského míru (1648), třetí³⁾ o rok později ve Vídni. Jako autor je uveden Jan Caramuel. Jádrem dlouhého, typicky barokního názvu jsou ve všech třech případech slova „Sacri Romani Imperii Pax licita demonstrata“, t. j. Důkaz, že uzavřít ve Svaté Římské Říši mír je mravně dovoleno.

V rozsahu i zevní úpravě těchto tisků se projevuje jako by určitá gradace. První, anonymní, je drobná, zcela prostá knížka oktávového formátu. Druhý tisk je již obsáhlejší a jeho vybavení je lepší. Poslední, ve Vídni vydaná kniha je oproti oběma předcházejícím několikanásobně větší a její titulní list zdobí zajímavá barokní mědirytina. V jejím centru nás zaujme bizarní symbolika, znázorňující dvě ruce, jako by připravené k bratrskému stisku. Prsty těchto rukou mají však každý po jednom do široka otevřeném lidském oku. Na titulním listě je uvedeno i jméno autora. Je jím — jako u obou knih předchozích — Jan Caramuel (1606—1682), opat emauzský.

Osobnost tohoto „učeného avšak dobrodružného“⁴⁾ preláta není historikům neznáma, spíš naopak. Zvláště ve starších dobách bývala někdejšímu emauzskému opatovi věnována značná pozornost a v 18. století patřivalo

1) Sacri Romani Imperii Pax licita demonstrata, M. DC XLIII, s. 1. Sign. UK 24G25.

2) Sacri Romani Imperii Pacis licitae demonstratae ... Prodromus et Syndromus sive Additamentum. Francofurti 1648. Sign. UK 46C38.

3) Sacri Romani Imperii Pax ... Editio tertia correctior et auctior, Viennae Austriae 1649, Sign. UK. 47B21.

4) Srov. A. Rezek, Dějiny Čech a Moravy, II, 1, Praha 1893, str. 377.

dokonce v encyklopediích heslo „Caramuel“ zpravidla mezi nejdelší. I když v pozdějších dobách zájem o jeho osobu poněkud ochabl, zcela se neztratil nikdy.

Při všem tom zájmu ležely nicméně zmíněné tři spisy v hloubi knihoven po staletí zřejmě nečteny. Historikové se omezovali na to, že je nejvýš zběžně prolistovali „aby si učinili obraz“⁵⁾ a spokojovali se povšechnou poznámkou, že se tyto knihy týkají otázek Vestfálského míru. Není ostatně divu. Proniknout bludištěm theologických a právnických textů, jimiž jsou tyto knihy vyplněny, není jistě lehké a při tom nemohlo být ovšem předem nikomu jasno, zda výsledky, které studium spisů přinese, budou úměrný námaze, která s ním bude spojena.

Na význam těchto tří spisů poukázal až r. 1906 německý historik L. Steinberger v nevelké, ale objevené práci o vztahu jezuitů k jednání o ukončení třicetileté války v Říši.⁶⁾ Ve Steinbergerově práci se o Caramuelových spisech jedná arci jen u příležitosti jiného námětu. Proto také jeho kniha objasňuje sice historické místo oněch tří Caramuelových spisů, ale ponechává stranou některé další souvislosti, které by zvláště českého čtenáře velmi zajímaly. Máme tu na mysli především některé dosud nejasné okolnosti Caramuelova poválečného osudu a dále otázku stanoviska theologů pražské university k Vestfálskému míru.

Pokusíme se zde o těchto námětech stručně pojednat. Naše stať se rozpadá na tři kapitoly. V první bude objasněno historické pozadí vzniku oněch tří Caramuelových knih. V druhé bude vysvětlena úloha, která jim připadla v theologickém zápasu o Vestfálský mír. Ve třetí bude poukázáno na některé osobní důsledky, jež jejich publikace Caramuelovi přinesla.

I.

Jednání o ukončení třicetileté války a o nastolení všeobecného míru v Říši mělo dlouhou předehru, jejíž nejzazší tápavé počátky spadají až kamsi do doby po r. 1635. Do opravdu vážného stadia se však dostalo teprve asi o deset let později. Všeobecná vyčerpanost, vzrůstající se nechuť k válce a zejména vojenské porážky nutily císaře a s ním celou katolickou stranu hledat ze situace východisko jiné, než vojenské.

V téže době, kdy se pod dojmem těchto skutečností začínají jednání ve Vestfálsku dostávat do rozhodující fáze, jsme však zároveň svědky toho, že se posud více méně jednotná císařsko-katolická strana rozpadá

⁵⁾ A. Rezek, Dějiny Čech a Moravy I, 1892, str. 151nn.

⁶⁾ Ludwig Steinberger: Die Jesuiten u. die Friedensfrage in der Zeit vom Prager Frieden bis zum Nürnberger Friedensexekutionsprozess 1635—1650, Freiburg in B., 1906. Srov. ČČH XIII, str. 457.

na dvě skupiny. Skupina umírněných, vycházející z reálného poměru sil válčících mocností je nakloněna mír uzavřít, a to co nejdříve. A protože to není možné bez ústupků, jsou k nim umírnění naprosto pevně odhodláni. Tyto ústupky se mají dít ve velkém měřítku na úkor církve, jež se — dle názoru tohoto křídla — má a musí smířit se skutečností, že pro ni jsou obrovské části Německa na nedohlednou dobu ztraceny.

Význačné osobnosti umírněného křídla jsou dobře známy. Náležel k nim především sám bavorský kurfiřt. Pustošivé válečné operace se koncem války přenesly k území Bavorska a způsobily, že někdejší Maxmiliánova bojovnost byla vystřídána ochotou k míru, a to i za cenu dalekosáhlých kompromisů. Jiným stoupencem umírněné politiky v Bavorsku byl diplomaticky obratný jezuita Vervaux, Maxmiliánův zpovědník. Leč nejen v Mnichově, ale i ve Vídni, na císařském dvoře našel kompromisní směr své horlivé zastánce. Z osobností, jež nás zde zajímají, k nim náležel zejména císařův důvěrník, hrabě Trauttmansdorff, od r. 1646 principiální císařský komisař na mírovém kongresu ve Vestfálsku a dále císařovnin zpovědník, španělský kapucín P. Diego Quiroga. Pozice umírněné strany byly pevné a nepříznivě se vyvíjející vojenská situace dodávala jejich náhledům vždy větší a větší váhy.⁷⁾

V tom směru byla situace druhého křídla katolické politiky, skupiny to tak zv. katolických extremistů, daleko obtížnější. Náležel k ní, jako jeden z jejich nejschopnějších publicistů, profesor university v Dillingen, bavorský jezuita P. Wangereck, dále benediktin Adam Adami, delegát ohrožených klášterů ve Švábsku, španělský vyslanec Peneranda, někteří říšští biskupové a last but not least papežský zástupce na Vestfálském kongresu, nuncius Fabio Chigi.

Vyložit a přiblížit si názorová východiska přívrženců tohoto směru není z dnešní perspektivy právě lehké.

Breve z 25. října 1644, jímž nově zvolený papež Inocenc X potvrdil kolínského nuncia Fabia Chigiho ve funkci zástupce Svaté stolice na mírovém kongresu, vymezuje cíle, jež měl tento obratný, avšak zásadový, diplomat v Munsteru sledovat spíše negativně, než pozitivně: Měl usilovat ze všech sil o mír, avšak tak, aby při tom ani v nejmenším neutrpěly zájmy náboženství a církve. V případě, že by se při jednání dospělo k závěrům pro církev nežádoucím, měl k nim za všech okolností odepřít svůj souhlas, protože „lidské ohledy musí v takovém případě ustoupit před tím, čím jsou lidé povinováni Bohu“.⁸⁾

⁷⁾ Srov. L. v. Pastor, Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters XIV, 1, Freiburg in B., 1929, str. 78, 79.

⁸⁾ Pastor, v uv. díle str. 74, pozn. 2.

Fabio Chigi přijal tyto direktivy ochotně, tím ochotněji, že zcela odpovídaly jeho osobnímu přesvědčení a vlastně jen potvrzovaly linii, kterou až doposud prosazoval. Ústředním motivem jeho myšlení byla představa vznešené, nadčasové úlohy církve, před jejímž universálním a na věčnost mířícím posláním se měly sklonit dočasné a partikulární zájmy té či oné mocnosti pozemské. Podobně smýšleli i ostatní stoupenci extrémního křídla. V podstatě jim tanul na mysli v této době již neuskutečnitelný ideál úplného obnovení církevní jednoty v Říši. Protestantismus se jim dosud nejevil, tak jako dnes nám, jako mohutný společensko-náboženský a kulturní faktor, který na staletí osudově poznamená dějiny naší civilizace. Z perspektivy katolických extremistů byli luteráni a reformovaní jen obětmi efemerního náboženského poblouznění. Katolickým horlivcům se zdálo, že protestantismus je jen epizodou v dějinách církve, podobnou nebezpečnou, ale časově omezenou epizodou, jako byl kdysi blud Ariův či poblouznění ikonoklastů.⁹⁾

V politické praxi měl celý tento názorový komplex důsledek prostý a jednoznačný. Znamenal tvrdošíjnou neústupnost v otázce pozic, jež měla církev v Říši ztratit. Není jistě třeba pochybovat, že Chigi a celé extrémní křídlo katolické politiky si válku ušklivilí a že upřímně toužili po míru. Ovšem po míru dle svých představ! Jako vždy ukázalo se i tentokrát, že jakákoli touha po míru je iluzorní, není-li spojena s takovou mírou ochoty k ústupkům, jakou si vyžaduje vojenská síla protivníková. Nic však nebylo extremistům méně po chuti, než ústupky a kompromisy! Představa, že by náboženské rozštěpení říše mělo zůstat trvalou skutečností, je všechny hluboce skličovala. A pomýšlení, že by k tomu mělo dojít dokonce za souhlasu katolíků, v nich vyvolávala představu zrady nejsvětějších ideálů. Za těchto okolností ovšem není divu, že jejich praktická politická činnost nemohla a opravdu také nijak nepřispívala k rychlému uzavření příměří.

Pokud jde o mocný řád jezuitů: a jejich poměr k oběma křídly katolické politiky, nebyl — jak ukázal L. Steinberger¹⁰⁾ — nijak vyhraněn. S představiteli jezuitů se setkáváme mezi umírněnými — vzpomeňme tu např. bavorského jezuitu Vervauxe —, ale nacházíme je i mezi extremisty, jejichž nejschopnější publicista P. Wangereck z Dillingen, byl také jezuitou!

⁹⁾ Základní charakteristika smýšlení extrémního křídla je uvedena u Pastora v cit. díle, str. 78. Užitečné je v tom směru i studium knihy F. Israel, *Adam Adami und seine Arcana pacis Westphalicae*, Berlin 1909. Poněkud namáhavější, ale velmi vděčná je četba traktátu Wangereckova (*Ernestus de Eusebiis, Judicium theologicum*, 1646; sign. UK 24G25). V charakteristické zkratce se lze se smýšlením extremistů seznámit ve stížnosti opata Schönhainze Innocenci X (otištěna je v *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven*, VI, str. 152).

¹⁰⁾ Steinberger v cit. díle passim.

Co tu řečeno o jezuitech platí přirozeně tím spíše o méně centralisticky řízených řádech, např. o benediktinech. Příslušnost k určitému řádu nehrála zřejmě v otázce příslušnosti k tomu či onomu křídlu katolické politiky úlohu primerní. Větší roli, jak se zdá, hrála u theologů v těchto otázkách míra jejich znalostí a zkušeností politických. K umírněným náleželi totiž většinou praktici, působící jako zpovědníci na panovnických dvorech a u význačných politických osobností, zatím co jejich kolegové obírající se na universitních katedrách a řádových učilištích pouhou teorií klonili se spíše k přesvědčení extrémnímu.

Otázka způsobu, jimž měli theologové možnost zasahovat do oblasti praktické politiky zasluhuje si malé odbočky, která nám umožní lépe porozumět následujícím výkladům. V jádře měli theologové takové možnosti dvě: ve zpovědníci a mimo ni. Ryze politické otázky sice do kompetence zpovědníků zásadně nepatřily. Tato kompetence byla omezena, alespoň v teorii, na oblast morální. V praxi, jednalo-li se o zpovědníky politicky činných osobností, vypadala však celá věc již choulostivěji. Zpovědník, i kdyby byl nechtěl, nutně musel zaujímat stanovisko k morální stránce toho či onoho politického či diplomatického počínu svého klienta a odtud byl v některých případech již jen nepatrný krůček k přímému politickému ovlivnění. Mnohostranné, pro tuto dobu tak charakteristické prolínání církevní a světské oblasti tomuto procesu ovšem jen napomáhalo.

Mimo zpovědníci zasahovali odborní theologové do politických záležitostí formou literární, a to především jako kazuisté. Kazuistika byla zvláštní metoda morální theologie, jejímž cílem bylo řešit charakteristickou, logicky přísně sevřenou formou otázku mravní dovolenosti lidských činů v komplikovaných situacích, v nichž laik sám dobře nemohl o jejich mravní hodnotě rozhodnout. Pokud kazuisté řešili podobné otázky naskytující se v životě politickém, míval jejich posudek určitý nepřímý vliv i na dění politické. V průběhu naší stati se s podobným případem setkáme.

Vraťme se však k našemu přerušnému vyprávění. K prvním významnějším střetnutím obou křídel katolického tábora začalo docházet v průběhu roku 1646, kdy se na Vestfálském kongresu významně uplatnil vliv důležitého zastávce strany umírněných, hraběte Trauttmansdorffa. Jeho kompromisní smýšlení bylo Chigimu známo již dřív. „Tento neofyt“, zapsal si nuncius do svého deníku narážející na skutečnost, že Trauttmansdorff byl konvertitou, „tento neofyt se stará o náboženství jen zcela vlažně a jak se zdá leží mu na srdci jedině dědičné země císařské“.¹¹⁾

¹¹⁾ Pastor v cit. díle str. 80, pozn. 1.

Co však nuncia popuzovalo nejvíce, byla Trauttmansdorffova — těžko rozhodnout, zda skutečná či jen domnělá — diplomatická neobratnost. Chigimu se zdálo, že císařský vyslanec hraje špatně svou úlohu hru a že způsob, jímž dává Švédům najevo svou ústupnost, protestanty jen zbytečně dráždí k ustavičnému stupňování požadavků.¹²⁾

Za těchto okolností není ovšem divu, že mezi oběma muži vzniklo napětí a že Trauttmansdorff časem přešel k pokusům nepohodlného karatele umlčet. Tak např. nunciuovi nabídl, že proň v Římě vyžádá kardinálský klobouk, aby tak prý jednak byla prokázána čest kongresu, jednak aby se Chigimu dostalo odměny za jeho úsilí o dosažení míru. Úskok tohoto rázu nemohl arci udělat na muže typu Fabia Chigiho žádný dojem. S patrným odstínem osobní důstojnosti dal hraběti vědět, že o jakýchkoli počtách nechce nic vědět, protože uskutečnil-li se dohody pro církev tak katastrofální, jak se to plánuje, pak že by si on, nuncius, zasloužil za svou práci na kongresu ne poct, ale spíše trestu. Zároveň zažádal v Římě, aby byl zproštěn svého poslání. Papež mu přikázal setrvat.¹³⁾

Propast rozevírající se zvolna mezi oběma křídly katolické strany ozářil koncem roku 1646 jako blesk spisek s názvem Iudicium theologicum super questione, an Pax qualem desiderant protestantes, sit secundum se licita (t. j. theologický posudek otázky, zda mír za podmínek, jež si kladou protestanté, je mravně dovolen).¹⁴⁾ Jeho autor, odborný theolog kryjící se jménem pseudonymem Ernestus Eusebii, v něm docházel k jednoznačnému závěru, že katoličtí státníci s dobrým svědomím ústupky protestantům, jež by poškozovaly zájmy církve v říši, dělat nemohou. Za pseudonymem Ernestus Eusebii se ve skutečnosti skrýval nám již známý P. Wangereck.¹⁵⁾ To však tehdy vědělo jen několik málo zasvěcenců. Široké veřejnosti zůstalo jeho jméno autorství zcela utajeno.

Spis se okamžitě rozšířil mezi delegáty kongresu a vyvolal senzaci. Spor obou katolických stran, projevující se dosud jen zákulisními diplomatickými šarvátkami dostal se zásluhou tohoto letáku rázem na veřejnost a přenesl se z oblasti praktické politiky i do oblasti ideové.

Svou formou i obsahem bylo Ernestovo-Wangereckovo Iudicium typem kazuistického theologického traktátu. Nad úroveň běžné literatury tohoto druhu vynikal však neobyčejně erudovanou, přitom však jasnou a všeobecně pochopitelnou argumentací. Celým svým rázem se Iudicium znamenitě hodilo — i když asi mimo záměr svého autora — za spisek propagandis-

12) Pastor, v cit. díle str. 80.

13) Pastor, v cit. díle str. 83.

14) Ernestus de Eusebiis, Iudicium theologicum, Ecclesiopoli, 1646.

15) Steinberger, v cit. díle str. 66.

tický. A také se jím stalo. Záhy bylo považováno přímo za manifest extrémně smýšlející skupiny.¹⁶⁾

Chigi, ač patřil k velkému počtu těch, kdo byli podezíráni z jeho autorství, byl ve skutečnosti vydáním Iudicia překvapen a lze-li tak říci zaskočen. S jeho obsahem se sice v hrubých rysech názorově ztotožňoval, publikaci však považoval za málo oportunní. Rutinovaný diplomat okamžitě vycítil, že se tímto spiskem dává do rukou švédských zástupců nebezpečná a účinná zbraň.¹⁷⁾

Švédové byli publikací neznámého autora pochopitelně pobouřeni. Ještě nespokojenější však byli ti, do jejichž řad spis hlavně mířil, totiž umírnění katolíci. Nepříjemné pro ně bylo hned již to, že určitý počet stavů shromážděných ve Vestfálsku a smýšlejících umírněně, přešel pod dojmem „Ernestova“ traktátu ke straně extrémní.¹⁸⁾ Ještě nepříjemnější však bylo, že došlo i k určitým komplikacím v jednání se Švédy, kteří nyní měli v rukou záminku k pochybnostem o upřímnosti mírového úsilí katolické strany.¹⁹⁾

Z Vestfálska bylo Iudicium neprodleně rozesíláno na panovnické dvory. Ve Vídni — situace jinde nás zde nezajímá — bylo Iudicium přijato, jak se dalo očekávat, chladně. Jakýsi dojem udělalo zde jedině na jezuitu G. P. Ganse, názorově rozkolísaného zpovědníka císařova. Jeho daleko vlivnější kolega, kapucín P. Diego Quiroga však Iudicium stroze odmítl a setrval naprosto na svém původním, umírněném stanovisku.²⁰⁾ Jeho a Trauttmansdorffův názor pak nabyl na císařském dvoře zcela vrchu.

Ernestovo Iudicium nepředstavovalo pro politiku umírněného křídla nějaké dalekosáhlé nebezpečí — spisek mohl způsobit umírněným určité obtíže, mohl přibrzdit jejich úsilí, neměl však síly je zastavit. Přesto však byla v táboře umírněných, ve Vídni i jinde, pocíťována potřeba morálně theologické obhajoby vlastního, kompromisního politického úsilí. Argumentace neznámého autora Iudicia, ač přístupná a srozumitelná, nebyla považována za theologicky korektní. Hledal se jen theolog, jenž by dokázal dát přesvědčení umírněné strany adekvátní literární formu a dát tak autorovi kryjícímu se jménem Ernestus pádnou odpověď na jeho vlastní rovině.

Na prvním místě přicházel v úvahu přirozeně sám P. Quiroga, nejvlivnější dvorský theolog. Ten však pro svůj pokročilý věk odmítl a předal

16) Steinberger, v cit. díle str. 72nn.

17) Pastor, v cit. díle str. 84.

18) Steinberger, v cit. díle str. 73, pozn. 1.

19) Steinberger, v cit. díle str. 76nn.

20) Steinberger, v cit. díle str. 78.

záležitost mladému, energickému a již tehdy pověstnému opatu emauzského kláštera v Praze.²¹⁾ Jan Caramuel, jak se tento neobyčejný muž jmenoval, jistě netušil, když přijímal Quirogovo vyzvání, do jak pro svou osobu osudového zápasu se pouští. S první versí své odpovědi byl hotov 20. 3. 1647. Dokazoval pravý opak toho, co Ernestus Eusebii: Ústupky protestantům i ve věcech týkajících se církevních zájmů mravně dovoleny jsou. Tato jeho odpověď je jádrem spisů, o nichž jsme se zmínili v úvodu k této stati.

Dospíváme k vlastnímu námětu naší práce.

II.

Význam Jana Caramuela z Lobkovic, jednoho z nejzajímavějších učenců českého a světového baroku leží zřejmě v jeho podivuhodně rozsáhlém díle vědeckém. Víme o něm arci dosud jen málo. Staletí neporozumnění je zahalila clonou, kterou náš zrak dneska jen stěží proniká. Osvícenci 18. století, tito přátelé jasného, ale nehlubokého rozumaření, neměli příliš pochopení pro subtilního logika předchozí epochy. Devatenácté století pak jejich postoj jen ještě silněji akcentovalo.²²⁾ A tak z celého rozsáhlého Caramuelova díla, zasahujícího snad do všech oborů vzdělanosti jeho doby, dosáhly všeobecného uznání snad pouze jeho práce matematické.²³⁾

Byl-li Caramuel opomíjen jako vědec, došel za to určitého zájmu v jiných oblastech svého působení, v oblastech, které však měly v jeho životě spíš jen episodickou důležitost. A protože v těchto málo důležitých, nicméně jediné známých souvislostech nebyla vždy úloha, kterou bývalý emauzský opat sehrál právě nejsympatičtější, přenesl se jako by stín na celou jeho osobu.

Politická historie připomíná, že byl jedním z oněch cizinců, kteří přišli do naší vlasti za třicetileté války a že se stal mluvčím oné extrémní skupiny protireformačně naladěných duchovních, kteří byli stoupenci co nejostřejšího kursu rekatolizačního úsilí vítězné strany.²⁴⁾

21) Quiroga, *Censura et iudicium*, v Caramuel, *Sacri Romani Imperii Pacis ... Prodrumus et Syndromus* p. 8 (srov. pozn. 2).

22) Zajímavým dobovým dokladem je v tom směru heslo „Caramuel“ v Riegrově Slovníku naučném (II, str. 49) z pera Ant. Rybičky. Dle Rybičkova názoru se v Caramuelových spisech zkoumají věci „jež věděti buď nemožné buď neužitečné jest“, a tak ač je Caramuelových spisů tolik, „bohužel větší jich část má na sobě i všechny známky věku onoho, kdež o maličkosti mnohmluvné a svárlivé hádky držány“.

23) Srov. Montucla, *Hist. des mathématiques* I, 35; Klugel, *Mathemat. Wörterbuch*, I, 963; Ad. Quételet, *Histoire des sciences math. et phys. chez les Belges*, 1864, str. 225.

24) Srov. např. A. Denis, *Čechy po Bílé hoře* I, 2, 4. vyd. str. 12.

Literárním historikům je zas Caramuel znám, jako jeden z morálních theologů, s nimiž polemizuje slavný Blaise Pascal ve svých Listech proti jezuitům.²⁵⁾ Jezuitou arci Caramuel nikdy nebyl, náležel naopak k jejich odpůrcům a byl dokonce — ironií osudu — podezírán z jansenismu. Přesto však Pascalův skvělý styl a všeobecné uznání, jehož jeho Provinciály dosáhly postavily Carmuela do světla poněkud nepříznivého.

Caramuel se však nezavděčil ani dějepisu církevnímu. Připomíná se, že z jeho spisů pocházejí některé theologické věty zavržené papežem Alexandrem VII (jedná se o proposici 15. a 24. v dekretu z r. 1665) a Inocentem XI (prop. 48. a 49., 1679).²⁶⁾ Sv. Alfons z Liguori, nejslavnější a téměř oficiální theolo morální theolog 18. století nazývá Caramuela s nádechem despektu předákem laxistů, princeps laxistarum.

Těchto několik posudků psaných z různých a dokonce protikladných stanovisek snad postačí k tomu, aby bylo patrné, před jak složitými problémy stojí historik, přistupující ke studiu jeho osobnosti a díla. Nás ovšem v této stati zajímá z celého komplexu otázek, jimiž je osoba bývalého emauzského opata jako by obestřena pouze jedna, a to otázka jeho účasti na polemice theologů vedené v souvislosti s vestfálskými jednáními o uzavření míru v Říši. Uvedeme tu proto z Caramuelova životopisu pro orientaci jen několik základních dat.²⁷⁾

Jan Caramuel — aneb jak se s oblibou a s patrným nádechem hrlosti podepisovával Jan Caramuel z Lobkovic — se narodil r. 1606 v Madridu. Jeho otec, původem Lucemburčan, působil však nedlouho před tím v Praze, jako učenec pohybující se při dvoře Rudolfa II. V Čechách se i sňatkem spříznil s rodinou Lobkoviců. Jan Caramuel, jehož mimořádné nadání se počalo projevovat již v dětství, studoval s eklatantním úspěchem v Alkale a Salamance, vstoupil do řádu cisterciáckého a byl jím kol. r. 1632 vyslán do Nizozemí, na Lovaňskou universitu. Tam na sebe upoutal všeobecnou pozornost zejména svým střetnutím s Janseniovým přítelem a propagátorem Libertem Fromondem²⁸⁾ a vynikl i jako řečník velkého

25) B. Pascal, *Listy proti jezuitům*, 6. list z 10. 4. 1656 (český překlad V. Čechala z r. 1926 str. 87).

26) Text těchto proposic uveden v Denzinger, *Enchiridion symbolorum et definitiorum*, marg. čís. 1115, 1124, 1198, 1199. Roku 1664 se ocitl na Indexu Caramuelův spis *Apologetica pro antiquissima ... doctrina de probabilitate ...*, Lyon 1663. Srov. ČSB II, 714.

27) Nejdůležitější u nás dostupné Caramuelovy životopisy jsou: D. Nicolaus Antonius, *Bibliotheca hispana*, Romae 1672, I, 505sq; J. F. Foppens, *Bibliotheca belgica*, II, Bruxelles 1739; J. Brucker, *Historia critica philosophiae*, Lipsiae 1743; Stieve v ADB, Leipzig 1876, III, str. 780.

28) Srov. Nic. Antonius op. cit., loc. cit. O Fromondovi srov. ČSB IV, 324. — Historik, který by objasnil theologické vztahy Caramuelovy k jansenismu by velmi usnadnil pochopení některých stránek českých duchovních dějin v 17. stol.

slohu. Jeho plodný a ohebný duch vyjadřoval působivě a přesně své myšlenky. Okouzující dojem, jímž působil na každého, s nímž přišel do styku, svižnost a elegance vystoupení dopomohly mu k rychlé kariéře. Během několika málo let byl zahrnut hodnostmi, jež ho posléze přivedly do Německa. V Kolíně se seznámil s Fabiem Chigim.²⁹⁾ Nuncius jím byl nadšen a podporoval všemožně jeho vzestup. Válečné události přinutily Caramuela vstoupit do katolického vojska, s nímž se účastnil obhajoby pevnosti Frankenthal.³⁰⁾ Osvědčil se jako vojenský technik a prokázal osobní odvalu. Zajímavé je, že při všech těchto mnohotvárných záležitostech neustal Caramuel ve vědecké práci. Věnoval se snad všem oborům tehdejší vzdělanosti, přinášeje do všech náhledy a řešení zcela originální. Jeho záliba v míněních neobvyklých a paradoxních se stala pověstnou. Věnoval se teologii, do níž se snažil zavést matematickou metodu. V Nizozemí zkoumal zákony volného pádu a pohyb kyvadel. S Markem Marci polemizoval o fyzickém impulsu a Petru Gassendimu zasílal návrhy, jak odstranit scholastiku z universit. Skládal dost pozoruhodné básně a v obleženém Frankenthalu napsal uprostřed válečné vřavy spis o válečném umění. Z jeho projevů vyzařovala silná, ctižádostivá sebedůvěra. Bystřejším pozorovatelům neunikla však ani určitá okázalost pramenící jakoby z potřeby uvádět úžasnými výkony svět neustále v úžas. Nazývali jej lichotivě fénixem. Tento titul asi dobře vystihoval dojem, jímž skvěle nadaný, ale poněkud exaltovaný Caramuel v střízlivějším severském prostředí působil.

Kolem roku 1645 vytiskly Caramuela válečné události z Falcka, kde se mu krátce před tím dostalo opatství. O rok později se s ním již setkáváme při dvoře ve Vídni, a to pravděpodobně ve funkci vyslance španělského krále.

Ve Vídni, kde — jak štiplavě poznamenává Arnošt Denis³¹⁾ — byla tehdy o nadané hlavy obzvláštní nouze, uchvacuje Caramuel jako vždy a všude svým zjevem ihned nejvýznačnější osobnosti a získává si přede-

²⁹⁾ Srov. Nic. Antonius op. cit. loc. cit.

³⁰⁾ Srov. J. Wille, Stadt u. Festung Frankenthal während des dreissigjährigen Kriegs, 1877 str. 93nn. — Caramuel uprchl do Frankenthalu před postupujícími Francouzi. Frankenthal byl obsazen Španěly vedenými hrabětem Robollo. Robollovi Španělé přepadli v okolí města poštovní vůz a Caramuelovi připadla úloha zkontrolovat, zda mezi zabavenými dopisy nejsou nějaké písemnosti určené nepříteli. Nalezl pouze dopis Marka Marci adresovaný sobě [ze dne 27. 8. 1644]. Caramuela dopis tak zaujal, že o jeho obsahu s hrabětem Robollo diskutovali celou noc. Srov. Caramuel, Mathesis biceps, Campaniae 1667, str. 469. — Popsat Caramuelovo bloudění Německem za války vyžadovalo by pera Grimmelshausenova — tak jako je ostatně celý Caramuel osobnost grimmelshausenovská.

³¹⁾ Denis, v cit. knize str. 12.

³²⁾ Srov. Sacri R. Imperii Pax str. 3 (Sign. UK, viz pozn. 1).

vším neomezenou a do smrti věrnou náklonnost císařovu. Povaha mírného a poněkud pasivního Ferdinanda III byla arci od povahy temperamentního a ctižádostivého Caramuela zcela odlišná. Protiklady se však někdy doplňují a tak tomu bylo zřejmě i v tomto případě. Ve snaze připoutat Caramuela na trvalo ke svým zemím jmenoval jej císař opatem benediktinského kláštera emauzského v Praze a dozorcem nad veškerými pevnostmi v Čechách.

Pravděpodobně v Praze, někdejší to působišti otcově, zastihla Caramuela výzva P. Quirogy k theologické obhajobě míru, k němuž se schylovalo ve Vestfálsku. Caramuel se v této době zabýval převážně formální logikou³²⁾ a vývoj událostí v Múnsteru a Osnabrucku zřejmě příliš podrobně nesledoval. Přijal Quirogovo vyzvání, prostudoval Ernestova Iudicium a již v březnu r. 1647 byl hotov s rukopisem své odpovědi. Měla formu kasuistického posudku, přimlouvala se za mír v Říši a vyvracela názory Ernestova Iudicia. Odpověď byla dedikována mohučskému arcibiskupovi kurfiřtovi, arcibiskupu Anselmu Kazimírovi,³³⁾ jehož byl Caramuel dříve sufragánem. Dedikace Anselmu Kazimírovi dává tušit, jak dalece Caramuel v Praze ztratil přehled po vývoji a vzájemném poměru politických sil ve Vestfálsku. Anselm Kazimír byl totiž v této době již horlivým stoupencem extremistické politiky a měl dokonce asi podíl i na vydání Ernestova Iudicia. Tu ovšem není divu, že mu Caramuelův posudek nemohl přijít a také nepřišel vhod. Přijal jej s nelibostí a co živ se bránil jeho uveřejnění. Další zklamání čekalo Caramuela, když — zřejmě nic netuše — informoval o svém úmyslu spis vydat svého někdejšího příznivce, nuncia Chigiho. Nuncius viděl — jak dalece právem, těžko říci — v Caramuelově spisu pouhý výplod opatovy ctižádosti a obával se, že publikace Caramuelova díla by poškodila zájmy katolické politiky. Odtud se i on všemožně stavěl proti jeho vydání, psal Caramuelovi v tom smyslu i do Prahy a vybídl svého vídeňského kolegu Melzia, aby na Caramuela působil v témže smyslu.³⁴⁾

Mezi tím, co Caramuel laboroval s těmito obtížemi, extrémní strana ve Vestfálsku nelenila a snažila se usměrnit tendenci katolické politiky dalšími spisy, propagujícími její ideje. Počátkem léta 1647 vyšlo anonymní Vehiculum Iudicii theologicí,³⁵⁾ koncipované v témž duchu, jako před tím Ernestovo Iudicium. Nedlouho na to, v půli srpna vyšla jiná anonymní publikace, nazvaná Instrumenti pacis ponderatio,³⁶⁾ připojující se rovněž

³³⁾ O něm viz Walther v ADB I, 479nn.

³⁴⁾ Steinberger, cit. dílo str. 80.

³⁵⁾ Vehiculum Iudicii theologicí, s. 1 et s. a.; srov. Steinberger, cit. dílo str. 85.

³⁶⁾ Instrumenti Pacis a Dominis Plenipotentariis Caesareis Statibus Sacri Romani Imperii Mense Iunio exhibitio Ponderatio. Srov. Steinberger v cit. díle str. 84.

k názoru, že projekt míru, za nějž má být zapláceno náboženskými ústupky, odporuje morálce.

V druhé půli roku 1647 vzmohla se k prvnímu literárnímu pokusu o obranu svého stanoviska i strana umírněná. Mezi říšskými stavy a jejich zplnomocněnými zástupci byly na kongresu tajně rozšířeny dva anonymní, tentokrát jen rukopisně rozmnožené theologické traktáty, které se pokoušely vyvrátit these Ernestova Iudicia. Název těchto traktátů byl *Notae in Iudicium theologicum* a jejich utajeným autorem zpovědník bavorského kurfiřta, P. Vervaux.

Až dosud zůstala polemika omezena na tábor katolický. Na síle a vášnivosti nabyla, když do ní koncem roku 1647 začali zasahovat, potírajíce Ernestovo Iudicium i theologové protestantští. I jejich letáky byly (až na jednu výjimku) anonymní. Anonymita umožnila dokonce slavnému protestantskému polyhistorovi Herrmanu Conringovi vmísit se do zápasu pod maskou katolíka. Umírnění katolíci přijali jeho spisek nic netušíce s povděkem.

Ideový zápas mezi umírněnými a extremisty vyvrcholil však počátkem roku 1648. Mohučský jezuita, extremisticky smýšlející P. Corneus provedl spiskem *Crisis Anticrisios* výpad proti polemikům protestantským a jiným spisem toho rázu zaútočil i na Vervauxovy *Notae in Iudicium* a jejich autora, svého řádového spolubratra P. Vervauxe. Touž tendenci sledoval svým novým, opět anonymním spisem *Responsum theologicum* i P. Wangereck, jehož kniha je zároveň drtivou kritikou tehdejší bavorské kompromisní politiky. Všem těmto početným a vesměs s výtečnou věcnou znalostí napsaným spiskům extremistů nedostávalo se z tábora katolíků umírněných stále ještě adekvátní odpovědi. To ovšem celkovou situaci umírněných komplikovalo, a to tím spíše, že jejich vlastní názory za ně hájili a je propagovali vlastně jen theologové protestantští.

Mezi tím se však situace vyvinula tak, že ideový protagonista strany umírněných, emauzský opat Caramuel, se konečně měl dostat ke slovu. Zkušenosti s první verzí jeho repliky Ernestovi mu sice ukázaly, že za jeho anonymními protihrači stojí síly, jež není možno podceňovat. Tlak jeho okolí a zřejmě i vědomí theologické převahy vlastních názorů ho přimělo pokračovat v zápasu. Když v říjnu 1647 zemřel mohučský arcibiskup Anselm Kazimír, padla tím hlavní překážka bránící publikaci jeho spisu. Vliv Fabia Chigiho jí již nyní zabránit nedokázal.

Caramuelova kniha — byla to rozšířená verze jeho původní odpovědi Anselmu Kazimírovi — vyšla bez udání autora a místa vydání počátkem roku 1648 a byla na kongresu i jinde dychtivě čtena. Je to první z oněch tří knížek, o nichž je zmínka v úvodu k této stati. Tímto spisem se straně umírněných dostalo konečně plné ideové satisfakce. Caramuelova kniha

vytvořila dokonalou protiváhu k celé dosavadní literární činnosti extremistů. Theologická propaganda proti míru byla posléze neutralizována.

Chigi byl publikací Caramuelova spisu, k níž došlo proti jeho vůli přirozeně dotčen, a to do té míry, že již uvažoval o tom, s emauzským opatem vůbec přerušit korespondenci. Jeho odpor ještě vzrostl, když Caramuel krátce po vydání této první knihy vydal k ní ještě zvláštní dodatky, v nichž svou obhajobu kompromisního stanoviska jen ještě více vyhroutil.³⁷⁾ Tato *Addimenta*, dodatky, jsou druhou z oněch tří knih, o nichž jsme mluvili v úvodu.

O tom, jak nepříznivý dojem vyvolaly v určitých kruzích obě Caramuelovy knihy, informoval emauzského opata záhy jeho přítel, pražský arcibiskup kardinál Harrach.³⁸⁾ Situace vypadala povážlivě. Caramuel hájil sice věc míru zcela zřejmě s plným přesvědčením, na druhé straně však nechtěl ani ztratit přízeň Chigiho, s nímž ho kdysi v Německu poutal svazek upřímného přátelství. V dopisu,³⁹⁾ jenž mu v té době zaslal si stěžuje, že je odsuzován, aniž by byl vyslechnut. Prostřednictvím Melziovým⁴⁰⁾ pak Chigimu vzkával, že v dalším vydání svého spisu jež právě chystal, některá místa, která nuncius zvlášť kritizoval, zmírní.

Když však toto nové vydání jeho díla⁴¹⁾ ještě v průběhu roku 1648 opravdu vyšlo, bylo konstatováno, že ohlášené úpravy Caramuel neprovedl. Jsa si jist podporou císaře a protože našel oporu (pravděpodobně v osobě kardinála Jana de Lugo)⁴²⁾ i v Římě, dospěl Caramuel dle všeho k názoru, že se na mínění Chigiho a ostatních extremistů již nemusí při propagaci svého názoru ohlížet. O tom svědčí i to, že jako jediný theolog z katolické strany odložil masku anonymity a udal na titulním listě nového vydání své knihy své pravé jméno a vyzval k témuž i své protivníky.

Tím okamžikem se ovšem jeho nedorozumění s nunciem proměnilo v hlubokou propast. Chigi se proti Caramuelově knize pokusil v Římě mobilizovat Kongragaci indexu a protože ta věc byla spojena s průtahy, pobízel ve svém okolí alespoň k literární replice proti Caramuelovi. Do sepisování této repliky se pustil z počátku sám P. Wangereck, autor Caramuelova měl charakteristický název *Anti-caramuel*.⁴³⁾

³⁷⁾ Steinberger, v cit. díle str. 80nn.

³⁸⁾ Steinberger, v cit. díle str. 83, pozn. 2.

³⁹⁾ Steinberger, v cit. díle str. 84, pozn. 1.

⁴⁰⁾ Steinberger, v cit. díle str. 84, pozn. 2.

⁴¹⁾ Caramuel, *Sacri Romani Imperii Pax*, Francofurti 1648. Exemplář tohoto spisu jsem ve sbírkách UK nenalezl.

⁴²⁾ Že Caramuelovým protektorem na kurii byl kard. Jan de Lugo lze soudit z dopisu Innocentu X z října 1650, v němž se emauzský opat o autoritu tohoto kardinála opírá. (Srov. *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven* VI, 1904, str. 169. O tomto dopisu ještě budeme mluvit.)

⁴³⁾ Steinberger, v cit. díle str. 126nn.

Iudicia. Pro různé nesnáze však svou repliku nemohl dokončit. Úkolu se proto ujal jiný theolog, jehož spis, vyšedší krátce po druhém vydání díla Caramuelova měl charakteristický název Anti-caramuel.⁴³⁾

Nový zápasník, jenž touto knihou vstoupil do theologického kolbiště pod pseudonymem Humanus Erdemann, nebyl nikdo jiný, než delegát restituovaných klášterů ve Švábsku na mírovém kongresu, benediktin Adam Adami.

Adam Adami, jehož osobě věnovala německá historiografie detailní studii,⁴⁴⁾ byl osobností pozoruhodnou. Původem z Porýní, dostal se během Třicetileté války do Švábska, kde počáteční úspěchy vojsk Katolické ligy umožnily obnovu dříve protestanty potlačených benediktinských klášterů. Jsa hluboce a všestranně vzdělán a vynikaje zejména bystrým pozorovatelem talentem, byl švábskými kláštery — o jejichž další bytí či nebytí se ve Vestfálsku jednalo — vyslán jako delegát na mírový kongres. Originalitou a všestranností nemohl Adam Adami s Caramuelem přirozeně soutěžit, jako diplomat a politik jej však v leckterém směru předčil. Bystrá a často citovaná poznámka, že Caramuel má rozumu za osm, výmluvnosti za pět, ale zdravého úsudku nejvýš za dva, pochází právě z jeho pera. Adamovi Adami vděčí historiografie i za pozoruhodné dějiny Vestfálského kongresu, zajímavé zejména tím, že dobře přibližují ethos a motivy politiky strany katolických extremistů.

Věcně ovšem Adamiho Anticaramuel mnoho nového nepřinášel. Jednalo se v jádře o obratnou adaptaci již známých zásad Ernestova-Wangereckova Iudicia pro potřeby polemiky s Caramuelem. Vývoj politické a vojenské situace šel v této době již neodvratně k jinému míru, než jaký tanul na mysli Adamovi Adami a ostatním stoupenců přísně katolické politiky a tento vývoj nemohl již žádný, byť sebe obratněji napsaný traktát zadržet.

Shodou okolností byl Caramuel, jenž hájil tak obratně záležitost kompromisního míru, donucen právě v této době účastnit se války aktivně. Počátkem léta 1648 odpojila se od hlavního švédského vojska armáda Königsmarkova, přitrhla k Praze, zmocnila se lší Malé Strany a oblehla Staré a Nové město pražské. V této kritické situaci, v níž se ještě mohl zásadně změnit osud celého Českého království, vzchopila se Praha k rázné obraně. Situace byla tak vážná, že dokonce pražští kněží a řeholníci vytvořili několik setnin, jež se účastnily obrany města na zvláště ohrožených úsecích městské fortifikace. Caramuel, zkušený válečný technik, stal se velitelem jedné z nich a osvědčil i tentokrát značnou osobní odvalu. Během obležení se rozhlásila zpráva, že 24. října byl ve Vestfálsku uzavřen mír a že válka je skončena.

⁴⁴⁾ Friedrich Israel, Adam Adami und seine Arcana Pacis Westphalicae, Berlin, 1909.

Zdálo by se, že touto událostí přestala mít další polemika o problémech míru v Říši smysl. Ve skutečnosti se ukázalo, že celá kontraverze měla asi hlubší ideový význam, protože přečkala válku a pokračovala rozhořčeně ještě dlouho po ní.

Na Adamiho Anticaramuela odpověděl emauzský opat dalším, tedy třetím vydáním svého spisu,⁴⁵⁾ k němuž došlo r. 1649 ve Vídni. Je to kniha s onou zvláštní mědirytinou, jejíž symbolika ruky, napřahující se obezřetelně ke smíru, je nám nyní již zřejmá. Po této knize se však již Caramuel a s ním celá umírněná strana literárně na trvalo odmlčuje. Oficiální odmítavé stanovisko, jež zaujal k Vestfálskému míru papež, jim znemožňuje pokračovat v polemice. Poslední slovo měli mít, alespoň tentokrát, extremisté. Ještě v roce 1663, v době, kdy bývalý nuncijs Chigi již dávno nosil papežskou tiáru a Adam Adami byl již mrtev, ještě tehdy, patnáct let po válce vydává neúnavný opat Schönhainz⁴⁶⁾ spis namířený proti Caramuelově obraně kompromisního míru.

*

Exkurs: Stanovisko pražské university.

Jak již víme vzbudilo první, anonymní vydání Caramuelova spisu Sacri Romani Imperii Pax v kruzích extremistů značnou nelibost a odpor. Caramuel se proto pokoušel posilovat všemožně svou posici, a to mezi jiným i tak, že písemně požádal řadu vynikajících soudobých theologů, aby se k jeho knize vyjádřili. Texty dobrozdání, která touto cestou získal pak otiskoval v dalších vydáních své knihy, a posiloval tak své vlastní vývody autoritou jiných.

Četba těchto dobrozdání není bez užitku; umožňuje nám učinit si představu, jaké měl kompromisní směr mezi theology (případně mezi celými theologickými instituty) zázemí. Krom posudků z pera theologů řádu cisterciáckého, k němuž Caramuel náležel, nalezneme v Caramuelově knize⁴⁷⁾ vyjádření doktorů university ve Vídni a dobrozdání profesorů arcibiskupského semináře v Praze. Na čelném místě figuruje ovšem censura P. Diega Quirogy. Všechna tato dobrozdání vyznívají, jak lze očekávat kladně.

Nápadná je však jedna okolnost. Mezi všemi těmito početnými posudky chybí dobrozdání z místa zajisté nejpovolnějšího, totiž dobrozdání theologické fakulty university v Praze. Při tom právě na pražské fakultě působil tehdy theolog, jehož autorita měla váhu zcela mimořádnou, totiž

⁴⁵⁾ Viz pozn. 3.

⁴⁶⁾ Notae ad disputationem theologico-politicam d. Joannis Caramuelis de Lobkowitz ..., srov. Steinberger, cit. dílo str. 166, pozn. 6.

⁴⁷⁾ Máme na mysli třetí, vídeňské vydání. Viz pozn. 3.

P. Rodrigo Arriaga. I Arriagu (a lze soudit, že především jeho) Caramuel o dobrozdání žádal. Lze tak soudit z dopisu, jímž Arriaga Caramuelovi odpovéděl a z něhož Caramuel ve své knize několik řádek i cituje.⁴⁸⁾ Ač z tohoto fragmentu Arriagovy odpovědi nelze činit příliš rozsáhlé závěry, zdá se, že celkový tón Arriagovy odpovědi byl asi rezervovaný a vyhýbavý.

V souvislosti s touto skutečností se ovšem vnučuje otázka, jaké vlastně zaujímali k otázce míru v Říši stanovisko pražští jezuité a tedy pražská universita?

Kompromisní náhledy Caramuelovy v plném rozsahu zřejmě neakceptovali. O tom svědčí to, že nedali Caramuelovi k dispozici žádné manifestační dobrozdání (jako to udělali jiní). Zlomek Arriagova dopisu svědčí však o tom, že zřejmě ani nepatřili jednoznačně do tábora extremistického. A tak se zdá, že se Arriaga a s ním celá pražská theologická fakulta asi nejvíce blížili názorům tehdejšího řádového generála P. Vincente Caraffy. P. Caraffa, zvolený za generála r. 1646, se totiž v církevně politických otázkách úzkostlivě držel rozhodnutí osmé generální kongregace, dle něhož bylo členům řádu přísně zakázáno jakékoli vměšování do politických záležitostí. Pro posuzování toho, co náleží do sféry duchovní a co do politické měl P. Caraffa velmi přísná měřítká a stíhal přestupky napravo i nalevo. Zakročil např. jak proti P. Wangereckovi, tak i proti P. Vervauxovi.⁴⁹⁾ Byl veden snahou usměrnit činnost řádu na pole ryze náboženské a v politické činnosti viděl nebezpečí zesvětštění a nejrůznějších dalších nesnází pro řád i Církev.⁵⁰⁾

P. Arriaga se Caraffovy volby za generálního představeného osobně účastnil a zřejmě znal a asi i zdílel stanovisko svého nejvyššího nadřízeného. Tento dohad vysvětluje uspokojivě všechny dosud známé skutečnosti a konec konců i to, že vlivný a obratný Arriaga sledoval všechen horečný politický ruch své doby vždy jen z ústraní. Jedině v tomto ústraní mohlo pravděpodobně vyrůst i jeho pozoruhodné dílo vědecké. V tom se jistě lišil od Caramuela, který ke své práci nutně potřeboval ustavičných podnětů z vnějšku.

III.

Antonín Rezek ve svých Dějinách Čech a Moravy⁵¹⁾ o Caramuelovi vypráví, že byl po uzavření míru Ferdinandem III. designován

⁴⁸⁾ V třetím vyd. (viz pozn. 3), str. XXX.

⁴⁹⁾ Steinberger, cit. dílo str. 131nn.

⁵⁰⁾ V. Caraffa, jenž zemřel 1649 v Římě, byl plodným asketickým spisovatelem. Srov. ČSB II, 714.

⁵¹⁾ Rezek, Dějiny Čech a Moravy, II, 1, str. 375nn.

za prvního biskupa právě zakládaného biskupství královéhradeckého, že však po smrti Ferdinandově (1657) a nastoupení Leopoldově působily v okolí mladého císaře jakési vlivy proti Caramuelovi, a to s tím výsledkem, že se mu hradeckého biskupství posléze nedostalo. Caramuel odešel proto natrvalo z Čech. V Itálii a ve Španělsku přálo mu pak prý více štěstí. „Přiznávám se,“ dodává však A. Rezek vzápětí, „že v životě tohoto muže leccos není mi s dostatek jasným, zejména nevím, jaké vlivy působily na úplnou nemilost u Leopolda I.“⁵²⁾

A. Rezek napsal tato slova před r. 1893 a nemohl tedy znát některé skutečnosti, které jsme vylíčili v předchozí kapitole. Ty byly totiž objasněny teprve L. Steinbergerem, jehož kniha vyšla až třináct let po práci Rezkově. Způsob, jímž se L. Steinbergerovi podařilo objasnit Caramuelovu účast na zápasu o mír ukazuje však i ony poválečné, A. Rezkovi kdysi „ne s dostatek jasné“ Caramuelovy osudy v nových souvislostech. Tyto souvislosti jsou natolik závažné, že v některých bodech podstatně modifikují dosavadní představy o tomto úseku Caramuelova života. Pokusíme se jej zde proto, na závěr naší stati, z tohoto nového hlediska znovu vylíčit.

Caramuelovo osobní postavení v Čechách po válce bylo skvělé a otevíralo mu cesty k nejvyšším hodnostem. Císař mu byl zavázán za jeho zásah do theologického zápasu o mír, okázale ho vyznamenával za jeho účast při obraně Prahy⁵³⁾ a choval k němu i jako člověk k člověku upřímný obdiv a lásku. Rovněž pražský arcibiskup, kardinál Harrach, byl Caramuelem nadšen a jmenoval ho (1650) svým generálním vikářem. Vliv, jehož emauzský opat v této funkci nabyt, byl zřejmě neobyčejně velký. Tak zv. Idea gubernationis ecclesiasticae, dokument z r. 1653,⁵⁴⁾ líčí tehdejší Caramuelovo postavení bezmála jako postavení nějakého neoficiálního českého diktátora.

Jako generální vikář měl Caramuel především vliv na celé řízení pražské arcidiecése. Uplatňoval jej velmi autokraticky, neohlížeje se ani na názory kapitoly ani na mínění ostatního kléru a jezuitů.⁵⁵⁾ Dalekosáhlé možnosti ideového působení mu dávala jeho funkce dohlizitele na filosofickou výuku na arcibiskupském semináři. Caramuel zde prosazoval ideje protisuaresziánské a tedy protijezuitské. (Důvěrný poměr Caramuelův

⁵²⁾ Rezek, v cit. díle II, 1, str. 377 pozn.

⁵³⁾ Srov. Nic. Antonius, op. cit., loc. cit.

⁵⁴⁾ Srov. Idea gubernationis ecclesiasticae, vyd. A. Rezek ve Věstníku král. Č. Spol. nauk, 1893.

⁵⁵⁾ Tota gubernatio ecclesiastica huius regni dependet ab uno monacho Caramuele... homine... in opinionibus, quae ad laxandam divinarum et ecclesiasticarum legum pertinent, valde licentioso, ad novitates pruriente... (Idea gub. eccl.).

ke kardinálu Harrachovi vůbec svědčí o tom, že emauzský opat, považovaný Pascalem za jezuitu, stál v této době zcela jednoznačně v táboře protijezuitském.) Protireformace se účastnil i jako praktický misionář — obrátil prý sám na dvacet tisíc protestantů — i jako její stratég a organizátor. Tato stránka jeho tehdejšího působení zaslouží si však malou odbočku.

V otázce taktiky protireformace v Čechách rozestoupila se tehdy katolická strana na dvě skupiny. Jedni se přimlouvali za umírněný postup proti nekatolíkům, druzí byli stoupcí tvrdého kursu. Hlavním mluvčím tohoto druhého agresivního křídla se stal ku podivu právě Caramuel. Ukazuje to, jak ukvapeně by soudil ten, kdo by chtěl jeho dřívější kompromisní stanovisko ve věci míru v Říši interpretovat ve smyslu tolerančních idejí pozdější doby. Ve skutečnosti by podrobnější morálně theologická analýsa jeho zásad z doby polemiky o mír nutně ukázala, že se s nimi svými pozdějšími opatřeními proti nekatolíkům v Čechách nijak nedostal do sporu. Jeho theologické principy v jádře připouštěli obě možnosti, jak umírněnost, tak tvrdost. Pro kterou z obou eventualit je třeba se v praxi rozhodnout, bylo dle Caramuelových zásad spíše otázkou oportunity.

I po tomto vysvětlení je však Caramuelův poválečný extremismus poněkud překvapivý. Působila zde snad jeho ke krajnostem náchylná povaha? Někteří historikové se tak domnívají. „Byl jedním z oněch nadšenců,“ píše o něm např. v té souvislosti Denis, „jež veliké krize uvádějí do vytržení.“ Soudíme, že tuto poznámku nebude nikdo, kdo se poněkud zabýval Caramuelovou povahou, považovat za zcela bezdůvodnou. Nadšenci tohoto druhu jsou ostatně dosti rozšířeným lidským typem. Známe je dobře i z moderních dějin a lze-li něco říci ve prospěch Caramuelův, tedy jen to, že alespoň tam, kde hodnoty bořil, dovedl je nahrazovat bezesporným kulturním bohatstvím jiné provenience.

Caramuelova nečekaná protireformační tvrdost měla však asi ještě jiný důvod, než jen opatův temperament. Caramuel se svými kompromisními názory, jež projevil v průběhu polemiky o mír v Říši, odchýlil od stanoviska, jež v té souvislosti zaujala kurie. Již tehdy, koncem války, se v řadách extremistů ozvaly hlasy, které v žáru boje označovaly Caramuela za jakéhosi poloheretika.⁵⁶⁾ To bylo sice jistě hodně nadsazeno, pravda však je, že na oficiálním církevním stanovisku Caramuel tehdy nestál. Různé narážky a podezření, které byly z toho důvodu proti němu proneseny a i napsány, emauzského opata, který byl v hloubi duše církví dětinně oddán, jistě nemálo hnětly a dráždily. Ve změněné situaci po

⁵⁶⁾ Steinberger, cit. dílo str. 105, pozn. 1.

válce pak asi daly impuls k jeho přehnané horlivosti, kterou vynikl při provádění protireformace.

Zatím co Caramuel stál v Čechách na vrcholu slávy a moci, uzrávaly však pozvolna za hranicemi království události, jež posléze přivodily jeho pád.

K první a nejdůležitější z nich došlo již hned několik týdnů po uzavření Vestfálského míru. Bylo jí vydání buly *Zelus domus Dei* (ze dne 20. 11. 1648), kterou papež Innocent X. prohlásil mírovou smlouvu za neplatnou a nicotnou. Různým dosavadním protestům a ohražením nuncia Chigiho dostalo se tímto dokumentem aprobace z místa nejvyššího.

Bulou se museli cítit postiženi všichni theologové, kteří se zasazovali za mír, v první řadě ovšem sám Caramuel. Emauzský opat, jenž seděl tak pevně v sedle v Čechách a který žil v domněni, že má i v Římě díky kardinálu de Lugo pevnou pozici, si zde poprvé musel uvědomit, že jeho postavení u kurie není právě růžové a že zde zřejmě upadl v nemilost. Z této situace hledal Caramuel přirozeně východisko. Obrátil se přímo na papeže dopisem osobního rázu, v němž se mu pokusil objasnit své stanovisko a ospravedlnit se. Tento list,⁵⁷⁾ datovaný v říjnu 1650 v Praze, je kabinetní ukázkou Caramuelova stylistického a kasuistického mistrovství. V několika řádcích v něm opat nejprve velmi výstižně shrnul jádro celého sporu o mír, poté stručně charakterizoval své vlastní stanovisko a nakonec je důvtipnou argumentací uvedl do naprostého souladu s myšlenkami papežské buly. A tak, aniž ustoupil byt i jen o píď ze svých dřívějších názorů, mohl v závěru svého dopisu nejen s velkým stylistickým půvabem, ale i s naprostou důstojností žádat papeže o vzetí na milost, již pozbyl, jak se mu zdálo, neprávem.⁵⁸⁾

Jaký udělala svižná latina tohoto dopisu dojem v Římě, je nesnadno říci. Těžko se však Caramuelovi podařilo pouhým dopisem rozptýlit úplně nedůvěru, kterou k němu na kurii pojali.

⁵⁷⁾ Steinberger, cit. dílo str. 169.

⁵⁸⁾ Stojí za to, zmínit se o Caramuelově dopisu podrobněji. — Celý obsah jeho spisu o míru — vysvětluje Caramuel papeži — lze prý shrnout do jediného syllogismu: Kdyby nastala taková situace, že by církev měla zaniknout buď jen v určité části Říše anebo v celé Říši, pak je morálně správné nechat ji zaniknout pouze v části a zachránit zbytek. Atqui nyní je situace taková, že církev zanikne buď v celé Říši nebo v některé její části. Ergo je morálně správné nechat ji zaniknout pouze v části. Maior tohoto syllogismu je dle Caramuela zcela jistá a posoudit ji náleží theologům. Minor prý Caramuel nikdy netvrdil, posoudit ji mohou pouze politikové. Konsekvence syllogismu je pak prý správná, což nechť potvrdí logikové. Dále Caramuel dovozuje, že ačkoli je tento syllogismus správný, správné bylo i to, že papež mír odsoudil. Církev si tím prý otevírá dveře k budoucí revisi situace v říši — k revisi, v níž — jak Caramuel s přehnaným optimismem doufal — řeknou rozhodující slovo ne Němci a Češi, nýbrž armády krále španělského.

Na této jedné nepříjemnosti nebylo však dost. Téměř zároveň začaly totiž Caramuelovi vyvstávat určité obtíže i doma, v Čechách. Jeho ukvapená protireformační opatření se totiž v praxi vůbec neosvědčila a zbavila ho bezvýhradně důvěry umírněného kardinála Harracha a i jezuitů, kteří nahlíželi, že nyní, po vyhrané válce, není třeba se ukvapovat.

K nesnázím dala dále podnět i velká osobní moc, kterou Caramuel soustředil ve svých rukou. Jeho mimořádné postavení vyvolávalo řevnivost jiných složek církve, které se jím cítily odstrčeny. Máme tu na mysli ovšem především jezuitu.

Od nich pocházela pravděpodobně i stížnost na Caramuela z r. 1653, adresovaná do Říma na kongregaci Propagandy, ona zmíněná již Idea gubernationis ecclesiasticae.⁵⁹⁾ Caramuelovi se v ní vyčítá právě neúměrná koncentrace moci, což prý jednak neodpovídá církevní ústavě a navíc se pak moc ocitla v rukou člověka, u něhož není záruky, že jí bude používat správně. Caramuel je prý neklidná, nevyrovnaná osobnost („subjectum inquietum“, říká stížnost doslova), v theologii je, jak svědčí jeho spisy, laxista, jeho přátelé P. Basilius Aire a P. Valerián Magni jsou jansenisté.⁶⁰⁾ — Vážná to zajisté obvinění, i když si, jak se zdá, poněkud odporují! Zajímavým bodem je zejména obvinění z laxismu. Pražští jezuité (vyšla-li inkriminace opravdu od nich) tu o několik let předběhli Blaise Pascala, jenž ve svých Provinciálech napadl Caramuela z téhož důvodu — avšak jezuitu zároveň s ním!

Antonín Rezek soudí, že účinek této stížnosti na kurii nebyl asi příliš veliký.⁶¹⁾ Z čeho obviňovali jezuité Caramuela, z toho — a z horších věcí — obviňoval Valerián Magni v Římě zase je, takže se oboustranná obviňování asi poněkud neutralizovala. — Soudíme, že tuto Rezkovu domněnku lze poněkud upřesnit.

V očích kurie svědčilo v Caramuelův neprospěch jistě již to, že kolem jeho osoby vznikaly stále nějaké spory. Così podobného bylo snad možno tolerovat u osobností působících někde hluboko v katolickém zázemí. V Čechách však vypadala situace poněkud jinak. Zde bylo třeba síly koncentrovat a ne tříštit! Stížnost v tomto bodu padla asi v Římě na úrodnou půdu, a to tím spíše, že určitou nedůvěru ke Caramuelovi zde měli, jak víme, již z dřívější doby.

⁵⁹⁾ Srov. pozn. 54.

⁶⁰⁾ „O podstatě nebo bezpodstatnosti vzájemných žalob a nářků z kacírstva jansenistického bude možno více soudit, až ještě více současných dokladů bude před rukama.“ Tak psal A. Rezek ve Věstníku král. Čes. spol. nauk roku 1893. Jeho slova jsou dosud aktuální, ne ovšem v tom smyslu, že by se nedostávalo „současných dokladů“, nýbrž proto, že tyto doklady nejsou zkoumány.

⁶¹⁾ A. Rezek, tamtéž.

Tento dohad je potvrzen zejména tím, že hned následujícího roku, totiž na jaře 1654, byl Caramuel nucen vydat se do Říma osobně. Starší Caramuelovi životopisci, kteří neznali Ideu a nevěděli ani o Harrachově dopisu Chigimu z dubna 1654, pronesli o důvodech této cesty rozličná vzájemně si namnoze odporující mínění. Ze zmíněného Harrachova dopisu⁶²⁾ víme dnes již jistě, že Caramuel odešel do Říma proto, aby se obhájil proti nařčením, která proti němu vznesli jeho protivníci. Časová následnost nepřipouští vážnějších pochyb o tom, kdo byli tito protivníci, že byli totiž totožní s autory Ideje.

Caramuelovi, jemuž dal Harrach na cestu skvělý doporučující list,⁶³⁾ se ostatně dle všeho podařilo tentokrát ještě v Římě skvěle obhájit. Anekdota vypráví, že papež byl prý jeho řečí tak ohromen, že když emauzský opat skončil, vykřikl prý v úžasu, že tak jako Caramuel nemluvil prý ještě nikdo nikdy.⁶⁴⁾

Důležitější než tato historka je okolnost, že bezprostřední podnět ke Caramuelově římské cestě nedal emauzskému opatovi nikdo menší, než sám kardinál státní sekretář — Fabio Chigi. Někdejší nuncius, nyní kardinál s titulem Panny Marie del Popolo, vstupuje tu Caramuelovi po delší době opět do cesty. Byl to totiž právě on, kdo Caramuelovi poradil, aby se do Říma přišel obhájit osobně. Věci je třeba ovšem dobře rozumět. Při postavení, jež tehdy Chigi u kurie měl — jak řečeno byl tehdy již státním sekretářem — rovnala se jeho „rada“ vlastně předvolání.⁶⁵⁾

Fabia Chigiho jsme v našem vyprávění opustili na konci třicetileté války jako nuncia v Munsteru. Podívejme se krátce, jak se vyvíjely jeho osudy později.

Zatímco Caramuel začal pojednou po prudkém počátečním vzestupu narážet na všech stranách na obtíže, postupoval Fabio Chigi v hodnostech daleko bezpečněji. Státním sekretářem byl již od roku 1651, kardinálem ho Innocent X. jmenoval o rok později. V této hodnosti předvolal do Říma Caramuela. Po smrti Innocenta X čekala pak Fabia Chigiho hodnost nejvyšší: roku 1655 vyšel z konklave, díky hlasům skupiny squadrone volante, jako papež Alexander VII.

⁶²⁾ Viz Friedensburg, Regesten ..., reg. n. 663, v Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven V, 1903.

⁶³⁾ List dal vytisknout sám Caramuel v úvodu k svému spisu Theologia intentionalis, Lyon 1664.

⁶⁴⁾ Vypráví ji např. F. Procházka, De saecul. liber. artium in Bohemia... fatis, Praha 1782, str. 369. Procházka knížka vyšla přesně sto let po Caramuelově smrti. Caramuelova autorita byla v očích vlasteneckého osvícence Procházky ještě tak veliká, že se pokusil reklamovat emauzského opata pro český národ (... noster est stirpe et habitatione...)

⁶⁵⁾ Steinberger 165, pozn. 2.

Dokud působil Fabio Chigi jako diplomat v Říši, připomínal v leckterém směru duchovního vůdce české emigrace, J. A. Komenského. U obou těchto mužů se projevuje týž bolestný zájem o osud církve, u obou shledáváme podobné a stejně marné zapřísahání státníků... Tak jako pro Komenského byl i pro Chigiho Vestfálský mír katastrofou, neštěstím bez břehů a mezí, jehož konců nebylo lze dohlédnout.

Zatímco však ke Komenskému byl osud i po válce i po osobní stránce tvrdý, dostalo se Chigimu alespoň lidsky určitého zadostiučinění. Ihned v prvním roce⁶⁶⁾ jeho pontifikátu došlo ke konverzi švédské královny Kristiny. Žena, před jejímiž zástupci se kdysi jako nuncius chvěl ve Vestfálsku, táž žena přichází nyní sama do Říma, aby mu padla k nohám, k nohám ne již Fabia Chigiho, nýbrž římského velekněze, papeže Alexandra. Ve všeobecném opojení tímto triumfem, jehož význam se současníkům jevil asi ještě daleko větší, než snad ve skutečnosti byl, ve všech oslavách a průvodech, jimiž Řím vítal ženu, která chtěla být raději katoličkou, než královnou, ve všem tom shonu a ruchu zapadla událost, jíž by byla za jiných okolností věnována pozornost možná větší. Touto událostí bylo nové předvolání Caramuela do Říma.

Caramuel byl do Říma povolán dvakrát.⁶⁷⁾ O jeho prvním předvolání jsme se již zmínili. Tehdy byl ještě Chigi státním sekretářem. Víme, jaké mělo tehdejší Caramuelovo předvolání důvod, neznáme však přesně jeho průběh. S druhým předvoláním (jež náleželo zřejmě k jednomu z prvních vládních počínů Alexandra VII) je tomu právě naopak. Známe jeho průběh,⁶⁸⁾ jeho motivů se však jen dohadujeme.

Starší Caramuelovi životopisci vycházejíce patrně z laskavého tónu, jímž papež s Caramuelem jednal a nevědouce o hlubokém neporozumění, jež před několika lety mezi oběma muži vzniklo, usoudili, že byl Alexander VII emauzskému opatu nakloněn příznivě. Tak tomu ovšem po událostech, jež jsme vylíčili v minulé kapitole, být nemohlo. Papež byl svým vysokým úřadem tehdy již nad emauzského opata příliš povznesen, než aby se na něho mohl snad po lidsku hněvat. Jako dobrý znalec lidí si byl ostatně jistě vědom, že Caramuelův duch má řadu rysů geniálních, jimiž nad své okolí a jistě i nad něho samotného vyniká. Znal však z osobní zkušenosti střední Evropu a zřejmě dospěl k názoru, že pro oblast tak ožehavou není člověk typu Jana Caramuela vhodnou osobností. To byl asi pravý důvod, proč se při audienci snažil Caramuela připoutat laskavými slovy k Itálii. To se mu ostatně také zdařilo.

⁶⁶⁾ Jsme si vědomi určité nepřesnosti tohoto tvrzení.

⁶⁷⁾ Srov. Stieve ADB III, 780.

⁶⁸⁾ Srov. Nic. Antonius op. cit., loc. cit.

Velké „štěstí“, jak o tom mluví A. Rezek, Caramuela za těchto okolností v Itálii ovšem čekat nemohlo. Papež mu udělil (1657) spojené biskupství satrijské a campagnské v jižní Itálii, v Neapolsku. Tato nová hodnost se zdá být při pohledu z dálky osobnosti významu Jana Caramuela přiměřenou, zdá se být dokonce určitým vzestupem. Neukvapujme se však v úsudku! Nahlédnutím do libovolného schematismu italských dioecésí zjistíme, že biskupství, jež byla Caramuelovi udělena, náleží v Itálii mezi nejmenší, že jsou to ve srovnání s dioecésím např. českými opravdoví trpaslíci!⁶⁹⁾ Není třeba činit si iluze o tom, do jakých poměrů se Caramuel musel v Itálii vpravit. Jeho hmotné postavení na zapadlém venkově kdesi na jihu Itálie se ve skutečnosti asi mnoho nelišilo od postavení venkovského faráře. Ustanovením za biskupa těchto dvou chudých a naprosto nevýznamných jihoitalských dioecésí byl Caramuel ve skutečnosti odsunut na vedlejší kolej.

Jeho spojení s Čechami nebylo arci v té době ještě přerušeno úplně. Nepřítomnost v království změnila jeho funkci generálního vikáře sice v pouhou formalitu, k emauzskému klášteru neklidný duch Caramuelův, jak se zdá, nikdy příliš nepřilnul,⁷⁰⁾ zbývalo však stále ještě královéhradecké biskupství, o jehož zřízení se v té době právě horlivě jednalo. Nová dioecéze byla považována za významnou a Ferdinand III, jehož oddanost a obdiv ke Caramuelovi léty nejen nijak nevyprchaly, designoval ho již dříve (1654) za prvního hradeckého biskupa. R. 1657 však císař zemřel. Když pak za jeho nástupce, mladičkého Leopolda, došlo k definitivnímu jednání o obsazení hradeckého stolce, ukázalo se, že se situace vyvíjí pro Caramuela nepříznivě a že jeho kandidatura nemá vyhlídek. Caramuel, jenž se vzhledem k designaci zesnulého císaře, projevené formou osobního dopisu, již cítil hradeckým biskupem a jemuž tato vyhlídka zřejmě pomáhala snášet jeho italské „vyhnanství“, reagoval na zákulisní jednání, jež ho měla připravit o jeho budoucí postavení v Čechách, podrážděným dopisem adresovaným arciknížeti Leopoldu Vilémovi.⁷¹⁾

Po lidské stránce vzato měl Caramuel k roztrpčení, jemuž dal v tomto dopisu průchod, určité důvody. Angažoval se za Ferdinanda III nebezpečně v zápasu o mír a na pražských hradbách nasadil za císaře a království dokonce život. Nyní měly být všechny jeho zásluhy opomenuty a na nově zřízený biskupský stolec, jenž byl již Caramuelovi výslovně přislíben, měl nyní dosednout někdo jiný.

Síly, jež působily v okolí mladého císaře proti Caramuelovi, byly však

⁶⁹⁾ Dioecéze Satri zahrnuje např. pouhé čtyři farnosti!

⁷⁰⁾ Z opatství emauzského byl Caramuel sesazen r. 1662. Srov. J. Svoboda ve Sborníku hist. kroužku 1893, str. 118.

⁷¹⁾ Srov. A. Rezek, Dějiny Čech a Moravy, II, 1, str. 375.

zřejmě příliš silné, než aby je mohly zadržet byť snad i odůvodněné protesty odkudsi z opačného konce Itálie a Caramuel byl posléze donucen k resignaci. Nástrojem císařovy diplomacie se v tomto případě stal, nepochybně proti své vůli, sám kardinál Harrach. Připadl mu trapný úkol vysvětlit Caramuelovi to, co se slušně vysvětlit nedalo: že totiž má vrátit osobní list zesnulého císaře, jímž mu byl přislíben Hradec, a resignovat. Caramuel odpověděl Harrachovi z Itálie dopisem plným ironie a sarkasmu, ale ve věci samé — jak ani jinak nebylo možno — ustoupil.⁷²⁾

Zbývá nyní zodpovědět ještě jednu otázku: Kdo působil po smrti Ferdinanda III na mladého panovníka proti Caramuelovi? Osobních důvodů u Leopolda přece předpokládat nelze! Caramuel měl sice v Čechách jistě mnoho nepřátel, měl však i oddané a vlivné stoupence. Co dodalo vlivu jeho nepřátel pojednou té váhy, že bylo třeba opomenout všechny přímluvce a zrušit dokonce výslovné a písemně vyjádřené přání zesnulého císaře?

Je velmi pravděpodobné, že na Caramuelův pád neměly vliv toliko síly domácí. V pozadí stály patrně i římské vlivy kuriální. Podobně jako jezuita Vervaux, jenž zastával ve sporu o mír podobné stanovisko, neměl zřejmě ani Caramuel uniknout zcela lehce všem důsledkům papežovy nemilosti.

Caramuel považoval zprvu své působení v Itálii za epizodu. Okolnosti se však vyvinuly tak, že v nevýznamných církevních funkcích v Itálii uvázl již natrvalo.

*

Caramuelovým příchodem do jižní Itálie začíná nová kapitola jeho pestřejšího života. Dík horečné činnosti, kterou zde, na zapadlém italském venkově rozvinul, mohl ještě po dlouhá desetiletí vzrušovat vzdělanou Evropu svými spisy, vzbuzovat obdiv i dráždit k odporu. To vše však již nepatří k našemu námětu. V této stati se nám jednalo pouze o vylíčení úlohy, kterou v Caramuelově životě sehrály ony tři spisy o Vestfálském míru, o nichž jsme se zmínili v úvodu. Tato úloha, jak jsme viděli, nebyla nijak bezvýznamná.

Nejen knihy mají své osudy, jak říká známé přísloví. Osudový bývá i vliv, jež mívají na životy svých tvůrců.

Caramuelův budoucí životopisec nebude zřejmě moci přejít tuto skutečnost bez povšimnutí.

Zkratky:

ADB = Allgemeine Deutsche Biographie;

ČSB = Český slovník bohovědný (Podlaha).

⁷²⁾ Srov. A. Rezek, tamtéž, str. 377.

DISKUSE

DEFENSIO LABORIS

Josef Tráška

Z universitních dějin známe akt *defensio libri* z r. 1410, kdy hájili mistři Viklefovy knihy proti jejich spálení. Knihy jsou však neustále odsuzovány a obhajovány. Je-li dovoleno — přirozeně s povinným odstupem v duchu rčení „si licet parva comparare magnis“ — učinit novou paralelu, zasloužil se o ni P. Spunar, když v Listech filologických (91, 1968, 313—8) odsoudil knihu *Literární činnost předhusitské university* (Praha 1967), knihu, jež si z autorova pera mezitím vyžádala již trojí pokračování — Příspěvky k středověké literární universitě (HUCP 9, 1968 a dále).

Spunar vyšel z okruhu metodických a teoretických otázek a nápovědí o rozmanitých podobách zpracování, k nimž stručně připomínám, že současný stav naší literární medievalistiky mi nedovolil ani „věnovat se vývoji myšlenkových pohybů“ ani „uvažovat o dějinách literárního procesu v rámci žánrů“. Soustředil jsem se k spojení studií se soupisy a edicemi, což je pro medievalistiku nejen prospěšné, ale i nezbytné a osvědčilo se již také v „literárních činnostech“, studiích a edicích V. Flajšhanse a F. M. Bartoše. Domnívám se, že tuto textologickou, literárně medievalistickou a kodikologickou podstatu mé práce nelze přejít ironizováním o statích v próze a o beletrizování (313, 314). Mé charakteristiky osobností a druhů, příspěvky k biografiím a literární činnosti přináší nová zjištění a fakta. Nedostatek předběžných prací a zanedbaná heuristika působily na povahu zpracování. Má dosa-
vadní činnost mě vedla jak k filologické

analýze (nikoli, jak říká Spunar, k atomizaci), tak k filologické dokumentaci textů a literárních jevů, jež jsem rozřídil do kategorií, organicky daných strukturou dobových institucí a tvorby.

Protože Spunar nepracoval ve filologické analýze, budí u něho moje metoda neodborný dojem „shluku volně vybraných citátů“, „krátkých spojů“ (!) a dokonce „mozaiky“ (!). Vytýkat obratem ruky výkladu nedostatek vývojového zřetel-
le a navíc malou „dynamičnost“ (?) je při nejmenším pohodlné, zvláště uvědomíme-li si ještě, k jakým náhodným soudům může dovést zlomkovitě dochovaný materiál. Úmyslně jsem se v některých případech zdržel genetického nebo chronologického řazení, jak je vidět např. u díla Mikuláše z Litomyšle (TřLČ 87, TřPř 1, 18), protože u prvního soupisu bylo zřejmé, že další heuristika zde povede k dalším nálezům. Bez důvodů pochybuje Spunar o důkazech, že skladatelem Quadripartitu je Řehoř z Uherského Brodu; zamlčuje analýzy a výklady o tom a s nevědeckou ironií píše o mé sebejistotě.

Hlavní důvod k odsouzení nalézá Spunar v nedokonalé heuristice, ač na druhé straně neváhá mi jedním dechem vytýkat použití materiálu dosud nevydaného Soupisu pramenů k dějinám české literatury 2. pol. 14. a zač. 15. stol. Přistoupil jsem k práci s předpokladem, že žádná heuristika nemůže být úplná a že výsledky dvou prací o stejném předmětu musí být přece do značné míry analogické, ovšem s tím rozdílem, že u poslední práce je bibliografie samozřejmě pokro-

čilejší. Spunar se snažil knize vytknout přípravné stadium u Mikuláše z Rakovníka a Matěje z Lehnice. Přirozeně jsem nucen přiznat určité nedostatky a dokumentaci k Matěji z Lehnice musím dále doplňovat v pokračujících Příspěvcích (1, 16—17 č. 16 a 3, 6 č. 34). Podobně v Příspěvcích jsou odpovědi na Spunarovu kritiku, pokud patří k filosofii (3 č. 5), ke kazatelství (3 č. 1 a 3) a k univerzitním vztahům (3 č. 1).

Pro stanovení poměru mezi materiálem Soupisu pramenů a Literární činností s Příspěvkem by bylo třeba objektivních posudků obou těchto prací, ale ty chybějí. Význam materiálu Soupisu Spunar zdůrazňuje, cenu Literární činnosti snižuje. Mluví o nedomyšlené (=neúplné, nicht vollständig) koncepci (=Zusammenfassen, -ung), o polotovaru (!) a o nedotaženosti mé práce (317, 318), ale to jsou formálně pleonastické, tautologické a bezobsažné výtky. K Literární činnosti více než dvou set autorů předhusitské doby podává Spunar jen u dvou teologů 15. stol. (Mařika a Pálče) podstatnější, ale neúplné doplňky, které ovšem tehdy pro téma o předhusitské universitě nebyly důležité. Do krajnosti zašel Spunar, když odsuzuje jako pohodlnost uvádění jen jednoho názvu (316b), zvláště je-li jím spis již dostatečně určen; ale jeden název uvádějí většinou v tomto případě i J. Kadlec (Řeholní generální studia, HUCP 7—2, 1966) a Z. Tyl (Soupis pramenů staročeského slovníku, Staročeský slovník, 1968).

Nekriticky si Spunar zakládá na citování incipitů a na více místech se zmiňuje, že v mé práci chybějí. Avšak sám Spunar neuváděl incipity u Konráda Waldhausera a u Matouše z Krakova také jejich citovaná díla nelze jednoznačně identifikovat („Bohemika v knihovně benediktinského kláštera St. Paul“, LF 90, 1967, 181—4). Nevytýkám již, že u Husových rekomendací, jejichž přiřčení Husovi by si žádalo revize, neurčil Spunar nikdy nepravý incipit (thema) a neuvedl vždy náležitý, stylisticky určující, incipit pravý (Bartoš-Spunar, Soupis pramenů k lit. činnosti M. J. Husa, 1965, 30—41). Incipity jsem v některých případech vynechal úmyslně, jako např. u Expositio Sentenciarum Jana Klenko-

ka, o němž potřebné údaje shrnul již Kadlec, na něhož u řeholníků odkazují vůbec. Stejně pro popis pražské univ. literatury nebylo třeba incipitovat výklady Sentencí Gotsalka z Pomuku a Prokopa z Kladruhu, Dietarius observance regularis Petra Clarificatora a postilu Tomáška ze Strakonice. Přijímám-li však celkem vděčně pět Spunarových doplňků k tisícovému množství univerzitních incipitů a kvestí (v některých případech, jak sám říká, jen doplnil a rozšířil můj údaj), nemohu již souhlasit s jeho požadavkem na incipity listin, protože žádaný inc. Klenkokovy listiny „In nomine Domini Amen. Anno nativitatis“ neurčuje text stylisticky; uvádět incipity listin není zvykem ani u archivních seznamů a průvodců, neboť listina je již určena datem, místem vydání a vydavatelem. Pro charakteristiku textu listin, rekomendací, diktámin atd. je v duchu reterické teorie důležitější *exordium — aenga*.

Spunarova kritika si často odporuje sama nebo je v rozporu se skutečností. Spunar dvakrát podle pravdy konstatuje v mé práci „cenné informace“ (316a, 318b), ale ty jsou v rozporu s neprokázanou „povážlivou nespolehlivostí informací“ (317b). Nemohu se řídit Spunarovými „radami“: jednou mi vyčetl, že uvádím mimouniversitní literaturu (314b), po druhé si přeje biografická data mimouniversitní (316a), po třetí mi vytýká malou podrobnost v popise děl mimouniversitních (315). Zcela si odporuje začátek i konec Spunarova příspěvku k Protivovi, když na začátku tvrdí, že Protiva universitních hodností nedosáhl a na konci cituje expl. . . . per magistrum Proczywam (315a). Je polopravda, že o kvadriviu není u mne ani zmínka a že kapitola o odborných vědách je nezastupuje (313b); naopak v XIV. kap. (Odborné vědy) jsem jednal o aritmetice, geometrii a astronomii. Že má monografie podává skryté soupisy (314), je neuvěřitelné tvrzení, protože jsem nic neskrýval. Není také zaměřena, resp. popírána skutečnost, že bez „Soupisu pramenů“ by moje monografie nebyla; uvedl jsem již v Doslovu, že v universitní dokumentaci jsem mohl navázat na praxi z filologické dokumentace. K výtce nepřehlednosti (314a) dodávám, že k přehlednosti mé práce přispívají i rejstříky.

Spunar konečně vytýká, že neuvádím písařské údaje (o místu popisu, o písařích rukopisů, o datování pozdějšího rukopisného textu např. u Protivy (315a); pomínul jsem je, protože obvykle nepřispívají k vnitřní charakteristice literárních děl — nepsal jsem ostatně studii paleografickou. A kritik neváhá v mé knize „opravovat“ i tiskovou chybu v citování periodika Augustiniana (317b), ač by si jeho zpráva zasloužila korektury filologické [declina (315b) místo declinat, Reccomendacio (316b) místo Recom-]. Ale tu se již opravdu omlouvám, že jsem mnohdy neukázněně zdržoval odpovědmi na banální a pro svou rozpornost nevěrohodné výtky odpůrce, který ukázněnost sám neprokázal.

Relativní „neúplnost“ nebyla vždy mou vinou: dosud mi nebyl umožněn průzkum zahraničních bohemik v záp., jižní a sev. Evropě, bez něhož nemůže dokumentace úspěšně pokračovat. Filolog klade důraz na autopsii textu, protože zprávy z druhé ruky (knihoven, archivů), ve které Spunar vkládá zvláštní důvěru, nebývají vždy bezpečným vodítkem. Velmi rád bych věnoval „více prostoru pro vlastní výklad universitního písemnictví“, ale rozborům brání jednak nedostatek prací příslušných odborníků, jednak nedostatek fotokopí a mikrofilmů, jednak nesebná dostupnost speciálních příruček a knih. Přesto základní práce o středověké universitní literatuře dospěly již v Příspěvcích v rámci daných možností k relativně uzavřenému celku.

Po dokumentaci pro universitu a pro staročeský slovník by bylo třeba dokončit, zredigovat a vydat můj Soupis pramenů k dějinám české (a latinsko-české) literatury 2. pol. 14. a zač. 15. stol., který by nově přinesl soupis mimouniversitní a mimopražské literatury, modliteb a písní, podrobnější a úplnější popis a soupis staročeské literatury atd. Práce na Soupise pramenů k dějinám starší české literatury byla rozvržena a rozdělena na dva svazky a dva kolektivy, jejichž spolupráce dospěla po vědeckých neshodách až k rozvázání mého pracovního poměru a k přerušení práce 31. 3. 1966. První svazek Od počátků po dobu Husovu zpracovali D. Marečková (od počátků do roku 1346) a J. Tříška (2. pol. 14. a zač. 15. stol.). Oba jsme nesouhlasili s některými

redakčními zásahy a směrnicemi A. Škarky, který se sám soupisy rukopisů nezabýval. S částí 2. svazku, tj. se Soupísem pramenů k 15. stol., začal P. Spunar, který dostal k dispozici excerptora katalogů L. Kulta a pracoval s pomocí F. M. Bartoše. Při ukončování práce byla také snaha vtělovat do 1. svazku proti vůli jeho autorů drobné přídávky I. Hlaváčka, P. Spunara a A. Škarky, ale podle názoru D. Marečkové a mého patří tyto drobnosti do 2. svazku, protože neodpovídají obsahově i chronologicky charakteru 1. svazku. Přestože jsou zde dva kolektivy a dva svazky, rozdělené nejen časově, ale i odborným zaměřením a stanovisky pracovníků, nakladatelství ČSAV vyžadovalo nejprve, aby všechny pracovníky v jednání s nakladatelstvím zastupoval jeden zástupce; později však žádalo — podle sdělení D. Marečkové —, aby každý svazek byl zastupován jednou osobou. Všichni pracovníci zplnomocnili A. Škarku, já jsem to neučinil. Redakční rada ČSAV vydání tehdy odmítla. Dosud mi nebylo umožněno uzavřít nakladatelskou smlouvu. „Tvrdší postoj“, který Spunar vytýká mně, měl by spíše vytknout tomu, kdo klade vyloučení autora ze smlouvy nakladatelské nad znění autorského zákona.

Do oblasti filologie a literární historie zasáhl Spunar neznale. Literárně mediavalistickou práci chtěl nehistoricky posuzovat podle požadavků moderní literární vědy, mou filologickou práci nefilologicky omezil na edice, které nesprávně označil jako přídatek(!). Nepochopil, že k „prezentaci“ filologické dokumentace je třeba rovnoměrného vyvážení ponižovanou filologickou analýzou. Filologie a literární historie má meze tam, kde začínají obsahové „výklady“ a „rozbor“ odborných věd. I když s technickou sondou hledal třísky v Tříškově oku (např. neurčený citát z Joba), neúplnost mé práce nemohl prokázat drobnostmi. V řadě publikací Bartošových, Kadlecových, mých a Tylových Literární činnosti předhusitské university není předčasná, ale včasná a samostatná monografie. Protože P. Spunar zamířil proti mně mnohomluvně s pokleslou pluralitou maiestatic i s promyšleným sebráním kvalitativních negací *ne-*, jichž je přes půl stovky, musel jsem se proti nim bránit. O nespravedlivém

odsuzování P. Spunara, jehož nesprávnou terminologií, nepřesností, chybné dohady a podobné závažné nedostatky*) i jiní odmítají, platí slova z kázání na hoře (Mat. 7, 1—5): *Nolite iudicare, ut non iudicemini...*

*) Pokud jde o kodikologickou práci Spunarovu, ve své části Soupisu rukopisů v Krumlově (1958) vynechal Spunar popis lat. mimoritské bible. Také v Soupisu Husově jsou nedostatky, např. chybí odpověď na artikuly a soupis u písně „*Vstalt jest buoh z mrtvých svú mocí*“ je nepřesný a neúplný. Nesprávně uvádí Spunar (LF 91, 236), že řeč Matouše ze Zbraslavě „*Estote misericordes*“ je v Tübingen, ač je v Berlíně-Dahleu. Spunarovy Drobné texty a zprávy z rukopisů ve Sborníku Národního musea v Praze, řada C — literární historie, sv. 11, 1966 a dále, jsou nejen nedefinitivní a nevyčerpávající, jak byl nucen sám hned na počátku doznat (11, 65), ale jsou tam četné a hrubé chyby ve čtení, v transkripci, v interpunkci a v kvantitě. Pokud jde o srovnání textů a zjišťování paralel a pramenů, těmto potřebám Spunarovy publikace nevyhovují. Artikuly a žaloby srovnáním nezařazuje do vývoje těchto rozsáhlých druhů (SbNM 12, 238—9). V textu *Heu, deus meus* (Wrocław BUI Q 92, f. 220a; ed. Spunar, SbNM 12, 1967,

237) jsou tyto nesprávnosti: *desidiose*, Spunar nespr. *desiduose*; *ve nobis*, Sp. nespr. *vobis*; *querunt*, Sp. nespr. *querent*; *quoniam (qm) prevaluerunt*, Sp. nespr. *quam*; *viginti (XX^{ti})*, Sp. nespr. *ducenti*; *succedunt*, Sp. nespr. *succedunt*; *monasticos*, Sp. nespr. *monasteria*.

Laboris de activitate universitatis litteraria summarium

Sententia interlocutoria, quam tulit de labore de activitate universitatis litteraria P. Spunar, adversarius auctoris intestinus, reicitur. Iuste et aequè opus et capitula de litteris Pragenses medii aevi definivit laudavitque vir doctissimus A. L. Gabriel in epistolis duabus auctori missis; 1. de libro (27. 5. 1968): *Quelle grande joie de recevoir votre précieux livre... un travail si approfondi... la Bibliographie était très précieuse... permettez-moi de vous redire mon admiration pour votre livre et pour les renseignements si riches que vous nous y avez offerts.* 2. de capitulis (7. 2. 1969): *It is not only the most useful, most interesting work but reveals a thorough knowledge of the manuscript material. The information you give us is completely new and a most important chapter on the intellectual history of the mediaeval universities.*

REFERÁTY

Zpráva o literatuře k 600. výročí založení vídeňské university

12. března 1965 oslavila vídeňská universita 600. let svého trvání. Vzpomněla svého založení nejen akademickou slavností ve výroční den, které dominovala řeč Alphonse Lhotského a dalšími slavnostmi v květnu, na jejichž zdařilém průběhu měl hlavní podíl archivář university dr. Franz Gall, ale i řadou nejrůznějších publikací. V našem referátu můžeme uvést jen výběr z těchto prací. Jsme nuceni pominout četné články v novinách a časopisech, uveřejněné částečně odborníky a částečně literáty stejně jako některé přehledné statě informativního charakteru, které při této příležitosti vyšly v řadě odborných periodik. Pokud je obsah práce dostatečně zřejmý z jejího titulu je upuštěno od bližší charakteristiky.

Z prací syntetické povahy uveďme na prvním místě studii *Franze Galla Alma Mater Rudolphina — Die Wiener Universität und ihre Studenten 1365—1965* (232 str.), vydanou z podnětu rakouského vysokoškolského svazu. Po nástinu dějin university nahrazujícím předmluvu a přehledné informací o vývoji akademického magistrátu soustředil v ní autor pozornost na postavení studentů ve struktuře university k čemuž mu širší prostor poskytl rozbor instituce akademických národů a jejich uplatnění do r. 1849. Živý obraz přináší též kapitoly o způsobu studia a studentském životě; zde nalezneme čtenář nejen podrobné vylíčení postupu studií, ale i informace o taxách, akademických gradech i všech dalších akademických zvyklostech, svátcích, procesích, studentském divadle až po akademické soudnictví a výklad o změnách sociální

struktury a sociálního zajištění studentů. Zvláštní kapitola je věnována účasti studentů v bojích („die Werhaften Studenten“), specifické záležitosti rakouských studentských dějin; dočteme se zde jak o podílu studentů při obraně Vídně (Turci, Francouzi!), tak o jejich účasti v revoluci 1848. Též studentským spolkům autor vyhradil samostatnou kapitolu a s pomocí statistik podrobně osvětlil změny ve frekvenci studentů i vývoj jejich regionálního původu. Knihu doplňují reprodukce německé zakládací listiny a některých pramenů k dějinám vídeňského studentstva. Dodatek tohoto vkusně vypraveného průřezu akademickým životem ze zorného úhlu studentského hnutí tvoří pečlivý soupis pramenů a literatury k dějinám vídeňské university.

Od téhož autora vyšla jako čtvrtý svazek řady *Studien zur Geschichte der Universität Wien práce Die Insignien der Universität Wien* (110 str., 40 obr.). Jde o téma, jež v odborné literatuře bylo dlouho opomíjeno; ostatně i v současné době věda stále zanedbává prameny, které nejsou písemného charakteru. V práci autor pojednává o žezlu, pečeti, talárech, prstenu, matrikách, praporci, akademických řetězech — zde třeba upozornit na Gallovy přesvědčivé vývody o řetězech darovaných knížetem a řetězech z jeho milosti — o insigniích Collegia poetarum, o znacích atd. Z Gallova pera pochází též práce *Magistratus academicus archigymnasii Viennesis, Jahrbuch der Sommerhochschule der Universität Wien 1964* (str. 54), vydaná v angličtině a podávající souhrnný přehled vývoje akademických úřadů a hodností v průběhu mnoha století. V této souvislosti není možno opomenout representativní obra-

zový svazek *Antiquissima ac celebrissima universitas Vindobonensis. Die Wiener Universität im Bild 1365—1965* (IV — str. 40, 242 obr.) sestavený rovněž Franzem Gallem. Svazek zaujme zajímavým výběrem snímků.

Z prací jiných autorů třeba upozornit na knížku *Karl Jordaka Die Universität Wien 1365—1965 (Österreich-Reihe Bd. 282/84, 132 str.)*, vybavenou poněkud skoupým seznamem literatury, ale s užitečným seznamem čestných doktorů vídeňské university a publikaci ministerstva školství *Wien und seine Universität, Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft* (445 str.), obsahuje soubor zpráv o stavu výuky i hmotném zajištění university spolu s výhledy vědecké práce a jejich potřeb z pera zástupců učitelských sborů.

Mezi monografiemi zaujímá čelné místo kniha *Alphonse Lhotského Die Wiener Artistenfakultät 1365—1497* (273 str.), vydaná jako pocta universitě Rakouskou akademií věd. Po obecném úvodu, v němž autor pojednal o vídeňské městské škole, jakémsi předstupní university, i o vztahu řádových studií založené university, pokračuje práce rozbořem reorganizace university za Alberta III. (1389). Práce se liší od běžných dějin škol především tím, že si autor klade zcela nové otázky; středem jeho zájmu nejsou pouze otázky personální, tj. výčet a charakteristika osob, jež na universitě působily, ale vlastní obsah středověkého učebního procesu, neboť Lhotský chce na dějinách university objasnit vývoj soudobé vědy. Proto na pasáže vyplněné kulturně historickou interpretací fakultních statut a kapitolu o rozvoji nominalismu pro vídeňskou fakultu tak charakteristickým, navazuje kapitola o prvních náznacích humanismu („Erste Begegnung mit dem Humanismus 1440—1460“); zde autor naznačuje, že myšlenky humanismu byly mistry staré školy dlouho přijímány s nedůvěrou, a že zprvu měli pochopení pouze pro filologickou stránku humanismu. Nicméně právě v této době se ve Vídni

zrodila moderní matematika, astronomie a geografie. Léta po r. 1460 (vyplňuje je kapitola s nadpisem „Bis zur Berufung des Konrad Celtes 1461—1497“) přinesla universitě jistou stagnaci podmíněnou politickými zmatky. V té době se setkáváme i s náznaky knížecího dozoru nad universitou, který urychlil proniknutí humanismu přizpůsobeného ovšem představám panovníka. („Renesanz und Humanismus waren in Österreich Formen der Selbstdarstellung des Landesfürstentums und seine nächsten Diener“ — str. 189.) V knize je otištěna slavnostní přednáška z 12. března a v dodatku latinská zakládací listina, statuta z r. 1389 a disputatione Eneáše Silvia před universitou z r. 1445.

Co podal vzorným způsobem Lhotský pro první století fakultních dějin přináší četné dílčí studie pro jednotlivé disciplíny. Většina z nich byla vydána ve sbírce *Studien zur Geschichte der Universität Wien*, která byla založena v jubilejním roce. První svazek (258 str., 10 tab.), obsahuje řadu studií obecné celouniversitní tematiky. *Walter Pongraz* zde uveřejnil dějiny vídeňské universitní knihovny (*Geschichte der Universitätsbibliothek* — S. 7—91) s periodizačním rozdělením do tří oddílů (1365—1756, 1775—1884, 1884 — současnost), jež sledují organizačně správní osudy; *Heinrich Demelius*, *Beiträge zur Haushaltsgeschichte der Universität Wien* (str. 92—217), se zabývá financováním a stavem majetku university s vývojem nadací a správou držby; jde o práci dvojnásob cennou, neboť této důležité otázky nebyla dosud věnována dostatečná pozornost a studie musela být zpracována na podkladě pramenů. Po kapitole o založení kolejí do r. 1520 se autor zabývá opatřeními Ferdinanda I. pro reorganizaci universitního rozpočtu. Další kapitoly se zabývají otázkami financování university v 17. a 18. století. *Gottfried Roth*, *Die Eide und Gelöbnisse an der medizinischen Fakultät der Universität Wien*. Autorovi děkujeme za důkaz, že lékařská přísaha užívaná ve Vídni nebyla totožná s hippokratickou, ale mnohem více navazovala na středověké tradice. Ukazuje to vývoj formule přísahy od 14. století, včetně přísah, které v pozdějších dobách museli skládat vojenští lékaři i lékárníci; první úplný text pochází z r. 1600.

Svazek druhý (125 str.) je věnován teologii, právní a sociální vědě. *Karl Hörmann*, *Die ersten Inhaber der ersten moraltheologischen Lehrkanzel 1622—1640* (str. 7—40) dochází k závěru, že morální teologie 17. stol. je založena převážně kasuisticky.

Theo Mayer-Maly, *Die Pflege des Römischen Rechtes in Wien während der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts* (str. 41—60).

Hans Lentze, *Die germanistischen Fächer an der Juridischen Fakultät der Universität Wien* (str. 61—103), pojednává o vývoji od zavedení německé právní vědy na začátku minulého století až do „rakouské restaurace“ r. 1945. Jmenování si zaslouží aspoň „velká čtyřka“: *Otto v. Zallinger*, *Siegmund Adler*, *Ernst Frh. v. Schwind* und *Hans v. Voltelini*, jejichž badatelské výsledky byly v mnohém ohledu též důležité pro historickou vědu. — *Wilhelm Weber*, *Hundert Jahre österreichische Schule der Nationalökonomie an der Wiener Universität* (str. 104—125). Svazek III (202 str., 12 tab.): *Fritz Felgenhauer*, *Zur Geschichte des Faches „Urgeschichte“ an der Universität Wien* (str. 7—27) líčí, vycházeje z historickobadatelské situace, zavedení oboru na universitu *Morizem Hoernesem*, který přišel z muzeální služby, zřízení Státní prehistorické sbírky z jeho iniciativy a pokračuje přes *Oswalda Menghina* až k *Richardu Pittionimu*, který dnes učí na této stolici, na níž se jako na jediné ještě přednáší celé pravěké a rané dějiny starověku.

Rudolf Jagoditsch, *Die Slavistik an der Universität Wien 1849—1963* (str. 28—54). Zavedení oboru souvisí s poměry změnými revolucí 1848 a s integrací národů monarchie; dále je vyloženo, že vyvrcholení zlatého věku bylo dosaženo ještě za monarchie pod *Miklosichem* a *Jagičem*, „oběma velkými mistry“ vídeňské slavistiky (str. 42). V jejich stopách šli žáci *Jireček*, *Režetar* a *Vondrák*. Po r. 1918 nastalo přerušení, až opět *Trubetzkoj* jako pokračovatel tradice přivedl vídeňskou slavistiku k novému vrcholu.

Ernst Bernleithner, *Sechshundert Jahre Geographie an der Universität Wien* (str. 55—125). Ačkoliv se autor při zpracování předmětu musel omezit na hlavní linii, přesto zprostředkoval čtenáři ponětí

o velkolepých úspěších vídeňské geografické školy, která skutečně může slavit s universitou svých 600 let trvání. Již první rektor, *Albert von Sachsen*, se zabýval, navazuje na *Aristotela*, geografickými otázkami a *Heinrich von Langenstein*, povoláný r. 1383 do Vídně, může být označen jako zakladatel první vídeňské matematické a kartografické školy, která dosáhla svého vrcholu v 15. stol. velkými astronomy *Johannem von Gmunden*, *Georgem von Feuerbach* a *Ragiomontanem*: r. 1421 vznikla na základě nové metody geografického určení místa nejstarší mapa střední Evropy od *Johanna von Gmudena*. V 16. stol. přešly geografické zájmy na humanisticky orientované historiky: *Johanna Stabia*, který z příkazu *Maxmillána I.* pořídil topografii a mapu rakouských zemí a pracoval na mapě světa, na *Cuspiniana*, *Aventina*, *Vadiana*, *Jacoba Zieglera* a nesmíme zapomenout na *Wolfganga Lazia*, tvůrce prvního atlasu Rakouska. Velmi zajímavé je pozorovat, jak se od 17. stol. geografie opět blíže přimkla k přírodním vědám; na jezuitské universitě zaujala geografie opět důležité místo. Jmenujeme jen jednoho z všech: *Josepha Walchera*, průkopníka „na poli východoalpské nauky o ledovcích a částečně barometrického měření výškového“ (str. 89). Řadu velkých jmen je možno prodloužit až do dneška. Na stolici historicko-kulturní geografie, která je nám nejbližší koncem 19. stol. došlo k rozdělení fyzikální a historicko-politickou geografii, musí být jmenování především *Eugen Oberhummer* a *Hugo Hassinger*.

Wilfrid Oberhummer, *Die Chemie an der Universität Wien in der Zeit von 1749/1848 und die Inhaber des Lehrstuhles für Chemie und Botanik* (str. 126—202). O něco později než na západě to byl v Rakousku všestranný lékař *Marie Terezie Van Swieten*, který pečoval jak o zřízení stolice pro chemii a botaniku v rámci medicínského studia, tak též o jinou stolici pro chemii a metalurgii v *Schemnitzu*. V obou případech byla chemie podřízena zájmům jiné disciplíny. *Van Swieten* povolal do Vídně *Francouze Laugiera* z *Modeny*, jehož pozoruhodnou životní dráhu zde lze první sledovat. Po uznání, jež se mu dostalo v *Modeně*, byl ve Vídni po devatenácti letech „pro neschopnost

a zanedbávání povinností (str. 129) propuštěn — upadl u Van Swietenova v nemilost, a ten ho patřičně očernil u císařovny. Přesto do té doby spadá vybudování výuky chemie a botanické zahrady ve Vídni. Jeho nástupce, Nicolaus Jacquin, beze sporu nejvýznamnější a nejproduktivnější zástupce tohoto oboru, činný zprvu v Schemnitzu, od r. 1768 ve Vídni, podnikl z císařského pověření již před svou akademickou kariérou expedici do jižní Ameriky, aby tak získal minerály, zvířata, rostliny a mince; byl první, kdo přivezl do Rakouska platinu. Jacquin měl mimoto vynikající klasické vzdělání, byl nadán kreslířsky a hudebně; do jeho domu chodíval Mozart. Nástupcem Jacquinovým byl jeho syn Joseph, který podnikl na státní útraty několikaletou studijní cestu, a který brzy podporoval svého otce na universitě. Byl spíše praktik, podnikal oševní pokusy a měření vlhkosti a rozvinul bohatou znaleckou činnost. mech přednášek („Vorlesebücher“), o dok-mech přednášek („Voslesebücher“), o doktorátu chemie a postavení oboru v rámci medicínského studia a laboratoří doby. Vcelku je Oberhummerův příspěvek důležitým kusem dějin vědy, zajímavým nejen odborníky přírodních věd, ale i užitečnou četbou pro historika, který se zajímá o kulturní historii.

Svazek IV: Franz Gall, *Die Insignien der Universität Wien*, viz výše.

Svazek V: Harry Kühnel, *Mittelalterliche Heilkunde in Wien* (114 str., 16 tab.). Vycházejí od „kněžských lékařů“ a od laických mediků, kteří prvé zatlačovali od 14. stol. do pozadí, přechází autor k roli medicíny na nově založené universitě, na rozhodujícího muže, Galeazza di Sta Sofia z Padovy, který provedl r. 1404 na dvoře městského špitálu první pitvu severně od Alp, na boj proti felčarům a péči o lékárnictví. Na to navazuje řada biografii významných universitních učitelů a lékařů z konce 14. a zvláště z 15. stol. a osobních lékařů rakouských knížat. Svazek doplňuje zajímavý obrazový materiál, zvláště z medicínských rukopisů rakouské Národní knihovny.

Svazek VI: Erna Lesky, *Die Wiener medizinische Schule im 19. Jahrhundert* (660 str., 56 tab.), přináší detailní líčení této doby známé podle jmen Rokitansky, Sko-

da, Billroth, Wagner-Jauregg, Landsteiner a Freund, které se ale dosud nikdo neodvážil uvést do souvislosti. Práce Leskyové je tak obdivuhodná již zvládnutím ohromného množství materiálu, pokud se smí historik odvážit posoudit, paradigmatický pionýrský čin pro dějiny medicíny.

Svazek VII: Konrad Allmer — Marlene Jantsch, *Katalog der josephinischen Sammlung anatomischer und geburtshilflicher Wachspräparate* (96 str., 8 tab.) s předmluvou Erny Leskyové. Je to nově zkatalogizování po restauraci této jedinečné učební sbírky z doby rozkvětu italského umění voskových odlitků z konce 18. stol., kterou Josef II. dal pořídit pro studenty své medicínsko-chirurgické akademie.

Doplňkem k dějinám medicíny jmenujeme ještě práci Helmuta Wyklickeho, *Die Wiener medizinische Schule* (Wien aktuell 1, str. 27 n.), která podává přehled o úspěších nejváženějších zástupců fakulty.

Farmaceti věnovali konečně jubileu 19. číslo Österreichische Apothekerzeitung, roč. 19. následujícími příspěvky, týkajícími se jejich disciplíny: Kurt Ganzninger, *Zur Geschichte des Pharmaziestudiums an der Wiener Universität* (str. 311—338), Otto Novotný, *Die Bedeutung der medizinischen Fakultät der Universität Wien für das Apothekerwesen von Gründung der Universität bis 1770* (str. 298—305), Gottfried Roth, *Ein Diplom für den Apotheker Georg Christoph Fuchs* (z 17. stol.; str. 305—308), Richard Wasicky, *Geschichte des pharmakognostischen Instituts der Universität Wien* (založen r. 1908; str. 338—341), Otto Zekert, *Die pharmazeutische Studienformen 1922* (str. 341—343).

Rovněž zahraniční učenci vzpomněli jubilující vysoké školy a věnovali jí studie, které se zabývají vzájemným duchovním oplodněním mezi jejich zeměmi a vídeňskou universitou: Henryk Barycz, *Die Rolle der Wiener Universität im geistigen Leben Polens, Österreichische Osthefte* 7, str. 177—194 (vztahy sahají zpět až do doby založení), Endre Kovács, *Die Beziehungen der Wiener Universität zu Ungarn zur Zeit des Humanismus* (tamtéž, str. 195—204), František Kavka — Jan Havránek, *Der kulturelle*

und geistige Einfluss der Wiener Universität auf die Tschechen und Slowaken (tamtéž str. 205—211); začíná rovněž 14. stoletím).

Švýcarský Zwingliverein věnoval vídeňské universitě jeden sešit Zwingliana. Obsahuje příspěvky: *Conradin Bonorand, Die Bedeutung der Universität Wien für Humanismus und Reformation, insbesondere in der Ostschweiz* (str. 162—180; přes odchylnost konfese lze pozorovat silný příliv protestantských Švýcarů na vídeňskou universitu, která byla směr-datná v oblasti matematických a přírodních věd a historie, což se opět odrazilo ve zmírňování konfesionálních protikladů); *Ernst Gerhård Rüschi, Ein unbekanntes pädagogisches Werk Vadians* (str. 181—190; dopis s věnováním díla adresovaný Siegmundu von Puchheim, Ulrichu von Eyzing a Wolhardu Streinovi je pře-tištěn spolu s německým překladem díla).

Ze spolkových zemí vzpomněl především Vorarlberg svých vztahů k vídeňské universitě čtyřmi studii v Montfort 17, seš. 2: *Claudia Helbok, Vorarlberg and der Alma Mater Rudolphina* (str. 81—112, po krátkém přehledu jsou uvedeny biografie některých významných zástupců země), *Conradin Bonorand, Luzius Matt, Beiträge zur Lebensgeschichte eines im humanistischen Zeitalter in Wien studierenden Vorarlbergers* (str. 113—118), *Karl Heinz Burmeister, Ladislaus Suntheims Landesbeschreibung Vorarlbergs* (str. 119—125); je tu též přetištěn text Rhaetiae descriptio a Ludwig Welti, *Humanistisches Bildungsstreben in Vorarlberg. Neue Beiträge zur Charakteristik und zur Wirksamkeit führender Persönlichkeiten auf diesem Gebiete in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts* (str. 126—162); autorův zájem platí dosud spíš zanedbávaným bratřím Michaelu a Gabrielu Hummelbergovým, kteří náležejí k okruhu velkých, jako Erasmus, Beatus Rhenanus, Brassicanus, Johann Fabri, Melachthon, dále Achillovi Pirminiovi Gasserovi, lékaři a spolupracovníku Sebastiana Münstera, Georgu Joachimovi Rhaeticovi, matematikovi a jako astronomi přívrženci Koper-nika, Casparu Bruschiho a básníku Johannu Pedionaeovi).

Dolní Rakousko přispělo článkem *Franze Galla, Das Land Niederösterreich und*

die Universität Wien (Unsere Heimat 37, 1966, str. 93—103), který si uložil za úkol sledovat vzájemné osobní vztahy spolkové země a university až do nejnovější doby.

Příspěvky k různým tématům týkajícím se universitních dějin obsahuje slavnostní svazek Österreichische Hochschulkunde: *Rudolf Bachleitner, Professorengräber in der Stephanskirche aus humanistischer Zeit* (str. 9—24; obrazy, mezi nimi náhrobky Cuspiniana a Ceitese a jediný zachovaný dřevěný epitaf Johanna Geuse), přináší názorné sestavení a popsání náhrobních pomníků a přetiskuje příslušné nápisy; vždy předchází krátké biografie. *Franz Gall, Universita Poetarum* (str. 25—58) nadhazuje zde poprvé otázku, kolik básníků a spisovatelů bylo v průběhu staletí ve svazku s universitou jako učitelé nebo žáci. V dlouhé řadě se najdou jména jako Auersperg (Anastasius Grün), Bahr, Bauernfeld, Bruno Brehm, Buber, Csokor, Doderer, Eichendorff, Grillparzer, Hoffmannsthal, Křenek, Max Mell, Nestroy, Lenau, Schnitzler, Schönherr, Stifter Trakl, Zweig. *Otto Mazal, Stammbücher von Studenten aus dem Besitze der Österreichischen Nationalbibliothek* (str. 59) 68 (& obrazové přílohy, mezi nimi autograf Galieův a Praetoriův kánon autografů), popisuje 35 pamětních knih z druhé poloviny 16. stol. až do pol. stol. 19. *Hubert Kaut, Der Student und die Wiener Revolution von 1848. Seine Beteiligung und ihr Niederschlag in der Druckgraphik* (str. 69—97), ilustrováno podle historických a satirických listů z Historického musea ve Vídni. *Adolph Paburg, Die österreichische Studenten-Postkarte* (str. 95—124), sebral rozličné ukázky jednoho druhu užitého umění, objevivšího se koncem min. stol., rozděluje je na spolkové lístky, lístky žánrové, písňové a konečně na karikaturní lístky. Svazek doplňují obrazové příklady a seznam umělců.

V knížce *Rudolfa Tilla, Universität und Stadtverwaltung. Die gegenseitigen Beziehungen seit 1848* (Österreich-Reihe sv. 285/286), vybírá autor dva komplexy otázek: roli „profesorů jako rádců a spoluvůdčů osudu Vídně“ a pak „obecní významání profesorů“ udělováním medailí, práva čestného měšťanství a měšťanství vůbec, čestných prstenů, čestných

hrobů a pojmenování tříd a ulic po profesorech — ve Vídni je jich přes 200.

Z řady menších prací jmenujeme jen následující: *Franz Gall, Universitätswappen* (En face 5, str. 2), od téhož autora *Alma facultas Philosophica Vienesis* (Die allgemeinbildende höhere Schule 14, str. 87 n.), o roli artistické fakulty uvnitř university a *Peter Leonhard Kuderer, 1848: Universitätsprofessoren regidieren die Wiener Zeitung* (Wiener Zeitung z 8. V. 1965, str. VII—VIII) jako epizoda z dějin university.

U příležitosti jubilea uspořádala universita výstavu, jejíž historická část byla sestavena universitním archivářem Franzem Gallem; katalog uvádí jednotlivé ústavy, seřazené podle fakult, se zřetelem na práci a úkoly, nepodává ale seznam vystavených předmětů. Dále vyšel *Kleiner Führer durch die Universität Wien* (96 str.), zpracovaný Franzem Gallem, který po krátkých dějinách vídeňské universitní čtvrti podává poprvé umě-

lecký a kulturně historický popis hlavní budovy.

Po ukončení slavností vyšla pod titulem *Die Sechshundertjahrfeier der Universität Wien* oficiální zpráva o slavnosti s údaji o oslavách od 5. do 15. května 1965, spolu se seznamem delegátů rakouských i zahraničních universit, seznamem jmenovaných čestných doktorů, čestných měšťanů a čestných senátorů, hostů a darů. V příloze jsou otištěny blahopřejné adresy z celého světa v originálním znění.

*) Mimo jubilejní publikace, které jsou výlučně předmětem této zprávy, vyšly krátce před výročím ještě různé další statě a knihy, z nichž uvádíme bibliograficky alespoň: *Paul Uiblein, Beiträge zur Frühgeschichte der Universität Wien. MIÖG 71, 1963, s. 284—310, a též Die österreichischen Landesfürsten und die Wiener Universität im Mittelalter, MIÖG 72, 1964, s. 382—408.* (Gerda Koller, přeložila Zdeňka Hladíková.)

OBSAH

5	Josef Tříška, Příspěvky k středověké literární universitě II.
44	Karel Beránek, O počátcích pražské lékařské fakulty 1348—1622
88	Ludmila Hlaváčková, Vztah absolventů lékařské fakulty k zdravotním a sociálním poměrům obyvatelstva v Čechách v období předbřeznovém
	<i>Materiály</i>
115	Stanislav Sousedík, Jan Caramuel, opat emauzský (1606—1682)
	<i>Diskuse</i>
139	Josef Tříška, Defensio laboris
	<i>Referáty</i>
143	Zpráva o literatuře k 600. výročí založení vídeňské university (Gerda Koller)

INHALT

5	Josef Tříška, De auctoribus et operibus universitatis Pragensis medii aevi capitula
44	Karel Beránek, De facultatis medicae Pragensis initiis 1348—1622
88	Ludmila Hlaváčková, Die Beziehungen der Absolventen der medizinischen Fakultät zu der Gesundheits- und Sozialverhältnissen der Bevölkerung in Böhmen im Vormärz
115	<i>Materialien</i>
143	<i>Referaten</i>

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1968

HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS

Tomus IX. Fasc. 2

© Universita Karlova, Praha 1969

Redakční rada:

F. Kavka (předseda), K. Kučera (tajemník), F. Červinka,
V. Kašík, L. Nový, L. Sinkulová, V. Vaněček

Graficky upravil Jaroslav Příbramský

Náklad 500 výtisků. Vydání I.

Vytiskly Středočeské tiskárny, prov. 101, Praha 2, Hájkova 2.

Cena Kčs 15,—